

مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی

عنوان تحقیق:

طراحی شاخص های ملی محیط کسب و کار ایران

(در اجرای ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار)

Designing the National Indices of the Business Environment in Iran

(For implementation of the article 4 of the Continuous Improvement of Business Environment Act)

سیدامیر سیاح

۹۵-۱۳۹۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار، اتاق‌ها را موظف کرده است به منظور اطلاع سیاستگذاران از وضعیت محیط کسب و کار در کشور، شاخص‌های ملی محیط کسب و کار در ایران را تدوین و به‌طور سالانه و فصلی حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، سنجش و اعلام نمایند. این تحقیق با معرفی نماگرها و مؤلفه‌های ملی محیط کسب و کار، پرسشنامه و جامعه آماری و فرایند اجرایی محاسبه این شاخص، زمینه اجرای این حکم قانونی را مهیا می‌کند.

محیط کسب و کار به مجموعه عواملی گفته می‌شود که بر عملکرد یا اداره بنگاه‌های اقتصادی در یک منطقه مؤثر هستند، اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها قرار دارند؛ عواملی نظیر قوانین و مقررات، میزان بارندگی، فرهنگ کاری در یک منطقه. مؤلفه‌های محیط کسب و کار در کشورها و مناطق جغرافیایی گوناگون، در هر رشته کاری و نیز در طول زمان متفاوت هستند.

سوال اصلی و فرعی این تحقیق، معرفی شاخص‌های ملی محیط کسب و کار در ایران که قابل سنجش به‌طور سالانه و فصلی بوده و قابل ارائه به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی باشد. برای رسیدن به پاسخ این سوال، مبانی نظری ارزیابی و بهبود محیط کسب و کار و تجربیات داخلی و بین‌المللی تدوین و سنجش شاخص‌های ملی محیط کسب و کار مرور و مدل مفهومی محیط کسب و کار ارائه شده است. در کشورهای متعددی از جمله آمریکا، چین، هند، استرالیا، آلمان و مالزی شاخص‌های ملی محیط کسب و کار تعریف شده و به‌طور دوره‌ای محاسبه و اعلام می‌شود. در ایران برخی کارشناسان و حتی مسئولان و سیاستگذاران، معتقدند بهبود محیط کسب و کار به معنی کاهش رتبه ایران در گزارش‌های انجام کسب و کار بانک جهانی است. حال آنکه این گزارش‌ها در سال‌های اخیر هم از نظر مبانی نظری و هم روش اجرا زیر سؤال رفته‌اند. علاوه بر این، کاهش رتبه در گزارش بانک جهانی الزاماً به معنی بهبود محیط کسب و کار در ایران نیست، چه بسا ممکن است رتبه ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی کاهش هم پیدا کند، اما وضع واقعی محیط کسب و کار بهتر نشود، زیرا مؤلفه‌های این گزارش همه مسائل فعالان اقتصادی در ایران نیستند و تولیدکنندگان ایرانی با مسائل خاص محیط کسب و کار در ایران روبرو هستند. مسائلی که اساساً در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی وجود ندارد نظیر تحریم‌های خارجی، فساد، ثبات اقتصاد کلان، امنیت اقتصادی، فرهنگ کاری و مصرفی، تغییر ناگهانی مقررات ناظر به کسب و کار، قانون کار غیرمنعطف برای مدیریت منابع انسانی، تعطیل کردن ناگهانی روزهای کاری. گزارش جهانی سهولت انجام کسب و کار به این مسائل نمی‌پردازد اما فعالان اقتصادی در ایران، عمدتاً از چنین مسائلی گلایه دارند.

نتایج اجرای این طرح به اتاق ایران به عنوان نماینده و سخنگوی فعالان اقتصادی سراسر کشور امکان می‌دهد تا ارزیابی آنها را از مولفه‌های مختلف محیط کسب‌وکار در ایران و نیز ارزیابی آنها از عملکرد اشخاص و دستگاه‌های مرتبط با تولید و سرمایه‌گذاری به طور مستمر و به تفکیک استان‌ها و بخش‌های اقتصادی استخراج و اعلام کند.

نتایج این تحقیق همچنین به اتاق ایران امکان می‌دهد تا تصمیم‌ها، رویه‌های اجرایی، بخشنامه‌ها، سیاست‌ها، مقررات و قوانین موثر بر کسب و کار را در سراسر کشور پایش کند و ارزیابی فعالان اقتصادی را از تاثیرات آن بر محیط کسب‌وکار در اختیار سیاست‌گذاران و نظام سیاست‌گذاری کشور و نیز مسئولان ارشد اجرایی، نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی رسانه‌ها و افکار عمومی قرار دهد. نتایج این طرح در گام بعدی، نقشه راه روشنی برای سیاست‌گذاری در جهت بهبود محیط کسب‌وکار در اختیار سیاست‌گذاران کشور می‌گذارد و برای آنها امکان بازبینی در سیاست‌های اتخاذ شده را با توجه به نتایج ارزیابی سیاست‌های متخذه فراهم می‌آورد.

روش‌های مورد استفاده در این تحقیق، ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و بررسی اسنادی، میدانی (پیمایشی)، طراحی و توزیع پرسشنامه، انجام مصاحبه با خبرگان موضوع و تکنیک‌های شاخص‌سازی است. در این تحقیق بر اساس مدل مفهومی ارائه شده، ۱۰ نماگر (زیرشاخص قابل تشخیص به دو بخش محیط نهادی و محیط اقتصادی) و در نهایت پس از اعمال نظر کارفرما، ۶۸ مولفه (زیر نماگر) شامل ۲۸ نماگر پیمایشی (Survey Data) و ۴۰ نماگر آماری (Hard Data) از عوامل مختلف و قابل احصای موثر بر اداره واحدهای تولیدی در ایران معرفی شده است.

بر اساس محاسبه و اعلام فصلی این مولفه‌ها، اتاق ایران می‌تواند استان‌های کشور را از نظر محیط کسب‌وکار رتبه‌بندی کند و حتی آن دسته از مسئولان استانی که شاخص‌های استان آنها در فصل مورد بررسی نسبت به فصل پیش از آن بهبود قابل توجهی یافته را مورد تشویق قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: شاخص‌های ملی، محیط کسب‌وکار، ارزیابی، اتاق ایران، ماده ۴

فهرست مطالب

خلاصه مدیریتی

چکیده

فصل ۱- کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

۱-۲- بیان مسأله

۱-۳- مفهوم و تعریف محیط کسب و کار

۱-۴- سابقه توجه محافل سیاستگذار به محیط کسب و کار

۱-۵- سوال های تحقیق

۱-۶- اهداف تحقیق

۱-۷- ضرورت و اهمیت تحقیق

۱-۸- تعاریف

۱-۸-۱- پیچیدگی های تعریف بخش خصوصی در ایران

۱-۹- روش تحقیق

۱-۱۰- تجربیات داخلی ارزیابی محیط کسب و کار

فصل ۲- تجربیات داخلی و بین المللی سنجش محیط کسب و کار

بخش اول: چند نمونه از شاخص های بومی کشورهای دیگر

۲-۱- شاخص های بومی محیط کسب و کار در امریکا

۲-۲- شاخص فضای مقرراتگذاری بنیاد اتاق بازرگانی ایالات متحده

- ۳-۲- شاخص‌های بومی محیط کسب‌وکار در آلمان
- ۴-۲- شاخص‌های بومی محیط کسب‌وکار در چین
- ۱-۴-۲- سیاست‌های بهبود در کارآیی دولت
- ۲-۴-۲- سیاست‌های دستیابی به جامعه هماهنگ
- ۳-۴-۲- سیاست‌های مرتبط با ویژگی‌های شهری
- ۵-۲- شاخص‌های بومی محیط کسب‌وکار در مالزی
- ۱-۵-۲- روش تدوین شاخص بومی محیط کسب‌وکار در مالزی
- ۶-۲- شاخص‌های بومی محیط کسب‌وکار در هند
- ۷-۲- سنجش بار مقررات بر بنگاه‌های استرالیا
- ۸-۲- پیمایش‌های اتاق‌های بازرگانی اروپا
- ۹-۲- سنجش بار مقررات بر کسب و کارها توسط شهرداری‌های آفریقای جنوبی
- ۱۰-۲- مقایسه سنجش ملی محیط کسب‌وکار در کشورهای منتخب
- بخش دوم: شاخص‌های بین‌المللی
- ۱۱-۲- گزارش سهولت کسب‌وکار
- ۱-۱۱-۲- مفهوم رتبه‌بندی کشورها در گزارش سهولت کسب‌وکار
- ۲-۱۱-۲- نقدها و محدودیت‌های شاخص سهولت انجام کسب‌وکار
- ۱۲-۲- گزارش آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج
- ۱۳-۲- شاخص جهانی نظام تدبیر شایسته
- ۱۴-۲- رقابت‌پذیری جهانی (مجمع جهانی اقتصاد)
- ۱۵-۲- راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری

۱۶-۲- اطلاعات ریسک محیط کسب و کار

۱۷-۲- شاخص اخلاق مالی

۱۸-۲- سالنامه رقابت پذیری موسسه توسعه مدیریت

۱۹-۲- پیمایش های شرکتی عملکرد بنگاه و محیط کسب و کار

۲۰-۲- شاخص محیط کسب و کار واحد اطلاعات اکونومیست

۲۱-۲- شاخص بین المللی حقوق مالکیت

۲۲-۲. جمع بندی و نتیجه گیری

فصل ۳- مبانی نظری و مدل مفهومی محیط کسب و کار

۱-۳. مفاهیم نظری محیط شناسی

۲-۳. محیط کسب و کار بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین

فصل ۴- شاخص ملی محیط کسب و کار؛ نماگرها و مولفه ها

مقدمه

۱-۴. استخراج موانع اداره بنگاه ها در ایران از نظر کارآفرینان برتر و صادرکنندگان نمونه ملی

۱-۱-۴. جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه گیری

۲-۱-۴. چکیده پاسخ های مشترک

۲-۴. اخذ تایید خبرگان بخش خصوصی

۱-۲-۴. تحلیل عاملی تاییدی

۴-۲-۲. رتبه بندی مولفه های ملی محیط کسب و کار ایران

۴-۲-۳. پایایی یافته های تحقیق

- ۴-۲-۴. جامعه، نمونه آماری و روش نمونه‌گیری
- ۴-۲-۵. تحلیل تکمیلی با نظر اعضای هیات رئیسه اتاق اصناف
- ۳-۴. داده‌های آماری معرف محیط کسب و کار به تفکیک استان‌ها
- ۴-۴. شاخص ترکیبی و ملی محیط کسب و کار در ایران
- ۱-۴-۴. نرمال‌سازی و ترکیب داده‌های آماری (Hard Data)
- ۲-۴-۴. ترکیب نماگرهای پیمایشی (Survey Data)
- ۳-۴-۴. وزن دهی به نماگرها
- ۳-۴-۴. محاسبه شاخص‌ها و زیرشاخص‌های محیط کسب و کار
- ۴-۴-۴. محاسبه شاخص‌ها و زیرشاخص‌های محیط کسب و کار
- ۵-۴-۴. تحلیل حساسیت شاخص محیط کسب و کار نسبت به وزن‌های ترکیب داده‌ها
- فصل ۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری**
- ۱-۵. ابزار و روش سنجش شاخص ملی محیط کسب و کار
- ۱-۱-۵. جامعه آماری برای ارزیابی پیمایشی و ادراک‌سنجی
- ۲-۱-۵. جمع‌آوری داده‌های آماری
- ۳-۵. اجزا و ویژگی‌های گزارش‌های فصلی اتاق ایران
- ۴-۵. پاسخ به چند سوال کلیدی درباره گزارش‌های اتاق ایران از محیط کسب و کار

منابع و مأخذ

پیوست ۱: نماگرهای شاخص رقابت‌پذیری موسسه توسعه مدیریت (IMD)

پیوست ۲- پرسشنامه ادراک‌سنجی (پیمایشی)

پیوست ۳- خلاصه پاسخ‌های فعالان اقتصادی موفق (مصاحبه‌شوندگان)

پیوست ۴- فهرست فعالان اقتصادی موفق که با آنها مصاحبه شده است

پیوست ۵- مولفه‌های پیمایشی و آماری پس از اعمال نظرات کارفرما

فهرست اشکال:

- شکل ۱. مقایسه نتایج شاخص فضای مقررآنگذاری در ۱۰ شهر آمریکا
- شکل ۲. ابعاد و نماگرهای مولفه «جرم و امنیت» در مالزی
- شکل ۳. سطوح محیط کسب‌وکار (وورتینگتون و بریتون ۲۰۰۶، ص. ۶)
- شکل ۴. مدل مفهومی بسط‌یافته محیط کسب‌وکار براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین

فهرست جداول:

- جدول ۱. مولفه‌ها و نماگرهای دو شاخص بومی محیط کسب‌وکار در آمریکا
- جدول ۲. سیاست‌های بهبود محیط کسب‌وکار در آلمان شرقی
- جدول ۳. شاخص‌های فضای سرمایه‌گذاری در چین
- جدول ۴. شاخص‌های منطقه‌ای فضای سرمایه‌گذاری در چین
- جدول ۵. ابعاد و نماگرهای مولفه‌های سنجش محیط کسب‌وکار مالزی
- جدول ۶. شاخص‌های فضای سرمایه‌گذاری در هند
- جدول ۷. مقایسه تطبیقی کشورها در سنجش محیط کسب‌وکار
- جدول ۸. مقایسه مهمترین گزارش‌های بین‌المللی سنجش محیط کسب‌وکار
- جدول ۹. مقایسه وضعیت ایران با بهترین کشور(های) سند چشم‌انداز و جهان در گزارش EDB
- جدول ۱۰. مولفه‌ها و نماگرهای شاخص جهانی نظام تدبیر شایسته
- جدول ۱۱. وضعیت ایران و کشورهای منطقه سند چشم‌انداز در رتبه‌بندی جهانی رقابت‌پذیری
- جدول ۱۲. گزارش بین‌المللی راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری

- جدول ۱۳. درجات ریسک در گزارش بین‌المللی راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری
- جدول ۱۴. مولفه‌های شاخص اخلاق مالی
- جدول ۱۵. نماگرهای محیط سیاسی و حقوقی در شاخص IPRI
- جدول ۱۶. نماگرهای حقوق مالکیت فیزیکی در شاخص IPRI
- جدول ۱۷. نماگرهای حقوق مالکیت فکری در شاخص IPRI
- جدول ۱۸. جدول عناصر مؤثر بر سیستم
- جدول ۱۹: آزمون فریدمن برای مقایسه رتبه‌های به‌دست آمده از اهمیت مولفه‌ها
- جدول ۲۰: میانگین رتبه‌ها از طریق آزمون فریدمن
- جدول ۲۱: محاسبات مربوط به آلفای کرونباخ
- جدول ۲۲: میانگین رتبه‌ها از طریق آزمون فریدمن (تجمیع داده‌های اتاق ایران و اتاق اصناف)
- جدول ۲۳: محاسبه میانگین رتبه‌ها از طریق آزمون فریدمن (تجمیع داده‌های اتاق ایران و اتاق اصناف)
- جدول ۲۴: وزن‌های استانی
- جدول ۲۵: وزن‌های بخشی
- جدول ۲۶: نماگرها و شاخص محیط کسب‌وکار در بهار ۹۵

فهرست نمودارها:

- نمودار ۱: اعداد استاندارد در تحلیل عاملی تاییدی شاخص‌های سنجش محیط کسب‌وکار ایران (اتاق ایران)
- نمودار ۲: اعداد t در تحلیل عاملی تاییدی شاخص‌های سنجش محیط کسب‌وکار ایران (اتاق ایران)
- نمودار ۳: محاسبات اعداد جدید استاندارد در تحلیل عاملی تاییدی (تجمیع اتاق ایران و اتاق اصناف)
- نمودار ۴: محاسبات اعداد t در تحلیل عاملی تاییدی (تجمیع اتاق ایران و اتاق اصناف)
- نمودار ۵: رابطه انحراف معیار شاخص محیط کسب‌وکار بر اساس داده‌های فرضی و وزن داده‌های آماری

فصل ۱

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه:

در بیست و نهم بهمن ۱۳۹۱، نمایندگان مجلس شورای اسلامی با وجود مخالفت شدید دولت وقت، قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار را تصویب کردند. به موجب ماده ۹۱ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی^۱ متن اولیه این قانون توسط اتاق بازرگانی، صنایع و معادن وقت تهیه شده بود و در حین بررسی و تصویب، ماده‌ای به شرح زیر به آن افزوده شد:

«ماده ۴- اتاق‌ها موظفند به منظور اطلاع سیاستگذاران از وضعیت محیط کسب و کار در کشور، شاخص‌های ملی محیط کسب و کار در ایران را تدوین و به‌طور سالانه و فصلی حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، سنجش و اعلام نمایند.

تبصره - وزارت امور اقتصادی و دارایی موظف است با همکاری دستگاه‌های اجرائی و نهادهای بین‌المللی، جایگاه ایران در رتبه‌بندی‌های جهانی کسب و کار را بهبود بخشد و وضعیت اقتصادی مناسب کشور را به سرمایه‌گذاران خارجی معرفی کند.»

در زمان تدوین این قانون، بسیاری از فعالان اقتصادی از وضعیت رکود تورمی و کاهش تولید در اثر مشکلات موجود ناراضی بوده و اقدام به شکایت در رسانه‌ها می‌کردند اما مسئولان دولتی، با رد این ادعاها، وضعیت اقتصادی و کسب و کارها و رشد اقتصادی را مناسب اعلام می‌کردند.^۲ در چنین فضایی، استدلال مطرح برای تدوین ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار این بود که، فقط "تولیدکنندگان و صادرکنندگان غیردولتی" یعنی کسانی که از با هزینه خود اقدام به ریسک و سرمایه‌گذاری کرده‌اند، صلاحیت و اهلیت ارزیابی و قضاوت درباره وضعیت کسب و کار را دارند نه دولت و مدیران دولتی. نمایندگان مجلس این استدلال را پذیرفتند و در عین حال در تبصره این ماده مقرر کردند وظیفه بهبود رتبه ایران در رتبه‌بندی‌های خارجی

---

^۱ - بند د ماده ۹۱ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی (مصوب ۱۳۸۷): اطاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و اطاق تعاون موظفند در ایفای نقش قانونی خود به عنوان مشاور سه قوه، سازوکار لازم برای ساماندهی و هماهنگی تشکلهای اقتصادی و کسب نظرات فعالان اقتصادی را فراهم نموده و با کمک به ایجاد فضای تعامل سازنده بخش خصوصی با ارکان حکومت، در مسائل اقتصادی پیشنهادهای کارشناسانه لازم را ارائه نمایند. در این راستا، اطاق‌ها موظفند با تأسیس واحد پایش و پیگیری اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و چهارم (۴۴) قانون اساسی، گزارش‌های منظم لازم را به شورای عالی اجراء سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و چهارم (۴۴) قانون اساسی تقدیم نمایند و همچنین پیش‌نویس قانون «ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب و کار» را تهیه و ارائه کنند.

^۲ - برای نمونه نگاه کنید به مذاکرات برنامه، بودجه و محاسبات مجلس شورای اسلامی در ۲۵ دی ۱۳۹۰ درباره اعتراض نمایندگان به نرخ رشد اعلام شده توسط بانک مرکزی.

کسب‌وکار و نمایش چهره و فضایی مناسب از اقتصاد ایران به سرمایه‌گذاران خارجی، به عهده دولت است اما سنجش و ارزیابی محیط کسب‌وکار به عهده فعالان اقتصادی بخش خصوصی و اتاق‌ها قرار خواهد داشت.

در حال حاضر حداقل یک گزارش مستمر داخلی و چندین گزارش بین‌المللی، وضعیت محیط کسب‌وکار را در ایران و کشورهای مختلف می‌سنجند. دلایل این که چرا با وجود گزارش‌های بین‌المللی نظیر سهولت انجام کسب‌وکار^۱ هنوز هم ضرورت دارد «مولفه‌های ملی محیط کسب‌وکار» را تعریف کرده و سنجید، در ادامه خواهد آمد.

تحقیق حاضر، قصد دارد مبانی نظری و مقدمات کارشناسی برای اجرای ماده ۴ قانون را فراهم آورد. در این تحقیق ابتدا مبانی نظری، تجربیات خارجی و مدل مفهومی از محیط کسب‌وکار در ایران ارائه می‌شود و سپس با روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی، مولفه‌ها و شاخص ملی محیط کسب‌وکار در ایران تدوین می‌شود و در نهایت، ابزار سنجش این مولفه‌ها ارائه می‌گردد. تیم این تحقیق پیش از این از تابستان ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۵، طی ۶ سال ۲۴ گزارش فصلی پایش محیط کسب و کار در ایران را در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی تدوین و منتشر کرده‌اند و از تجربیات خود در آن ۶ سال برای تدوین این گزارش استفاده کرده‌اند و در واقع این تحقیق، ادامه و به روز شده آن گزارش‌ها می‌باشد.

۱-۲- بیان مسأله:

در کشور ما فعالان اقتصادی بخش خصوصی از دیرباز در مقابل حاکمیت و ماموران حکومتی در موضع ضعف و سلطه‌پذیری قرار داشته‌اند. شواهد متعدد تاریخی نیز از زورگویی حاکمان مستبد و عمالشان علیه تجار و صاحبان حرف و صنایع ایرانی طی سده‌های گذشته حکایت دارد^۲.

قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار که در بهمن ۱۳۹۰ به همت اتاق ایران تهیه شد و به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید، برای اولین بار در تاریخ ایران به نمایندگان بخش‌های خصوصی و تعاونی ایران به عنوان برآیند نظر و اراده فعالان اقتصادی سراسر کشور امکان داد تا در شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی، به‌طور مستمر مطالبات خود را از قوای سه‌گانه طرح کنند و مسئولان ارشد قوای سه‌گانه را نیز مکلف کرد مطالبات فعالان اقتصادی را در شورای گفتگو استماع و با اقناع و تفاهم با نمایندگان فعالان اقتصادی کشور، برای حل مشکلات تولید و سرمایه‌گذاری چاره‌جویی کنند. ماده ۴ این قانون، اتاق بازرگانی،

---

۱ - World Bank - Ease of Doing Business

۲ - برای نمونه نگاه کنید به: اشرف، احمد: موانع تاریخی رشد سرمایه‌داری در ایران: دوره قاجاریه ص ۱۰۶

صنایع، معادن و کشاورزی ایران و اتاق تعاون ایران را موظف کرده به منظور اطلاع سیاستگذاران از وضعیت محیط کسب و کار در کشور، شاخص‌های ملی محیط کسب و کار در ایران را تدوین و به‌طور سالانه و فصلی حسب مورد به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، سنجش و اعلام نمایند.

نظام اداری ایران گرفتار انواع مقرراتی است که در همه سطوح حکومت رخنه کردند. هر دو قوای مجریه و مقننه مرتب مقرراتی ایجاد می‌کنند. اینها کمتر در معرض تجزیه و تحلیل و ارزیابی دقیق هزینه-فایده قرار می‌گیرند. مسئولان استانی نیز مقرراتی تحمیل می‌کنند که بر بنگاه‌ها و خانوارهای معمولی تاثیر می‌گذارد. ارزیابی تاثیر بسیاری از این مقررات به دلیل تنوع و سختی سنجش، بسیار دشوار بوده است.

در کشور ما از یک سو مطالبات و ارزیابی فعالان اقتصادی از مسئولان کشور برای رفع موانع تولید و سرمایه‌گذاری و صادرات به‌طور منسجم و رسمی و هدفمند بیان و پیگیری نمی‌شود و از سوی دیگر دولتمردان و مسئولان اقتصادی به‌طور متعارف علاقه و عادت دارند گزارش‌های خوش‌بینانه‌ای از وضعیت تولید و سرمایه‌گذاری و محیط کسب و کار ارائه دهند به همین دلیل قانون‌گذار در حکم قانونی فوق، اتاق‌ها را به عنوان سخنگوی فعالان اقتصادی کشور موظف کرده تا وضعیت محیط کسب و کار در ایران را ارزیابی و منتشر کنند.

مساله این تحقیق، شناسایی شاخص‌ها و مؤلفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران است به‌طوری‌که بتوان آنها را به تفکیک بخشی و استانی در دوره‌های زمانی فصلی و سالانه سنجید.

۱-۳- مفهوم و تعریف محیط کسب و کار

محیط کسب و کار به مجموعه عواملی گفته می‌شود که بر عملکرد یا اداره بنگاه‌های اقتصادی در یک منطقه مؤثر هستند، اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها قرار دارند (میدری و قودجانی، ۱۳۸۷: ۱). عواملی نظیر قوانین و مقررات، میزان بارندگی، فرهنگ کاری در یک منطقه و... .

مؤلفه‌های محیط کسب و کار در کشورها و مناطق جغرافیایی گوناگون، در هر رشته کاری و نیز در طول زمان متفاوت هستند.

- مثال از تفاوت مؤلفه‌های محیط کسب و کار در مناطق جغرافیایی مختلف:

«تشکیل پدیده ریزگرد» در عملکرد یا اداره بنگاه‌های خوزستان و ایلام اثر دارد و در این استان‌ها مؤلفه محیط کسب و کار محسوب می‌شود، اما در استان‌های شمالی و شرقی کشور، مؤلفه محیط کسب و کار محسوب نمی‌شود.

• مثال از تفاوت مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در رشته‌های کاری مختلف:

«میزان بارش باران» برای تولیدکنندگان گندم دیم یک مؤلفه بسیار مهم محیط کسب‌وکار است، اما برای تولیدکنندگان خودرو، مؤلفه محیط کسب‌وکار نیست.

• مثال از تفاوت مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در طول زمان:

ده سال پیش، «پهنای باند اینترنت» در صنعت بانکداری مؤلفه محیط کسب‌وکار محسوب نمی‌شد، اما امروزه محسوب می‌شود.

لازم به یادآوری است محیط کسب‌وکار از منظر کلان و خرد و یا به عبارتی ملی و بنگاهی تفاوت‌هایی دارد. در کتاب‌های مدیریت، عمدتاً محیط کسب‌وکار برای یک بنگاه بررسی می‌شود، اما تعریف ارائه شده در ابتدای این گزارش، تعریفی در سطح منطقه‌ای، رشته کاری و نیز ملی است و مجموع همه مؤلفه‌های برون‌زای مؤثر در اداره همه بنگاه‌های فعال در یک منطقه یا کشور یا رشته کاری را دربرمی‌گیرد. بدیهی است «مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار» برای یک کشور، آن دسته از مؤلفه‌ها هستند که به‌طور مشترک عملکرد و اداره همه بنگاه‌ها در آن کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهند و خارج از کنترل مدیران این بنگاه‌ها هستند. مانند امنیت، قانون کار و تعطیلات رسمی، اما مؤلفه‌ای مانند میزان بارندگی که فقط بر عملکرد و اداره بنگاه‌ها در برخی رشته‌های کاری مؤثر است، مؤلفه ملی محیط کسب‌وکار محسوب نمی‌شود. به عبارت دیگر، محیط کسب‌وکار را می‌توان در سطوح بنگاه، بازار، منطقه، استان، ملی و بین‌المللی تعریف کرد.

مؤلفه‌های برون‌زا در اداره شرکت‌ها که در کتاب‌های مدیریت و به‌ویژه مدیریت راهبردی مورد بررسی قرار می‌گیرند، معمولاً با چهار فاکتور یا دسته اقتصادی، سیاسی، فنی و اجتماعی^۱ (PEST) تقسیم‌بندی می‌شوند.

مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار، علاوه بر تقسیم‌بندی متعارف، (مؤلفه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی) به دودسته اصلی دیگر نیز تقسیم می‌شوند:

۱. مؤلفه‌های ناشی از رفتار حکومت: نظیر ثبات سیاست‌ها، نرخ مالیات‌ها، تعرفه‌ها، میزان فساد کارگزاران حکومتی و ... ،

۲. مؤلفه‌های ناشی از کیفیت بازار: نظیر مهارت نیروی انسانی، دسترسی به زمین و خدمات زیربنایی.

---

۱ - Political, Economical, Social and Technological (PEST)

در کشور ما مسئولان اجرایی و حتی تصمیم‌سازان معمولاً دو مفهوم محیط کسب‌وکار (Business Environment) و فضای سرمایه‌گذاری (Investment Climate) را یکسان تلقی می‌کنند و اغلب جابه‌جا و به‌صورت «فضای کسب‌وکار» بکار می‌برند درحالی‌که در ادبیات بین‌المللی این دو مفهوم دقیقاً یکسان نیستند. منظور از «محیط کسب‌وکار»، همچنان که در تعریف این اصطلاح اشاره شد، عواملی هستند که بر اداره بنگاه‌ها موثر است اما منظور از «فضای سرمایه‌گذاری»، عواملی هستند که بر تصمیم سرمایه‌گذار برای ورود به کسب‌وکار موثر هستند. به این ترتیب، فضای سرمایه‌گذاری به قبل از سرمایه‌گذاری و تأسیس بنگاه مربوط می‌شود و محیط کسب‌وکار به بعد از تأسیس بنگاه.

۱-۴- سابقه توجه محافل سیاستگذار به محیط کسب‌وکار

تا اواسط دهه ۱۹۹۰ میلادی، بانک جهانی به کشورهای درحال توسعه، مجموعه توصیه‌هایی شامل سپردن اقتصاد به نیروهای بازار آزاد، بازبودن به روی جهان، کاهش حجم دولت، خصوصی‌سازی و انضباط اقتصاد کلان، ارائه می‌داد.

این سیاست‌ها تا دهه ۱۹۹۰ میلادی در برخی از کشورهای درحال توسعه اجرا شده و نتایج موفق‌تری به دنبال داشت، اما از میانه این دهه، به‌تدریج برخی از کشورهای موفق از نظر بانک جهانی در ایجاد اصلاحات اقتصادی دچار بحران شدند. مکزیک در سال ۱۹۹۵، کشورهای شرق آسیا در ۱۹۹۷ و آرژانتین و روسیه در سال ۲۰۰۰ میلادی نمونه‌هایی از این بحران‌های غیرمنتظره را شاهد بوده‌اند (ثارو، ۱۳۸۴: ۱۸).

در آن زمان سؤال مهمی که توجه محافل اقتصادی را به خود جلب کرد این بود که با وجودی که این کشورها رهنمودهای بانک جهانی را به‌دقت اجرا کرده بودند، چرا دچار بحران اقتصادی شدند؟ از میان تلاش‌های علمی برای یافتن پاسخ این معمای بزرگ، دو پاسخ برجسته‌تر بود. هر دو به‌طور غیرمستقیم تقریباً به یک مفهوم اشاره داشت. مفهومی که بعدها «محیط کسب‌وکار» نام گرفت.

پاسخ اول را پروفیسور جوزف «استیگلیتز» استاد دانشگاه کلمبیا و اقتصاددان ارشد بانک جهانی در سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۰ ارائه داد. استیگلیتز در مقاله «اصلاحات به کجا می‌رود» با مقایسه حرکت دو اقتصاد بزرگ بلوک شرق یعنی چین و روسیه به‌سوی اقتصاد مبتنی بر بخش خصوصی نشان داد تجربه روسی حضور بخش خصوصی در اقتصاد، «واگذاری سریع بنگاه‌های دولتی» به ارث رسیده از شوروی سابق به داوطلبان خریداری این بنگاه‌ها بود.

این روند که پس از فروپاشی شوروی از سال ۱۹۹۱ آغاز شد، سهم بخش خصوصی در اقتصاد روسیه را تا سال ۲۰۰۴ به ۸۰ درصد رساند، اما در همین مدت تعداد فقرا نیز ۵ برابر شد و به بحران اقتصادی سال ۲۰۰۰ انجامید. در مقابل جمهوری خلق چین، به جای «واگذاری بنگاه‌های دولتی به بخش خصوصی»، راهبرد «زمینه‌سازی برای سرمایه‌گذاری جدید بخش خصوصی» و تولد بنگاه‌های جدید را برگزید و نتیجه آنکه طی سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۴، سهم بخش خصوصی از اقتصاد چین به ۷۰ درصد رسید و ۵۰۰ میلیون چینی از زیر خط فقر خارج شدند (استیگلیتز، ۱۳۸۳: ۳۵۱).

استیگلیتز روش چینی حرکت به سمت بخش خصوصی [بهبود فضای سرمایه‌گذاری و تسهیل تولید و سرمایه‌گذاری] را «خصوصی‌سازی از پایین» نامید.

دومین پاسخ درخشان به این معما که چرا کشورهای پیشرو در خصوصی‌سازی دچار بحران اقتصادی شدند را محقق پروبی «هرناندو دسوتو» ارائه کرد.

دسوتو با تدوین نتایج پژوهش‌های میدانی گسترده‌اش در دو کتاب «راهی دیگر» و «راز سرمایه»، به این نتیجه رسید که برخلاف تصور رایج تا آن زمان، مشکل اصلی کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته، کمبود سرمایه نیست، بلکه فقدان «تضمین‌های حقوق مالکیت» است.

دسوتو نشان داد که در پرو و دیگر کشورهای به ظاهر فقیر، مردم میل به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار دارند، اما به دلیل فقدان حمایت از حقوق مالکیت، ناچارند در اقتصاد غیررسمی و زیرزمینی فعالیت کنند در نتیجه از «منافع رسمی‌بودن» نظیر برندسازی، شرکت در نمایشگاه‌های تجاری، دریافت وام و... محروم هستند و نمی‌توانند کسب‌وکارهایشان را توسعه دهند و یا حتی محصول‌شان را در بازارهای گسترده و معتبر عرضه کنند.

دسوتو همچنین نشان داد اقتصاد آمریکا از زمانی رشد مستمر و بلندمدت یافت که نهادهای اداری‌اش کامل شد و توانست شخصیت حقوقی «عامل اقتصادی» را ثبت و از مال و حقوق او حمایت کند.

در سال‌های اخیر، رهبران کشورهای مختلف هرناندو دسوتو را برای مشورت به ملاقات طلبیده‌اند. مهمترین پیام دسوتو برای کشورهای در حال توسعه این بوده است که تلاش کنید نهادهای لازم برای توسعه،

به خصوص مهمترین آن یعنی نهاد حمایت از حقوق مالکیت را تقویت کنید و تولیدکنندگان تان را تشویق کنید از بخش غیررسمی خارج شوند و در بخش رسمی اقتصاد فعالیت کنند^۱ (سیاح، ۱۳۹۰: ۶)

۱-۵- سوال‌های تحقیق:

بر اساس مساله فوق، سوال‌های اصلی و فرعی این تحقیق عبارت‌اند از:

شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران که قابل سنجش به‌طور سالانه و فصلی و قابل ارائه به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی باشند، کدام‌اند؟

سوال‌های فرعی:

۱. مبانی نظری ارزیابی و بهبود محیط کسب و کار چیست؟

۲. مدل مفهومی محیط کسب‌وکار در یک کشور چگونه است؟

۳. تجربیات داخلی و بین‌المللی تدوین و سنجش شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار چیست و از این تجربیات برای تدوین شاخص ملی محیط کسب‌وکار در ایران چه استفاده‌ای می‌توان کرد؟

۴. محیط کسب و کار مطلوب از نظر فعالان اقتصادی ایران چیست؟

۱-۶- اهداف تحقیق

هدف اصلی از طراحی و اجرای این تحقیق، زمینه‌سازی علمی برای اجرای ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار توسط اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران است. در عین حال با اجرای این

---

۱ - دسوتو برخلاف استیگلیتز به توصیه‌های بانک جهانی حمله نمی‌کند. از نظر مشرب فکری، او یک لیبرال محسوب می‌شود، لیبرالی که به مسائل طبقات فقیر و فرودست علاقمند است و راه نجات فقرا را آموزه‌های لیبرالیسم می‌داند. شاید گرایش شدید دسوتو به لیبرالیسم اقتصادی ناشی از دشمنان چپ‌گرا و سرسخت هموطنش باشد، جنبش «راه درخشان» که تا دهه ۱۹۹۰ برای برقراری حکومت چپی در پرو دست به اسلحه بردند. دسوتو با عقاید جنبش «راه درخشان» به مبارزه پرداخت و حتی برای تقابل با نام آن گروه چپ‌گرا، کتاب اصلی خود را «راهی دیگر» (راهی بجز راه درخشان) نام نهاد. تلاش‌های دسوتو برای مقابله با افکار چپ‌گرایی جنبش «راه درخشان» چنان مؤثر بود که این جنبش در سال‌های ۱۹۹۱ و ۱۹۹۲ دو بار دفتر دسوتو در لیما را هدف حملات تروریستی قرار داد.

تحقیق، مولفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران تعریف و تدوین می‌شوند و مرزهای دانش در زمینه جدیدترین مفاهیم و مبانی نظری محیط کسب‌وکار تبیین و ارائه می‌گردد.

از متن ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار، چنین برداشت می‌شود که گزارش‌های فصلی و سالانه اتاق‌ها از شاخص‌های محیط کسب‌وکار در ایران، باید ارزیابی دقیقی از ادراک، دیدگاه و ارزیابی فعالان اقتصادی سراسر کشور را از تغییرات در سیاست‌ها، مقررات، بخشنامه‌ها و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب‌وکار در سراسر کشور ارائه دهد.

در این تحقیق همچنین روش‌های دسترسی مستمر و روزآمد به داده‌های ناشی از ادراک و ارزیابی^۱ فعالان اقتصادی سراسر کشور از وضعیت محیط کسب‌وکار در ایران و نیز داده‌های آماری^۲ به تفکیک استان‌ها و بخش‌ها ارائه می‌شود.

نتایج اجرای این طرح به اتاق ایران به‌عنوان نماینده و سخنگوی فعالان اقتصادی سراسر کشور امکان می‌دهد تا ارزیابی آنها را از مولفه‌های مختلف محیط کسب‌وکار در ایران و نیز ارزیابی آنها از عملکرد اشخاص و دستگاه‌های مرتبط با تولید و سرمایه‌گذاری را به‌طور مستمر و به تفکیک استان‌ها و بخش‌های اقتصادی استخراج و اعلام کند.

نتایج این تحقیق همچنین به اتاق ایران امکان می‌دهد تا تصمیم‌ها، رویه‌های اجرایی، بخشنامه‌ها، سیاست‌ها، مقررات و قوانین موثر بر کسب و کار را در سراسر کشور پایش کند و ارزیابی فعالان اقتصادی را از تاثیرات آن بر محیط کسب‌وکار در اختیار سیاست‌گذاران و نظام سیاست‌گذاری کشور و نیز مسئولان ارشد اجرایی، نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی رسانه‌ها و افکار عمومی قرار دهد. نتایج این طرح در گام بعدی، نقشه راه روشنی برای سیاست‌گذاری در جهت بهبود محیط کسب‌وکار در اختیار سیاست‌گذاران کشور می‌گذارد و برای آنها امکان بازبینی در سیاست‌های اتخاذ شده را با توجه به نتایج ارزیابی سیاست‌های متخذه فراهم می‌آورد.

این تحقیق، امکان پایش ملی محیط کسب‌وکار در ایران را فراهم کرده و مقدماتی فراهم می‌کند تا همه مسئولان، سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیران و مدیران اجرایی کشور، عملکرد خود را در معرض پایش و ارزیابی فعالان اقتصادی احساس کنند و نیز اطلاعات و تحلیل‌های مستمر و روزآمدی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری از منظر فعالان اقتصادی در سراسر کشور، در اختیار مسئولان ارشد اجرایی و نمایندگان مجلس قرار می‌دهد و

---

۱ - Survey Data

۲ - Hard Data

آنها را به‌طور مستمر به اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌های اجرایی به نفع تولید و سرمایه‌گذاری در ایران دلالت می‌کند.

۷-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

گاهی این سوال پیش می‌آید که با وجود گزارش‌های بین‌المللی انجام کسب‌وکار که هر ساله منتشر می‌شوند و وضع ایران را نیز می‌سنجند، تعیین و محاسبه شاخص ملی محیط کسب‌وکار چه ضرورتی دارد؟

در پاسخ باید یادآوری کرد برخی کارشناسان و حتی مسئولان و سیاستگذاران کشورمان، برای گزارش‌های انجام کسب‌وکار بانک جهانی، اهمیت زیادی قائل هستند و تصور می‌کنند بهبود محیط کسب‌وکار به معنی کاهش رتبه ایران در این گزارش است. حال آنکه این گزارش در سال‌های اخیر هم از نظر مبانی نظری و هم روش اجرا زیر سؤال رفته‌اند (Arruñada, 2008). علاوه بر این، کاهش رتبه در گزارش بانک جهانی الزاماً به معنی بهبود محیط کسب‌وکار در ایران نیست، چه بسا ممکن است رتبه ایران در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی کاهش هم پیدا کند، اما وضع واقعی محیط کسب‌وکار بهتر نشود، زیرا مؤلفه‌های این گزارش همه مسائل فعالان اقتصادی در ایران نیستند و تولیدکنندگان ایرانی با مسائل خاص محیط کسب و کار در ایران روبرو هستند که اساساً در گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی وجود ندارد. مسائلی نظیر تحریم‌های خارجی، فساد، ثبات اقتصاد کلان، امنیت اقتصادی، فرهنگ کاری و مصرفی، تغییر ناگهانی مقررات ناظر به کسب‌وکار، قانون کار غیرمنعطف برای مدیریت منابع انسانی، تعطیل کردن ناگهانی روزهای کاری. گزارش جهانی سهولت انجام کسب و کار به این مسائل نمی‌پردازد اما فعالان اقتصادی در ایران، عمدتاً از چنین مسائلی گلایه دارند (سبحانی فر، ۱۳۹۵: ۱۵).

گزارش‌های بین‌المللی کسب‌وکار از جمله انجام کسب‌وکار بانک جهانی به دلایل متعددی «به تنهایی» نمی‌توانند معیار و ملاک تدوین و سنجش شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران (موضوع ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار) قرار گیرند. چراکه اولاً رویکرد اصلی این گزارش‌ها بر اساس «قوانین و مقررات» ناظر به کسب‌وکار هستند درحالی‌که در کشور ما قوانین و مقررات در همه استان‌ها مشابه هستند و ضمن اینکه تغییرات قوانین و مقررات هم در بلندمدت اتفاق می‌افتند لذا پایش فصلی و استانی آنها آن‌طور که ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار تعیین کرده، میسر نیست. ثانياً گزارش‌های انجام کسب‌وکار بانک جهانی، بخش بزرگی از تنگناهای برونزای اداره بنگاه‌ها در ایران را در بر نمی‌گیرد.

در واقع، از آنجایی که گزارش‌های بین‌المللی محیط کسب‌وکار درباره ایران اغلب از واقعیت‌های میدانی اقتصاد ایران ناشی نشده‌اند و به مسائل خاص تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران در ایران نمی‌پردازند^۱، لازم است مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران شناسایی و سنجش شوند. به همین دلیل، مطالعه و پایش مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران و گزارش آن به سیاستگذاران در قوای سه‌گانه ضرورت زیادی دارد.

۱-۸- تعاریف

تعریف اصطلاحات بکار رفته در این تحقیق عبارتند از:

* ادراک (Perception): فرایندی که افراد، به‌وسیله آن، پنداشت‌ها و برداشت‌هایی را که از محرک‌های محیط خود دارند، تنظیم و تفسیر می‌کنند و بدین وسیله، به آنها، معنی می‌دهند.

* ارزشیابی: (evaluation) از نظر لغوی واژه ارزشیابی به معنی تعیین ارزش چیزی است (معین ۱۳۷۱، ۱۹۹) و نیز به یک تحلیل جامع و چند وجهی از عملکرد گفته می‌شود. سنجش و ارزشیابی کار و فعالیت انجام‌شده و مقایسه نتیجه حاصل از آن با معیار یا مقیاسی که بتوان کمیت و کیفیت مورد نظر را با دقت و بدون داوری‌های شخصی ارزیابی نمود.

* ارزیابی (Assessment): قضاوت و تفسیر نظام‌مند از مجموعه‌ای از متغیرها بر اساس ارزش‌های مدون و شواهد. ارزیابی به انواع رسمی Formal، غیررسمی Informal، گذشته‌نگر Retrospective، آینده‌نگر prospective تقسیم‌بندی می‌شود.

* بنگاه (Firm): شخصیت حقوقی که به قصد کسب سود، فعالیت اقتصادی نظیر تولید کالاها یا خدمات انجام می‌دهد. در این تحقیق، منظور از بنگاه، فعالان اقتصادی بخش خصوصی هستند. پیچیدگی‌های تعریف بخش خصوصی در ایران، در قسمت ۱-۸-۱ توضیح داده شده است.

* رویه (procedure): رویه در لغت به معنی شیوه، روش، طرز عمل و اسلوب عملکرد آمده است (رضائیان، ۱۳۸۹: ۵۱). رویه‌ها، روش‌ها، مقررات و همچنین سیاست‌ها از آن نوع برنامه‌هایی هستند که معمولاً سازمان‌ها به‌صورت جاری و در بلندمدت به‌صورت روش‌های استاندارد در رابطه با شرایط و اوضاع قابل

---

^۱ - این موضوع در گزارش‌های فصلی «پایش محیط کسب و کار ایران»، منتشره در دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تشریح شده است.

پیش‌بینی یا تکراری از آنها استفاده می‌کنند (سید رضا سید جوادین، مدیریت منابع انسانی و امور کارکنان، تهران، ۱۳۸۱، ص ۹۶).

* صادرکننده نمونه ملی: کسی که در مراسم روز ملی صادرات (۲۹ مهر) توسط مرکز توسعه تجارت به عنوان «صادرکننده نمونه ملی» معرفی شده و از رئیس جمهور یا معاون اول رئیس جمهور تقدیرنامه دریافت کرده است.

* شاخص (Index): معیار اصلی سنجش و ارزیابی مفاهیم است و اجزای آن به ترتیب نماگر (Indicator) و مولفه (Component) هستند. هر شاخص از تعدادی نماگر و هر نماگر از تعدادی مولفه تشکیل شده است. (به پیروی از رویه مرسوم‌شده از سوی مرکز پژوهش‌های مجلس)

* فعال اقتصادی موفق: منظور از فعال اقتصادی موفق در این تحقیق، اشخاص حقیقی و از بخش خصوصی (غیردولتی و غیرعمومی غیردولتی) معرفی شده به‌عنوان کارآفرین برتر ملی یا صادرکننده نمونه ملی می‌باشند.

* فعالیت مهم اقتصاد ایران: آن دسته از کسب و کارها که با الهام از کدبندی اصلی آیسیک^۱، دارای سهم تقریباً بی‌شتری در اشتغال و تولید ناخالص ملی در ایران هستند. در این تحقیق، منظور از فعالیت مهم اقتصاد ایران به‌ترتیب عبارت‌اند از: پوشاک و کفش، تجارت خارجی، حمل و نقل و انبارداری، خدمات مالی (شامل بانکداری، بیمه)، دامداری (شامل پرورش انواع دام گوشتی، شیلات، زنبورداری، تخم مرغ)، ساختمان (شامل راه‌سازی، احداث بنا و خدمات وابسته)، سایر بنگاه‌های تولیدی، سایر بنگاه‌های خدماتی، صنایع غذایی، فرش (شامل تولید و تجارت فرش‌های دستی و ماشینی، موکت)، فناوری‌های نوین (کسب و کارهای فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، زیستی و نانو)، کشاورزی (شامل زراعت و باغبانی)، گردشگری (شامل هتلداری، تور، حمل و نقل مسافر و رستوران)، معدن و صنایع معدنی، نفت.

* کارآفرین نمونه ملی: کسی که در جشنواره ملی امتنان از کارآفرینان توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به‌عنوان «کارآفرین برتر کشوری» یا «کارآفرین برگزیده کشوری» معرفی شده و از رئیس جمهور یا معاون اول رئیس جمهور تقدیرنامه دریافت کرده است.

---

۱ - ISIC: سامانه طبقه‌بندی مرجع کلیه فعالیت‌های اقتصادی که از سال ۱۹۴۸ تدوین و توسط کمیسیون اجتماعی و اقتصادی سازمان ملل متحد تصویب شده است.

* کسب و کار (Business): به هر نوع فعالیت تکرارشونده و مشروع اقتصادی از قبیل تولید، خرید و فروش کالا و خدمات به قصد کسب منافع اقتصادی اطلاق می‌شود.^۱

* کشاورز نمونه ملی: کسی که در هفته جهاد کشاورزی (اوایل دی) توسط وزارت جهاد کشاورزی به عنوان «کشاورز نمونه ملی» معرفی شده و در مراسمی از رئیس جمهور یا معاون اول رئیس جمهور تقدیرنامه یا لوح سپاس دریافت کرده است.

* محیط کسب و کار (Business Environment): عبارت است از مجموعه عوامل مؤثر در اداره یا عملکرد بنگاه‌های تولیدی که خارج از کنترل مدیران آنها می‌باشند. (ماده یک قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار)

* مقررات (Regulation): در تعریف عام و موسع، منظور از مقررات، مجموعه قوانین، آیین‌نامه‌ها، رویه‌ها و تشریفات حکومتی حاکم بر مناسبات شهروندان و مسئولان جامعه حاکم می‌باشد.

با توجه به ادبیات حقوقی جاری امروزه اغلب در زبان حقوقی واژه «مقررات» به عنوان آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب مقامات قوه مجریه (اعم از رئیس جمهوری، هیئت وزیران یا هر یک از وزرا) در مقابل «قانون» مصوب مجلس به کار می‌رود. (مرکز مالگیری، ۱۳۹۰)

۱-۸-۱- پیچیدگی‌های تعریف بخش خصوصی در ایران:

تعریف بخش خصوصی (Private Sector) در اقتصاد ایران از پیچیدگی خاصی برخوردار است و در نظام حقوقی ایران، بخش خصوصی تاکنون تعریف روشنی نشده است.

حسن خوشپور درباره عواقب این مساله چنین اظهار نظر کرده است: «نبود تعریف مناسب برای بخش خصوصی و شرکت خصوصی موجب شکل‌گیری بخش‌ها یا بنگاه‌های بی‌هویتی شده است که نمی‌توان آنها را دولتی، خصوصی یا عمومی غیردولتی تلقی کرد. همین امر باعث شده که فرصت‌ها و ظرفیت‌های قابل توجهی برای عبور از قوانین و مقررات دولتی، نظارتی و حاکمیتی ایجاد شود. بسیاری از بنگاه‌های بزرگ اقتصادی که در تعریف حقوقی، ملزم به رعایت قوانین و مقررات دولتی نیستند، ولی بنا به هدف و نیاز از مزایای بخش دولتی استفاده می‌کنند. این بنگاه‌ها برای فرار از محدودیت‌ها و تکالیف دولتی از یکسو و در بهره‌مندی از فضای بخش خصوصی، خود را خصوصی معرفی می‌کنند. همین وضعیت باعث شده است که در فضاهای

---

۱ - ماده یک قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار

کسب‌وکار در حوزه‌های مختلف، بازار متشکل شکل نگیرد، رقابت به‌وجود نیاید و منافع حاصل از آنها هم در سطح اقتصاد کلان و هم در سطح فعالیت‌های خرد اقتصادی جاری نشود.^۱»

نمایندگان اتاق ایران در جلسات تدوین قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۹ پیشنهاد کردند در این قانون تعریفی برای بخش خصوصی ارائه شود اما این پیشنهاد در فرایند بررسی آن متن در مجلس شورای اسلامی، از قانون یادشده حذف شد.^۲ پیشنهاد نمایندگان اتاق ایران، بیشتر با هدف محدود کردن شرکت‌های دولتی و نیمه‌دولتی از تنگ کردن فضای فعالیت برای شرکت‌های بخش خصوصی بود که نهایتاً به‌صورت ماده ۲۷ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار تصویب شد.^۳

اصل ۴۴ قانون اساسی، پس از تعریف بخش دولتی به‌عنوان «کلیه صنایع بزرگ، صنایع مادر، بازرگانی خارجی، معادن بزرگ، بانکداری، بیمه، تأمین نیرو، سد‌ها و شبکه‌های بزرگ آبرسانی، رادیو و تلویزیون، پست و تلگراف و تلفن، هواپیمایی، کشتیرانی، راه و راه‌آهن و مانند اینها» منظور از بخش خصوصی را «آن قسمت از کشاورزی، دامداری، صنعت، تجارت و خدمات که مکمل فعالیت‌های اقتصادی دولتی و تعاونی است» می‌داند و در ادامه تفصیل ضوابط و قلمرو و شرایط بخش‌های خصوصی را به قانون می‌سپارد اما نه در سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و نه در متن قانون سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، «بخش خصوصی» تعریف نشده است.

پیچیدگی کار تعریف بخش خصوصی وقتی روشن می‌شود که بیاد آوریم مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۶۶ با تصویب «قانون محاسبات عمومی کشور»، هویت موسسات و نهادهای «عمومی غیردولتی» را به رسمیت شناخت و حتی آن را به این ترتیب تعریف کرد: «موسسات و نهادهای عمومی غیردولتی از نظر این قانون واحدهای سازمانی مشخصی هستند که با اجازه قانون به منظور انجام وظایف و خدماتی که جنبه عمومی

۱- <http://www.donya-e-eghtesad.com/news/934649/>

۲ - صورتجلسات کمیته تصویب قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (منتشر نشده)

۳- ماده ۲۷ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار: آن دسته از اشخاص حقوقی که دولت و دستگاه‌های اجرائی، مستقیم و یا غیرمستقیم در آنها سهام مدیریتی اعم از سهم‌الشرکه، دارایی و یا سهام دارند، نمی‌توانند از امتیازات و منافع تخصیص‌یافته به بخش‌های تعاونی و خصوصی استفاده کنند. مصادیق این امتیازات و منافع به پیشنهاد هر یک از اتاق‌ها، توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی تعیین می‌شود.

دارد تشکیل شده یا می‌شود^۱» مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۳ قانون فهرست موسسات و نهادهای عمومی غیردولتی را تصویب کرد و در سال‌های بعد مکرراً این فهرست را توسعه داد. مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۶ و هنگام تدوین قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی حتی پا را از این هم فراتر نهاد و «بخش عمومی غیردولتی» را وارد ترمینولوژی حقوقی کشور کرد^۲. هرچند تحقیقات محقق از تدوین‌کنندگان این ماده نشان می‌دهد نام بردن از «بخش عمومی غیردولتی» در این قانون سهوی اتفاق افتاده و ظاهراً شورای نگهبان قانون اساسی هم هنگام بررسی قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، به این سهو، ایرادی وارد نکرده است^۳.

در سال‌های اخیر تلاش‌هایی برای ارائه تعریفی از بخش خصوصی به عمل آمده است^۴ اما با توجه به گسترش مرزهای نهادهای عمومی غیردولتی و شفاف نبودن مرزهای آن با بخش خصوصی، ضرورت شفاف شدن این مرزها و تعریف دقیق بخش خصوصی که بتواند تمایز بخش خصوصی از بخش‌های نیمه دولتی و نیکه خصوصی را شفاف کند، بیش از همیشه نمایان شده است.

۱-۹- روش تحقیق

روش‌های مورد استفاده در این تحقیق، ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و بررسی اسنادی، میدانی (پیمایشی)، طراحی و توزیع پرسشنامه، انجام مصاحبه با خبرگان موضوع و تکنیک‌های شاخص‌سازی است. در این تحقیق در گام نخست به روش کتابخانه‌ای و بررسی اسناد، مبانی نظری، تعاریف و تجربیات بین‌المللی و داخلی از تدوین و طراحی و سنجش شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار، ارائه شده است.

۱- ماده (۵) قانون محاسبات عمومی کشور

۲- بند الف ماده ۳ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴: مالکیت، سرمایه‌گذاری و مدیریت برای دولت در آن دسته از بنگاه‌های اقتصادی که موضوع فعالیت آنها مشمول گروه یک ماده (۲) این قانون است، اعم از طرح‌های تملک‌داری‌های سرمایه‌ای، تأسیسات و یا شرکت دولتی، مشارکت با بخش‌های خصوصی و تعاونی و بخش عمومی غیردولتی، به هر نحو و به هر میزان ممنوع است.

۳- مصاحبه محقق با دکتر بهزاد پورسید، حقوقدان و معاون پژوهشی سابق مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی که جلسات کمیته بررسی لایحه اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی را در سال ۱۳۸۶ اداره می‌کرد.

۴- به‌عنوان مثال اولین نشست از سلسله نشست‌های تخصصی کمیسیون اصل ۴۴ اتاق ایران در اردیبهشت ۱۳۹۲ درباره تعریف بخش خصوصی که در آن آقای عباس آخوندی نتایج مطالعاتش در این باره را ارائه داد.

در گام بعد، با انجام مصاحبه میدانی با کارآفرینان نمونه ملی، صادرکنندگان نمونه ملی و کشاورزان نمونه ملی شامل حداقل سه نفر از هر استان و حداقل سه نفر از همه کسب و کارهای مهم^۱، موانع اداره یا عملکرد بنگاه‌های اقتصادی که خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها^۲ در ایران پرسش شده و برآیند آن به صورت مجموعه‌ای طبقه‌بندی شده از مشکلات ابراز شده برای اداره و عملکرد مطلوب بنگاه‌های کشور گردآوری شده است. این مجموعه شامل ۳۲ عامل برون‌زای اخلاک‌گر در اداره و عملکرد بنگاه‌ها، در پرسشنامه‌ای برای تایید و تکمیل به اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران^۳ و روسای اتحادیه‌های صنوف تولیدی و خدماتی کل کشور (به نمایندگی اتاق اصناف)، ارائه شده است. آزمون‌های روایی و پایایی در این مرحله انجام می‌شوند.

در گام بعد، با تشکیل گروه خبرگان^۴ متشکل از خبرگان آمارهای اقتصاد ایران، «داده‌های آماری»^۵ موجود، آن دسته از عوامل برون‌زای اداره یا عملکرد بنگاه‌های اقتصادی در ایران که به تفکیک استان‌ها و به صورت فصلی توسط نهادهای رسمی^۶ محاسبه و اعلام می‌شوند، گردآوری شده است.

در گام آخر با توجه به تجربیات جهانی، «داده‌های حاصل از سنجش ادراک»^۷ افراد تکمیل‌کننده پرسشنامه‌های محیط کسب و کار با داده‌های آماری، نهایی و شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران به نحوی که قابل سنجش و ارزیابی فصلی و سالانه در همه استان‌ها و حوزه‌های کاری باشند، ارائه شده است.

۱- در اینجا منظور محقق از کسب و کار مهم، آن دسته از فعالیت‌های اقتصادی است که مجموعاً در تولید ناخالص داخلی و اشتغال ایران سهم نسبتاً بیشتری دارند که از نظر محقق شامل کسب و کارهای مرتبط با پوشاک و نساجی، تجارت، حمل و نقل، خدمات مالی، دامداری، ساختمان، صنایع غذایی، فرش، فناوری‌های نو، کشاورزی، گردشگری، معدن و صنایع معدنی و نفت می‌شوند. این تقسیم‌بندی تقریبی است و هم‌پوشانی آن، تاثیر چندانی بر نتیجه نمی‌گذارد.

۲ - تعریف محیط کسب و کار

۳ - اگرچه این تحقیق با پشتیبانی مالی اتاق ایران انجام شده است اما برای جامعیت هر چه بیشتر نتایج، منتخبان ارشد اتاق های تعاون و اصناف نیز در عملیات میدانی این تحقیق مورد پرسش قرار گرفته‌اند و نظراتشان دریافت و لحاظ شده است.

۴ - Focus Group

۵ - Hard Data

۶ - شامل مرکز آمار ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی، قوه قضائیه، نیروی انتظامی و وزارتخانه‌ها.

۷ - Survey Data

۱-۱۰- تجریبات داخلی ارزیابی محیط کسب و کار

در ایران با توجه به محدودیت آمار مورد نیاز برای ساخت شاخص‌های نهادی، مطالعات کاربردی معدودی انجام شده که از میان این مطالعات به نمونه‌های انگشت‌شمار آنها در زمینه محیط کسب‌وکار اشاره می‌شود:

- گروه مطالعات محیط کسب‌وکار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی از پاییز ۱۳۸۹ تاکنون در پایان هر فصل، ارزیابی تشکلهای اقتصادی سراسر کشور، از وضعیت مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران را با ابزار پرسشنامه استخراج و نتایج آن را در قالب گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب‌وکار در ایران منتشر می‌کند. تعریف عملیاتی محیط کسب‌وکار در این گزارش‌ها عبارت است از «مجموعه عواملی که در اداره یا عملکرد بنگاه‌ها مؤثرند، اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها قرار دارند». با استفاده از این تعریف می‌توان مؤلفه محیط کسب‌وکار را در یک منطقه یا کشور، در یک بخش، نظیر کشاورزی و نیز در زمان‌های مختلف، شناسایی و اندازه‌گیری کرد.

برای شناسایی و تعریف مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران، در پاییز ۱۳۸۸ از ۵ تشکل اقتصادی مادر دعوت شد مستندات خود درباره موانع و مشکلات اداره بنگاه‌ها در ایران را به مرکز پژوهش‌ها ارائه کنند. با روش پژوهش داده-بنیاد از منابع ارسالی تشکلهای مادر، مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار ایران به صورت موانع مشترک اداره بنگاه‌ها در همه حوزه‌های کاری در سراسر ایران شناسایی شد. فهرست اولیه مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار ایران طی زمستان ۱۳۸۸ تا بهار ۱۳۸۹ با کمک مدیران ۸۰ تشکل اقتصادی سراسری و با روش دلفی طی سه مرحله، استخراج شدند.

از پاییز ۱۳۸۹ پرسشنامه پایش محیط کسب‌وکار، شامل ۲۲ مؤلفه ملی محیط کسب‌وکار ایران در پایان هر فصل برای بیش از ۹۰۰ تشکل اقتصادی شناسایی شده در سراسر کشور با نمابر ارسال می‌شود. در این پرسشنامه، از مدیران تشکلهای اقتصادی خواسته می‌شود ارزیابی خود از وضعیت هر یک از مؤلفه‌های ۲۲گانه را در فصل مورد بررسی با اختصاص کمیتی بین ۱ (بهترین ارزیابی و حالتی که مؤلفه مورد نظر اخلاص خاصی در اداره یا عملکرد بنگاه ایجاد نمی‌کند) تا ۱۰ (بدترین ارزیابی و حالتی که شدت اخلاص آن مؤلفه در عملکرد یا اداره بنگاه‌ها، بنگاه‌ها را در معرض تعطیلی قرار داده است) ارائه دهند. در پردازش نظرات رسیده، سهم استان متبوع تشکل و سهم بخش متبوع تشکل از تولید ناخالص داخلی به‌عنوان دو وزن در تهیه میانگین نهایی ارزیابی تشکلهای هر استان و کل کشور، لحاظ می‌شود.

در طول ۲۰ دوره گزارش فصلی محیط کسب‌وکار، مجموعاً حدود ۹۰۰ تشکل اقتصادی با تکمیل پرسشنامه‌های این مطالعه، تلاش کرده‌اند مطالبات و نیازهای خود به سیاستگذاری و قانونگذاری را به اطلاع نمایندگان مجلس شورای اسلامی برسانند. ناظران و مشاوران علمی این مجموعه مطالعه، از برآیند پاسخ‌های رسیده، نتایج زیر را قابل استحصال دانسته‌اند:

۱. مهمترین مانع در اداره بنگاه‌ها از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده، دسترسی به منابع مالی است.
۲. زیرساخت‌های اقتصادی نظیر برق و جاده، امروزه دیگر مانع بزرگی برای اداره بنگاه‌ها نیستند و در تخصیص بودجه‌های ملی بهتر است به‌جای گسترش زیرساخت‌های فیزیکی، نرم‌افزارهای لازم برای توسعه، نظیر سازوکارهای تأمین مالی و سازوکارهای تضمین حقوق مالکیت، به‌ویژه از طریق بهبود و کارآمدی دستگاه قضایی، تقویت شوند.
۳. تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده از برخی استان‌ها نظیر کهگیلویه و بویراحمد، آذربایجان غربی، همدان و خراسان جنوبی با میانگین‌های وزنی بالاتر از ۶/۵ (از ده) مجموعاً نسبت به تشکل‌های مشارکت‌کننده از سایر استان‌ها ارزیابی‌های بدتری از مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار ارائه می‌دهند که این مسئله، تحقیق و پیگیری بیشتری می‌طلبد.
۴. برخی موانع اداره بنگاه‌ها در طول ۳ سال منتهی به تابستان ۱۳۹۲ به تدریج بدتر ارزیابی شده‌اند؛ نظیر تحریم‌های اقتصادی و نوسان در قیمت مواد اولیه.
۵. در طول سه سال گذشته، تشکل‌های اقتصادی فعال در بخش خدمات با میانگین ۶/۱۵ ارزیابی نسبتاً بدتر و تشکل‌های اقتصادی فعال در بخش کشاورزی با میانگین ۵/۹۹، ارزیابی نسبتاً بهتری از مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار ارائه کرده‌اند. میانگین ارزیابی تشکل‌های فعال در بخش صنعت نیز ۶/۱۱ (از ده) بوده است.

- عباس عرب مازار و مریم احمدیان (۱۳۸۹)، در مقاله «شاخص فضای کسب‌وکار و تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران» تلاش کرده‌اند تا شاخصی بومی از فضای کسب‌وکار کشور با استفاده از آمارهای موجود و در دسترس تدوین کرده و تأثیر آن را بر سطح سرمایه‌گذاری خصوصی بررسی کنند. نتیجه مطالعه نشان می‌دهد بهبود محیط کسب‌وکار تأثیر مثبت و معناداری بر افزایش سطح سرمایه‌گذاری در ایران دارد. شاخص مورد استفاده در این مطالعه مرکب از ۲۲ نماگر کمی در زمینه‌های مالیات، پول و اعتبار، تجارت خارجی، ساختار اقتصادی و دولت است که آمارهای مورد نیاز برای ساخت آنها از بانک مرکزی جمهوری

اسلامی ایران تهیه شده است. مقاله حاوی پیشنهاداتی نیز برای ساخت نماگرهای کیفی در زمینه نیروی کار و قوانین و مقررات کسب و کار است.

- میثم جعفری اسکندری و دیگران (۱۳۸۹)، در مقاله «ارزیابی فضای کسب و کار صنعتی ایران در حمایت از بخش خصوصی با رویکرد کارت امتیازی متوازن»، از یک رویکرد تلفیقی از تحلیل سلسله مراتبی فازی و کارت امتیازی متوازن برای ارزیابی فضای کسب و کار در ایران استفاده کرده‌اند. ابتدا وضعیت موجود و مطلوب محیط کسب و کار در ایران بررسی و در ادامه نتایج مطالعات واحد اطلاعات اکونومیست^۱ براساس مدل کارت امتیازی متوازن در چهار جنبه؛ مالی، مشتری، فرآیندهای داخلی، و رشد و یادگیری دسته‌بندی و تحلیل می‌گردند. شاخص‌های استخراجی پس از تحلیل وضعیت موجود فضای کسب و کار ایران و چالش‌های پیش روی این بخش، با تحلیل فرآیند سلسله مراتبی فازی وزن‌دار گردیده و متناسب با آنها راهبردهایی برای توانمندسازی بخش خصوصی با نظرخواهی از خبرگان طراحی و ۶۲ راهبرد کلان شناسایی شده‌اند. سپس جهت انتخاب موثرترین راهبردها از روش تاپسیس^۲ جهت اولویت‌بندی استفاده و با نظرخواهی در نهایت ۱۶ راهبرد کلان انتخاب گردیده است. متناسب با راهبردهای فوق راهکارهای اجرایی و عملیاتی با مصاحبه با خبرگان و مطالعات کتابخانه‌ای استخراج و به علت حجم بالای این راهکارها جهت شناسایی موثرترین راهکارها، خبرگانی از سازمان‌های توسعه‌ای وابسته به وزارت صنایع و معادن انتخاب (در مجموع ۳۰ نفر و از هر سازمان ۵ نفر) و با طراحی پرسشنامه‌هایی مهمترین راهکارها با بیشترین جامعه آماری و قابل اجرا که در مجموع ۶۴ راهکار کلان بوده، انتخاب شده‌اند.

---

۱ - Economist Intelligence Unit

۲ - TOPSIS

فصل ۲

تجربیات جهانی در

تدوین شاخص‌های محیط کسب و کار

برنامه‌ریزی و سیاستگذاری مطلوب برای ارتقای محیط کسب‌وکار^۱ کشور، نیازمند سنجش و ارزیابی محیط کسب‌وکار است. مطالعه تجربیات سایر کشورها در این زمینه می‌تواند در طراحی روش‌های بهینه ارزیابی محیط کسب‌وکار کشورمان مفید باشد. برای تدوین ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار مطالعه و بررسی تجارب دیگر کشورها در این زمینه راهگشا خواهد بود.

در این فصل به مطالعه اهداف، انگیزه‌ها و تجربیات کشورها در تدوین شاخص‌های بومی پرداخته می‌شود. ابتدا تجربه ۵ کشور که شاخص‌های بومی و داخلی برای محیط کسب‌وکار تعریف و محاسبه کرده‌اند ارائه می‌شود و سپس، مهمترین گزارش‌های بین‌المللی در سنجش محیط کسب‌وکار معرفی می‌شوند.

برخی کشورها، روش‌های خاصی برای تدوین شاخص‌های ملی یا بومی محیط کسب و کار در پیش گرفته‌اند که مطالعه و مقایسه آن‌ها برای تعیین روش تدوین شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران می‌تواند الهام‌بخش باشد. هدف از مطالعه تجربه کشورها و مقایسه رویکردهای آنان، بهره‌گیری از الگوهای موجود برای ساختن شاخص و نیز بهبود سیاست‌گذاری کسب‌وکار در ایران است.

کشورهایی که برای مطالعه انتخاب شده‌اند عبارت‌اند از: ایالات متحده آمریکا، آلمان، مالزی، چین و هند. تنوع اقتصادی این کشورها از این منظر حائز اهمیت است که تصویری جامع و کلان از جهت‌گیری‌های پژوهشی محیط کسب‌وکار در سطح ملی ارائه می‌دهد. وجود کشور توسعه‌یافته در کنار کشور در حال توسعه، تفاوت‌های بومی این دو اقتصاد را برای تدوین شاخص کسب‌وکار آشکارتر می‌کند. اگرچه چالش‌های محیط کسب‌وکار مالزی و هند به ایران نزدیک‌تر است تا آلمان و آمریکا، باید نیم‌نگاهی هم به کشورهای پیشرفته‌تر داشت که از این طریق امکان پرکردن خلأهای پژوهشی کشورهای در حال توسعه فراهم شود.

فصل ۲- بخش اول: چند نمونه شاخص‌های بومی کشورهای دیگر

۲-۱- شاخص‌های بومی محیط کسب‌وکار در آمریکا

ایالات متحده آمریکا پیشینه نسبتاً طولانی در مطالعات محیط کسب‌وکار دارد. چندین شرکت، شاخص‌ها و رتبه‌بندی‌های سالیانه محیط کسب‌وکار این کشور را تولید می‌کنند. این رتبه‌بندی‌ها امکان مقایسه کیفیت

۱- در این فصل برای یافتن و استفاده از تجربیات هر چه بیشتر از کشورهای دیگر، دو مفهوم محیط کسب و کار (Business Environment) و فضای سرمایه‌گذاری (Investment Climate) مسامحتاً یکی تلقی شده‌اند.

محیط کسب و کار هر ایالت با سایر ایالات و گذشته خود ایالات را فراهم کرده و پوشش رسانه‌ای گسترده‌ای دارند. گزارش‌ها و تحلیل‌های محیط کسب و کار ایالات از یک سو مورد توجه فعالان اقتصادی و مدیران کسب و کارهاست و از سوی دیگر به جلب نظر سیاستمداران و نهادهای قانونگذار و بهبود سیاستگذاری‌ها منجر می‌شوند.^۱

سیاستمداران برای افزایش سطح و کیفیت کالاها و خدمات عمومی، مالیات بر بنگاه‌ها را افزایش می‌دهند. در این شرایط اگر هزینه‌های وضع شده بر بنگاه‌ها در یک ایالت بیش از سایر ایالات باشد، بنگاه‌ها به ایالتی دیگر منتقل می‌شوند و یا گسترش می‌یابند و این مسئله کاهش سطح و نرخ رشد اقتصادی ایالت را به دنبال خواهد داشت. لذا وضع هزینه‌ها بر بنگاه‌ها در قالب انواع مالیات‌ها و مقررات باید با منافع آنان در تعادل بوده و با نگاهی به آنچه در سایر مکان‌ها انجام می‌شود، صورت گیرد.

دو بنگاه خصوصی پیشگام در حوزه رتبه‌بندی محیط کسب و کار ایالات متحده، بنگاه‌های مشورتی «فانتوس»^۲ و «گرت ثورنتون»^۳ هستند. این دو بنگاه در ابتدا رویکردی را پایه‌گذاری کردند که جذابیت برای کسب و کار را در شاخص ترکیبی خلاصه می‌کرد. فانتوس اولین مطالعه‌اش را در سال ۱۹۷۵ برای انجمن تولیدکنندگان ایلینوی منتشر کرد و به این ترتیب گرایش به سمت تولید در بسیاری از رتبه‌بندی‌های محیط کسب و کار تا مدت‌ها باقی ماند. رتبه‌بندی فانتوس شامل ۱۵ متغیر است که مالیات‌های محلی و ایالتی، بیکاری و بیمه جبرانی کارگران، دستمزدها، بدهی‌های عمومی و سیاست‌های نیروی کار را شامل می‌شود که ۱۰ مولفه آن، مربوط به مالیات هستند (Dardia 1999, p 12).

در سال ۱۹۷۹ گرت ثورنتون^۴ شاخصی با مولفه‌های بیشتر و نحوه وزن‌دهی متفاوت تولید کرد، اگرچه سیاست‌های مالیاتی و هزینه‌های اشتغال هنوز در فهرست عوامل تشکیل‌دهنده شاخص مسلط بودند. در سال ۱۹۸۷ شرکت توسعه کارآفرینی^۵ (CED)، تهیه گزارش سالیانه برای ایالات را آغاز کرد. به مرور زمان و با گسترش بخش خدمات، در تدوین شاخص‌ها به این بخش توجه بیشتری شده است. در جدول ۱ فهرست عوامل، گروه‌های اصلی و وزن‌های شاخص‌ها قید شده است. علاوه بر ارزیابی‌های بنگاه‌های خصوصی که به

---

۱. Michael Dardia & Sherman Luk, ۱۹۹۹, p۱.

۲. Fantus

۳. Thornton Grant

۴. Grant Thornton

۵. Council for Entrepreneurial Development

نمونه‌هایی از آنها اشاره شد نهادهای دولتی مانند آژانس تجارت و بازرگانی ایالتی نیز گزارش‌هایی در رابطه با رقابت‌پذیری ایالات و مشکلات محیط کسب‌وکار ارائه می‌دهند.^۱

داردیا و لاک^۲ کارشناسان مؤسسه سیاست عمومی کالیفرنیا در گزارشی با عنوان «بازنگری محیط کسب‌وکار کالیفرنیا» ضمن اشاره به تأثیرات شاخص‌ها بر سیاست‌گذاری‌های اقتصادی ایالات پیشنهادهایی برای بهبود محیط کسب‌وکار و تسهیل اداره بنگاهها در این ایالت مطرح کرده‌اند. به‌عنوان نمونه رکود ابتدای دهه ۱۹۹۰ سبب کاهش شدید رتبه ایالت کالیفرنیا در شاخص‌های محیط کسب‌وکار شده و نگرانی عمومی زیادی به دنبال داشت. توجه تحلیلگران بر موضوع محیط کسب‌وکار مبتنی بر رتبه‌بندی‌های ایالتی، موجب پیشنهاد و اجرای چندین اصلاح مهم در مقررات ناظر بر کسب‌وکار در کالیفرنیا شد. دولت ایالتی گروه‌های ویژه‌ای را مامور کرد تا پاسخگوی سریع مشکلات بنگاه‌هایی باشند که تصمیم داشتند در مکانی دیگر مستقر شده یا در آنجا گسترش یابند. قوانین مالیاتی اصلاح شدند، مالیات بر فروش مواد اولیه و تجهیزات کاهش یافت و دیگر نرخ‌های مالیات با سایر ایالات سازگار شدند. نظام تأمین اجتماعی کارگران اصلاح شد و اعتبار مالیاتی برای سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه بنگاه‌های دائمی شد، زیرا بنگاه‌های با فناوری بالا نقش مهمی در اقتصاد ایالت ایفا می‌کردند.^۳

نباید فراموش کرد شاخص‌های محیط کسب‌وکار گاهی به‌دلیل کلی‌نگری، تصویر ناقصی از محیط کسب‌وکار ایالات ارائه می‌دهند چراکه عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار در بین صنایع و مناطق مختلف درون هر ایالت متغیر هستند. عواملی چون سهم دستمزدها از کل هزینه‌ها، تحصیلات نیروی کار، بار مالیاتی، هزینه‌های مربوط به مقررات زیست‌محیطی و... به‌طور گسترده‌ای در میان صنایع متفاوت‌اند. همچنین شرایط برای بنگاه‌های درون شهرها و آنهایی که در خارج از شهرها قرار دارند یکسان نیست.

مصاحبه‌های به‌عمل آمده با مدیران کسب‌وکارها و تحقیقات اقتصادی در رابطه با تأثیر عوامل محیط کسب‌وکار بر رشد اقتصادی، تفاوت‌ها را تأیید می‌کنند. به‌منظور هدف‌گذاری بهتر در سیاست‌گذاری باید

---

۱. Ibid, pp. ۱۲-۱۴.

۲. Dardia and Luk, 1999.

۳. Ibid, p. 8.

جدول ۱. مولفه‌ها و نماگرهای دو شاخص بومی محیط کسب‌وکار در آمریکا

وزن	مولفه	نماگر
شاخص گرنت ثورنتون (G)		
۲۱	نرخ مالیات، تغییر در مالیات‌ها، بدهی عمومی ایالت	سیاست‌های مالی
۱۹	بیمه جبران خدمات و بیمه بیکاری کارگران	مقررات اشتغال
۲۳	دستمزد، عضویت در اتحادیه‌ها	هزینه‌های نیروی کار
۲۲	سطح تحصیلات، بهره‌وری	کیفیت نیروی کار
۱۶	هزینه‌های صنایع همگانی (مثل برق و تلفن)، تراکم جمعیت	سایر هزینه‌ها
شرکت توسعه کارآفرینی (CED)		
شاخص عملکرد		
۲۰	رشد شغل، نرخ بیکاری	اشتغال
۲۰	میانگین درآمد و رشد آن	درآمد
۲۰	دستمزدها	کیفیت اشتغال
۲۰	نابرابری درآمدی، حمایت از خانوارها	برابری
۲۰	امید به زندگی، مرگ‌ومیر نوزادان	کیفیت زندگی
شاخص اساسی کسب‌وکار		
۵۰	سهم صادرات از تولید، سرمایه‌گذاری جدید	رقابتی بودن بنگاه
۵۰	رشد بنگاه جدید، سهم خویش‌فرمایی	کارآفرینی
شاخص ظرفیت		
۵۰	درصد تحصیل‌کردگان دانشگاهی، مخارج مدرسه، مخارج تحقیق و توسعه	منابع انسانی
۲۵	سپرده‌های بانکی، بنگاه‌های با سرمایه مخاطره‌آمیز در ایالت	منابع مالی
۱۵	جاده، فاضلاب، فرودگاه	زیرساخت
۱۰	پزشکان، مخارج هنری	امکانات رفاهی

Source: Michael Dardia & Sherman Luk, 1999, p. 14.

شاخص‌های منطقه‌ای و بخشی نیز تدوین شوند مانند شاخص سالیانه «سیلیکون ولی»^۱ که ناظر بر محیط کسب‌وکار این منطقه خاص است. همچنین می‌توان از گزارش‌های دوره‌ای مؤسسه‌ای که شرایط اقتصادی مناطق و صنایع را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهند کمک گرفت. اگرچه آزمون و بررسی محیط خرد وقت‌گیر و پرهزینه است، اما برای رفع مشکلات خاص ضروری است.^۲

هرچند رتبه‌بندی محیط کسب‌وکار به‌طور ذاتی جذاب است، ولی تصمیم‌گیری برای انتخاب عواملی که در رتبه‌بندی منظور می‌شوند و همچنین وزن هر کدام از عامل‌ها مشکلات زیادی دارد. لذا رتبه نسبی ایالات از منظر شاخص‌های مختلف، متفاوت است. به‌عنوان مثال در مقایسه دو شاخص جدول ۱ مشاهده می‌شود شاخص گرت ثورنتون به شدت بر هزینه‌های تولید متمرکز است، در حالی که شاخص «شرکت توسعه کارآفرینی» بیشتر بر سیاست‌های اجتماعی به‌جای سیاست‌های کسب‌وکار تمرکز دارد. میانگین دستمزد بالاتر بر گرت ثورنتون به‌صورت منفی اثر می‌گذارد، اما بر امتیاز «شرکت توسعه کارآفرینی» تأثیر مثبت دارد. در شاخص ظرفیت «شرکت توسعه کارآفرینی»، منافع حاصل از درآمد مالیاتی جمع‌آوری شده مانند مدرسه‌ها، جاده‌ها، فرودگاه‌ها و فاضلاب‌ها، اعتبار ایالت را افزایش می‌دهد، اما در شاخص گرت ثورنتون مالیات‌ها تأثیر منفی بر کسب‌وکارها دارند. همچنین شاخص «شرکت توسعه کارآفرینی» وجود نیروی کار تحصیل‌کرده و مولد را امتیاز مثبتی برای ایالت محسوب می‌کند. ممکن است مدیران کسب‌وکار برای مقولات اجتماعی نیز ارزش قائل باشند، اما مسئولیت اولیه آنان افزایش یا ابقای سود است. بنابراین شاخص گرت ثورنتون به‌دلیل ارزیابی هزینه‌های کسب‌وکار از نظر فعالان اقتصادی ملاک مفیدتری محسوب می‌شود.^۳ در برخی موارد آزمون‌ها نشان می‌دهد رتبه‌بندی ایالات و عملکرد اقتصادی آنها، به‌ویژه رشد اقتصادی، با همدیگر همبستگی ندارند؛ یا برخی از عوامل سازنده شاخص در پیش‌بینی رشد آینده ایالت بهتر از شاخص ترکیبی عمل کرده‌اند. بنابراین با وجود اینکه انتخاب عوامل و وزن‌ها براساس مطالعات اقتصادی صورت می‌گیرد، اما هنوز درخصوص اهمیت متغیرها اجماع وجود ندارد. لذا مطالعات اقتصادی دقیق‌تری در این رابطه باید انجام شود.^۴

---

۱. Silicon Valley

۲. Ibid, pp. 45-47.

۳. Ibid, pp. 12 & 13.

۴. Ibid, p. 16.

۲-۲- شاخص فضای مقرراتگذاری بنیاد اتاق بازرگانی ایالات متحده

شاخص فضای مقرراتگذاری^۱ که از سوی بنیاد اتاق بازرگانی ایالات متحده^۲ نخستین بار در سال ۲۰۱۴ منتشر شده است کارایی مقررات محلی که به کسب و کارهای کوچک در ۱۰ شهر سراسر آمریکا اعمال می‌گردد را مقایسه و رتبه‌بندی می‌کند.^۳ این شهرها عبارت‌اند از: آتلانتا، بوستن، شیکاگو، دالاس، دیترویت، لس‌آنجلس، نیویورک، رالی، سان‌فرانسیسکو، و سنت لوئیس.

رویکرد بنیاد اتاق بازرگانی ایالات متحده در تدوین شاخص فضای مقرراتگذاری چنین ارائه شده است: اقتصادهای مولد، نوآور و رقابتی نیازمند مقررات ساده و هوشمندی هستند تا به رونق و شکوفایی برسد (Hendrix, p8)

شاخص فضای مقرراتگذاری، رویه‌ها، زمان و هزینه‌هایی را که برای رعایت و عمل به مقررات کسب و کار در پنج حوزه در هر شهر الزامی است اندازه‌گیری می‌کند. شاخص را باید به عنوان یک دستگاه سنجش هزینه‌های انجام کسب و کار در شهرهای مختلف آمریکا نگریم. هر شهر دارای نقاط قوت و ضعف بوده و هر کدام می‌توانند از یک دیگر بیاموزند تا به اقتصاد پررونق‌تری دست یابند.

بنیاد اتاق بازرگانی ایالات متحده از رویکرد گزارش سهولت انجام کسب‌وکار پیروی می‌کند. اما نکته مهم اینست که این نوع داده‌های ملی استفاده‌های محدودی در کشور آمریکا دارند. نظام فدرال آمریکا از لحاظ مقرراتی بسیار متنوع است. برای نمونه، تکراس و کالیفرنیا مکان‌های بسیار متفاوتی برای انجام کسب و کار هستند. برای درک بهتر ماهیت و تاثیر مقررات محلی، سنججهایی در سطح شهری برای بار مالی مقرراتگذاری استفاده کرده است.

بنیاد اتاق بازرگانی ایالات متحده در مقطع کنونی پنج نماگر از نماگرهای ده‌گانه بانک جهانی را برای ۱۰ شهر بکار می‌برد و در آینده تعداد شهرها را افزایش خواهد داد. به این ترتیب تاثیر مقررات محلی بهتر درک شده و نخستین گام به سمت سیاستگذاری برای مقرراتگذاری بهتر خواهد بود.

---

۱ . Regulatory Climate Index

۲ .U.S. Chamber of Commerce Foundation

۳. U.S. Chamber of Commerce Foundation, Enterprising Cities: Regulatory Climate Index

۲۰۱۴

شاخص فضای مقرراتگذاری سال ۲۰۱۴ به ارزیابی پنج حوزه مقرراتگذاری کسب و کار که یک بنگاه کوچک معمولی برای راهاندازی و فعالیت در ۱۰ شهر اصلی امریکا برخورد می‌کند می‌پردازد. این پنج حوزه مقرراتگذاری کسب و کار براساس پروژه انجام کسب و کار بانک جهانی عبارت‌اند از: شروع کسب و کار، اخذ مجوزها، ثبت اموال، پرداخت مالیات، اجرای قراردادها که چرخه کسب و کار یک بنگاه را بازتاب می‌دهد.

این شاخص برای ارزیابی کارایی مقرراتگذاری در بین شهرها، اقدام به گردآوری داده‌های واقعی از سه عامل تعداد رویه‌ها، زمان و هزینه‌ها می‌کند. داده‌های گزارش از طریق مرور قوانین شهری، نشریات رسمی و تارنماها، و ارائه‌دهندگان خدمات تجاری به دست آمده است. سپس داده‌ها توسط مقامات شهری، افراد حرفه‌ای و اهل فن تایید و گواهی شد. نتایج به عنوان یک عامل فشار برای بهبود محیط کلی کسب و کار عمل می‌کند و به حوزه‌هایی اشاره دارد که نیازمند اصلاحات هستند.

نتایج اساسی شاخص فضای مقرراتگذاری

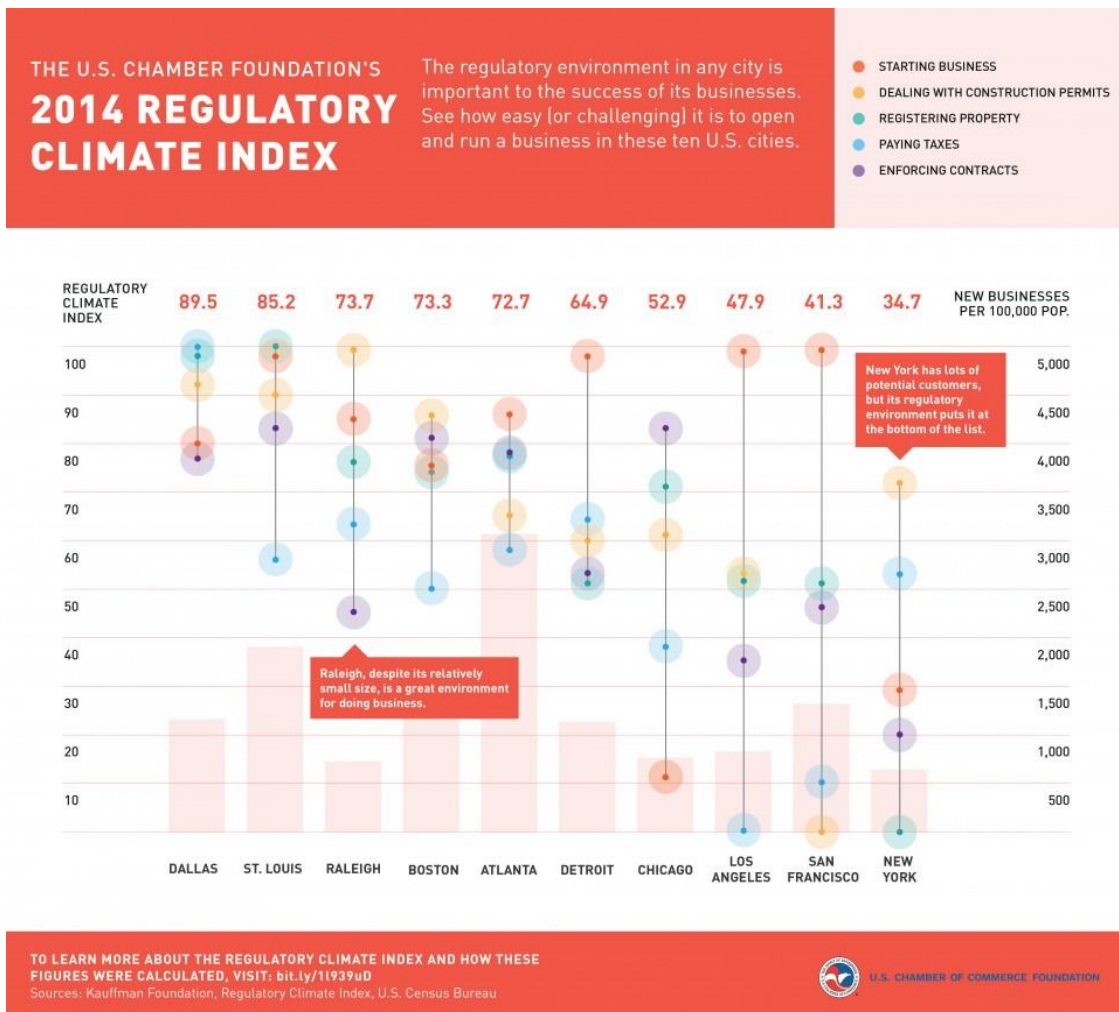
از جنبه‌های طراحی، اجرا و هزینه برای انجام الزامات مقرراتگذاری اساسی، تفاوت‌های زیادی بین شهرها وجود دارد. عوامل جغرافیایی و تاریخی بخشی از دلایل این تفاوت‌ها هستند. اما گام‌های اصلی مقرراتگذاری برای شروع و راهاندازی کسب و کار در بین شهرهای محاسبه‌شده تقریباً مشابه هستند. در سال‌های اخیر، این مکان‌ها شروع به اقتباس مقررات تجاری هوشمندتر و بهینه‌کردن بوروکراسی کردند. اما دامنه برای بهبود محیط کسب و کار هنوز قابل توجه است.

در بین ۱۰ شهر در شاخص فضای مقرراتگذاری، کاراترین شهرها در این پنج حوزه مقرراتگذاری تجاری، دالاس و سنت لوئیس هستند. درجه کارایی مقرراتگذاری در شهرهای رالی، بوستون، آتلانتا و دیترویت حد وسط است. شیکاگو، لس آنجلس، سان فرانسیسکو و نیویورک کمترین کارایی محیط مقرراتگذاری را دارند.

هر شهر از نظر مولفه‌های کسب و کار نقاط قوت و ضعفی دارد. برای مثال لس آنجلس و سان فرانسیسکو بهترین رویه‌ها برای شروع یک کسب و کار را دارند، در عین حال هر دو شهر بالاترین الزامات و هزینه‌های به دست آوردن مجوزهای ساخت را دارند. سنت لوئیس بهترین رویه را برای ثبت مالکیت دارد اما امتیازی زیر میانگین در اجرای قراردادها دارد. شیکاگو رتبه بالایی در اجرای قراردادها دارد در حالی که برای شروع کسب و کار رتبه پایینی دارد.

همه شهرها اطلاعات و مطالبی برای رعایت مقررات در اختیار کسب و کارهای کوچک می‌گذارند. با این حال تارنماهای اینترنتی و گزارش‌های مکتوب اغلب به هم‌ریخته بوده، اطلاعات ناقص و قدیمی دارند یا برای طرف سوم روشن نیستند. معدود شهرهایی اطلاعات مفصل درباره رویه‌ها، زمان انتظار احتمالی، و هزینه‌های اداری برای مجوزهای ساخت دارند. به‌طور کلی، هیچ شهری اطلاعات جامع برای هر کدام از حوزه‌های مقررگذاری کسب و کار ارائه نمی‌دهد.

شکل ۱ - مقایسه نتایج شاخص فضای مقرراتگذاری در ۱۰ شهر آمریکا

Source: www.uschamberfoundation.org/reports/enterprising-cities-regulatory-climate-index-2014

۲-۳- شاخص‌های بومی محیط کسب‌وکار در آلمان

پس از اتحاد آلمان شرقی و غربی در سال ۱۹۹۰ تحول نظام اقتصادی آلمان شرقی از برنامه‌ریزی مرکزی به اقتصاد بازار آغاز شد. در آن دوره شهرهای آلمان شرقی با چالش دوگانه‌ای مواجه بودند. آنها باید از یک سو مشکلات دوره گذار را حل و نهادهای لازم را تأسیس می‌کردند و از طرف دیگر همانند آلمان غربی با فشار رو به افزایش رقابت منطقه‌ای در اقتصاد جهانی مواجه بودند. به عبارت دیگر علیرغم محدودیت‌های بودجه‌ای سخت، بیکاری زیاد، بحران‌های اجتماعی رو به افزایش و تقاضای فزاینده برای توسعه قابل قبول در شرایط رقابت منطقه‌ای و جهانی، باید زیرساخت اقتصادی خود را حفظ کرده و گسترش می‌دادند.^۱

در این شرایط آژانس‌هایی با هدف سنجش عوامل موثر بر اداره بهتر بنگاه‌ها و ارائه توصیه‌های سیاستی به دولت بر اساس پیمایش‌های محلی از فعالان اقتصادی و نهایتاً بهبود محیط کسب‌وکار محلی در شهرهای مختلف آلمان شرقی تأسیس شدند. در کنار توافق بر روی این گزاره که محیط کسب‌وکار مطلوب، عامل کلیدی توسعه اقتصادی و افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی است، بحث و اختلاف‌نظرهای فراوانی در رابطه با نوع سیاست‌های اقتصادی که می‌تواند محیط کسب‌وکار را ارتقا دهد مشاهده می‌شد. برای مثال برخی کارشناسان، اجرای بازاریابی شهری را عامل موفقیت می‌دانستند، برخی بر نیاز بیشتر به همکاری شهرهای مجاور تأکید می‌کردند و یا از نظر برخی دیگر الگوهای مدیریت عمومی جدید می‌توانست سبب ارتقای محیط کسب‌وکار شود. لذا در کنار بحث‌های نظری نیاز به مطالعات تجربی احساس می‌شد. به دلیل مشکلات زیاد آمارهای رسمی در سطح شهری و هزینه زیاد پیمایش‌هایی که فراتر از مطالعات موردی باشد، امکان ارزیابی سیاست‌ها وجود نداشت و تنها فهرست اقدامات انجام‌شده در سطح محلی اعلام می‌شد؛ بدون اینکه تأثیر سیاست‌ها ارزیابی شود.^۲

داده‌های آماری گردآوری‌شده توسط یک مؤسسه تحقیقات اقتصادی آلمانی (DIW) با همکاری دانشگاه کاسل،^۳ فرصت آغاز مطالعات تجربی را ایجاد کرد. لورنز بلوم^۴ در مقاله‌ای با عنوان «سیاست‌های اقتصادی محلی به مثابه عوامل تعیین‌کننده محیط کسب‌وکار محلی» به ارزیابی تأثیر سیاست‌های اقتصادی در راستای بهبود محیط کسب‌وکار در آلمان شرقی و در دوره گذار پرداخته است. در مجموع ۹۲ شهر با جمعیت بالای ۲۰ هزار نفر انتخاب شدند. برای مطالعه دو مجموعه داده در نظر گرفته شده‌اند. مجموعه داده اول مربوط به

---

۱. Lorenz Blume, 2006, P. 330.

۲. Ibid, p. 322.

۳. Kassel

۴. Lorenz Blume

متغیرهای سیاستی است. علاوه بر آمارهای رسمی (نرخ مالیات، سرمایه‌گذاری دولتی، مخارج صرف شده برای فرهنگ و هنر و...)، از مجموعه داده گسترده‌ای که در سال ۲۰۰۰ در مطالعه پرسشنامه‌ای توسط مؤسسه DIW گردآوری شده بود، استفاده شده است. پرسشنامه‌ها شامل سؤالات کمی و کیفی و نرخ پاسخگویی ۸۴ درصد بوده است. نتایج بررسی با آمارهای رسمی تلفیق شده و ۸۸ شاخص که هم الگوهای سنتی و هم الگوهای مدرن (الگوهای حرکت به سمت رقابت) را در بر می‌گیرند به دست آمده است.^۱

مجموعه داده دوم برای ساخت شاخصی از کیفیت محیط کسب و کار محلی مورد استفاده قرار گرفته است. در بررسی دوم از شرکت‌های فعال در هر شهر خواسته شده تا موفقیت شهرها را نسبت به ایجاد محیط کسب و کار مساعد، به صورت بد، مناسب و خوب ارزیابی کنند. سپس از پاسخ شرکت‌ها در هر شهر میانگین گرفته شده و شهرها براساس میانگین رتبه‌بندی شده‌اند. در نهایت تأثیر مجموعه داده اول یعنی سیاست‌های بهبود محیط کسب و کار بر شاخص حاصل از مجموعه داده دوم یا کیفیت محیط کسب و کار محلی در قالب مدل رگرسیونی بررسی شده است. به دلیل همبستگی بالای متغیرهای سیاستی و به منظور اجتناب از بروز مشکل هم‌خطی در رگرسیون با کمک تحلیل عاملی تعداد متغیرها به ۲۹ عاملی که در مجموع ۸۲ درصد از پراکندگی متغیرهای اولیه را توضیح می‌دهند کاهش یافته است (جدول ۲). از میان ۲۹ عاملی که وارد مدل رگرسیونی حداقل مربعات معمولی شده‌اند، ۹ عامل تأثیر معنی‌داری بر محیط کسب و کار دارند.^۲

عوامل زیر تأثیر مثبت بر کیفیت محیط کسب و کار محلی داشته‌اند:^۳

- عامل شماره ۶ که نشان‌دهنده ایجاد محیط همفکری و ارائه مشورت به کسب و کارهاست،
- عامل شماره ۷ یا کوتاه بودن زمان اخذ مجوز،
- عامل شماره ۱۶ که وجود همکاری بین نهادهای دولتی و شرکت‌های خصوصی را نشان می‌دهد،
- عامل شماره ۲۰ یا وجود محیط خوب همکاری میان دستگاه‌های دولتی در هر شهر،
- در مقابل عوامل زیر موجب تضعیف محیط کسب و کار شده‌اند:
- عامل شماره ۴ یا مخارج فرهنگ و هنر که به‌عنوان شاخص تراکم جمعیت وارد مدل شده است،
- عامل شماره ۱۴ یا استفاده از ابزار یارانه برای تشویق کسب و کارها،
- عامل شماره ۸ که نشان‌دهنده محیط همکاری نهادهای متولی بهبود محیط کسب و کار است،

---

۱. Ibid, p. 324.

۲. Ibid, pp. 324-327.

۳. Ibid, pp. 328-329.

- عامل شماره ۲۶ یا مدیریت دارایی‌های غیرمنقول که قیمت زمین صنعتی به‌عنوان شاخص اندازه‌گیری آن در نظر گرفته شده است.

جدول ۲. سیاست‌های بهبود محیط کسب‌وکار در آلمان شرقی

عامل	متغیر	ویژگی‌های متغیر
۱	مخارج تبلیغات	سرانه یورو (میانگین سالیانه)
۲	زمین صنعتی در دسترس	هکتار به‌ازای هر ۱۰۰۰۰ شهروند
۳	اهمیت همکاری با سایر شهرها	{۰،۴} = بی‌اهمیت، ۴ = بسیار مهم
۴	مخارج برای هنر و فرهنگ	سرانه یورو (میانگین سالیانه)
۵	بدهی کل هر شهر	سرانه یورو (میانگین سالیانه)
۶	اهمیت همفکری و مشورت کسب‌وکارها	{۰،۴} = بی‌اهمیت، ۴ = بسیار مهم
۷	زمان اخذ مجوز ساختمان جدید	۱ تا ۶ ماه، ۲ تا ۱۲ ماه، ۱ تا ۳ سال یا بیشتر
۸	همکاری در محیط کار	{۱،۵} = بسیار خوب، ۵ = ناکافی
۹	منابع لازم برای ایجاد شرکت‌های جدید	درصد از سهام شرکت‌های موجود
۱۰	تعداد کارکنان آژانس‌های ترویج تجارت و صنعت	تمام وقت به‌ازای هر ۱۰۰۰۰ شهروند
۱۱	فرم سازمانی آژانس‌های ترویج تجارت و صنعت	{۰ و ۱} مجازی، ۱ = خصوصی، ۰ = عمومی
۱۲	پایگاه جذب داده‌ها در رابطه با شرکت‌های محلی	{۰ و ۱} مجازی، ۱ = بله، ۰ = نه
۱۳	مالیات جمع‌آوری شده	سرانه یورو (میانگین سالیانه)
۱۴	اهمیت یارانه‌های محلی	{۰،۴} = بی‌اهمیت، ۴ = بسیار مهم
۱۵	هزینه‌های زیرساخت‌های مرتبط با کسب‌وکار	سرانه یورو (میانگین سالیانه)
۱۶	اهمیت همکاری عمومی - خصوصی	{۰،۴} = بی‌اهمیت، ۴ = بسیار مهم
۱۷	اهمیت ارتقای نوآوری‌ها	{۰،۴} = بی‌اهمیت، ۴ = بسیار مهم
۱۸	سیستم حمل‌ونقل عمومی	{۰ و ۱} مجازی، ۱: خصوصی، ۰: نه کاملاً خصوصی
۱۹	وجود یک سیستم اطلاعات الکترونیکی	{۰ و ۱} مجازی، ۱ = بله، ۰ = نه
۲۰	اهمیت مدیریت عمومی جدید	{۰،۴} = بی‌اهمیت، ۴ = بسیار مهم
۲۱	تأمین‌کننده برق محلی	{۰ و ۱} مجازی، ۱: خصوصی، ۰: نه کاملاً خصوصی
۲۲	جلسات ماهیانه همفکری	تعداد به‌ازای هر ۱۰۰۰۰ شهروند
۲۳	منابع اختصاص داده شده به شرکت‌های تازه‌وارد	درصد سهم
۲۴	مخارج برای کیفیت	سرانه یورو (میانگین سالیانه)
۲۵	جمع‌آوری یارانه‌های محلی	سرانه یورو (میانگین سالیانه)
۲۶	کیفیت مدیریت دارایی غیرمنقول	{۰،۴} = بی‌اهمیت، ۴ = بسیار مهم

عامل	متغیر	ویژگی‌های متغیر
۲۷	محیط همکاری با سایر نهادها	{۱،۵}، ۱ = بسیار خوب، ۵ = ناکافی
۲۸	همکاری گروهی کسب‌وکارها	{۰ و ۱}، ۱ = بله، ۰ = نه

Source: Lorenz Blume, 2006, p. 328.

بنابراین نتایج حاصل از مطالعه به این شرح هستند:^۱

— برخلاف فر ضیبه‌های نظری اولیه، سیاست‌های اقتصادی موفق، تنها سیاست‌های مبتنی بر رقابت نیستند، بلکه سیاست‌های اقتصادی موفق ترکیبی از اولاً ابزارهای سنتی (مخارج و خدمات ارائه شده توسط بخش عمومی) مانند: مشورت به کسب‌وکارها، کوتاه بودن فرآیند اخذ مجوز، سیاست املاک و مستغلات (کنترل قیمت زمین صنعتی)، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و خدمات مدیریتی و ثانیاً فعالیت‌های مدرن مانند: مشارکت خصوصی دولتی، اجرای شیوه‌های مدیریت عمومی جدید و بازاریابی منطقه‌ای هستند.

— نکته جالب توجه این است که دو راهبرد که به‌عنوان اساس سیاست‌های مدرن به شهرها توصیه می‌شدند، یعنی خصوصی سازی خدمات عمومی و جذب خوشه‌های کسب‌وکار^۲ در میان سیاست‌های موفق نیستند. نتایج نشان می‌دهد مشارکت بخش خصوصی به شکل مشارکت خصوصی - عمومی مناسب‌تر به نظر می‌رسد. به همین ترتیب، سیاست جذب کسب‌وکارهای جدید نباید گرایش به سمت بخش‌های خاصی از اقتصاد داشته باشد.

— دو راهبرد که تأثیر منفی بر محیط کسب‌وکار داشته‌اند باید کنار گذاشته شوند. اعطای یارانه‌ها به شرکت‌های خصوصی به صورت گزینشی و تبعیضی که سبب ایجاد رقابت منفی میان کسب‌وکارها می‌شود و مخارج اضافی بر روی زیرساخت‌های دارای گرایش به سمت خانوار (فرهنگ، هنر و رفاه اجتماعی)، باید حذف شوند. در مقابل سهم سرمایه‌گذاری بر روی زیرساخت‌های مورد نیاز کسب‌وکارها افزایش یابد.

— مطالعه در رابطه با شکل سازمانی ترویج‌کنندگان تجارت و صنعت در شهرها که همواره مورد بحث بوده، به نتیجه نرسیده است.

۱. Ibid, pp. 330-331.

۲ - یعنی سیاست دولت در تسهیل و فراهم کردن امکانات برای رشد و توسعه خوشه‌های مشخصی از کسب‌وکارها باشد، مثلاً خوشه کفش یا خوشه پلاستیک.

۲-۴- شاخص‌های بومی محیط کسب‌وکار در چین

حرکت چین به سمت اقتصاد سوسیالیستی مبتنی بر بازار پس از اصلاحات سال ۱۹۷۹ آغاز شد. رشد چشمگیر اقتصادی در اوایل دهه ۱۹۹۰ توجه بسیاری از کارشناسان را به مقوله محیط کسب‌وکار و تأثیر آن بر رشد اقتصادی جلب کرد. مطالعه بانک جهانی با عنوان «بهبود رقابت‌پذیری شهری از طریق محیط سرمایه‌گذاری، رتبه‌بندی ۲۳ شهر چین» در سال ۲۰۰۳ نشان داد آسانی ورود و خروج کسب‌وکارهای بومی، موجودی مهارت و فناوری، انعطاف‌پذیری نیروی کار، دسترسی به منابع مالی، مشارکت بخش خصوصی و کارآیی دادگاه‌ها عوامل اصلی مؤثر بر تصمیمات سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار هستند.^۱

با اجرای اصلاحات اقتصادی، نظام اقتصادی چین تا حد زیادی غیرمتمرکز شده و اجرای سیاست‌ها بیشتر تحت نظارت دولت‌های ایالتی صورت می‌گیرد، بنابراین رشد و توسعه متوازن اهمیت پیدا می‌کند. آمارها نشان می‌دهد قدرت بازاری و سرمایه‌گذاری در چین به‌طور گسترده‌ای متغیر است. به‌طور مثال تولید ناخالص داخلی سرانه در چین جنوبی به‌طور متوسط ۵۰ درصد بیشتر از چین شمالی و ۱۵۰ درصد بیشتر از میانگین بخش مرکزی و جنوب غربی در سال ۲۰۰۴ بوده و یا سرانه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در استان‌های جنوبی ۱۳۰ درصد بیشتر از چین شمالی، بیش از ۷ برابر میانگین بخش مرکزی و بیش از ۲۵ برابر چین غربی در همان سال بوده است. این گوناگونی اهمیت محیط کسب‌وکار برای توسعه اقتصادی چین را نشان می‌دهد. فراهم کردن زمینه مناسب برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی موجب رشد و توسعه مناطق عقب‌مانده می‌شود.^۲

مطالعه گسترده‌تری توسط کارشناسان بانک جهانی در سال ۲۰۰۶ با عنوان «چین، حکمرانی، محیط سرمایه‌گذاری و جامعه هماهنگ؛ افزایش رقابت‌پذیری ۱۲۰ شهر چین» انجام شد. در این مطالعه، برخی از محدودیت‌های بررسی قبلی اصلاح و برطرف شد؛ مانند نبود برخی شهرها و استان‌های مهم در مطالعه، در نظر نگرفتن ویژگی‌های شهری، اندازه بازار، هزینه‌های حمل‌ونقل، کم‌توجهی به ارتباط میان محیط سرمایه‌گذاری و مواردی چون زیرساخت‌های شهری، کیفیت زندگی و مزایای اجتماعی سازگار با پیشرفت به سمت جامعه هماهنگ.

---

۱. نتایج از بررسی ۱۵۰۰ بنگاه در پنج شهر در سال ۲۰۰۱ و ۲۴۰۰ بنگاه در ۱۸ شهر دیگر که در سال ۲۰۰۲ به نمونه قبلی اضافه شده بودند به‌دست آمده است.

۲. World Bank, 2006, P. 1.

۱۲۰ شهر مهم چین که در حدود ۷۰ الی ۸۰ درصد تولید ناخالص داخلی چین را دارا هستند، انتخاب شدند. علاوه بر جمع‌آوری داده‌ها در سطح شهری، داده‌ها در سطح خرد نیز جمع‌آوری شده‌اند. کلیه داده‌ها از اداره ملی آمار چین به‌دست آمده و به‌طور مستقل برای این مطالعه گردآوری نشده است. در هر شهر ۱۰۰ بنگاه و در ۴ شهر بسیار بزرگ ۲۰۰ بنگاه و در مجموع ۱۲۴۰۰ بنگاه در نظر گرفته شدند. تمامی بنگاه‌ها از بخش صنعت با حداقل ۱۰ نفر کارگر هستند. اطلاعات به تفکیک نوع مالکیت بنگاه (دولتی، خارجی، بومی غیردولتی)، نوع صنعت (۳۱ صنعت) و اندازه بنگاه (بزرگ، کوچک و متوسط) دسته‌بندی شده است.^۱

این مطالعه متمرکز به بررسی رابطه میان عوامل مختلف محیط سرمایه‌گذاری با بهره‌وری کل عوامل تولید و مالکیت خارجی بنگاه‌ها شده است. این بررسی در قالب یک مدل رگرسیونی که متغیرهای وابسته بهره‌وری کل و مالکیت خارجی بنگاه و متغیرهای مستقل مدل شاخص‌های محیط سرمایه‌گذاری (جدول ۳) هستند انجام شده است. این متغیرها به‌منظور آسان‌تر شدن تفسیر نتایج، نرمال استاندارد شده‌اند. مجموعه‌ای متغیرهای کنترل متغیر مجازی مربوط به نوع صنعتی که بنگاه در آن فعالیت می‌کند، لگاریتم تعداد کارکنان بنگاه، لگاریتم جمعیت شهر، لگاریتم متوسط درآمد شهر و نوع مالکیت است. همچنین جدول ۳ ضریب شاخص‌های محیط سرمایه‌گذاری و سطح معنی‌داری آنها در رابطه با بهره‌وری و مالکیت خارجی بنگاه‌ها را نشان می‌دهد. علاوه بر آزمون اقتصادسنجی یاد شده، ۱۲۰ شهر چین براساس عوامل جدول ۳ رتبه‌بندی شده‌اند.^۲

بنابراین به‌منظور بهبود در بهره‌وری بنگاه‌ها و سرمایه‌گذاری خارجی اصلاحاتی بدین شرح پیشنهاد

شده‌اند:

۲-۴-۱- سیاست‌های بهبود در کارآیی دولت^۳

- ساده‌سازی بیشتر فرآیند کسب مجوز و سایر فرآیندهای مرتبط با شروع کسب‌وکار،
- شفافیت و سادگی بیشتر موافقتنامه‌های استفاده از زمین شهری،
- حذف مزیت‌های مالیاتی، مثلاً برای سرمایه‌گذاران خارجی،
- استفاده از بهترین فرآیند ترخیص کالا از گمرک،
- ارتقای انعطاف‌پذیری نیروی کار با بهبود حمایت‌های کارگری و ساده‌سازی قوانین کار،

۱. Ibid, pp. 2-4.

۲. Ibid, pp. 95 & 96.

۳. این قسمت برگرفته از منبع زیر است: World Bank, 2006.

- کامل کردن انتقال مالکیت بنگاه‌های کوچک و متوسط دولتی، آنهایی که قابلیت رشد و ترقی دارند و به تعلیق درآوردن بنگاه‌هایی که دوام نمی‌آورند و نیز بهبود حکمرانی در بنگاه‌های بزرگ مقیاس،
 - تشویق سرمایه‌گذاری خارجی در بانک‌های محلی،
 - فراهم کردن حمایت تنظیمی و قانونی بیشتر برای وام‌دهندگان و آسان‌تر کردن استفاده از سایر دارایی‌ها علاوه بر وثیقه برای بنگاه‌های کوچک و متوسط،
 - تشویق استفاده گسترده‌تر بانک‌های محلی از بهترین تجربیات بین‌المللی در رابطه با وام‌دهی به بنگاه‌های کوچک و متوسط

جدول ۳. شاخص‌های فضای سرمایه‌گذاری در چین

مالکیت خارجی	بهره‌وری کل	شاخص	گروه
***.۰/۱۳۹	***.۰/۰۵۳	تولید ناخالص داخلی سرانه	قدرت بازار
.۰/۰۰۶	**۰/۰۱۳	رشد تولید ناخالص داخلی سرانه	
-۰/۰۰۲	***.۰/۰۲۳	طول جاده‌ها (کیلومتر)	
***-۰/۰۵۹	***-۰/۰۲۱	هزینه حمل‌ونقل	
***.۰/۰۴۸	.۰/۰۰۰	شاخص IT: سهم کارگران با مهارت رسمی IT	موجودی مهارت و فناوری
***-۰/۰۷۵	***.۰/۱۰۷	سهم کارکنان با تحصیلات دانشگاهی	
***.۰/۰۸۴	.۰/۰۱۹	سهم کارکنان با آموزش CEO ^۱	
***.۰/۰۳۲	***-۰/۰۴۷	انعطاف‌پذیری نیروی کار	
***-۰/۰۲۹	***-۰/۰۵۸	بار مالیاتی مؤثر بنگاه‌ها ^۲	کارایی دولت
-۰/۰۰۱	***-۰/۰۳۷	سهم مخارج سفر و سرگرمی از کل درآمد فروش ^۳	
***-۰/۱۹۱	-	کارایی گمرک ^۴	

۱. Chief Executive Officer

۲ - کل مالیات‌ها و پرداخت‌ها از ارزش‌افزوده

۳. جایگزین پرداخت‌های غیررسمی یا فساد. در این نماگر فرض شده است بنگاه‌ها پرداخت‌های غیررسمی را در ردیف مخارج سفر و سرگرمی خود می‌آورند تا فساد آنها آشکار نشود و بنابراین به پرسش‌های مستقیم در رابطه با پرداخت‌های غیررسمی پاسخ نمی‌دهند.

۴ - تعداد روزهایی که در گمرک برای صادرات - واردات صرف می‌شود.

مالکیت خارجی	بهره‌وری کل	شاخص	گروه
-۰/۰۱۵	**۰/۰۰۵	هزینه بوروکراسی ^۱	
-	***۰/۰۵۵	دسترس به اعتبار (سهمی از بنگاه‌ها که وام بانکی به دست آورده‌اند)	
-۰/۰۱۴	-۰/۰۰۷	اجرای قرارداد (احساس در رابطه با حمایت از حقوق مالکیت)	
۰/۰۶۱	۰/۰۰۹	درصد روزهایی که شهر کیفیت هوای خوبی دارد	هماهنگی در جامعه
***۰/۰۲۸	۰/۰۱۲	سهم دختران از کل دانش‌آموزان شهر	
***۰/۰۳۳	۰/۰۱۵	سهم کارگران دائمی با پوشش بیمه درمانی	

* معنی‌دار در سطح ۱۰ درصد. ** معنی‌دار در سطح ۵ درصد. *** معنی‌دار در سطح ۱ درصد.

۲-۴-۲- سیاست‌های دستیابی به جامعه هماهنگ

- بهبود در تسهیلات و آموزش‌های تکنیکی، مراقبت‌های بهداشتی و ارتقای کیفیت زیست‌محیطی.

۲-۴-۳- سیاست‌های مرتبط با ویژگی‌های شهری

- حمایت از ادامه مهاجرت به شهرهای بزرگ‌تر (شهرهای با جمعیت بیشتر به دلیل مزیت رقابتی و تراکم

بیشتر، بهره‌وری بالاتری دارند)،

- بهبود در زیرساخت‌های فیزیکی و خدمات شهری،

- کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل به‌ویژه در بنادر،

به‌نظر می‌رسد مشکلات حمل‌ونقل نسبت به سال‌های ۲۰۰۱ - ۲۰۰۲ به‌ویژه در چین جنوبی افزایش یافته است. همچنین پرداخت‌های غیررسمی بنگاه‌ها نسبت به فروش کاهش و مالیات‌ها نسبت به فروش در بسیاری از شهرها افزایش یافته است. لذا به‌منظور پیگیری پیشرفت و یا بدتر شدن در طی زمان و نیز تشویق دولت‌های محلی به پیگیری اصلاحات، پیشنهاد شده است این بررسی به‌طور منظم (برای مثال دو بار در سال) تکرار شود. مجموعه متفاوتی از شاخص‌های محیط سرمایه‌گذاری در چین در مطالعه دیگری با هدف ارزیابی محیط سرمایه‌گذاری منطقه‌ای ارائه شده است. داده‌ها همانند مطالعه قبلی از کتاب سال آماری چین در سال ۲۰۰۵ استخراج شده‌اند. طبقه‌بندی شاخص در جدول ۴ آمده است. انتخاب عوامل با توجه به اهمیت آنها از دید محققان صورت گرفته است. به‌دلیل تفاوت در مقیاس، مقادیر شاخص‌ها نرمال استاندارد شده‌اند.^۲ داده‌ها در

۱ - تعداد روزهایی که صرف پرداخت مالیات، حمایت زیست‌محیطی، حمایت اجتماعی و نیروی کار ... تقسیم بر تعداد روزهای سال.

۲. FAN De Cheng & PAN Xia, ۲۰۰۷, P. ۱.

سطح استانی و برای ۳۱ استان گردآوری شده‌اند. با استفاده از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی تعداد شاخص‌ها کاهش یافته و ۹ عامل جدید که در مجموع ۸۸ درصد اطلاعات را توضیح می‌دهند استخراج شده است. سپس با استفاده از نرم‌افزار SPSS، تحلیل خوشه‌ای روی نتایج تحلیل مؤلفه‌های اصلی به کار رفته است. بدین ترتیب استان‌های چین به پنج دسته تقسیم شده‌اند و نشان داده می‌شود که هر منطقه در کدام یک از ۹ عامل مذکور دارای قوت و در چه عاملی ضعف دارد. به‌عنوان مثال در دسته اول (شامل چهار استان که عموماً در مناطق ساحلی قرار دارند)، در عواملی که زیرساخت‌های نرم را منعکس می‌کنند (مانند کیفیت جمعیت و مقوله علم و فناوری) رقابتی‌تر هستند؛ اما برخی عوامل زیرساخت‌های سخت (مانند امکانات زندگی، حمایت محیطی و تأسیسات ارتباطی و مخابرات) باید ارتقا یابند.^۱

جدول ۴. شاخص‌های منطقه‌ای فضای سرمایه‌گذاری در چین

شاخص	نماگر	مؤلفه
محیط طبیعی	مکان	۱. مکان
	منابع طبیعی	۲. سرانه زمین زیر کشت
		۳. سرانه منابع آب
	شرایط محیطی	۴. سرانه محیط سبز شهری
		۵. حجم مواد صنعتی غیرقابل بازیافت
زیرساخت‌ها	تسهیلات زندگی	۶. نرخ دفع فاضلاب صنعتی
		۷. اتوبان و بزرگراه
		۸. سرانه عرضه آب
		۹. تعداد شرکت برق
		۱۰. سرانه عرصه ساختمان‌های مسکونی
	حمل و نقل و ارتباطات	۱۱. تعداد وسایل حمل و نقل عمومی به ازای هر ۱۰۰۰۰ نفر
		۱۲. عبور و مرور سالیانه مسافر
		۱۳. حمل و نقل سالیانه بار
		۱۴. سرانه جاده آسفالت شده
	پست و مخابرات	۱۵. حجم سرانه تجارت از طریق پست و مخابرات
۱۶. تعداد مشترکین تلفن محلی به ازای هر ۱۰۰ نفر		

۱. Ibid, pp. 1-4.

شاخص	نماگر	مؤلفه
قدرت اقتصادی	قدرت اقتصادی	۱۷. سرانه مخارج ترویج علم و فناوری
		۱۸. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی سالیانه
		۱۹. تولید ناخالص داخلی سرانه
		۲۰. سرانه سرمایه‌گذاری در دارایی‌های ثابت
ساختار اقتصادی	ساختار اقتصادی	۲۱. سهم صنایع ثانوی
		۲۲. سهم صنایع دسته سوم
فضای اقتصادی	کارایی اقتصادی	۲۳. دفعات بازگشت سرمایه در گردش سالیانه
		۲۴. نسبت کل دارایی‌ها به ارزش ستانده صنعتی
		۲۵. نسبت سود به هزینه در صنعت
تعامل با اقتصاد خارجی	تعامل با اقتصاد خارجی	۲۶. سرمایه‌گذاری خارجی حقیقی
		۲۷. ارزش کل صادرات و واردات
		۲۸. درصد نیروی کار در بنگاه‌های خارجی
		۲۹. ارزش کل خرده‌فروشی کالاهای مصرفی
رشد بازار	رشد بازار	۳۰. سپرده پس‌انداز خانوار شهری و روستایی در پایان سال
		۳۱. سرانه مخارج مصرفی سالیانه
		۳۲. نرخ شاغلین به کل جمعیت
شرایط اجتماعی	شرایط اجتماعی	۳۳. میانگین دستمزد کارگران
		۳۴. سرانه درآمد قابل تصرف سالیانه
		۳۵. درصد شاغلین در صنایع اولیه
		۳۶. مخارج تحقیق و توسعه کارآفرینان
محیط اجتماعی	علم و فناوری	۳۷. تعداد ثبت اختراع
		۳۸. مخارج سرانه هزینه‌های عملیاتی مراکز علمی آموزشی
		۳۹. نسبت ارزش معاملات در بازارهای فناوری به تولید ناخالص داخلی
		۴۰. نسبت دانشجویان به هر ۱۰۰۰۰ نفر
فضای سیاسی*	عوامل سیاسی	۴۱. نسبت سرمایه‌گذاری خارجی واقعی به کل سرمایه‌گذاری
		۴۲. نسبت ارزش صادرات و واردات به تولید ناخالص داخلی
		۴۳. نسبت سود بنگاه‌های دولتی بزرگ به کل سود بنگاه‌ها

مؤلفه	نماگر	شاخص
* این امر که میزان سرمایه‌گذاری خارجی، صادرات و واردات و همچنین وضعیت سوء‌بنگاه‌های دولتی در قالب فضا و عوامل سیاسی بررسی شده است، به دلیل انحصار دولتی و در واقع عمق مداخله دولت در امور اقتصادی است.		

Source: FAN De Cheng & PAN Xia, 2007, p. 2.

همچنین نتایج نشان می‌دهد محیط سرمایه‌گذاری چین شرقی به‌ترتیب بهتر از چین غربی و چین میانه است و یک رابطه نزدیک میان توسعه اقتصادی نامتوازن و محیط سرمایه‌گذاری منطقه‌ای وجود دارد. برای اندازه‌گیری این رابطه نیاز به مطالعات بیشتری است و با توجه به استفاده از تحلیل‌های آماری ممکن است نتایج چندان دقیق نباشد.^۱

۲-۵- شاخص‌های بومی محیط کسب‌وکار در مالزی

چشم انداز مالزی در سال ۲۰۲۰ چنین بوده است که این کشور به یک ملت پیشرفته و با درآمد بالا تبدیل شود. برای دستیابی به این هدف چندین برنامه از جمله برنامه تحول اقتصادی (ETP)، برنامه تحول دولت (GTP) و برنامه دهم مالزی طراحی شده‌اند. یک بخش خصوصی قوی و پویا برای توسعه بلندمدت مالزی ضروری است، بنابراین در برنامه دهم مالزی اهداف توسعه‌ای خاصی برای رشد کسب‌وکارهای کوچک و متوسط دیده شده است.^۲ در راستای رسیدن به انتظارات بهبود محیط کسب‌وکار در آینده، پروژه ملی «مطالعات پایلوت شاخص محیط کسب‌وکار مالزی در سال ۲۰۱۲»، با همکاری و مشارکت بنیاد آسیا^۳، دانشگاه موناش^۴ و هولدینگ رام^۵ انجام شده است. گردآوری داده‌های میدانی را موسسه مطالعات بازار سینووات^۶ به عهده داشته و حمایت‌های دفتر برنامه‌ریزی اقتصادی نخست‌وزیری و همکاری اصناف و اتحادیه‌های کسب‌وکارها به پیشبرد اهداف پروژه کمک شایانی کرده است.

۱. Ibid, pp. 4 & 5.

۲. The Asian Foundation, Malaysia Business Environment Index ۲۰۱۲: Challenges and Opportunities for Accelerating Local Business, p5

۳. The Asia Foundation

۴. Monash University Sunway Campus, Malaysia

۵. RAM Holdings Berhad (RAM)

۶. Synovate Global Market Research

هدف شاخص محیط کسب و کار، تشویق مقامات محلی به بهبود خدمت‌رسانی و بهبود دستور کارهای سیاستی اجرایی است که به کسب و کارهای محلی سود برسانند. با رتبه‌بندی امتیازهای ناحیه‌ای می‌توان بهترین عملکرد مسئولان را تشخیص داد. تجربه‌ها و الگوهای اجرا شده توسط این مسئولان موفق، سرمشقی عملی برای موفقیت و پیشرفت در نواحی دیگر است. می‌توان امید داشت که یافته‌های این شکل از مطالعات، به تسهیل گفتگو بین دولت و بخش خصوصی بینجامد، که خود سبب مشارکت بیشتر ذی‌نفعان در فرایندهای سیاست‌گذاری است.

مطالعات شاخص محیط کسب و کار، نهایتاً با برنامه‌های تحول اقتصادی دولت و طرح تحول دولتی همسو هستند. شاخص به ایجاد محیطی مناسب برای کسب و کارها کمک می‌کند، که کسب و کارها می‌توانند در آن رشد و توسعه داشته باشند.

این مطالعات، نخستین پیمایش در کشور مالزی است که ادراک بنگاه‌ها را درباره محیط کسب و کار و در سطح محلی بررسی می‌کند. با به‌کارگیری داده‌های گردآوری شده از ۶۳۵ بنگاه کوچک و متوسط، شاخص محیط کسب و کار از ۹ مولفه تشکیل می‌شود که به بررسی محیط کسب و کار در ۱۱ شهر و ناحیه شهرداری در ۶ ایالت مالزی پرداخته و آن‌ها را در کنار یکدیگر در مقیاس صفر تا ۱۰۰ ارزیابی کرده و رتبه‌بندی می‌کند. این ۹ مولفه به گونه‌ای ساختاردهی شده‌اند که بتوانند مولفه‌های اصلی محیط کسب و کار محلی را در خود منعکس کنند، که این مولفه‌ها می‌توانند متأثر از قوانین محلی یا اجرای محلی قوانین فدرال و ایالتی باشند.^۱ مولفه‌های محیط کسب و کار ۹ حوزه از نظام تدبیر شایسته اقتصادی را اندازه می‌گیرند که به رشد اقتصادی محلی در مالزی مرتبط هستند^۲:

۱. شفافیت و ریسک سیاست‌گذاری: معیاری از سهولت دسترسی به اطلاعات دولتی مناسب یا اسناد قانونی لازم برای تداوم یک کسب و کار، و درجه‌ای از مخاطره که سیاست‌ها و قانون‌های جدید تا چه اندازه در تعامل با بنگاه‌ها بوده و به شکلی پیش‌بینی‌پذیر اجرا شده‌اند.
۲. هزینه‌های مقررات‌گذاری: معیاری از بازه زمانی که بنگاه‌ها صرف امور بوروکراتیک و دوره‌های انتظار می‌کنند؛ همچنین نرخ تکرار و طول دوره بازرسی‌هایی که توسط بازرسان محلی انجام می‌شود.
۳. هزینه‌های ورود (به بازار): معیاری از بازه زمانی که برای ثبت و دریافت مجوز آغاز کسب و کار لازم است؛ هزینه‌های رسمی کسب تمام گواهی‌ها و مجوزها، و سهولت به دست آوردن اسناد مربوطه از نظر کسب و کارها.

---

۱. Ibid, pp. ۱-۲.

۲. Ibid, p. ۹.

۴. مخارج غیررسمی: معیاری از شیوع پرداخت مبالغ غیر رسمی برای انجام امور در سطح بنگاه، و همچنین منصفانه بودن فرایند خدمات حکومت.
  ۵. جرم و امنیت: معیاری از میزان زیان مالی یک کسب و کار به دلیل رویدادهای مجرمانه و نیاز او به بهره‌گیری از خدمات امنیتی برای حفاظت و تأمین امنیت.
  ۶. دسترسی به زمین و امنیت استیجاری: معیاری از حقوق رسمی املاک مرتبط با کسب و کار، و برداشت مستأجر از امنیت استیجاری پس از آن که ملک را به شیوه درستی اجاره کرده باشد.
  ۷. زیرساخت و خدمات توسعه کسب و کار: معیاری از فراهم بودن امکانات و تجهیزات توسعه کسب و کار، و میزان کیفیت زیرساخت.
  ۸. دولت فعال (کنش‌گرا)^۱: معیاری از اثرگذاری برنامه‌های حاکمیتی فدرال، ایالتی و محلی، و همچنین آگاهی کسب و کارها از برنامه‌های کلان اقتصادی که توسط دولت فدرال طراحی و اجرا می‌شود.
  ۹. حقوق مالکیت و حل اختلاف: معیاری از اعتماد به توانمندی نظام قضایی برای حفاظت از حقوق مالکیت، و همچنین اعتماد به منصفانه بودن حل اختلاف.
- هر نماگر از مولفه‌هایی تشکیل می‌شود که عمدتاً از داده‌های مربوط به نظرات کیفی مدیران و مالکان کسب و کارهای محلی حاصل شده‌اند. در صورت امکان، از داده‌های آماری موجود نیز برای تشکیل نماگرهای مناسب استفاده شده است.
- در مطالعه پایلوت شاخص محیط کسب و کار سال ۲۰۱۲، شش استان در آغاز کار انتخاب شدند تا نمایندگی مناسبی از شبه‌جزیره مالزی باشند، و ۱۱ ناحیه به طور تصادفی در این ایالت‌ها برگزیده شدند. مطالعات پایلوت به گونه‌ای طراحی شده بود که در ایالت‌هایی که هم شهر و هم ناحیه شهرداری دارند، دست‌کم یک شهر و یک ناحیه شهرداری انتخاب شده باشد. در بین این ۱۱ ناحیه، ۳ مورد شهر هستند که در هر کدام حدود ۶۶ بنگاه مورد پیمایش قرار گرفته است. ۸ ناحیه دیگر، نواحی شهرداری بودند که تقریباً از هر کدام ۵۰ بنگاه پیمایش شده است. تمام داده‌های پیمایش با روش مصاحبه رو در رو و با صرف ساعات طولانی گردآوری شدند.
- این مطالعه از نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای در سطح ناحیه استفاده کرده که بر اساس داده‌های «کمسیون شرکت‌ها» که مسئولیت ثبت کسب کارها را برعهده دارد، انجام شده است. هر خوشه با یک بخش اقتصادی (تولید، تجارت و خدمات) و نوع مالکیت (انحصاری، شراکت، خصوصی با مسئولیت محدود) تعیین شد. بر اساس

---

۱ Pro-active government

سهمی که تیم پژوهش برای هر خوشه فراهم کرد، کمیسیون شرکت‌ها فهرستی از بنگاه‌ها را برای پیمایش آماده کرد.

شاخص محیط کسب‌وکار، از مجموع وزنی مولفه‌ها برای هر ناحیه ساخته می‌شود. وزن‌های اختصاص داده شده به هر کدام از مولفه‌ها، برپایه تصمیم یک پانل خبرگان، از ۴ تا ۲۲ درصد تعیین شدند. در بین مولفه‌ها، شفافیت و ریسک سیاست‌گذاری از بیشترین وزن و حقوق مالکیت از کمترین وزن برخوردار بودند. در بررسی مقادیر نهایی شاخص‌ها مشاهده شد که در ایالت‌هایی که رتبه بالایی داشتند ناحیه‌های آنها نیز رتبه بالایی داشتند. برای مثال دو ناحیه در یک ایالت حائز رتبه‌های بالایی شدند و دو ناحیه در یک ایالت دیگر، امتیاز کمی کسب کرده و در انتهای فهرست جای گرفتند. البته با توجه به این نکته که مطالعات پایلوت به نواحی شهری محدود شده و شامل نواحی روستایی نمی‌شود، تعمیم‌دادن رتبه‌بندی شهری به رتبه‌های ایالتی، کار درست و دقیقی نیست. در صورتی می‌توان گفت که یک ایالت محیط کسب‌وکار بهتری دارد که شاخصی جامع و پوشا برای مقایسه بین دو ایالت تدوین شده باشد.

نکته مهم دیگر، ارتباط بین چگالی بنگاه‌ها و امتیاز شاخص است، که در مطالعات محیط کسب‌وکار مالزی مشاهده شد. نتایج پژوهش نشان دادند که هر چه چگالی بنگاه‌ها در یک ناحیه بیشتر باشد، شاخص وزن‌دار محیط کسب‌وکار کوچک‌تر است. این امر ممکن است نمایان‌گر بیشتربودن تقاضای خدمات عمومی در نواحی فعال‌تر اقتصادی باشد. استدلال دیگری که می‌توان از مولفه‌ها استنباط کرد، برجسته‌تر بودن جرم و فساد در نواحی فعال‌تر از نظر اقتصادی است. این امر در کاهش دو مولفه مشاهده شده است: مخارج غیررسمی، و جرم و امنیت. این دو مولفه همبستگی منفی و چشمگیری با چگالی بنگاه‌های ناحیه داشتند.

تلاش برای بهبود شفافیت، نیازمند ارتباطات بهتر از طریق ابزارهای سنتی است. نتایج مطالعات مالزی نشان می‌دهد که ۵۶ درصد بنگاه‌هایی که مورد پیمایش قرار گرفته‌اند از رایانه و اینترنت استفاده نمی‌کنند، و از میان آن‌هایی که دسترسی به اینترنت دارند، بیشتر آنان (بیش از ۸۰ درصد) به پایگاه‌های اطلاعاتی برخط دولتی مراجعه نمی‌کنند، در حالی که اکثریت قاطع آنان از خدمات الکترونیکی دولت آگاه هستند. این واقعیت، ضرورت بررسی دلایل کاربری نامناسب رایانه را آشکار می‌کند. همچنین پژوهشگران مالزی نتیجه گرفتند که ارتباط بین دولت و کسب‌وکار باید با شیوه‌های موثرتری برقرار شود، به گونه‌ای که ارتباطات سنتی مکمل ارتباطات الکترونیکی باشند.^۱

۲-۵-۱- روش تدوین شاخص بومی محیط کسب‌وکار در مالزی

---

۱. Ibid, pp. ۲-۳.

روش‌شناسی تدوین شاخص مالزی بر پایه چارچوبی است که توسط بنیاد آسیا^۱ توسعه داده شده و در کشورهای دیگری مانند ویتنام، کامبوج، اندونزی، سری‌لانکا و بنگلادش مورد استفاده قرار گرفته است. همان‌گونه که گفته شد، مرجع اصلی شاخص محیط کسب‌وکار مالزی، نظرات مالکان کسب‌وکارهای محلی است. در صورت امکان نیز از داده‌های آماری «سخت»^۲ موجود در منابع دولتی یا منتشرات دیگر برای ساخت شاخص استفاده شده است. داده‌ها به ۹ گروه تقسیم شده‌اند که در واقع ۹ مولفه هستند.

در طراحی شاخص کسب‌وکار مالزی، مولفه‌ها و نماگرها با دقت انتخاب شده‌اند تا به فضای اقتصادی مالزی بسیار نزدیک و مربوط باشند. فرایند انتخاب و پالایش آن‌ها تقریباً فرایندی پیوسته و طولانی‌مدت بوده و از داده‌ها و یافته‌های جدید برای اصلاح نماگرها استفاده شده است. مولفه‌ها در مقیاس ۰ تا ۱۰ و به طور نسبی نمره‌دهی می‌شوند. بنابراین جمع ساده (با وزن مساوی) شاخص‌ها برابر با ۹۰ خواهد بود. اما برای تمایز اهمیت نسبی مولفه‌ها، برای هر یک از آن‌ها وزن مشخصی در نظر گرفته شده که با نظر خبرگان پژوهش تعیین می‌شود. از آنجا که امتیاز هر ناحیه، نسبت به ناحیه دیگر منظور شده است، امکان مقایسه فراملی وجود ندارد.^۳

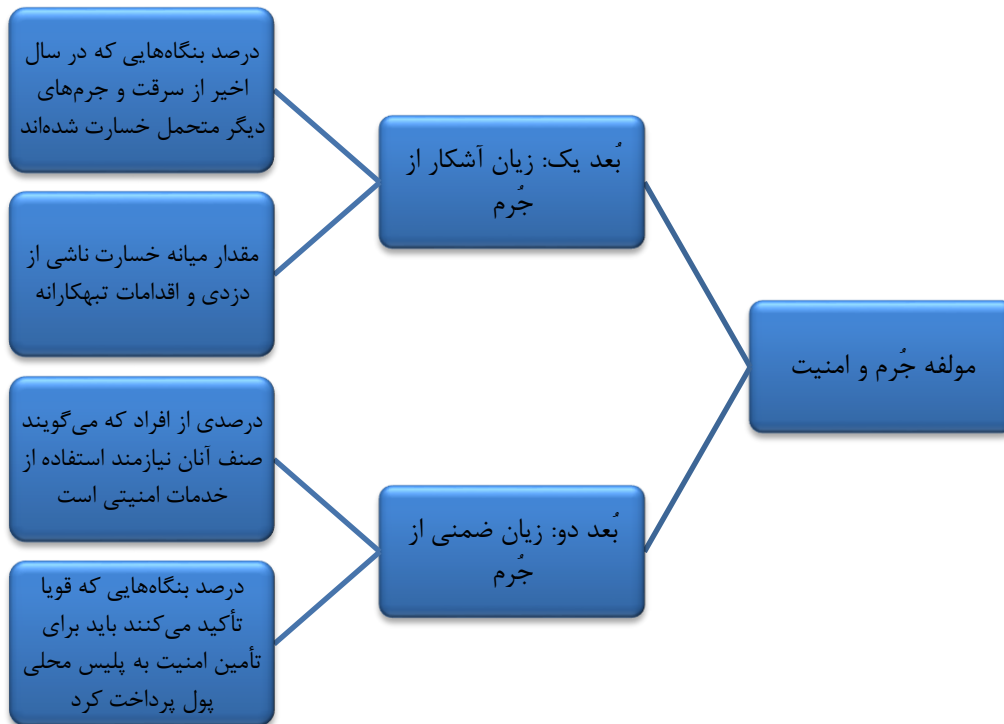
۹ مولفه برگزیده، پس از پردازش داده‌های پیمایش تعیین شده‌اند. برای این منظور ابتدا فهرستی بزرگ از گزینه‌های مستعد تهیه شد و سپس بر اساس ارتباط نظری و محتوایی آن‌ها به مسائل بومی مالزی غربال شد. در این فرایند مشارکتی، ابعاد هر مولفه نیز مرور شد که به نوعی وجوه نظری آن را بر می‌شمرند، و دسته‌بندی‌هایی برای نماگرها (شاخص‌های جزئی) ارائه می‌کنند. برای مثال مولفه «جرم و امنیت» دو بعد دارد: (۱) زیان آشکار از جرم، و (۲) زیان ضمنی از جرم. هر بعد نیز دو نماگر دارد که در شکل زیر نمایش داده شده است. وزن تمام ابعاد مولفه‌ها مساوی در نظر گرفته شده است.

---

۱ The Asia Foundation

۲ -Hard Data

۳. Ibid, pp. ۱۳-۱۶.

شکل ۲. ابعاد و مولفه‌های نماگر «جرم و امنیت»^۱ در مالزی

فهرست کاملی از ابعاد مولفه‌ها و نماگرهای به هر یک از آن‌ها برای سنجش محیط کسب‌وکار مالزی که در پژوهش سال ۲۰۱۲ استفاده شده در جدول ۵ ذکر شده است^۲

جدول ۵. ابعاد و نماگرهای مولفه‌های سنجش محیط کسب‌وکار مالزی

مؤلفه	بعد	نماگر
درصد بنگاه‌هایی که گفته‌اند دسترسی به اطلاعات سیاست‌های دولت فدرال بسیار آسان است	دسترسی به اطلاعات	شفافیت
درصد بنگاه‌هایی که دسترسی برخط به اسناد دولتی داشته‌اند، از بین آنانی که از رایانه و اینترنت استفاده می‌کنند	سیاست‌های دولت فدرال	
درصد بنگاه‌هایی که نمی‌دانستند اسناد دولتی به صورت برخط موجود است، از بین آنانی که از رایانه و اینترنت استفاده می‌کنند		

۱. Ibid, p. ۸۹.

۲. Ibid, pp. ۱۰۷-۱۱۰.

مؤلفه	بُعد	نماگر
درصد بنگاه‌هایی که گفته‌اند دسترسی به اطلاعات سیاست‌های ایالتی و محلی آسان یا بسیار آسان است	دسترسی به اطلاعات سیاست‌های محلی و ایالتی	
درصد بنگاه‌هایی که گفته‌اند دسترسی به اطلاعات مالکیت زمین آسان یا بسیار آسان است		
درصد بنگاه‌هایی که دسترسی برخط به اسناد ایالتی و محلی داشته‌اند، از بین آنانی که از رایانه و اینترنت استفاده می‌کنند		
درصد بنگاه‌هایی که نمی‌دانستند اسناد ایالتی و محلی به صورت برخط موجود است، از بین آنانی که از رایانه و اینترنت استفاده می‌کنند		
درصد بنگاه‌هایی که گفته‌اند همیشه یا اغلب اوقات تغییراتی در قوانین فدرال وجود داشته که کسب‌وکار آنان را به طور قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر قرار داده است.	ریسک سیاست‌گذاری فدرال	
درصد بنگاه‌هایی که گفته‌اند همیشه یا اغلب اوقات، پیش از تغییر قوانین فدرال درباره آن آگاهی داشته‌اند		
درصد بنگاه‌هایی که بیش از یک روز برای ثبت مجدد در سامانه کمیسیون شرکت‌ها منتظر مانده‌اند	هزینه و زمان تجدید اسناد	هزینه‌های مقررانگذاری
درصد بنگاه‌هایی که بیش از یک روز برای تجدید جواز کسب منتظر مانده‌اند		
تعداد متوسط نظارت‌ها در سال	هزینه‌های زمانی نظارت	
متوسط زمان نظارت بر جواز کسب		
درصد بنگاه‌هایی که می‌گویند نظارت‌ها آسان یا بسیار آسان بوده است		
میانگین تعداد روزهای لازم برای ثبت در کمیسیون شرکت‌ها	هزینه‌های زمانی و مالی	هزینه‌های ورود
میانگین تعداد روزهای لازم برای دریافت جواز کسب		
میانگین هزینه لازم برای دریافت جواز کسب		
درصد بنگاه‌های برخوردار از سند ثبت کمیسیون شرکت‌ها و جواز کسب	سهولت دریافت اسناد	
درصد بنگاه‌هایی که گفته‌اند به دست آوردن تمام اسناد لازم برای آغاز کسب‌وکار، آسان یا بسیار آسان است.		
درصد بنگاه‌هایی که موافقت یا قویاً موافقت رفتار دولت محلی در قبال پیشنهاددهندگان به تمام قراردادهای عمومی منصفانه است.	فساد خرد غیررسمی	مخارج غیررسمی
درصد بنگاه‌هایی که موافقت یا قویاً موافقت که دولت پیشنهاددهندگان را بر اساس شایستگی انتخاب می‌کند		

مؤلفه	بُعد	نماگر
درصد بنگاه‌هایی که موافقت یا قویاً موافقت در روابط شخصی با مقامات رسمی برای برنده شدن در قراردادهای عمومی مهم است.	فساد کلان	
درصد بنگاه‌هایی که موافقت یا قویاً موافقت در حمایت حزب سیاسی برای برنده شدن در قراردادهای تدارک عمومی مهم است.		
درصد بنگاه‌هایی که در سال‌های اخیر از سرقت و جرم‌های دیگر متحمل خسارت شده‌اند	زیان آشکار از جرم	جرم و امنیت
مقدار میانه خسارت ناشی از دزدی و اقدامات تبهکارانه		
درصدی از افراد که می‌گویند صنف آنان نیازمند استفاده از خدمات امنیتی است	زیان ضمنی از جرم	
درصد بنگاه‌هایی که قویاً تأکید می‌کنند باید برای تأمین امنیت به پلیس محلی پول پرداخت کرد		
درصد مالکان زمین که گفته‌اند کسب زمین آسان یا بسیار آسان بوده است.	دسترسی به زمین	دسترسی به زمین و امنیت
درصد بنگاه‌هایی که موافق هستند یا قویاً موافق هستند که مقامات رسمی آزادی عمل زیادی برای تصمیم‌گیری درباره قیمت زمین دارند.		
درصد مستأجرانی که گفته‌اند ریسک اجاره بالا یا بسیار بالا بوده است	اجاره زمین	استیجاری
درصد بنگاه‌هایی که گفته‌اند زمین همیشه یا غالباً توسط دولت مصادره می‌شود		
امتیاز عوامل مربوط به داده‌های فراهم بودن زیرساخت	فراهمی	زیرساخت و خدمات توسعه کسب‌وکار
درصد بنگاه‌هایی که گزارش می‌کنند کمبود امکانات پشتیبان کسب‌وکار کم‌رنگ بوده یا مانع کسب‌وکار نیست		
درصد بنگاه‌هایی که گزارش می‌کنند کمبود امکانات تجاری و صنعتی کم‌رنگ بوده یا مانع کسب‌وکار نیست	کیفیت	
درصد بنگاه‌هایی که می‌گویند کیفیت جاده مانع کسب‌وکار نیست		
تعداد میانه قطعی برق در سال	اطلاع از برنامه‌های دولت فدرال	حاکمیت
تعداد میانه قطعی آب در سال		
درصد بنگاه‌های آگاه از برنامه دولتی PEMUDAH	اطلاع از برنامه‌های دولت فدرال	حاکمیت
درصد بنگاه‌های آگاه از برنامه دولتی ETP		
درصد بنگاه‌های آگاه از برنامه دولتی GTP		

مولفه	بُعد	نماگر
درصد بنگاه‌هایی که می‌گویند دولت فدرال در پیاده‌سازی تغییرات قانونی، اثربخشی یا اثربخشی بالایی داشته است.	اثربخشی برنامه‌های دولت فدرال	
درصد بنگاه‌هایی که موافق هستند یا قویاً موافق هستند که برنامه ETP فرصت‌های کسب‌وکار ملی را بهبود می‌دهد		
درصد بنگاه‌هایی که مخالف هستند یا قویاً مخالف هستند که وزارت‌خانه‌های موثر بر صنعت آنان، صنعت را نمی‌فهمند		
درصد بنگاه‌هایی که موافق هستند یا قویاً موافق هستند که دولت‌های محلی و ایالتی در مورد نیازهای کسب‌وکار می‌اندیشند	اثربخشی برنامه‌های ایالتی و محلی	
درصد بنگاه‌هایی که موافقت یا قویاً موافقت که دولت‌های محلی و ایالتی در حل مشکلات نوپدید کسب‌وکار، خلاق و هوشمند هستند		
درصد بنگاه‌هایی که موافقت یا قویاً موافقت که سیستم [قضایی] حقوق مالکیت آنان را حفظ خواهد کرد	- حقوق مالکیت و حل اختلاف	
درصد مستأجرانی که می‌گویند همیشه یا غالباً فرایند منصفانه‌ای برای رفع اختلاف قراردادهای اجاره وجود داشته است.		
درصد بنگاه‌هایی که می‌گویند همیشه یا غالباً فرایند منصفانه‌ای برای رفع اختلاف درباره زمین دارای مالکیت خصوصی وجود داشته است.		

Source: The Asian Foundation, 2012, appendix E

برای پیمایش بنگاه‌ها چهار گام در نظر گرفته شد. در گام نخست تیم پژوهش چارچوبی برای نمونه‌گیری محلی از بنگاه‌ها تدوین کردند. همان‌گونه که گفته شد، برای نمونه‌گیری از روش تصادفی خوشه‌ای استفاده شد. در گام دوم، تیم پژوهش یک پایگاه داده مناسب درباره محیط کسب‌وکار نواحی مورد مطالعه توسعه دادند. در گام سوم مصاحبه‌های رو در رو انجام شد تا نظرات و تجربه‌های مالکان و مدیران بنگاه‌های محلی درباره مسائل کسب‌وکار آن ناحیه گردآوری شود. در گام آخر، داده‌های ثانویه در دو سطح ایالتی و ناحیه‌ای گردآوری شدند تا در تحلیل‌های تکمیلی و ساخت شاخص استفاده شوند.

به دست آوردن فهرستی قابل اعتماد از بنگاه‌ها در سطح محلی، چالش مهمی برای پژوهش بود. دو راه ممکن برای دستیابی به چنین فهرستی عبارت بود از وزارت آمار مالزی و کمیسیون شرکت‌ها، که مسئولیت ثبت کسب‌وکارها را بر عهده دارد. وزارت آمار اطلاعات کم‌عمق‌تری داشته و قادر به تشخیص نوع مالکیت بنگاه نبود، به همین دلیل تیم پژوهش به کمیسیون شرکت‌ها مراجعه کرد.

بر پایه داده‌های موجود در پایگاه داده کمیسیون شرکت‌ها، خوشه‌بندی بنگاه‌ها با معیار مالکیت آن‌ها امکان‌پذیر شد. اما اطلاعات مناسبی درباره اندازه بنگاه‌ها در دست نبود. برای تمرکز بیشتر بر بخش خصوصی، بنگاه‌های شبه‌دولتی از این مطالعات حذف شدند. یکی از مشکلات نمونه‌گیری، وجود بنگاه‌های غیرفعال در فهرست کمیسیون شرکت‌ها بود. به همین دلیل به جای ۶۰۰ بنگاه، ۳۰۰۰ بنگاه از فهرست اولیه انتخاب شد تا دست کم ۶۰۰ بنگاه فعال در میان آن‌ها یافت شود. با این حال در بعضی نواحی و خوشه‌ها کمبود بنگاه دیده شد که نیازمند نمونه‌گیری تکمیلی بود.

برای مصاحبه‌ها، از پرسش‌هایی عمومی درباره فعالیت بنگاه‌ها استفاده شد، مانند برنامه‌های گسترش، درآمد سالانه، تعداد کارمندان و رویکردهای کارآفرینی. متن پرسش‌های مصاحبه به سه زبان انگلیسی، مالایی و چینی تهیه شد. دستاورد مصاحبه، داده‌های اصلی پژوهش است.

داده‌های ثانوی پژوهش از منابع موجود استخراج شدند. برای نمونه می‌توان به تولید ناخالص داخلی در سطح ایالتی، جمعیت ناحیه و داده‌های جغرافیایی اشاره کرد. پس از مصاحبه‌های عمومی، ۷ مصاحبه نیمه‌ساخت یافته نیز تدارک دیده شد تا تحلیل‌ها و داده‌های کیفی آن، برای اعتبارسنجی و افزودن به غنای داده‌های کمی کمک کند.^۱

برای بهبود و توسعه طرح پایلوت، ملی‌شدن شاخص از اهمیت بالایی برخوردار است، به طوری که تمام کشور و نواحی روستایی را پوشش دهد. می‌توان از مقایسه درون ایالتی نواحی شهری و روستایی نیز برای توسعه کسب‌وکار برون‌شهری استفاده کرد.^۲ هر چه شاخص غنی‌تر و جامع‌تر باشد، بصیرت‌های بیشتری از نیازهای سیاستی ارائه کرده و دولت را در بهبود برنامه‌های ملی و منطقه‌ای یاری می‌رساند.

۲-۶- شاخص‌های بومی محیط کسب‌وکار در هند

ایالات هند از نظر سطح توسعه‌یافتگی و رشد اقتصادی بسیار متفاوت هستند. یاروسی^۳ در مقاله‌ای با عنوان «فضای سرمایه‌گذاری در ۱۶ ایالت هند» ویژگی‌هایی از محیط کسب‌وکار را که می‌توانند به توضیح عملکرد متفاوت ایالات هند در رابطه با سرمایه‌گذاری و رشد کمک کنند، مشخص نموده و ایالات را رتبه‌بندی می‌کند. بدین منظور شاخصی از فضای سرمایه‌گذاری (ICI)^۴ با توجه به حیطة گسترده‌ای از عوامل مورد نظر

---

۱. Ibid, pp. ۱۳-۱۶.

۲. Ibid, p. ۸۶.

۳. Iarossi

۴. Investment Climate Index

بنگاه‌ها در هنگام تصمیم برای سرمایه‌گذاری ساخته شده است. این شاخص شامل ۴۶ متغیر در سه گروه اصلی زیرساخت‌ها، نهادها و نهادهای تولید و با در نظر گرفتن دو بعد مقادیر عینی یا هزینه‌ها و شاخص‌های ذهنی یا احساس و درک در رابطه با جوانب فضای سرمایه‌گذاری در هر گروه است (جدول ۶). داده‌های مورد نیاز برای ساخت شاخص براساس مصاحبه‌های حضوری توسط بانک جهانی و در نمونه‌ای بالغ بر ۴۰۰۰ سرمایه‌گذار در صنعت و بنگاه خرده‌فروشی در ۱۶ ایالت هند گردآوری شده است. متغیرها پس از استاندارد شدن توسط تحلیل مؤلفه‌های اصلی در هر زیرگروه و در شاخص کلی وزن‌دهی و تجمیع شده‌اند. فرض ضمنی استفاده از روش مؤلفه‌های اصلی برای وزن‌دهی این است که سرمایه‌گذاران به متغیرهایی که در بین ایالات هند تغییرپذیری زیادی دارند، بیشتر توجه می‌کنند.^۱

اعتبار شاخص از طریق رابطه همبستگی بین شاخص فضای سرمایه‌گذاری و نسبت سرمایه‌گذاری داخلی به تولید ناخالص داخلی و درصد رشد تولید ناخالص داخلی در ایالات بررسی می‌شود. روابط در سطح ۹۰ درصد تأیید می‌شوند، اما به دلیل کمبود داده بررسی رابطه علیت امکان‌پذیر نیست.^۲ جهت یافتن پاسخ این سؤال که آیا عملکرد اقتصادی ایالات هند به کیفیت محیط سرمایه‌گذاری در آنها بستگی دارد ایالات از ۶ جهت دسته‌بندی شده‌اند:

- سطح توسعه (درآمد سرانه)،
  - رشد (رشد درآمد سرانه)،
  - اندازه بازار (میزان تولید ناخالص داخلی)،
  - آسانی محیط حقوقی (رتبه‌بندی گروه کسب‌وکار بانک جهانی)،
  - جذب میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی)،
  - کیفیت زیرساخت‌ها (رتبه‌بندی شده توسط دولت هند در سال ۲۰۰۰).
- مقایسه دسته‌بندی ایالات هند براساس شاخص‌های بالا با رتبه‌بندی ایالات برحسب شاخص فضای سرمایه‌گذاری نشان می‌دهد:^۳
- کیفیت فضای سرمایه‌گذاری در ایالت توسعه‌یافته‌تر، بهتر است.
  - ایالات با فضای سرمایه‌گذاری مساعدتر، رشد بالاتری دارند.

---

۱. Giuseppe Iarossi, 2009, P. 2 & 6.

۲. Ibid, p. 8.

۳. Ibid, pp. 13-14.

- ایالات با اندازه بازار بزرگ کیفیت تقریباً مشابهی در فضای سرمایه‌گذاری نسبت به ایالات با بازار کوچک‌تر دارند.

- رابطه‌ای بین فضای سرمایه‌گذاری با محیط حقوقی مشاهده نمی‌شود. این مسئله می‌تواند بیانگر شکافی بین قانون و محیط و زمینه‌ای که قوانین در آنها به کار می‌روند باشد.

- درحالی که اکثر مصاحبه‌شوندگان بنگاه‌های داخلی بوده‌اند ایالات با فضای سرمایه‌گذاری بهتر، میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بیشتری جذب کرده‌اند.

- کیفیت زیرساخت‌ها تأثیر زیادی بر کیفیت فضای سرمایه‌گذاری دارد.

همچنین به‌منظور کسب شناخت بهتری از موانع و تنگناها در ایالات هند، شاخص ICI به زیرگروه‌ها و متغیرهای سازنده آن تفکیک شده و با سرمایه‌گذاری خصوصی نسبت به تولید ناخالص داخلی و رشد تولید ناخالص داخلی در ایالات مقایسه شده است. در میان زیرگروه‌ها مهمترین مانع سرمایه‌گذاری و رشد به ترتیب زیرساخت‌ها و نهادها و در میان زیرساخت‌ها، برق و حمل‌ونقل مهمترین عوامل محسوب می‌شوند همچنین در میان نهادها فساد، سرقت و مقررات مالیاتی مهمترین تنگناها بر سر راه رشد و توسعه بخش خصوصی در ایالات هند هستند.^۱

جدول ۶. شاخص‌های فضای سرمایه‌گذاری در هند

زیرساخت‌ها	
داده استنباطی	هزینه
۱. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با برق	۱. ساعت قطع برق در سال گذشته
۲. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با تلفن	۲. ساعات قطع تلفن در سال گذشته
۳. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با حمل‌ونقل	۳. درصدی از فروش از دست رفته در حین حمل‌ونقل
۴. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با دسترسی به زمین	۴. درصدی از فروش از دست رفته به‌علت قطع برق
	۵. روزهایی که موجودی انبار برای نهاده اصلی نگهداشته شده (نماینده کیفیت حمل‌ونقل)
نهادهای تولید	
داده استنباطی	هزینه
۱. سهم بانک‌ها از تأمین مالی کوتاه‌مدت	۱. نیروی کار مازاد
۲. سهم بانک‌ها از تأمین مالی بلندمدت	۲. هزینه اعتبار (ارزش وثیقه معتبر برای کسب وام)
۳. تأمین مالی کوتاه‌مدت	۳. نزدیکی به مواد خام (سهم خرید نهاده‌ها از منابع)

۱. Ibid, p. 17.

<p>۴. مدت زمان وام</p> <p>۵. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با تأمین سرمایه</p> <p>۶. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با قوانین کار</p> <p>۷. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با گمرک</p> <p>۸. احساس مصاحبه‌شونده از میزان دسترسی به مهارت‌ها</p>	<p>داخلی)</p> <p>۴. نزدیکی به مشتریان داخلی و محلی</p> <p>۵. سهم بنگاه‌های استفاده‌کننده از فناوری جدید</p> <p>۶. اعتبار تجاری: سهم فروش به‌واسطه اعتبار فروخته شده</p> <p>۷. اعتبار تجاری: سهم خرید نهاده‌ها به‌واسطه اعتبار</p>
نهاده‌ها	
داده استنباطی	هزینه
<p>۱. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با قانون و رویه‌ها: جرم</p> <p>۲. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با فساد</p> <p>۳. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با مجوز</p> <p>۴. احساس مصاحبه‌شونده درباره اداره امور مالیات: نرخ‌ها</p> <p>۵. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با اداره امور مالیات: مدیریت و اجرا</p> <p>۶. احساس مصاحبه‌شونده در رابطه با نظام قضایی</p>	<p>۱. نظم و قانون: هزینه امنیت</p> <p>۲. نظم و قانون: خسارات ناشی از سرقت</p> <p>۳. زمان صرف شده توسط مدیر برای پرداختن به قوانین و مقررات دولتی*</p> <p>۴. روزهای صرف شده توسط کارمندان برای قوانین و مقررات دولتی*</p> <p>۵. فرار مالیاتی (درصد فروش اظهار نشده)</p> <p>۶. زمان جهت کسب اتصال تلفنی</p> <p>۷. زمان جهت کسب اتصال برق</p> <p>۸. زمان جهت کسب اجازه ساخت</p> <p>۹. هزینه صرف شده برای پیش بردن کارها از طریق رشوه</p> <p>۱۰. سهم بنگاه‌هایی که هدیه‌های درخواستی اداری را گزارش می‌کنند</p> <p>۱۱. سهم بنگاه‌هایی که هدیه درخواستی برای به‌دست آوردن اتصال برق را گزارش می‌کنند</p> <p>۱۲. سهم بنگاه‌هایی که هدیه درخواستی برای به‌دست آوردن اتصال تلفن را گزارش می‌کنند</p> <p>۱۳. سهم بنگاه‌هایی که هدیه درخواستی برای به‌دست آوردن مجوز ساخت را گزارش می‌کنند</p> <p>۱۴. سهم بنگاه‌هایی که هدیه درخواستی برای به‌دست آوردن مجوز برای فعالیت‌های اصلی را گزارش می‌کنند</p> <p>۱۵. متوسط زمان برای دادرسی (هفته)</p>

Source: Giuseppe Iarossi, 2009, pp. 3 & 4.

* بین زمانی که مدیر به‌طور مستقیم درگیر ضوابط و مقررات نهادهای دولتی می‌شود و زمانی که سایر

کارمندان بنگاه به دلیل پرداختن به مقررات دست‌وپاگیر از دست می‌دهند تفکیک صورت گرفته است.

۲-۷- سنجش بارمقررات بر بنگاه های استرالیا^۱

دولت استرالیا هر دو سال یکبار اقدام به حذف و لغو مقررات منسوخ و نامربوط می‌کند. اتاق بازرگانی استرالیا از سال ۲۰۱۲ با اجرای پیمایش ملی سالانه مقررات دست و پاگیر به کمک دولت آمده است تا بار مالی غیر ضروری بر کسب و کارهای استرالیا برداشته شود. هدف از این پیمایش شناسایی و درک پیچیدگی مراحل اداری و تاثیر بار مالی رعایت مقررات بر بنگاه‌های استرالیا است. همچنین میزان منابع مالی و انسانی مورد نیاز بنگاه‌ها برای انجام چنین مسئولیت‌هایی را مشخص می‌کند. پیمایش سعی می‌کند اثر انباشتی بار مالی مقررات‌گذاری که بنگاه‌ها مواجه هستند و مانع بهره‌وری، نوآوری، سرمایه‌گذاری، اشتغال و رشد می‌شود را بهتر شناسایی و درک شود. سرانجام راهکارهای کاستن این بار مالی را شناسایی می‌کند.

پیمایش‌ها نشان می‌دهد هنوز باید کارهای زیادی در این زمینه صورت گیرد. چنین پیمایشی به عنوان علامت هشدار به تمام سطوح دولت استرالیا عمل می‌کند. بدین منظور دولت‌های استرالیا در هر سه سطح ملی، ایالتی و محلی باید به کمک هم اقداماتی برای ساده‌سازی یا برچیدن مقررات انجام دهند.

برای نمونه، نتایج پیمایش سال ۲۰۱۵ آشکار می‌کند بار مالی مقررات‌گذاری یک مساله عاجل برای صنعت است. بیش از ۹۵ درصد پاسخ دهندگان معتقدند میزان مقررات دست و پاگیر طی ۱۲ ماه گذشته افزایش یافته یا ثابت مانده است و بر بهره‌وری، هزینه نیروی کار و گسترش بنگاه تاثیر منفی گذاشته است.

در پیمایش مربوطه ۲۰۹ بنگاه شرکت کردند که بیشتر آنها کوچک و متوسط هستند. تقریباً نیمی از پاسخ‌دهندگان گزارش دادند تاثیر مقررات اجازه نداده است تغییرات لازم برای رشد کسب و کارهای خود انجام دهند، بیش از ۲۵ درصد پاسخ‌دهندگان گفتند که ۱۱ ساعت در هفته یا بیشتر را صرف رعایت مقررات کردند و تقریباً نیمی از آنها هزینه سالانه رعایت مقررات را بین ۱۰ تا ۵۰ هزار دلار اعلام کردند.

هر یک ساعت زمانی که کارآفرین صرف تکمیل فرم و کاغذبازی می‌کند یک ساعتی است که امکان رشد کسب و کار، جلب رضایت مشتری و ایجاد فرصت‌های شغلی را نخواهد داشت. البته که برخی مقررات

---

^۱ این بخش با استفاده از گزارش زیر تدوین شده است:

Australian Chamber of Commerce and Industry, ACCI 2015 National Red Tape Survey.

لازم است اما وقتی این مقررات متورم شده و روی هم انباشته می شوند آشکارا بیش از آنکه فایده داشته باشند زیان می‌رسانند.

حدود ۵۵ درصد بنگاه‌ها می‌گویند آنها نمی‌توانند افزایش هزینه مقررات‌گذاری را به مصرف‌کنندگان انتقال دهند یعنی هزینه‌های رعایت قانون منحصراً بر دوش خودشان است. در بین این هزینه‌ها مهمترین‌شان شامل نگهداری اسناد و سوابق، تکمیل فرم‌ها و آماده کردن گزارش‌ها برای مقررات‌گذاران و اجرای تعهدات مقرراتی هستند. اما بزرگترین هزینه‌ای که بابت مقررات افراطی پرداخته می‌شود ناتوانی بنگاه‌ها در نوآوری، سرمایه‌گذاری و استخدام کارگران است.

سه حوزه اصلی بر اساس پیچیدگی رعایت مقررات عبارت‌اند از ایمنی و بهداشت محل کار و جبران زحمات کارگران، دستمزد کارگران، شرایط بازنشستگی و مقررات خاص صنعت. در رابطه با سازمان‌هایی که بیشترین پیچیدگی داشتند نتایج نشان داد اداره مالیات، اداره کار و تامین اجتماعی و اداره بهداشت به ترتیب اهمیت قرار دارند.

بنگاه‌های اقتصادی معتقدند مقررات به نحو غیر ضروری پیچیده بوده، به نحو غیر ضروری سختگیرانه، به نحو مبهم از سوی مقررات‌گذاران توضیح داده شده و زیادی سفت و سخت و ناسازگار از سوی مقررات‌گذاران اجرا می‌شود.

۲-۸- پیمایش‌های اتاق‌های بازرگانی اروپا

اتاق‌های بازرگانی اروپا از سال ۱۹۹۴ تاکنون با اجرای پیمایش‌های دوره‌ای، انتظارات جامعه تجاری اروپا را نسبت به مسائل مختلف استخراج و اعلام می‌کنند. پیمایش سال ۲۰۱۶ که بر پایه پاسخ‌های ۵۹ هزار کسب و کار اروپایی به دست آمده است توسط اتاق‌های بازرگانی کشوری در فاصله سپتامبر تا اکتبر ۲۰۱۵ انجام شد.

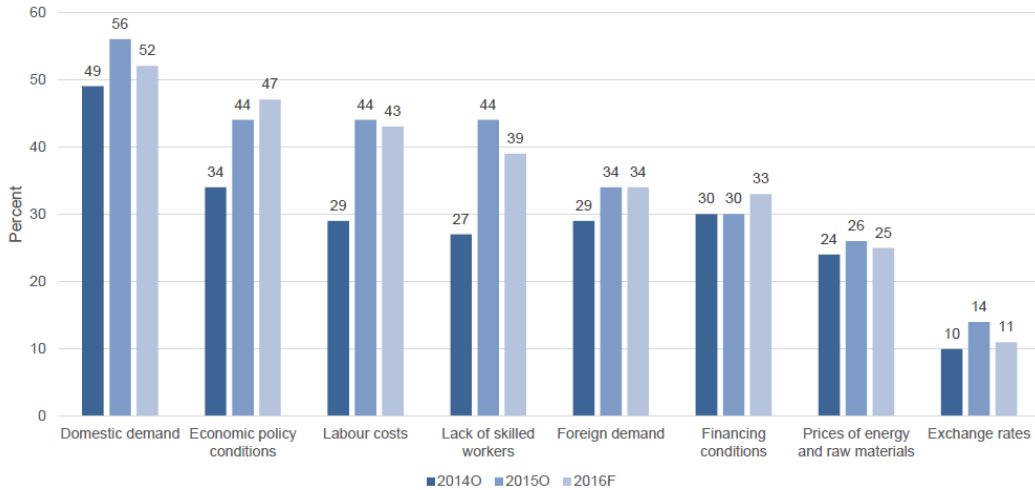
روش‌شناسی پرسشنامه

این پیمایش براساس پرسشنامه یکسان تهیه می‌شود که روی پنج نماگر اقتصادی متمرکز شده است: اعتماد تجاری، فروش داخلی، صادرات، اشتغال و سرمایه‌گذاری به علاوه دو پرسش درباره چالش‌های اقتصادی حال و آینده. در مجموع ۱۲ پرسش از شرکت‌ها درباره انتظارات گذشته و آینده آنها پرسیده می‌شود.

پاسخ‌ها به شکل مقایسه‌ای یعنی بهتر از سال پیش، همانند سال پیش، و بدتر از سال پیش به دو پرسش هر نماگر مربوط است.

برای نمونه در گزارش سال ۲۰۱۶، پاسخ‌های بنگاه‌ها به چالش‌های اصلی پیش روی آنها به شرح شکل زیر است.^۱

Figure 1: Challenges (2014-2016)

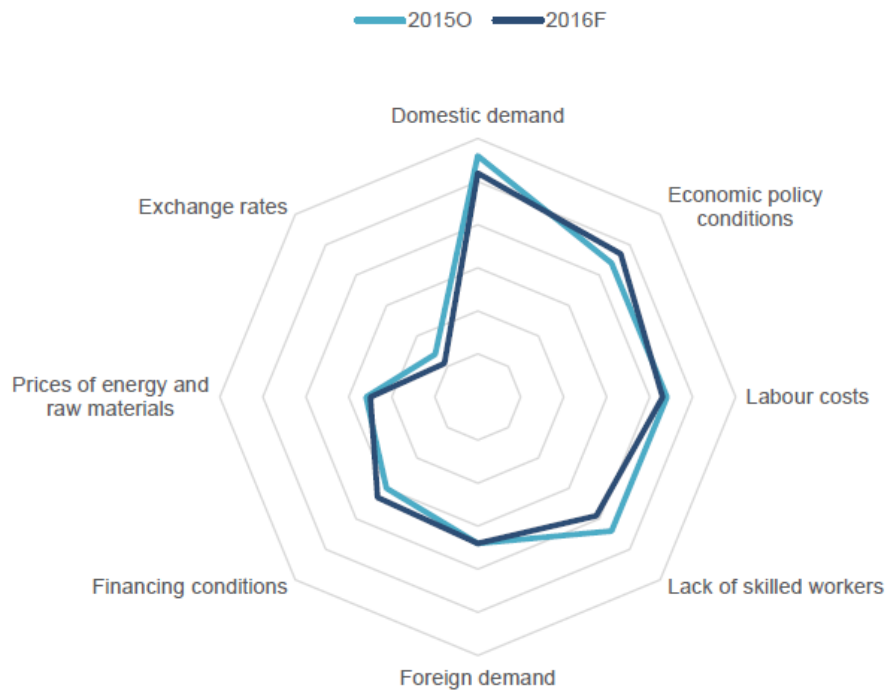

*O for outcome, F for forecast, in percentage to number of respondents

^۱ Association of European Chambers of Commerce and Industry, "EUROCHAMBRES Economic Survey 2016"

Challenges

*2015O- outcome, 2016F- forecast

مندرجات پرسشنامه

چالش‌های مهم بنگاه‌های اقتصادی

پرسش ۱- در مقایسه با سال گذشته، بزرگترین چالش (ها) برای توسعه اقتصادی شرکت شما در سال جاری چه هستند (حداکثر ۳ پاسخ):

تقاضای داخلی تقاضای خارجی هزینه‌های نیروی کار کمبود کارگران ماهر نرخ ارز قیمت انرژی و مواد خام مشکلات تامین مالی شرایط سیاستگذاری اقتصادی

پرسش ۲- ما انتظار داریم بزرگترین چالش (ها) برای توسعه اقتصادی شرکت ما در سال آینده اینها باشند (حداکثر سه پاسخ):

تقاضای داخلی تقاضای خارجی هزینه‌های نیروی کار کمبود کارگران ماهر نرخ ارز قیمت انرژی و مواد خام مشکلات تامین مالی شرایط سیاستگذاری اقتصادی

فروش ملی

پرسش ۳- در مقایسه با سال گذشته، درآمد ما از فروش ملی در سال جاری:

افزایش یافته است ثابت مانده است کاهش یافته است

پرسش ۴- ما انتظار داریم درآمد ما از فروش ملی در سال آینده:

افزایش یابد ثابت بماند کاهش یابد

فروش صادراتی

پرسش ۵- در مقایسه با سال گذشته، درآمد ما از فروش صادراتی در سال جاری:

افزایش یافته است ثابت مانده است کاهش یافته است

پرسش ۶- ما انتظار داریم درآمد ما از فروش صادراتی در سال آینده:

افزایش یابد ثابت بماند کاهش یابد

نیروی کار

پرسش ۷- در مقایسه با سال گذشته، میزان نیروی کار در سال جاری:

افزایش یافته است ثابت مانده است کاهش یافته است

پرسش ۸- ما انتظار داریم که طی سال آینده، میزان نیروی کار ما:

افزایش یابد ثابت بماند کاهش یابد

سرمایه‌گذاری

پرسش ۹- در مقایسه با سال گذشته، میزان سرمایه‌گذاری در سال جاری:

افزایش یافته است ثابت مانده است کاهش یافته است

پرسش ۱۰- ما انتظار داریم که طی سال آینده، میزان سرمایه‌گذاری ما:

افزایش یابد ثابت بماند کاهش یابد

اعتماد صاحبان کسب و کار

پرسش ۱۱- در مقایسه با سال گذشته، توسعه کلی برای کسب و کار ما در سال جاری:

مطلوب بوده است ثابت مانده است نامطلوب بوده است

پرسش ۱۲- ما انتظار داریم که طی سال آینده، توسعه کلی برای کسب و کار ما در سال جاری:

مطلوب باشد ثابت بماند نامطلوب باشد

۹-۲- سنجش بامقررات بر کسب و کارها توسط شهرداری‌های آفریقای جنوبی

کاهش موانع دست و پاگیر در شهرداری‌ها

درحالی که بیشتر موانع دست و پاگیر اداری در سطح ملی وجود دارند اما دولت‌های استانی و مدیریت شهری نیز نقش قابل توجهی برعهده دارند. هدف اصلی این پروژه، کاهش موانع دست و پاگیر اداری در شهرداری‌ها بوده است به نحوی که به شهرداری‌ها کمک شود تا بار مالی اداری در تعاملات خود با کسب و کارها را به طور قاعده‌مند کاهش دهند.

به این ترتیب انتظار می‌رود تا قوانین، مقررات، مجوزها، کاغذبازی، حق الزحمه، استانداردها، زمان پردازش، ختم‌شی‌ها، بایگانی و صدور گواهی، گزارش‌گیری، تحقیقات، بازرسی‌ها، و رویه‌های اجرایی، و هر روال دیگری که بر کارایی خدمات دولتی برای ارباب رجوع تاثیر می‌گذارد بهبود یابد. شهردارها با انجام این پروژه خواهند توانست جنبه‌های دست و پاگیر اداری (درون منطقه خود) را شناسایی کنند تا محیطی

توانمندساز بوجود آید و اصلاحات مورد نیاز صورت گیرد تا رقابت پذیری، رشد و توسعه اقتصادی آن منطقه ارتقا یابد.

بدین منظور یک پیمایش تهیه شد تا هر گونه هزینه و تاخیر غیر ضروری که بر کسب و کارها تاثیر منفی می گذارد برطرف شود. تعریفی که از موانع دست و پاگیر اداری شده است به این شرح است: قواعد، مقررات، سیستم‌ها، یا رویه‌ها و فرایندهای اداری که بیش از حد پیچیده بوده و تاخیرهای غیر ضروری، بی عملی و/یا هزینه‌هایی ایجاد می کند که از فواید آن پیشی می گیرد، و/یا اثربخشی در رسیدن به هدفی که در ابتدا برایش در نظر گرفته شده بود ندارد. موانع دست و پاگیر اداری به اثرات یا نتایج نامطلوب اقتصادی، تجاری و/یا اجتماعی منجر می شود که تاثیر منفی بر بهره‌وری می گذارد. موانع دست و پاگیر اداری همچنین مقررات افراطی یا نابرابر اجرا شده را در برمی گیرد که زاید تلقی می گردد و جلوی اقدام، تصمیم‌گیری و تحویل خدمت اثربخش را می گیرد.

برخی از پرسش‌های این پیمایش به شرح زیر هستند.

۱. به نظر شما ارائه خدمات کنونی شهرداری چگونه است؟

کاملاً رضایت بخش؛ رضایت بخش؛ معمولی؛ ناراضی کننده؛ کاملاً ناراضی کننده

۱,۱ اگر کاملاً ناراضی کننده را انتخاب کردید دلیل پاسختان را مشخص تر ذکر کنید.

۲. به طور کلی شهرداری را نسبت به کسب و کاری از قبیل خودتان چقدر یاریگر می بینید؟

کاملاً یاریگر؛ تقریباً یاریگر؛ معمولی؛ تقریباً مانع تراش؛ کاملاً مانع تراش

۲,۱ اگر کاملاً مانع تراش را انتخاب کردید دلیل پاسختان را مشخص تر ذکر کنید.

۳. کدامیک از موارد زیر برای فعالیت و رشد کسب و کار شما مشکل ساز است (به هزینه‌های غیر ضروری، اختلال، تاخیر و غیره می انجامد). شدت درجه مانع بودن را بصورت یکی از این گزینه‌ها ذکر کنید: مانع نیست، مانع اندک، مانع متوسط، مانع مهم، مانع بسیار شدید. چه راه‌حلی برای رفع آن مانع پیشنهاد می دهید تا وضعیت بهبود یابد.

۳,۱ مقررات تبلیغات یا علایم و نشانه‌های تجاری

- ۳,۲ مقررات آلودگی هوا
- ۳,۳ دردسترس بودن زمین
- ۳,۴ مسائل میراث فرهنگی برای ساختمان
- ۳,۵ فرایند تایید برنامه ساخت‌وساز
- ۳,۶ مقررات و سیستم‌های ساختمان
- ۳,۷ مقررات و سیستم‌های مجوز ساختمان
- ۳,۸ خدمات پشتیبانی از کسب‌وکار
- ۳,۹ هزینه برق
- ۳,۱۰ هزینه زمین
- ۳,۱۱ هزینه دفع فاضلاب
- ۳,۱۲ مدیریت بلایای طبیعی (آتش‌سوزی، سیل، طوفان)
- ۳,۱۳ فرایند ارزیابی اثرات زیست‌محیطی
- ۳,۱۴ مقررات سلامت
- ۳,۱۵ ناتوانی در دسترسی به مقامات مربوط شهرداری
- ۳,۱۶ اجرا یا درک نامناسب از مقررات یا خط‌مشی‌های شهرداری
- ۳,۱۷ نبود اطلاعات درباره خدمات شهرداری
- ۳,۱۸ سطح ایمنی و امنیت
- ۳,۱۹ میزان فساد در شهرداری
- ۳,۲۰ فرهنگ شهرداری

۳,۲۱ تکریم ارباب رجوع در شهرداری

۳,۲۲ مقررات ساخت و ساز زمین و کاربری

۳,۲۳ فرایند وصول طلب شهرداری

۳,۲۴ مقررات املاک شهرداری مثلاً اجاره دادن زمین عمومی، استفاده از املاک شهرداری

۳,۲۵ مسائل بانک داده‌های ثبت شهرداری

۳,۲۶ مقررات آلودگی صوتی

۳,۲۷ سایر موضوعات تدارک‌رسانی شهرداری

۳,۲۸ مقررات پارک خودرو

۳,۳۰ مدت زمان پاسخ‌دهی به درخواست‌های مردم

۳,۳۱ مدت زمان تایید برنامه ساخت‌وساز

۳,۳۲ مدت زمان بازرسی از مکان تجاری

۳,۳۳ سایر مراحل و مقررات (مشخص کنید)

۳,۳۴ ارائه یک دلیل معتبر برای تصمیمات گرفته‌شده

۴. بسیاری از مقررات شهرداری لازم و مفید هستند. از کدام مقررات خصوصاً استقبال کردید یا لازم و مفید یافتید؟ تا سه مورد را ذکر کنید.

۵. برخی مقررات شهرداری لازم هستند اما به نحو مناسبی اجرا نمی‌شوند. کدام مقررات شهرداری را به طور کلی مایلید دقیقتر و سازگارتر اجرا گردد؟ تا سه مورد را ذکر کنید.

۶. مهمترین کاری که شهرداری می‌تواند انجام دهد تا رعایت قوانین و مقررات موثر بر کسب‌وکار شما را آسان‌تر سازد چیست؟

۷. مهمترین کاری که شهرداری می‌تواند انجام دهد تا موانع دست‌وپاگیر در حوزه کاری شما را کاهش دهد و به نفع کسب‌وکارهای محلی باشد چیست؟

۸. سرانجام، آیا نظر دیگری درباره یک مانع دست و پاگیر یا مقررات به طور کلی (شامل نقش شهرداری در ارائه یک محیط پشتیبان کسب و کار و غیر آن) دارید ارائه دهید؟

۲-۱۰- مقایسه سنجش ملی محیط کسب و کار در کشورهای منتخب

شاخص‌های محیط کسب‌وکار در کشورهای مختلف با اهداف، زمینه‌ها، شیوه‌ها و منطق متفاوتی توسعه داده شده‌اند. می‌توان فرایند شاخص‌سازی، اجرا و بهره‌برداری از آن را با معیارهای زیر در کشورهای یادشده مطالعه کرده و بین آن‌ها مقایسه کیفی انجام داد:

- نهادهای فعال در پژوهش
- اهداف و کارکردهای پژوهش
- روش تعیین چارچوب و مولفه‌های شاخص
- روش گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها
- شیوه و دوره به‌روزرسانی شاخص

کشورهای مختلف با انگیزه‌های متفاوتی به تدوین شاخص بومی کسب‌وکار اقدام کرده‌اند. انگیزه‌های متفاوت، به اهداف رسمی متفاوت منجر شده و در نتیجه کارکرد شاخص‌های توسعه داده شده توسط هر کدام از کشورها با یکدیگر متفاوت است.

کشور مالزی شاخصی مقایسه‌ای برای مطالعه مزیت‌ها و محدودیت‌های نواحی شهری توسعه داده است. هدف اولیه و اصلی این شاخص، ایجاد رقابت موثر بین مقامات محلی است، که با شفافیت و تعامل سازنده بین آنان، امکان الگوبرداری از تجارب موفق نواحی برتر نیز فراهم می‌شود. در تدوین شاخص و پژوهش‌های پسینی، همکاری و مشارکت دولت و بخش خصوصی نیز مورد توجه قرار گرفته است تا کیفیت سیاست‌گذاری اقتصاد ملی بهبود یابد. یکی از اهداف تکمیلی شاخص‌سازی، زمینه‌سازی برای پژوهش‌های تحلیلی کیفی و کمی مبتنی بر شاخص است. در این چارچوب، شاخص محیط کسب‌وکار صرفاً نمادی برای مقایسه نواحی مختلف نیست، بلکه داده‌های پایه‌ای را برای برنامه‌ریزی دقیق و محلی فراهم می‌کند.

شاخص محیط کسب و کار در امریکا، اهداف دولتی و غیر دولتی دارد. در این کشور نیز فضایی همکارانه و رقابتی برای سیاست‌گذاری کسب و کارها فراهم است. هدف برخی شاخص‌ها، آگاهی‌بخشی به سرمایه‌گذاران و مدیران کسب و کارها است، که معمولاً به کسب درآمد نهاد متولی شاخص نیز می‌انجامد. اما برآیند این پژوهش‌ها، با نیازمندی‌های برنامه‌ریزی کلان اقتصاد امریکا همسو است، و به اقتصاد خرد محدود نمی‌شود. در آلمان شاخص‌سازی برای محیط کسب و کار با انگیزه توسعه اقتصادی و افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی کلید خورده است. هدف اولیه، بهبود عمومی محیط کسب و کار بوده است. در این مطالعات، مقایسه بین نواحی مختلف و استخراج عوامل کلیدی اثرگذار بر محیط کسب و کار نیز به کارکردهای ضمنی پژوهش افزوده شد. نهایتاً شاخص‌سازی بومی به شناخت مسائل بومی کمک شایانی کرد، که هیچ یک از این تحلیل‌ها و دستاوردهای علمی از طریق شاخص‌های بین‌المللی قابل حصول نبودند.

در کشور چین دو نوع از مطالعات محیط کسب و کار مرور شد. انگیزه بانک جهانی از مطالعات خود، عمدتاً کسب شناخت بیشتر از اقتصاد در حال جهش چین بوده است. کشف الگوهای موفقیت اقتصاد چین، هم می‌تواند به اصلاح الگوهای اقتصادی کشورهای دیگر کمک کند و هم در شرایط پیدایش اقتصادهای نوظهور، به توانایی مدیریتی قدرتهای اقتصادی برتر بیفزاید. اما در نوع دوم مطالعات که منشأ بومی داشته است، هدف اصلی مطالعات بهبود محیط کسب و کار، متوازن‌سازی رشد اقتصادی و جذب بهتر سرمایه بوده است. در استرالیا، اتاق بازرگانی با رویکرد استخراج مقررات دست و پاگیر، به کمک دولت آمده است تا بار مالی غیرضروری بر کسب و کارهای استرالیا برداشته شود.

در کنار بهبود عمومی محیط کسب و کار، توازن توسعه اقتصادی ایالت‌ها یکی از اهداف برجسته شاخص‌سازی در هند بوده است. تفاوت ایالت‌ها از طریق مولفه‌هایی که بیشترین واریانس بین ایالتی را داشته‌اند، مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش‌های تکمیلی نیز بر مبنای شاخص محیط کسب و کار انجام شده که از آن جمله می‌توان به سنجش رابطه عملکرد اقتصادی و محیط سرمایه‌گذاری اشاره کرد.

نهادهای فعال در پژوهش

رویکرد کشورهای مطالعه‌شده به پژوهش متفاوت بوده است. یکی از ریشه‌های تفاوت بین شاخص‌ها، تفاوت بین نهادهای فعال در انجام پژوهش است. نگاه بخش خصوصی و دولتی به محیط کسب و کار و شاخص‌های آن یکسان نیست و در گردآوری داده‌ها نیز میزان همکاری کسب و کارها با یک نهاد دولتی و خصوصی متفاوت است.

در کشورهای درحال گذار به سمت اقتصاد بازار مانند چین و آلمان (شرقی) نهادهای دولتی متولی اجرای سیاست‌های بهبود محیط کسب و کار، ارزیابی آنها و فراهم نمودن منابع و اطلاعات آماری مورد نیاز تحلیل و

برنامه‌ریزی هستند. دسترسی به داده‌های آماری و یا شاخص‌ها در این زمینه، امکان مطالعات و ارزیابی محققان را نیز به همراه داشته است.

در ایالات متحده غالباً مؤسسات خصوصی و اتاق بازرگانی، شاخص‌های محیط کسب‌وکار را تولید کرده و اطلاعات خود را به فروش می‌رسانند. در کنار رتبه‌بندی‌های مؤسسات خصوصی، ارزیابی برخی نهادهای دولتی نیز در سیاست‌گذاری‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند.

در استرالیا و آفریقای جنوبی، با رویکرد کاهش بار مقررات بر کسب و کارها، اتاق‌ها و شهرداری‌ها این مهم را به عهده گرفته‌اند.

مدل پژوهش مالزی نیز جالب توجه است که با مشارکت بخش خصوصی و دولتی انجام شده است. حمایت دفتر نخست‌وزیری، مشارکت دانشگاه موناش و اجرای پیمایش توسط یک موسسه مطالعات بازار، نمونه‌ای کامل از تقسیم کار و همکاری سازنده بین نهادهای پژوهشی این کشور است

روش پژوهش

هر کشور شاخص بومی خود را بر اساس نیازها و ویژگی‌های بومی‌اش طراحی کرده است. دغدغه‌های اصلی کسب‌وکارها در کشورهای مختلف متفاوت است. برای مثال در کشور توسعه‌یافته‌ای مانند آمریکا، دغدغه‌هایی مانند بوروکراسی، مخارج غیررسمی، ریسک سیاست‌گذاری، امنیت و انصاف در قضاوت مراجع قضایی، بسیار کم اهمیت‌تر از مولفه‌هایی مانند انواع مالیات و هزینه‌های نیروی کار است.

با مطالعه شاخص‌های کشور آلمان می‌توان همین موضوع را درک کرد که چارچوب شاخص، عمدتاً بر پایه معیارهای اقتصادی بسته شده و موانع نهادی نیز به عنوان عاملی فرعی دیده شده است.

در مطالعات بومی کسب‌وکار کشور چین، گستردگی شاخص در حوزه‌های منابع طبیعی، زیرساخت‌ها، فضای اقتصادی، محیط اجتماعی و فضای سیاسی، نشانه‌ای از گستردگی نیازهای بنگاه‌های داخلی و خارجی فعال در چین است. شاخص بومی چین برای یک کشور صنعتی طراحی نشده که فقط بر روی شاخص‌های مالی و اقتصادی متمرکز باشد، و با توجه به مشارکت وسیع نیروی کار ارزان، کیفیت کسب‌وکار به نوعی با کیفیت زندگی هم‌پوشانی دارد.

اجزای شاخص بومی هند با شاخص مالزی شباهت‌هایی دارد. شاخص هند نیز هزینه‌های ناشی از سوء مدیریت حاکمیت را برجسته کرده و به دلیل توسعه‌نیافتگی بازرگی که در ایالت‌ها مشاهده می‌شود، گروه بزرگی را به ارزیابی کیفیت زیرساخت‌های فیزیکی اختصاص داده است.

مولفه‌های برجسته شاخص‌ها با استفاده از دو رویکرد کمی و کیفی تعیین شده‌اند. در رویکرد کیفی، با مراجعه به آرای خبرگان بازاری و دانشگاهی، فهرستی از مسائل مهم محیط کسب‌وکار هر کشور تهیه شده

است. بعضی از کشورها پا را فراتر گذاشته و فهرست اولیه را با روش‌های آماری و تحلیل عاملی، به فهرستی از عوامل کلیدی تبدیل کرده‌اند. این که نتایج تحلیل کیفی و کمی عوامل چه باشد، کاملاً به شرایط بومی کشور مورد مطالعه بستگی دارد.

در انتخاب روش‌های گردآوری داده‌ها، مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای دو شیوه مکمل هم بوده‌اند. هر چه کشور مورد مطالعه، ساختار و نظام اقتصادی و اجتماعی منسجم‌تری داشته، مطالعات کتابخانه‌ای استناد قوی‌تری داشته است. ارزیابی محیط کسب‌وکار در برخی از کشورهای در حال توسعه به دلیل کمبود اطلاعات و داده‌ها مستلزم انجام مطالعات پیمایشی و نظرسنجی از بنگاه‌ها بوده است. علاوه بر دسترسی به اطلاعات، ماهیت متغیرهای مورد بررسی نیز در نحوه گردآوری داده‌ها مؤثر بوده‌اند. آمارهای رسمی کشورها برخی از متغیرهای ناظر بر کیفیت نهادها را دربر نگرفته‌اند. برای مثال در کشور مالزی، داده‌های اصلی پژوهش از پیمایش بنگاه‌ها و توسط یک موسسه مطالعات بازار گردآوری شدند؛ اما مولفه‌های محیط کسب‌وکار امریکا، غالباً عینی بوده و متکی بر آمار رسمی بوده‌اند.

کشورهای مختلف در روش تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز مسیرهای متفاوتی را در پیش گرفته‌اند. اگرچه تمام شاخص‌ها از برآیند نماگرهای جزئی به دست می‌آیند، تحلیل‌های تکمیلی که بر روی آن‌ها انجام می‌شود متفاوت است. عمده این تحلیل‌ها، تحلیل آمار و اقتصادسنجی هستند و هدف آن‌ها کشف ارتباط بهبود محیط کسب‌وکار با متغیرهای عملکرد اقتصادی است. از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی برای رتبه‌بندی شهرها و ایالات و یا کاهش حجم داده‌ها، از تحلیل خوشه‌ای برای گروه‌بندی منطقه‌ای و از تحلیل رگرسیون برای شناسایی عوامل مؤثر بر محیط کسب‌وکار و یا تعیین میزان تأثیر هر عامل استفاده شده است. برای مثال مطالعات کشور مالزی حاکی از ارتباط معکوس تراکم فیزیکی کسب‌وکارها با میزان مشکلات امنیتی ناشی از جرایم است.

نتیجه تحلیل داده‌ها، بسته به قالب و مخاطب، به شیوه‌ها و با فاصله‌های زمانی مختلفی منتشر می‌شود. مطالعات شاخص محیط کسب‌وکار مالزی به صورت پایلوت اجرا شده بود که عملاً به قوام کافی برای تکرارپذیری نرسیده بود. در آمریکا محاسبه امتیاز شاخص‌های محیط کسب‌وکار به‌منظور بررسی تغییرات در طی زمان، سالیانه تکرار می‌شود. مطالعه کارشناسان بانک جهانی در سال ۲۰۰۶ درباره چین^۱ نیز تکرار ارزیابی را به‌منظور پیگیری اصلاحات نهادهای دولتی، دو بار در سال پیشنهاد می‌کند. نکته جالب توجه این است که خود شاخص کسب‌وکار و رتبه‌بندی نواحی مختلف، تنها دستاورد قابل انتشار نیست، بلکه دستاورد اصلی هر مطالعه، آسیب‌شناسی محیط کسب‌وکار است که به بهبود و اصلاح آن می‌انجامد و می‌تواند به شکل دوره‌ای یا موردی اجرا و منتشر شود.

---

۱ - چین، حکمرانی، محیط سرمایه‌گذاری و جامعه هماهنگ؛ افزایش رقابت‌پذیری ۱۲۰ شهر چین.

پژوهش‌های سنجش محیط کسب‌وکار در پنج کشور امریکا، آلمان، چین، هند و مالزی از زوایای مختلف و به صورت کیفی مقایسه شد. خلاصه نکات این بخش در جدول زیر گردآوری شده است. برای توصیف مطالعات هر کشور، پنج ویژگی شامل «نهادهای فعال»، «اهداف و کارکردها»، «روش تعیین چارچوب و مولفه‌های شاخص»، «روش گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها» و «شیوه و دوره به‌روزرسانی شاخص» مورد توجه هستند.

جدول ۷. مقایسه تطبیقی کشورها در سنجش محیط کسب‌وکار

کشور	متولی	اهداف و کارکردها	روش	به‌روزرسانی
آمریکا	خصوصی و دولتی	آگاهی‌بخشی به سرمایه‌گذاران	کتابخانه‌ای مبتنی بر آمار رسمی	سالانه و انتشار موردی
آمریکا	اتاق بازرگانی	کمک به دولت برای ساده و هوشمندسازی مقررات	پرسشنامه	سالانه
آلمان	دولتی	بهبود محیط کسب‌وکار، مقایسه ناحیه‌ای، شناخت چالش‌های بومی	استفاده ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی	یکبار انجام شده است.
چین	دولتی	متوازن‌سازی رشد اقتصادی در کشور	کتابخانه‌ای مبتنی بر آمار رسمی	انتشار دو سالانه شاخص
هند	بانک جهانی	بهبود محیط کسب‌وکار، توازن توسعه ایالت‌ها،	ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی	یکبار انجام شده است
مالزی	دولتی و خصوصی	ایجاد رقابت منطقه‌ای و مشارکت بخش خصوصی در سیاست‌گذاری	کتابخانه‌ای و میدانی، مصاحبه و پرسش‌نامه	در فاز پایلوت
اروپا	اتاق‌های بازرگانی اروپا	استخراج و اعلام انتظارات تجار اروپا	پرسش‌نامه	سالانه
استرالیا	اتاق بازرگانی	کاهش بار مقررات	پرسش‌نامه	سالانه
آفریقای جنوبی	شهرداری‌ها	کاهش بار مقررات	پرسش‌نامه	سالانه

منبع: محقق، بر اساس یافته‌های تحقیق

فصل ۲- بخش دوم: شاخص‌های بین‌المللی

از اواخر قرن گذشته محافل علمی و اقتصادی بین‌المللی به اهمیت و ضرورت «بهبود محیط کسب‌وکار» از جمله ایجاد رقابت و آزادی اقتصادی، گسترش حقوق مالکیت و...، توجه زیادی اعمال می‌کنند و تجربیات مختلفی برای اندازه‌گیری و ارزیابی مؤلفه‌های مختلف محیط کسب‌وکار آغاز شده است. گروه بانک جهانی مجمع جهانی اقتصاد، واحد اطلاعات مؤسسه اکونومیست از پیش‌تازان ارزیابی مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در کشورهای مختلف بوده‌اند. ارزیابی محیط کسب‌وکار معمولاً مبتنی بر نظرخواهی از فعالان کسب‌وکار انجام می‌شود، یعنی استعلام از کسانی که بنگاه‌های اقتصادی را اداره می‌کنند و براساس تعریف «محیط کسب‌وکار»، با عوامل برون‌زای مؤثر بر اداره و عملکرد بنگاه‌ها مستقیماً در ارتباط هستند. علاوه بر نظرخواهی و «ادراک‌سنجی»، مطالعات پایش محیط کسب‌وکار معمولاً از داده‌های آماری و سنجش‌پذیر نیز برای این ارزیابی‌ها استفاده می‌کنند و شاخص‌هایی به صورت تلفیقی از نظرات فعالان اقتصادی و داده‌های آماری، معرفی شده است.

مشهورترین مطالعات و ارزیابی‌های بین‌المللی از محیط کسب‌وکار در جدول ۸ ارائه شده است.

چنانچه جدول ۸ نشان می‌دهد، هریک از گزارش‌های بین‌المللی در ارزیابی محیط کسب‌وکار، از رویکرد و زاویه‌ای خاص به این مقوله پرداخته‌اند. در ادامه جزئیات مشهورترین این گزارش‌ها با هدف الهام‌بخشی و بهره‌گیری در طراحی شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران، ارائه می‌شود.

۲-۱۱- شاخص سهولت انجام کسب‌وکار^۱

در گزارش سالانه سهولت انجام کسب‌وکار، که از سال ۲۰۰۳ توسط شرکت تامین مالی بین‌المللی^۲ برای گروه بانک جهانی^۳ تهیه و منتشر می‌شود، مقررات مؤثر بر ۱۰ حوزه کسب‌وکار مورد سنجش قرار می‌گیرد که عبارت‌اند از:

۱. راه‌اندازی کسب‌وکار
۲. دریافت مجوزها
۳. بکارگیری کارکنان

---

^۱ - World Bank – IFC: EASE of DOING BUSINESS

^۲ - International Finance Corporation (IFC)

^۳ - World Bank Group (WBG)

۴. ثبت مالکیت

۵. دریافت اعتبار

۶. حمایت از سرمایه‌گذاران

۷. پرداخت مالیات‌ها

۸. تجارت برون‌مرزی

۹. انعقاد قراردادها

۱۰. خاتمه فعالیت

جدول ۹ این نماگرها و مولفه‌های آنها را به تفکیک ارزیابی هر یک در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۱۶ نشان می‌دهد. در ادامه هر یک از این نماگرها را به‌طور جداگانه بررسی می‌کنیم.

جدول ۸- مقایسه مهمترین گزارشهای بین المللی سنجش محیط کسب و کار

نام گزارش	ارائه دهنده	رویکرد گزارش	سابقه از	تعداد نماگرها	رتبه ایران (سال)	رابط در ایران / روش
انجام کسب و کار DB	بانک جهانی	ایجاد بنگاهها	۲۰۰۳	۱۰ نماگر اصلی	۱۱۸ از ۱۸۵ (۲۰۱۶)	وزارت امور اقتصادی و دارایی
گزارش بنگاهها (ES)	بانک جهانی	مشکلات اداره بنگاهها	۲۰۰۲	۶ نماگر اصلی	شامل ایران نمی شود	-
رقابت پذیری جهانی	مجمع جهانی اقتصاد	رقابت پذیری اقتصادها	۱۹۷۹	۱۲ مولفه و ۱۱۲ نماگر	۷۴ از ۱۴۰ کشور (۲۰۱۵)	اتاق ایران
آزادی اقتصادی	بنیاد هریتیج و WSJ	امنیت و آزادی اقتصادی	۱۹۹۵	۱۰ نماگر و ۵۰ متغیر	۱۷۱ از ۱۷۸ (۲۰۱۵)	نظرخواهی از وکلا و تجار
آزادی اقتصاد	مؤسسه فریزر	آزادی اقتصادی و کیفیت مقررات	۱۹۹۷	۸ مولفه ۴۲ نماگر	۱۱۰ از ۱۵۷ (۲۰۱۳)	نظرخواهی از وکلا و تجار
دیده بان جهانی کارآفرینی	مدرسه کسب و کار لندن و کالج بابسون	ارزیابی کارآفرینی	۱۹۹۹	۱۶ نماگر کارآفرینی و ۱۶ محیط کسب و کار	شاخصهای متنوع دارد بدون رتبه بندی	دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران و وزارت کار
پیش بینی کسب و کار	بیزنس مانیتر اینترنشنال	سنجش ریسک اقتصادی	۱۹۸۴	-	-	نظرخواهی از وکلا و تجار
شاخص محیط کسب و کار	واحد اطلاعات اکونومیست	ریسک سرمایه گذاری	۲۰۰۲	۱۰ نماگر	۸۱ از ۸۲ (۲۰۱۴)	کارشناسان اقتصادی EIU
شاخص بین المللی حقوق مالکیت (IPRI)	سازمان اتحاد حقوق مالکیت	تضمین های حقوق مالکیت	۲۰۰۷	محیط حقوقی، حقوق مالکیت فیزیکی و فکری	۱۰۸ از ۱۲۹ کشور (۲۰۱۵)	-

جدول ۹. مقایسه وضعیت نماگرها و مؤلفه‌های گزارش انجام کسب‌وکار در ایران
با بهترین کشور (های) سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و جهان

عنوان	ایران ۲۰۱۵	ایران ۲۰۱۶	بهترین عملکرد در منطقه چشم‌انداز	بهترین عملکرد در دنیا
رتبه کل	۱۱۹	۱۱۸	گرجستان رتبه ۲۴	سنگاپور
مؤلفه‌های شروع کسب‌وکار				
رتبه	۸۲	۸۷	ارمنستان (رتبه ۵ جهان)	نیوزلند
تعداد مراحل	۸	۸	۳ کشور قفقاز ۲ مرحله	نیوزلند و مقدونیه ۱ مرحله
مدت زمان (روز)	۱۵	۱۵	گرجستان ۲ روز	نیوزلند نصف روز
هزینه (درصد از درآمد سرانه)	۳,۱	۲,۷	قزاقستان ۰,۱	اسلوانی صفر
حداقل سرمایه (درصد از درآمد سرانه)	۰	۰	۱۷ کشور صفر	۱۲۱ کشور صفر
مؤلفه‌های اخذ مجوز ساخت و ساز				
رتبه	۹۸	۶۹	امارات (رتبه ۲ جهان)	سنگاپور
تعداد مراحل	۱۵	۱۵	گرجستان ۷ مرحله	۵ کشور ۷ مرحله
مدت زمان (روز)	۹۷	۹۷	امارات ۴۳,۵ روز	سنگاپور ۲۶ روز
هزینه (درصد از ارزش انبار)	۵,۳	۲,۱	قطر صفر	قطر صفر
شاخص کنترل کیفیت ساخت (۰-۱۵)	۸,۵	۸,۵	تاجیکستان و قزاقستان ۱۴	نیوزلند ۱۵
مؤلفه‌های دسترسی به برق				
رتبه	۹۴	۸۸	امارات (رتبه ۴ جهان)	کره جنوبی
تعداد مراحل	۶	۶	امارات ۳ مرحله	۱۴ کشور ۳ مرحله
مدت زمان (روز)	۱۱۰	۷۷	امارات ۳۲ روز	کره جنوبی ۱۸ روز
هزینه (درصد از درآمد سرانه)	۸۶۶	۸۲۳	قطر ۸,۸ درصد	ژاپن صفر درصد
شفافیت تعرفه‌ها و اطمینان (۰-۸)	۵	۵	امارات ۷	۱۸ کشور ۸
مؤلفه‌های ثبت مالکیت				

عنوان	ایران ۲۰۱۵	ایران ۲۰۱۶	بهترین عملکرد در منطقه چشم انداز	بهترین عملکرد در دنیا
رتبه	۸۹	۹۱	گرجستان (رتبه ۳ جهان)	نیوزلند
تعداد مراحل	۷	۷	گرجستان ۱ مرحله	۴ کشور ۱ مرحله
مدت زمان (روز)	۱۲	۱۲	گرجستان ۱ روز	۳ کشور ۱ روز
هزینه (درصد از ارزش دارایی)	۶,۱	۶,۱	عربستان صفر درصد	۴ کشور صفر درصد
شاخص کیفیت مدیریت زمین (۰-۳۰)	۱۵	۱۵	قرقیزستان ۲۴,۵	۳ کشور ۲۸,۵
مؤلفه‌های اخذ اعتبارات				
رتبه	۹۰	۹۷	گرجستان (رتبه ۷ جهان)	نیوزلند
شاخص قدرت حقوق قانونی (۰-۱۲)	۲	۲	گرجستان ۹	۳ کشور ۱۲
شاخص عمق اطلاعات اعتباری (۰-۸)	۷	۷	۵ کشور ۸	۲۶ کشور ۸
پوشش ثبت سوابق اعتباری افراد در بخش خصوصی (درصد از بزرگسالان)	۴۵	۴۹	ترکیه ۷۵ درصد	پرتغال ۱۰۰ درصد
پوشش ثبت سوابق اعتباری افراد در بخش دولتی (درصد از بزرگسالان)	۳۴	۴۷	ارمنستان ۹۴ درصد	۲۳ کشور ۱۰۰ درصد
مؤلفه‌های حمایت از سرمایه‌گذاران خرد				
رتبه	۱۴۹	۱۵۰	رژیم اشغالگر قدس (رتبه ۸ جهان)	۳ کشور رتبه اول
شاخص حمایت از سرمایه‌گذاران خرد	۴	۴	رژیم اشغالگر قدس ۷,۳	۳ کشور ۸,۳
میزان قوانین تضاد منافع (۰-۱۰)	۴	۴	رژیم اشغالگر قدس ۸,۳	سنگاپور و نیوزلند ۹,۳
شاخص میزان افساء (۰-۱۰)	۷	۷	امارات و آذربایجان ۱۰	۱۱ کشور ۱۰
	۴	۴	۳ کشور ۹	کامبوج ۱۰
سهولت دادخواست سهامداران (۰-۱۰)	۱	۱	رژیم اشغالگر قدس ۹	موزامبیک ۱۰
میزان حاکمیت سهام‌داران (۰-۱۰)	۴	۴	پاکستان ۷,۳	۴ کشور ۸
میزان حقوق سهامداران (۰-۱۰)	۶	۶	۳ کشور ۹	۷ کشور ۱۰

عنوان	ایران ۲۰۱۵	ایران ۲۰۱۶	بهترین عملکرد در منطقه چشم انداز	بهترین عملکرد در دنیا
میزان کنترل و مالکیت (۱۰ - ۰)	۴	۴	پاکستان ۹	۲ کشور ۹
میزان شفافیت شرکتی (۱۰ - ۰)	۲	۲	۲ کشور ۸	۳ کشور ۹
مؤلفه‌های سهولت پرداخت مالیات				
رتبه	۱۲۲	۱۲۳	قطر امارات (رتبه ۱ جهان)	قطر و امارات
تعداد پرداخت در هر سال	۲۰	۲۰	عربستان ۳ بار	عربستان هنگ کنگ
زمان صرف شده (ساعت در هر سال)	۳۴۴	۳۴۴	امارات ۱۲ ساعت	امارات ۱۲ ساعت
نرخ کل مالیات (درصد از سود)	۴۴,۱	۴۴,۱	قطر ۱۱,۳	برونئی و وانتو ۹
مالیات بر سود (درصد از سود)	۱۷,۸	۱۷,۸	۵ کشور صفر	۱۶ کشور صفر
مالیات بر نیروی کار (درصد از سود)	۲۵,۹	۲۵,۹	۴ کشور صفر	۱۳ کشور صفر
سایر مالیات ها (درصد از سود)	۰,۴	۰,۴	۵ کشور صفر	۱۳ کشور صفر
مؤلفه‌های تجارت فرامرزی				
رتبه	۱۶۶	۱۶۷	ارمنستان (رتبه ۲۹ جهان)	۱۶ کشور با رتبه ۱
	۱۰۷	۱۰۷	ارمنستان ۳ ساعت	۱۷ کشور صفر ساعت
هزینه صادرات: گمرک مرزی (دلار)	۵۶۵	۵۶۵	ارمنستان صفر	۱۸ کشور صفر
	۱۵۹	۱۵۹	اردن صفر ساعت	اردن صفر ساعت
هزینه برای صادرات: اسناد (دلار)	۱۴۳	۱۴۳	اردن ۲۵ دلار	۲۰ کشور صفر
	۱۴۸	۱۴۸	قزاقستان ۲ ساعت	۲۱ کشور صفر ساعت
هزینه واردات: گمرک مرزی (دلار)	۶۶۰	۶۶۰	۳ کشور صفر	۲۸ کشور صفر
	۲۸۴	۲۸۴	ارمنستان ۲ ساعت	۳۱ کشور ۱ ساعت
هزینه برای واردات: اسناد (دلار)	۱۹۷	۱۹۷	قزاقستان صفر	۳۰ کشور صفر
مؤلفه‌های سهولت اجرای قراردادها				
رتبه	۶۲	۶۲	قزاقستان (رتبه ۹ جهان)	سنگاپور
مدت زمان (روز)	۵۰۵	۵۰۵	ازبکستان ۲۲۵ روز	سنگاپور ۱۵۰ روز

عنوان	ایران ۲۰۱۵	ایران ۲۰۱۶	بهترین عملکرد در منطقه چشم انداز	بهترین عملکرد در دنیا
هزینه (درصد از طلب)	۱۷	۱۷	عمان ۱۳,۵ درصد	ایسلند ۹ درصد
کیفیت فرآیندهای قضایی (۰-۱۸)	۶,۵	۶,۵	رژیم اشغالگر قدس ۱۴	۳ کشور ۱۵,۵
مؤلفه‌های ورشکستگی و پرداخت دیون				
رتبه	۱۳۷	۱۴۰	رژیم اشغالگر قدس (رتبه ۲۹ جهان)	فنلاند
نرخ بازستانی (احیا) بنگاه (سنت /دلار)	۱۹,۵	۱۸	رژیم اشغالگر قدس ۶۲,۱	ژاپن ۹۲,۹
زمان (سال)	۴,۵	۴,۵	۳ کشور ۱,۵ سال	ایرلند ۰,۴ سال
هزینه (درصد از دارایی)	۱۵	۱۵	عمان ۳,۵ درصد	نروژ ۱ درصد
قدرت قوانین ورشکستگی (۰-۱۶)	۷	۷	رژیم اشغالگر قدس ۱۲,۵	۴ کشور ۱۵
شاخص شروع رسیدگی (۰-۳)	۲	۲	۵ کشور ۳	۵۲ کشور ۳
شاخص مدیریت دارایی بدهکار (۰-۶)	۳	۳	۲ کشور ۶	۲۷ کشور ۶
شاخص مشارکت طلبکار (۰-۴)	۲	۲	امارات ۳	۴ کشور ۴

* ارقام بازبینی شده سال ۲۰۱۵ که در گزارش ۲۰۱۶ ارائه شده است.

۱. راه‌اندازی فعالیت

گزارش سهولت انجام کسب‌وکار همه پرونده‌هایی را که به طور رسمی برای شروع کسب‌وکار توسط کارآفرین مورد نیاز است ثبت می‌کند. این پرونده‌ها شامل گرفتن همه مجوزهای لازم و مدارک تکمیلی مورد نیاز، تأییدیه‌ها و مستندات مربوط به صاحبان شرکت است. بعد از مطالعه قوانین، مقررات و اطلاعات عموماً مورد نیاز برای ورود به کسب‌وکار، یک لیست تفصیلی از رویه‌ها تهیه و تکمیل می‌شود، در همان حال، زمان و هزینه لازم در هر مرحله تحت شرایط عادی و همین‌طور حداقل سرمایه مورد نیاز در نظر گرفته می‌شود.

یک پرونده (رویه) عبارت است از هرگونه تعامل مؤسس شرکت با طرف‌های بیرونی مانند سازمان‌های دولتی و حقوقدانان و مشاوران. زمان بر حسب روزهای تقویمی ثبت می‌شود و در گزارش سهولت کسب‌وکار، عبارت است از متوسط مدت زمانی که مشاوران حقوقی شرکت نیاز دارند تا یک رویه مورد نظر را بدون هیچ پرداخت اضافی تکمیل بکنند. هزینه

به صورت در صدی از درآمد سرانه کشور ثبت می شود و شامل همه پرداخت‌های رسمی برای دریافت خدمات حرفه‌ای که به لحاظ قانونی مورد نیاز هستند می شود. حداقل سرمایه مورد نیاز، عبارت است از مقدار پولی که کارآفرین نیاز دارد تا در بانک سپرده گذاری کند. این مقدار نوعاً در قانون شرکت‌ها مشخص می شود.

۲. دریافت مجوزها

گزارش سهولت انجام کسب و کار همه رویه‌های مورد نیاز برای یک کسب و کار در صنعت ساختمان را ثبت می کند تا یک مخزن استاندارد بسازد. این رویه‌ها شامل همه اسناد خاص پروژه، اظهارنامه‌ها، مجوزها، گواهی و لیسانس ها می گردد. در شاخص دریافت مجوزها، تعداد رویه‌ها، زمان و هزینه در نظر گرفته می شود: یک رویه عبارت است از هرگونه تعامل کارکنان شرکت یا مدیران با طرفین خارجی. زمان بر حسب متوسط مدت زمانی که کارشناسان شرکت نیاز دارند تا عملاً رویه را کامل کنند اندازه گرفته می شود. در مورد هزینه‌ها فقط هزینه‌های رسمی ثبت می شود.

۳. به کارگیری کارکنان

گزارش سهولت انجام کسب و کار، قوانین استخدام را اندازه می گیرد به ویژه آنجا که این قوانین بر استخدام و اخراج کارگران اثر می گذارد. این شاخص متشکل از چند زیرشاخص است؛ شاخص انعطاف ناپذیری اشتغال و هزینه اخراج. شاخص انعطاف ناپذیری اشتغال متوسط سه زیرشاخص است؛ شاخص دشواری استخدام، شاخص انعطاف ناپذیری ساعات کاری و شاخص دشواری اخراج. هر یک از این مولفه‌ها حاوی چند نماگر است و همه آنها مقادیر از ۰ تا ۱۰۰ می گیرند که مقادیر بالاتر حاکی از مقررات سخت تر است.

شاخص دشواری استخدام، سه مؤلفه را اندازه می گیرد: ۱. اینکه آیا قراردادهای ثابت^{۹۴} از مشاغل دائمی دفاع می کند یا خیر ۲. حداکثر مدت تجمعی قراردادهای ثابت و ۳. نسبت حداقل دستمزد برای یک مبتدی یا کارمند تازه وارد به متوسط ارزش افزوده هر کارگر. اقتصاد امتیاز ۱ می گیرد اگر قراردادهای ثابت پشتیبان کار دائم باشند و امتیاز صفر می گیرد اگر کارکنان برای هر کاری استفاده شوند. اگر حداکثر مدت تجمعی قرارداد ثابت کمتر از ۳ سال باشد نمره ۱ داده می شود و اگر بیش از سه سال و کمتر از ۵ سال باشد نمره ۰/۵ می گیرد. اگر قراردادهای ثابت بیش از ۵ سال باشد نمره صفر می گیرد. در نهایت، اگر نسبت حداقل دستمزد به متوسط ارزش افزوده هر کارگر ۰/۷۵ و بیشتر باشد نمره یک می گیرد. به همین نحو، ۰/۶۷ برای نسبت ۰/۵ یا بیشتر اما کمتر از ۰/۷۵؛ ۰/۳۳ برای نسبت ۰/۲۵ یا بیشتر اما کمتر از ۰/۵؛ و صفر برای نسبت کمتر ۰/۲۵ تعلق می گیرد.

شاخص چسبندگی ساعات کاری شامل ۵ مؤلفه است؛ ۱. اینکه کار شب نامقید باشد ۲. کار آخر هفته نامقید باشد ۳. هفته کاری شامل ۵,۵ روز باشد ۴. هفته کاری تا ۵۰ ساعت و بیشتر در طول دو ماه در یکسال بر حسب افزایش فصلی در تولید قابل زیاد شدن باشد ۵. تعطیلات سالانه ۲۱ روز کاری و کمتر باشد.

شاخص دشواری اخراج ۸ مؤلفه دارد: ۱. زیادی بودن، مبنای اخراج کارگر نباشد ۲. سه بار اخطار لازم باشد تا یک کارگر اخراج شود ۳. سه بار اخطار لازم باشد تا یک گروه ۲۵ نفری از کارگران زاید اخراج شوند ۴. کارفرما برای اخراج یک کارگر اجازه داشته باشد ۵. کارفرما برای اخراج یک گروه ۲۵ نفری از کارگران زاید اجازه داشته باشد ۶. قانون مستلزم این باشد که کارفرما کارگر را پیش از موعد مقرر بازنشسته کند ۷. شرایط اخراج برای کارگران زاید کاربرد داشته باشد ۸. شرایط اخراج برای استخدام مجدد^{۹۵} کاربرد داشته باشد.

۴. ثبت مالکیت

گزارش سهولت انجام کسب و کار توالی کامل رویه‌های لازم برای خرید زمین و ساختمان جهت انتقال مالکیت از کسب و کار دیگر را ثبت می‌کند به طوری که خریدار بتواند از دارایی خود برای گسترش کسب و کار استفاده نماید. هر رویه مورد نیاز بر حسب قانون یا مورد نیاز در عمل مشتمل بر این است که آیا مسئولیت خریدار است یا فروشنده، یا باید توسط شخص ثالثی تکمیل گردد. حقوقدانان، محضرداران و مراکز ثبت اسناد اطلاعات مربوط به رویه‌ها، زمان و هزینه لازم برای هر یک از آنها را فراهم می‌کنند.

یک رویه عبارت است از هرگونه تعامل بین خریدار و فروشنده، عاملان آنها یا دارایی‌شان با طرفین خارجی. زمان شامل مدت زمان متوسط برای تکمیل رویه است. هزینه به صورت درصدی از ارزش دارایی ثبت می‌شود که طبق فرض معادل ۵۰ برابر درآمد سرانه است. در اینجا فقط هزینه‌های رسمی شامل مالیات‌ها و هرگونه پرداخت قانونی برای ثبت مالکیت در نظر گرفته می‌شود.

۵. دریافت اعتبار

گزارش سهولت انجام کسب و کار حقوق قانونی قرض‌گیرندگان و قرض‌دهندگان و تشریح اطلاعات اعتبار را اندازه می‌گیرد. مجموعه داده‌های حقوق قرض‌گیرندگان و قرض‌دهندگان از طریق پیمایش از حقوقدانان مالی جمع‌آوری شده و با تحلیل قوانین و مقررات و نیز منابع عمومی اطلاعات درباره قوانین ورشکستگی و وثیقه تأیید می‌شود. این شاخص متشکل از زیرشاخص‌های چهارگانه است؛ شاخص قوت حقوق قانونی، شاخص عمق اطلاعات اعتباری، پوشش ثبت اعتبار عمومی (درصد بزرگسالان)، پوشش اداره اعتبار خصوصی (درصد بزرگسالان).

---

^{۹۵} - reemployment

شاخص قوت حقوق قانونی^{۹۶}، درجه حمایت قوانین ورشکستگی و وثیقه از قرض دهندگان و قرض گیرندگان را اندازه گیری می کند. برای تعیین گستره نظام معاملات مطمئن دو سناریو مورد استفاده قرار می گیرد؛ قرض گیرنده مطمئن و قرض دهنده مطمئن. شاخص عمق اطلاعات اعتباری^{۹۷} قواعد اثرگذار بر گستره، دسترس پذیری و کیفیت اطلاعات اعتباری در دسترس از طریق ثبت های اعتباری خصوصی یا عمومی را اندازه می گیرد. شاخص پوشش ثبت اعتبار عمومی^{۹۸} تعداد افراد و بنگاه هایی را که در ثبت اعتبار عمومی با اطلاعات مربوط به سابقه بازپرداخت، بدهی های معوق یا اعتبارات واریز نشده از ۵۰ سال پیش لیست شده اند گزارش می دهد. تعداد به صورت در صدی از جمعیت بزرگسال (بالای ۱۵ سال) بیان می شود. ثبت اعتبار عمومی به اطلاعات مدیریت شده توسط بخش عمومی (معمولاً بانک مرکزی) اطلاق می شود که اطلاعات مربوط به ارزش اعتبار قرض دهندگان در سیستم مالی را جمع آوری کرده و آنها را در اختیار نهادهای مالی قرار می دهد. شاخص پوشش اداره اعتبار خصوصی^{۹۹} تعداد افراد و بنگاه هایی را که در ثبت اعتبار خصوصی با اطلاعات مربوط به سابقه بازپرداخت، بدهی های معوق یا اعتبارات واریز نشده از ۵۰ سال پیش لیست شده اند گزارش می دهد. تعداد به صورت درصدی از جمعیت بزرگسال (بالای ۱۵ سال) بیان می شود. اداره اعتبار خصوصی به یک بنگاه خصوصی یا سازمان غیرانتفاعی اطلاق می شود که پایگاه داده های مربوط به ارزش اعتبار قرض دهندگان در سیستم مالی را حفظ می کند و مبادله اطلاعات اعتباری میان بانک ها و نهادهای مالی را تسهیل می کند.

۶. حمایت از سرمایه گذاران

گزارش سهولت انجام کسب و کار قوت حمایت از سهام داران جزء یا در اقلیت در مقابل سوءاستفاده مدیران از دارایی های شرکت برای منافع شخصی شان اندازه می گیرد. این شاخص سه بعد حمایت از سرمایه گذار را از هم متمایز می کند: شفافیت در معاملات شرکت با دیگران (شاخص حد افشاجری یا شفافیت)^{۱۰۰}، تعهد سهام داران اکثریت برای عدم سوءاستفاده شخصی (شاخص حد تعهد مدیر)^{۱۰۱} و توانایی سهام داران جزء برای تعقیب قانونی کارمندان و مدیران در مقابل سوءمدیریت (شاخص سهولت تعقیب قانونی سهام دار)^{۱۰۲}.

۷. پرداخت مالیات ها

^{۹۶} - Strength of legal rights index

^{۹۷} -Depth of credit information index

^{۹۸} - Public credit registry coverage

^{۹۹} - Private credit bureau coverage

^{۱۰۰} - transparency of related-party transactions (extent of disclosure index)

^{۱۰۱} -liability for self-dealing (extent of director liability index)

^{۱۰۲} -ease of shareholder suits index

گزارش سهولت انجام کسب و کار مالیات‌های اجباری که یک شرکت متوسط باید در طول یک سال بپردازد را گزارش می‌دهد. همچنین بار مدیریتی در پرداخت مالیات‌ها را اندازه می‌گیرد. این مالیات‌ها شامل همه مالیات‌هایی است که از طرف دولت تحمیل می‌شود.

این شاخص دارای سه مولفه است؛ تعداد پرداخت‌های مالیات، زمان لازم برای پرداخت مالیات و نرخ کل مالیات. شاخص پرداخت‌های مالیات منعکس کننده تعداد کل مالیات‌های پرداختی، روش پرداخت، فراوانی پرداخت و تعداد سازمان‌های درگیر در طول دومین سال فعالیت است. زمان بر حسب ساعات در هر سال ثبت می‌شود. این مولفه، زمان آماده‌سازی، تشکیل پرونده و بایگانی و پرداخت سه نوع عمده مالیات‌ها را اندازه‌گیری می‌کند. نرخ کل مالیات، مقدار مالیات قابل پرداخت توسط کسب و کار در دومین سال عملیات را سنجش می‌کند که به صورت سهمی از سودهای تجاری بیان می‌شود.

۸. تجارت برون مرزی

گزارش سهولت انجام کسب و کار کلیه رویه‌های مورد نیاز برای صادرات و واردات کالاها و خدمات را اندازه می‌گیرد. هر رویه رسمی برای صادرات و واردات، از توافقنامه قراردادی طرفین تا تحویل کالاها، ثبت می‌شود. این شاخص مشتمل بر سه زیر شاخص است؛ مدارک، زمان و هزینه. همه مدارک مورد نیاز برای صادرات و واردات ثبت می‌شود. فرض می‌شود که قرارداد قبلاً مورد توافق قرار گرفته و توسط طرفین امضا شده است. مدارک شامل مدارک بانکی، مدارک مربوط به ترخیص و اظهارنامه گمرکی، مجوزهای واردات و سایر مدارک رسمی است. تقویم زمانی (روز) از لحظه اول تا پایان تجارت تعریف می‌شود. هزینه مقدار پرداختی برای یک کانتنر ۲۰ فوتی به ازای هر دلار آمریکایی را اندازه می‌گیرد. همه پرداختی‌های همراه با تکمیل رویه‌های صادرات و واردات کالاها مشمول می‌گردد.

۹. ضمانت اجرای قراردادها

شاخص‌های ضمانت اجرای قراردادها، کارایی نظام قضایی در حل مشاجرات تجاری را اندازه می‌گیرند. هر رویه به صورت هر گونه تعامل بین طرفین، یا بین آنها و دادگاه یا مراجع قضایی تعریف می‌شود که مراحل مربوط به تشکیل پرونده و بایگانی، قضاوت و اجرای قضاوت را در برمی‌گیرد. زمان بر حسب روزهای تقویم و از لحظه تشکیل پرونده در دادگاه تا مرحله پرداخت محاسبه و اندازه‌گیری می‌شود. هزینه به صورت درصدی از دعوی ثبت می‌شود که طبق فرض معادل ۲۰۰ درصد درآمد سرانه است. تنها هزینه‌های رسمی مورد نیاز برحسب قانون مانند هزینه‌های اجرا و دادگاه در نظر گرفته می‌شود.

۱۰. حل و فصل ورشکستگی^{۱۰۳}

گزارش سهولت انجام کسب و کار، زمان، هزینه و پیامدهای اقدامات ورشکستگی را بررسی می‌کند. لذا این شاخص متشکل از سه زیرشاخص است: زمان، هزینه و نرخ بازیابی^{۱۰۴}. زمان به صورت سالانه حساب می‌شود. اطلاعات مربوطه از توالی رویه‌ها و یا همزمانی آنها به دست می‌آید. هزینه اقدامات به صورت درصدی از ارزش مستغلات محاسبه می‌شود. نرخ بازیابی به صورت سنت‌هایی از هر دلار بازپرداختی اعتباردهندگان در اقدامات ورشکستگی محاسبه می‌شود.

۲-۱۱-۱- مفهوم رتبه‌بندی کشورها در گزارش سهولت کسب و کار

شاخص سهولت انجام کسب و کار اقصادها را از ۱ تا ۱۸۱ رتبه‌بندی می‌کند. شاخص برای هر اقصاد، از رتبه‌بندی متوسط رتبه‌بندی‌های در صدی آن در هر یک از موضوعات دهگانه به دست می‌آید. رتبه‌بندی هر موضوع عبارت است از میانگین ساده رتبه‌بندی درصدی بر اساس شاخص‌های تشکیل‌دهنده آن.

اگر اقصادی هیچ قانون یا مقرراتی نداشته باشد که حوزه خاصی را پوشش دهد، مثلاً حوزه ورشکستگی، امتیاز «غیرفعال»^{۱۰۵} می‌گیرد. به طور مشابه، یک اقصاد امتیاز «غیرفعال» یا «ناممکن»^{۱۰۶} را می‌گیرد اگر قانون داشته باشد اما هیچگاه در عمل استفاده نگردد یا مقررات رقیب از چنین عملی حمایت کنند. امتیاز «غیرفعال» یا «ناممکن» اقصاد را در ته رتبه‌بندی شاخص مذکور قرار می‌دهد.

برای درک روش شناسی، مثالی می‌زنیم؛ در ایسلند ۵ رویه (مرحله)، ۵ روز و ۲٫۶ درصد از درآمد سرانه برای شروع یک کسب و کار مورد نیاز است. حداقل سرمایه مورد نیاز بالغ بر ۱۳٫۶ درصد از درآمد سرانه است. بر اساس این چهار شاخص، ایسلند در رتبه‌های ۹، ۳، ۱۳ و ۵۸ قرار می‌گیرد. لذا بر اساس سهولت شروع فعالیت و کسب و کار به طور متوسط رتبه ایسلند ۲۱ خواهد بود. به همین نحو، رتبه این کشور در حمایت از سرمایه‌گذاران ۴۸، در تجارت برون‌مرزی ۲۶، در انعقاد قراردادها ۸ و ... قرار دارد.

رتبه‌های بالا حاکی از مقررات ساده‌تر و حمایت قوی‌تر از حقوق مالکیت است. میانگین ساده رتبه‌بندی درصدی ایسلند در همه موضوعات دهگانه ۲۳ درصد است. هنگامی که همه اقصادها رتبه‌بندی می‌شوند ایسلند جایگاه ۱۱ را می‌گیرد.

---

۱۰۳ - resolving insolvency

۱۰۴ - Recovery rate

۱۰۵ - "no practice"

۱۰۶ - "not possible"

شاخص سهولت کسب‌وکار از نظر گستره محدود است. این شاخص، تقریباً اقتصاد به بازارهای بزرگ، کیفیت خدمات زیرساختی، امنیت مالکیت از سرقت و چپاول، شرایط اقتصاد کلان یا قوت نهادهای اساسی را در نظر نمی‌گیرد. هنوز حوزه وسیعی برای پژوهش در این زمینه باقی می‌ماند که چه مقرراتی محدودیت‌های بازاریابی ایجاد می‌کند، چه بسته اصلاحاتی مؤثرتر است و این مقولات چگونه در بستر اقتصاد شکل می‌گیرند. شاخص‌های سهولت کسب‌وکار مجموعه داده‌های تجربی جدیدی را فراهم می‌کنند که فهم این مقولات را راحت‌تر می‌کند.

همچنین، گزارش سهولت انجام کسب‌وکار از یک روش ساده برای محاسبه صلاح‌گران برتر استفاده می‌کند. اول اینکه، اقتصادهایی را که اصلاحات مربوط به ساده‌سازی انجام کسب‌وکار در بیش از سه حوزه سهولت کسب‌وکار برمی‌گزینند. برای هر حوزه و موضوع یک اصلاح در نظر گرفته می‌شود. به‌طور مثال، اگر اقتصادی با ایجاد ثبت مالکیت منحصر به فرد چندین رویه را ترکیب و یکی بکند و مالیات انتقالی بر دارایی را کاهش دهد، این یک اصلاح در نظر گرفته می‌شود. برای اینکه یک اقتصاد به اصلاحگر برتر^{۱۰۷} تبدیل شود سه نوع اصلاح لازم است. به‌عنوان مثال در سال ۲۰۰۹، ۳۳ اقتصاد این معیار را اخذ کردند: آلبانی، آذربایجان، بلاروس، بوسنی و هرزگوین، بوتسوانا، بلغارستان، بورکینافاسو، چین، کلمبیا، جمهوری چک، جمهوری دومینیکن، مصر، گرجستان، یونان، قرقیزستان، لیبیا، جمهوری یوگسلاوی سابق مقدونیه، ماداگاسکار، موریس، مراکش، موزامبیک، نیوزیلند، پرتغال، رواندا، عربستان سعودی، سنگال، سیرالئون، سلوونی، تایلند، تونس، اوکراین، اوروگوئه و زامبیا.

دوم اینکه، سهولت کسب‌وکار این اقتصادها را بر اساس افزایش رتبه‌بندی آنها در سهولت کسب‌وکار نسبت به سال گذشته رتبه‌بندی می‌کند. برای مثال، آلبانی، بورکینافاسو و رواندا هر یک در ۴ حوزه مقررات کسب‌وکار اصلاحات مورد نظر را انجام دادند. در اثر این اصلاحات، رتبه آلبانی از ۱۳۹ به ۸۶، رتبه بورکینافاسو از ۱۶۴ به ۱۴۸ و رتبه رواندا از ۱۴۸ به ۱۳۹ تنزل یافت. این تغییرات باعث بهبود رتبه کشورها در جایگاه ۴۹، ۱۶ و ۹ کشور شده است. بنابراین، آلبانی و بورکینافاسو در لیست ۱۰ اصلاحگر برتر قرار گرفته‌اند. رواندا در این لیست قرار نگرفته است. به‌طور خلاصه، اصلاح‌گران برتر اقتصادهایی هستند که بیش از سه اصلاح برای سهولت انجام کسب‌وکار و در نتیجه بهبود موقعیت‌شان در گزارش سهولت انجام کسب‌وکار نسبت به سایر اقتصادها انجام می‌دهند. تغییر در رتبه‌بندی با مقایسه رتبه‌بندی دو سال محاسبه می‌شود. برای تضمین سازگاری در طول زمان، مجموعه داده‌ها برای سال‌های پیشین تعدیل می‌شوند - مانند اقدامی که در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ و با تغییر تعاریف نماگرها و روش‌های محاسبه آنها صورت گرفته - تا هر گونه تغییر در روش مانند اضافه‌شدن کشورها و تجدیدنظر در داده‌ها را منعکس کنند.

۲-۱۱-۲- نقدها و محدودیت‌های شاخص سهولت انجام کسب‌وکار

پروژه سهولت کسب‌وکار شامل دو نوع داده است؛ یک سری داده‌ها از خوانش قوانین و مقررات موجود به دست می‌آید و سری دیگر داده‌ها، به شاخص‌های زمان و حرکت^{۱۰۸} برمی‌گردد. شاخص‌های زمان و حرکت، کارایی دستیابی به اهداف مقرراتی مانند اعطای مجوز قانونی به یک کسب‌وکار را اندازه می‌گیرند.

گرگوری در مقاله «انجام کسب و کار و انجام تو سعه^{۱۰۹}» در دفاع از گزارش سهولت انجام کسب و کار بانک جهانی می‌نویسد: «فعالیت‌های حاکمیتی دولت که ویژگی انحصاری دارند را نمی‌توان به نیروهای بازار آزاد سپرد و در نتیجه استفاده از آزمون و بازخورد بازار در این حالت معنا ندارد. از جمله این فعالیت‌ها مقررات‌گذاری برای انجام کسب و کار فعالان بخش خصوصی است. اکثر کشورهای جهان سال‌های بسیاری درگیر مقررات کهنه، ناکارا و پردردسری بودند که مانع ایجاد کسب و کارهای جدید و گسترش و بزرگ شدن بنگاه‌های کوچک می‌شد و هیچ راهکار و اراده جدی هم برای تغییر این مقررات وجود نداشت. دولت‌ها به عنوان عرضه‌کننده خدمات حاکمیتی هیچ معیاری نداشتند تا متوجه شوند چقدر خوب کار می‌کنند و عاملی شتاب‌بخش برای بهبود وضعیت ناکارا وجود نداشت.»

اما با اجرای پروژه «انجام کسب و کار» توسط بانک جهانی سعی شد روابط علی بین جنبه‌های معین مقررات کسب و کار و عملکرد بنگاه‌های خصوصی به‌ویژه بنگاه‌های کوچک و متوسط اثبات شود. در این رویکرد از بررسی حرکات و زمان استفاده می‌شود یعنی هم حرکات و قدم‌های مربوط به انجام دادن یک کار و هم مدت زمان اجرای آن را در برمی‌گیرد. سرانجام انتظار می‌رود نتیجه سیاست مطلوب به کاهش و یا اصلاح قدم‌ها و حرکات‌های لازم برای اجرای کار و زمان آن بینجامد» (Gregory 2012)

مزیت مهم گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی این است که به رهنمود مشخصی منتهی می‌شود: کاستن هزینه‌ها یا مراحل یا زمان راه‌اندازی و ساماندهی امور کسب‌وکار. با این حال، در اجرای این پروژه باید به محدودیت‌های آن نیز توجه داشته باشیم؛ این پروژه، عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری بنگاه‌ها را نادیده می‌گیرد در حالی که این عوامل برای بنگاه‌ها و سرمایه‌گذاران مهم هستند. امنیت، ثبات اقتصادی، فساد و کیفیت نهادها و زیرساخت‌ها و مقررات مؤثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را اندازه‌گیری نمی‌کند. همچنین، به همه مقررات موجود در یک اقتصاد کاری ندارد بلکه مقررات داخلی مربوط به چرخه عمر بنگاه‌های کوچک و متوسط را در ۱۰ حوزه خاص مورد سنجش قرار می‌دهد. در همان حال، مفروضات

---

۱۰۸ - Time and Motion

۱۰۹ - Doing Business and Doing Development

و شرایط خاصی هم در این پروژه در نظر گرفته می شود؛ مقررات موجود در کشورهای مختلف متفاوت است و چالش ها و فرصتهایی که این مقررات ایجاد می کنند از یک کشور به کشور دیگر تفاوت خواهد داشت. با وجود محدودیت های مذکور، گزارش سهولت انجام کسب و کار این تفاوت ها را در قالب استانداردسازی های روش مند در نظر می گیرد.

محقق بنام آرونادا انتقاداتی را در رابطه با شاخص انجام کسب و کار بانک جهانی که برای بیش از ۱۸۰ کشور دنیا محاسبه و منتشر می شود، مطرح می کند. به عقیده وی این گزارشها کشورها را از اصلاحات ساختاری غافل کرده و آنها را تحریک می کند تا با کاهش حجم قوانین و مقررات تنها به دنبال کاهش رتبه خود در عرصه بین المللی باشند. همچنین گاهی ساده سازی فرایندهای قانونی کارها را پیچیده تر می کند و باعث افزایش هزینه های بنگاه می شود. در برخی موارد نیز اعداد و امتیازات عوامل شاخص با واقعیت های اقتصادها همخوانی ندارد و عددسازی شده است.^{۱۱۰}

آرونادا برای اثبات عددسازی در گزارش های انجام کسب و کار در سال ۲۰۰۶ داده های گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی مربوط به کشور آمریکا را در عمل آزمایش کرد و نشان داد واقعیت کسب و کار (تعداد مراحل، زمان صرف شده و هزینه لازم) برای انجام کسب و کار در آمریکا با آنچه در گزارش بانک جهانی آمده تفاوت قابل توجهی دارد. انتقادات آرونادا در سال ۲۰۰۷ منتشر شد و چنان اثر گذاشت که در سال ۲۰۰۹ شرکت تامین مالی بین المللی (IFC) که کارگزار بانک جهانی در تهیه این گزارشهاست، کمیته ای حقیقت یاب تعیین و در گزارشهای سال بعد به تدریج در نماگرها تجدیدنظر اعمال کرد.^{۱۱۱}

همچنین مجموعه مطالعات «راهکارهای بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی»^{۱۱۲} مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی نشان می دهد، میان اطلاعات مورد استفاده بانک جهانی برای تعیین وضعیت و رتبه ایران، با اطلاعات صحیح و واقعی اختلاف فاحشی وجود دارد و یکی از دلایل عمده رتبه نامناسب کشور ارائه اطلاعات ناقص و یا قدیمی است که از طریق پرسش شوندگان منتخب بانک جهانی اعلام می شود. ارسال بخشی از نتایج مطالعات مرکز پژوهش های مجلس با همکاری دفتر پایش و بهبود محیط کسب و کار وزارت امور اقتصادی و دارایی از طریق مکاتبه با بانک جهانی موجب اصلاح رتبه ایران در نماگر «شروع کسب و کار» از ۱۰۷ در گزارش سال ۲۰۱۴ به ۶۲ در گزارش ۲۰۱۵ شد. این مسئله خود نشان

---

۱۱۰ -Aronada, Bennito, Pitfalls to Avoid When Measuring Institution: Is Doing Business Damaging Business?; Pompeu Fabra University, ۲۴ August ۲۰۰۷.

۱۱۱ - گفتگوی کارشناس پیشین ایران در شرکت تامین مالی بین المللی (IFC) با محقق در سال ۱۳۹۱.

۱۱۲ - مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، گزارش های دهگانه «راهکارهای بهبود رتبه ایران در گزارش انجام کسب و کار بانک جهانی»، دفتر مطالعات اقتصادی، گروه مطالعات محیط کسب و کار، بهمن ۱۳۹۲ تا آذر ۱۳۹۳.

دهنده امکان خطای بیش از ۴۰ درصد در اطلاعات مورد استفاده برای محاسبه رتبه یک نماگر و نیز امکان اصلاح آن از سوی بانک جهانی است و به نظر می‌رسد تنها راه دستیابی به جایگاه واقعی کشور در همه نماگرها، مشارکت فعالان اقتصادی آگاه و مطلع در پروژه انجام کسب‌وکار باشد.

اما با وجود محدودیت‌های زیادی که برای روش‌شناسی سهولت کسب‌وکار می‌توان بر شمرد رتبه بندی کشورها بر این اساس صورت می‌گیرد و بسیاری از سرمایه‌گذاران خصوصی و بزرگ بین‌المللی در تصمیم‌گیری‌های خود به این رتبه بندی‌ها توجه می‌کنند.

۲-۱۲- گزارش آزادی اقتصادی بنیاد هریتیج

بنیاد هریتیج که از سال ۱۹۷۳ در واشنگتن تأسیس شده، با همکاری موسسه وال استریت ژورنال از سال ۱۹۹۵ به بعد، اقدام به انتشار شاخص آزادی اقتصادی به صورت سالیانه می‌نماید.

فرض اساسی بنیاد هریتیج در تهیه گزارش‌های سالانه آزادی اقتصادی این است که دولت‌ها با «فشار یا اجبار بیش از حد»، محیط سرمایه‌گذاری اقتصادی را ناامن می‌سازند. زمانی «امنیت اقتصادی» محقق می‌شود که آزادی اقتصادی، توسط دولت تأمین و تضمین شده باشد. «آزادی اقتصادی» عبارت است از امکان تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات، بدون وجود فشار یا اجبار بیش از حد توسط دولت. «حد فشار دولت»، حدی از الزام و اجبار است که برای تضمین حقوق مالکیت عاملان اقتصادی و شهروندان ضرورت دارد. اندازه‌گیری شاخص آزادی اقتصادی توسط بنیاد هریتیج، بر اساس ۵۰ متغیر مستقل صورت می‌گیرد. این ۵۰ متغیر، در ۱۰ گروه طبقه بندی می‌شود که عبارت‌اند از:

- ۱- تجارت
- ۲- بار مالی
- ۳- دخالت دولت
- ۴- سیاست پولی
- ۵- سرمایه‌گذاری خارجی
- ۶- بانکداری
- ۷- دستمزدها و قیمت‌ها
- ۸- حقوق مالکیت

۹- مقررات

۱۰- بازار غیر رسمی

جزئیات شاخصهای ۱۰ گانه آزادی اقتصادی از نظر بنیاد هریتیج و وال استریت ژورنال به این شرح است:

۱- تجارت

برای تعیین مقدار عددی این شاخص، سه مؤلفه در نظر گرفته می شود که عبارتند از میانگین نرخ تعرفه، موانع غیر تعرفه ای^{۱۱۳} و فساد در گمرکات. هر چه "میانگین نرخ تعرفه" بالاتر باشد، به کشور موردنظر نمره ای بالاتر داده می شود. اگر میانگین نرخ تعرفه در دسترس نباشد، "درآمد ناشی از تعرفه‌ها و عوارض گمرکی نسبت به کل واردات"، معیار قرار داده می شود. امکان دارد با وجود پایین بودن نرخ تعرفه‌ها و اندک بودن محدودیت های غیر تعرفه ای، ماموران گمرکی با اخذ رشوه و ایجاد فساد، "هزینه واردات و صادرات کالاها" را افزایش دهند. بنا به تحلیل هریتیج، ایران با وضع تعرفه‌های بالا، ممنوعیت ورود برخی کالاها، ضبط بسیاری از کالاها در نوارهای مرزی و غیره، "واردات" را کنترل می کند.

۲- بار مالی

"بار مالی"، عبارت است از هزینه‌ای که دولت بر شهروندان تحمیل می کند. هریتیج برای نمره دهی کشورها در زمینه بار مالی دولت بر شهروندان، نرخ های مالیات و مخارج دولت را مورد توجه قرار می دهد. پر هزینه بودن دولت، به‌ویژه با توجه به نحوه تأمین مالی آن، از بسیاری جهات امنیت و ثبات اقتصادی را تهدید کند. کسری بودجه مداوم، نرخ تورم (ناشی از افزایش نقدینگی)، بحران بدهی خارجی (در اثر نوسان قیمت کالاهای صادراتی (نفت برای ایران))، و غیره، از جمله آسیب ها و مشکلات اصلی دولت های پر هزینه است. اختصاص نمره بالا به بار مالی به این معناست که در صورت بروز رویدادهای ناخواسته و پیش بینی نشده، دولت در حد مطلوب، قدرت تثبیت اقتصادی را نخواهد داشت.

۳- دخالت دولت در اقتصاد

برای تعیین "مقدار عددی میزان دخالت دولت در اقتصاد"، مؤلفه‌های زیر در نظر گرفته می شود: الف- مصرف دولت، ب- مالکیت دولت در صنعت و تجارت، ج- درآمد دولت ناشی از مالکیت و تصدی، د- محصول تولید شده توسط دولت.

---

^{۱۱۳} - Non-Tariff Barriers(NTBs)

۴- سیاست پولی

به طور معمول، "میانگین نرخ تورم" در سال مورد بررسی، معیار اصل ارزیابی اعمال سیاست پولی توسط کشورهاست.

۵- سرمایه گذاری خارجی

در تعیین مقدار عددی این شاخص، مؤلفه‌های زیر ملاحظه می‌شود: الف- نظام سرمایه گذاری خارجی، ب- محدودیت های مالکیت خارجی بر کسب و کار، ج- محدودیت های صنایع و شرکت های داخلی، برای همکاری با سرمایه گذاران خارجی، د- مالکیت خارجی بر زمین ز- دسترسی به منابع تأمین مالی محلی برای شرکت های خارجی.

۶- سیستم بانکی

در محاسبه این شاخص، مؤلفه‌های زیر اندازه گیری می‌شود: الف- بانکداری دولتی، ب- محدودیت بانک های خارجی برای افتتاح شعبه در کشور میزبان، ج- نفوذ دولت در فرآیند تخصیص اعتبار، د- مقررات دولتی، ه- آزادی ارائه دو گونه خدمات بانکی، اوراق مالی و پوشش بیمه ای.

۷- دستمزدها و قیمت ها

در محاسبه این شاخص، باید مؤلفه‌های زیر را مدنظر قرار داد: الف- تعیین حداقل دستمزد، ب- کنترل قیمت توسط دولت، ج- یارانه‌های دولتی. این شاخص، شامل مجموع اقدامات دولت است که موجب ایجاد ناامنی برای سرمایه گذاری در دو عرصه تولید (هزینه زایی) و عرضه (درآمدزایی) می‌شود.

۸- حقوق مالکیت

از دید هریتیج، تضمین "حقوق مالکیت"، اصلی ترین وجه آزادی اقتصادی و امنیت سرمایه گذاری است. مؤلفه‌های مهم در محاسبه مقدار عددی شاخص حقوق مالکیت، عبارتست از:

الف- استقلال دستگاه قضایی از دولت

ب- نظام تجاری (به منظور تعریف و اجرای قرار دادها)

ج- الزام آور بودن حاکمیت خارجی، در مورد اختلاف در اجرای قرار دادها

د- سلب مالکیت توسط دولت

ه- فساد در دستگاه قضایی

و- زمان بر بودن فرآیند دادرسی

ی- تضمین و حراست قانونی از مالکیت خصوصی.

۹- مقررات

"شاخص مقررات"، به ارزیابی واقعی و مطلوب بودن کارکرد نهادی قوانین و مقررات در کشور و نیز سنجش رابطه میان دولت با شهروندان و شهروندان با یکدیگر اشاره دارد. وجود "قوانین زیاد محدود کننده"، زمینه ساز فساد در جامعه است و درجه نااطمینانی را برای سرمایه گذاران بخش های مختلف اقتصادی افزایش می دهد. هریتیج در محاسبه "مقدار عددی شاخص مقررات"، مولفه های زیر را مد نظر می گیرد: الف- نیاز به کسب مجوز برای شروع فعالیت های اقتصادی، ب- آسان بودن یا نبودن کسب مجوز، ج- فساد در دستگاه اداری، د- کیفیت مقررات و قوانین.

۱۰- بازار غیر رسمی

در این شاخص، مؤلفه هایی مانند تجاوز به مالکیت فکری و قاچاق کالاها مورد نظر قرار می گیرد. هریتیج برای محاسبه "شاخص بازار غیر رسمی"، از شاخص احساس و ادراک فساد^{۱۱۴} که موسسه شفافیت بین المللی^{۱۱۵} تولید می کند، استفاده می نماید.

بنا به تحلیل هریتیج، به دلیل کنترل دولت بر قیمت و سطح واردات و اعمال محدودیت های وارداتی، "بازار غیر رسمی" رواج گسترده ای در ایران دارد. بسیاری از کالاهای صنعتی، در ایران قاچاق می شود و در بسیاری از بازارها نیز به دلیل مداخلات دولتی، "بازارهای موازی" به وجود آمده و همین امر، "توان رقابتی صنایع" را به شدت کاهش داده است.

۲-۱۳- شاخص جهانی نظام تدبیر شایسته^{۱۱۶}

از اواخر دهه نود، نهادهای بین المللی سیاست گذاری اقتصادی همچون بانک جهانی، برنامه توسعه سازمان ملل و تا حدودی صندوق بین المللی پول سیاستی به نام نظام تدبیر شایسته^{۱۱۷} را به عنوان کلید معمای توسعه مطرح نمودند. حکمرانی در لغت به معنای اداره و تنظیم امور است و به رابطه میان شهروندان و حکومت کنندگان اطلاق می شود. براساس تعریف برنامه عمران سازمان ملل حکمرانی خوب عبارت است از مدیریت امور عمومی بر اساس حاکمیت قانون، دستگاه قضایی کارآمد و عادلانه و مشارکت گسترده مردم در فرآیند حکومتداری. به عبارت دیگر هر اندازه حاکمیت قانون بیشتر و دستگاه قضایی کارآمدتر و عادلانه تر و میزان مشارکت در یک کشور بیشتر باشد حکمرانی در آن کشور بهتر است.

^{۱۱۴} Corruption Perception Index

^{۱۱۵} Transparency International

^{۱۱۶} - World Governance Index(WGI)

۱۱۷- این اصطلاح در برخی متون قدیمتر، حکمرانی خوب ترجمه شده است.

بر اساس ادبیات نظری، رابطه قوی و معناداری بین حکمرانی و رشد اقتصادی کشورها مشاهده می شود؛ از دیدگاه برخی، نظام تدبیر ضعیف ویژگی کشورهای است که از سطوح پائین تولید ناخالص داخلی واقعی سرانه برخوردار هستند (هال و جونز، ۱۹۹۹؛ کافمن و کرای، ۲۰۰۲؛ عجم‌اوغلو و دیگران، ۲۰۰۴). طبق نتایج برخی تحقیقات کمی، همبستگی مثبتی میان بسیاری از عناصر کیفیت نظام تدبیر شایسته و نرخهای رشد بلندمدت تولید ناخالص داخلی سرانه وجود دارد (ماتورو، ۱۹۹۵؛ نک و کیفر، ۱۹۹۵؛ رودریک، ۱۹۹۷؛ اوانز و راج، ۱۹۹۹ و غیره). از منظر برخی اقتصاددانان نیز، رشد می‌تواند بدون تغییرات عمده نهادی ایجاد شود (گلیزر و دیگران، ۲۰۰۴)، اما نهادهای خوب برای دستیابی به نرخهای رشد بلندمدت لازم است (رودریک، ۲۰۰۴).

بر این اساس، بانک جهانی نظام تدبیر شایسته را بر اساس شش ویژگی زیر تعریف می‌کند:

۱. حق اعتراض و پاسخگویی^{۱۱۸}

۲. ثبات سیاسی و فقدان خشونت^{۱۱۹}

۳. اثربخشی دولت^{۱۲۰}

۴. کیفیت مقرراتی^{۱۲۱}

۵. حاکمیت قانون^{۱۲۲}

۶. کنترل فساد^{۱۲۳}

مبنای محاسبه این شاخصها، رتبه‌بندی در صدی کشورها در هر شاخص است که در بازه ۲,۵+ تا ۵,۲- سنجش می‌شود. جهت مثبت نشان دهنده حکمرانی خوب و جهت منفی نشانه حکمرانی بد است. زیرشاخص‌های قابل اندازه‌گیری هر یک از شاخصهای ۶گانه فوق در چارچوب شاخص‌های جهانی حکمرانی و به صورت سالانه برآورد و منتشر می‌گردد. این مولفه‌ها و نماگرها با شرح زیر هستند:

---

^{۱۱۸} - Voice & Accountability

^{۱۱۹} - Political Stability/Absence of Violence

^{۱۲۰} - Government Effectiveness

^{۱۲۱} - Regulatory Quality

^{۱۲۲} - Rule of Law

^{۱۲۳} - Control of Corruption

جدول ۱۰- مولفه‌ها و نماگرهای شاخص جهانی نظام تدبیر شایسته

نماگرهای اصلی	مولفه‌های
اعتراض و پاسخگویی	<ul style="list-style-type: none"> - تغییر منظم حکومت‌ها - نظام حقوقی شفاف و عادلانه - توزیع برابر فرصت‌ها - تعداد نیروی پلیس - میزان اطلاعات صاحبان کسب و کار - تغییر در قوانین و رویه‌ها
ثبات سیاسی و عدم خشونت	<ul style="list-style-type: none"> - آشوب‌های شهری - کودتا - ترورها و اعدام‌های سیاسی - تنش‌های قومی - قطبی‌شدن طیف‌های سیاسی - نزاع‌های اجتماعی و اعتصاب‌ها
اثربخشی دولت	<ul style="list-style-type: none"> - سیاست‌گذاری به نفع کسب و کار - کارایی نهادهای دولتی - کیفیت کارکنان دولت - توانایی دولت در اجرای برنامه‌های خود - استقلال استخدام و خدمات کشوری از فشارهای سیاسی - کیفیت خدمات عمومی

مولفه‌های	نماگرهای اصلی
<ul style="list-style-type: none"> - مداخله دولت در اقتصاد - کنترل قیمت‌ها و دستمزدها - موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای - مداخله دولت در نظام‌های مالی - مقررات دست و پاگیر صادرات و واردات - محدودیت دولتی برای تأسیس بنگاه‌های جدید 	<p style="text-align: center;">کیفیت مقرراتی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - هزینه‌های جرم و جنایت و ربودن خارجی‌ها - فساد در نظام بانکی و گستردگی بازار سیاه - اعتماد مردم به مسئولان در حفظ دارایی‌ها - توانایی اقامه دعوا علیه حکومت - اعتماد به نظام قضایی - استقلال نظام قضایی از سایر قوا - سرقت از کسب و کار - کارایی نیروهای امنیتی برای ایجاد امنیت 	<p style="text-align: center;">حاکمیت قانون</p>
<ul style="list-style-type: none"> - فساد در میان مقامات رسمی - فساد در میان مدیران ارشد - ذهنیت نسبت به فساد - فساد در خدمات عمومی - فراوانی فساد در مقامات عمومی - پرداخت رشوه و ... 	<p style="text-align: center;">کنترل فساد</p>

۱۴-۲- رقابت پذیری جهانی (مجمع جهانی اقتصاد)

مجمع جهانی اقتصاد^{۱۲۴} بیش از ۳۰ سال است که گزارش رقابت پذیری جهانی^{۱۲۵} را منتشر می کند. این گزارش که کشورهای مختلف را از نظر قدرت رقابت پذیری رتبه بندی می کند به مرور زمان کشورهای بیشتری را تحت شمول قرار داده به طوری که تا سال ۲۰۱۵ جمعاً ۱۴۰ کشور از جمله تمامی کشورهای حوزه خلیج فارس و جمهوری های تازه استقلال یافته آسیای میانه تحت پوشش آن قرار گرفته اند.

روش مورد استفاده مجمع جهانی اقتصاد برای ارزیابی رقابت پذیری ملی، همواره دست خوش تغییر و در حال تکامل بوده است. مجمع ابتدا شاخص رقابت پذیری رشد^{۱۲۶} (که با همکاری پروفیسور جفری ساچز و جان مک آرتور طراحی شده بود) را معرفی نمود و در انتشار گزارش رقابت پذیری جهان ۲۰۰۲-۲۰۰۱ آن را مورد استفاده قرار داد. این شاخص به طور مشخص توانایی اقتصادهای جهان در دستیابی به رشد اقتصادی پایدار را در میان و بلند مدت مورد ارزیابی قرار می دهد و اساساً به سنجش اثرات عواملی می پردازد که در نظریه های اقتصادی و نیز تجربیات تجمیعی سیاست گذاران در طیف وسیعی از کشورها به عنوان عوامل کلیدی رشد مطرح شده اند. این عوامل عمدتاً معطوف به عوامل کلان محیطی هستند که در ادبیات اقتصادی مورد تاکید واقع می شوند. شاخص رقابت پذیری رشد، از سه رکن دارای نقشی کلیدی در رشد اقتصادی، تشکیل شده است: کیفیت محیط کلان اقتصادی، وضعیت نهاد عمومی کشور، و سطح آمادگی (بلوغ) فناوریانه کشور (با توجه به اهمیت روزافزون فناوری در فرایند توسعه). با استفاده از داده های در دسترس و نیز نظر سنجی های انجام شده توسط مجمع جهانی اقتصاد، این سه رکن در کنار هم قرار گرفته و شاخص های محیط کلان اقتصادی^{۱۲۷}، نهادهای عمومی^{۱۲۸}، و فناوری^{۱۲۹} را جهت ارزیابی رقابت پذیری کشورها شکل می دهند.

شاخص رقابت پذیری کسب و کار^{۱۳۰} که توسط پروفیسور پورتر ارائه شده است، مکمل مفید و مناسبی برای شاخص رقابت پذیری رشد می باشد که تاکید ویژه ای بر طیف گسترده ای از عوامل مربوط به سطح شرکت دارد که به منظور ارزیابی کارایی و بهره وری بهبود یافته در سطح خرد به کار گرفته می شود. این شاخص شرایط خرد اقتصادی کشورها (که تعیین کننده سطح پایدار بهره وری در هر کشور می باشند) را مورد ارزیابی قرار می دهد. با وجود اینکه عوامل نهادی و کلان اقتصادی

---

۱۲۴ - world economic forum(WEF)

۱۲۵ - Global Competitiveness Report

۱۲۶ - Growth Competitiveness Index (GCI)

۱۲۷ - macroeconomic environment index

۱۲۸ - public institutions index

۱۲۹ - technology index

۱۳۰ - Business Competitiveness Index (BCI)

برای رقابت‌پذیری ملی حیاتی محسوب می‌شوند، ولی عواملی کافی برای خلق ثروت محسوب نمی‌شوند. ثروت در واقع در سطح خرد و توسط شرکت‌های فعال در اقتصاد یک کشور ایجاد می‌شود. شاخص رقابت‌پذیری کسب و کار دو حوزه معین (که از نقشی کلیدی در فضای کسب و کار کشورها برخوردارند) را مورد ارزیابی قرار می‌دهد: سطح پی‌شرفتی اقدامات عملیاتی و راهبردهای شرکت‌ها^{۱۳۱}، و کیفیت محیط خرد اقتصادی کسب و کار^{۱۳۲} که شرکت‌های یک کشور در آن رقابت می‌کنند. به عبارتی، بدون وجود این قابلیت‌ها در سطح خرد اقتصادی، اصلاحات نهادی و کلان اقتصادی ثمربخش نخواهند بود (مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۰۵).

از سال ۱۳۸۹ با همت مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی اتاق ایران، شاخص رقابت‌پذیری جهانی برای ایران نیز سنجیده می‌شود. برای تعیین رتبه رقابت‌پذیری هر کشور، نتایج نظرسنجی دست‌کم دو سال مدیران آن کشور مورد نیاز است. لذا پرسشنامه نظرسنجی از طریق پست برای تعدادی از مدیران بنگاه‌های اقتصادی در سراسر کشور که به صورت کاملاً تصادفی انتخاب شده‌اند، ارسال می‌گردد.

در گزارش جهانی رقابت‌پذیری، ۱۲ مولفه تحت عنوان شاخص رقابت‌پذیری جهانی برای کشورهای شامل این مطالعه با نمره‌ای بین ۱ تا ۷ (بهترین) معرفی می‌شوند:

• نیازمندیهای اساسی

۱. نهادها
۲. زیرساختها
۳. ثبات اقتصاد کلان
۴. آموزش ابتدایی و سلامت

• ارتقای کارایی

۱. تحصیل و آموزش عالی
۲. کارایی بازار کالا
۳. کارایی بازار کار
۴. پیچیدگی بازارهای مالی
۵. آمادگی فناورانه

---

۱۳۱ - Sophistication of the operating practices and strategies of companies

۱۳۲ - Microeconomic business environment in which a nation's companies compete

۶. اندازه بازار

• عوامل پیچیدگی و نوآوری

۱. پیچیدگی کسب و کار

۲. نوآوری

در جدیدترین گزارش رقابت پذیری جهانی که در سال ۲۰۱۵ منتشر شده، ایران با نمره ۴,۱ از ۷ در رتبه ۷۴ از میان ۱۴۰ کشور معرفی شده است. در این گزارش، کشورهای سوئیس (با نمره ۵,۸)، سنگاپور (با نمره ۵,۷) و آمریکا (با نمره ۵,۶)، رقابت پذیرترین اقتصادها و کشورهای موریتانی و چاد (با نمره ۳) و گینه (با نمره ۲,۸ از ۷)، غیر رقابتی ترین اقتصادهای جهان معرفی شده اند.

جدول ۱۱- وضعیت ایران و کشورهای منطقه سند چشم انداز در رتبه بندی جهانی رقابت پذیری

به تفکیک مولفه‌ها در گزارش سال ۲۰۱۵-۲۰۱۴ (امتیاز از ۱ تا ۷)

۲۰۱۵-۲۰۱۴					مولفه و نماگرها
رتبه اول دنیا	رتبه اول منطقه		وضعیت ایران		
	امتیاز	رتبه جهانی	امتیاز	رتبه جهانی	
سوئیس ۵,۷	۵,۳	امارات ۱۲	۴	۸۳	شاخص کل
سنگاپور ۶,۳۴	۶,۲	امارات ۲	۴,۶	۷۱	الزامات بنیادین
نیوزلند ۶,۰۹	۵,۷	امارات ۷	۳,۴	۱۰۸	نهاده‌ها
هنگ کنگ ۶,۶۹	۶,۳	امارات ۳	۴,۱	۶۹	زیرساختها
نروژ ۶,۸۳	۶,۷	قطر ۲	۴,۸	۶۲	ثبات اقتصاد کلان
فنلاند ۶,۸۹	۶,۲	امارات ۳۸	۶	۵۲	آموزش ابتدایی و سلامت
آمریکا ۵,۷۱	۵,۲	امارات ۱۴	۳,۷	۹۸	عوامل موثر بر کارایی
فنلاند ۶,۲۲	۵,۹	امارات ۶	۴,۲	۷۸	آموزش عالی
سنگاپور ۵,۶۴	۵,۶	امارات ۳	۳,۹	۱۲۰	کارایی بازار کالا
سوئیس ۵,۷۵	۵,۱	امارات ۸	۳	۱۴۲	کارایی بازار نیروی کار
هنگ کنگ ۵,۹۱	۵,۲	قطر ۱۳	۳	۱۲۸	سطح توسعه بازار مالی
لوکزامبورگ ۶,۳۶	۵,۸	رژیم صهیونیستی ۱۵	۳	۱۰۷	آمادگی در حوزه فناوری
آمریکا ۶,۹۴	۵,۳	ترکیه ۱۶	۵,۱	۲۱	اندازه بازار
سوئیس ۵,۷۴	۵,۲	رژیم صهیونیستی ۱۰	۳,۳	۱۰۲	عوامل موثر در نوآوری
ژاپن ۵,۸۲	۵,۳	قطر ۱۲	۳,۵	۱۱۰	پیشرفته بودن بنگاه‌ها
فنلاند ۵,۷۸	۵,۶	رژیم صهیونیستی ۳	۳,۱	۸۶	نوآوری

منبع: محقق بر اساس گزارش جهانی رقابت پذیری ۲۰۱۵

۲-۱۵- راهنمای بین المللی ریسک کشوری^{۱۳۳}

گزارش بین المللی راهنمای بین المللی ریسک کشوری بر محاسبه و مقایسه ریسکهای سیاسی و اقتصادی متمرکز است و ۲۲ متغیر را در سه زیرمقوله ریسک رتبه بندی می کند: ریسک سیاسی، ریسک مالی و ریسک اقتصادی. برای هر یک از این زیرمقولات شاخص جداگانه‌ای محاسبه می شود؛ شاخص ریسک سیاسی مبتنی بر ۱۰۰ امتیاز و شاخصهای ریسک اقتصادی و ریسک مالی هر یک مبتنی بر ۵۰ امتیاز هستند. کل امتیازات سه شاخص بر ۲ تقسیم می شود تا وزن های نمره ریسک کشوری ترکیبی به دست آید. نمره‌های ترکیبی از ۰ تا ۱۰۰ هستند که خود به دو طبقه تقسیم می شود: ریسک پایین (۱۰۰ تا ۸۰) و ریسک بالا (۴۹,۹ تا ۰).

در این گزارش، مؤلفه‌های ریسک سیاسی و توالی و امتیاز هر مؤلفه به شرح جدول زیر هستند:

جدول ۱۲. مؤلفه های گزارش بین المللی راهنمای بین المللی ریسک کشوری

توالی	مؤلفه	امتیاز(حداکثر)
A	ثبات دولت	۱۲
B	شرایط اقتصادی اجتماعی	۱۲
C	افق سرمایه گذاری	۱۲
D	تنش داخلی	۱۲
E	تنش خارجی	۱۲
F	فساد	۶
G	حضور نظامیان در سیاست	۶
H	تنش های مذهبی	۶
I	قانون و نظم	۶
J	تنش های قومی	۶
K	حسابگری دموکراتیک	۶
L	کیفیت بوروکراسی	۴
مجموع		۱۰۰

ریسک اقتصادی به ارزیابی نقاط قوت و ضعف جاری اقتصاد می پردازد. هنگامی که قوت های اقتصاد بیشتر از ضعف های آن باشد آنگاه ریسک اقتصادی پایین و هنگامی که ضعف ها بیشتر از قوت ها باشند ریسک اقتصادی بالا

خواهد بود. این قوتها و ضعفها با اعطای امتیاز به مجموعه عوامل (تولید ناخالص داخلی سرانه، رشد تولید ناخالص داخلی واقعی، تورم، تراز بودجه به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی، حساب جاری به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی) محاسبه می شود. حداقل امتیاز برای هر مؤلفه صفر است و حداکثر امتیاز بستگی به وزن ثابت داده شده به هر مؤلفه دارد. در هر مورد، هر چه امتیاز کل ریسک بالاتر باشد ریسک بالاتر است و برعکس. لذا، امتیازات برای هر مؤلفه از دامنه صفر شروع می شود تا به یک حداکثر از پیش تعیین شده برسد. اگر امتیازات اعطایی کمتر از ۵۰ درصد کل باشد، آن مؤلفه می تواند به عنوان "ریسک بسیار بالا" در نظر گرفته شود. اگر امتیازات بین ۶۰ تا ۵۰ درصد باشد "ریسک بالا"، در دامنه ۷۰ تا ۶۰ درصد "ریسک متعادل"، در دامنه ۸۰ تا ۷۰ درصد "ریسک پایین" و در دامنه ۱۰۰ تا ۸۰ درصد "ریسک بسیار پایین" در نظر گرفته می شود.

ریسک مالی نیز با روشی مشابه برای هر یک از مؤلفه‌های تعیین شده به دست می آید. مؤلفه‌ها و عواملی که در ذیل ریسک مالی محاسبه می شود عبارتند از:

- بدهی خارجی به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی
- خدمات بدهی خارجی به صورت درصدی از صادرات کالاها و خدمات
- حساب جاری به صورت درصدی از صادرات کالاها و خدمات
- نقدینگی خالص بین المللی به صورت ماههای پوشش واردات
- ثبات نرخ ارز

شاخص ریسک مرکب با استفاده از فرمول زیر به دست می آید:

$$CPFER (\text{country X}) = 0,5(PR + FR + ER)$$

که در آن:

CPFER = رتبه بندی ریسک مرکب اقتصادی، مالی و سیاسی

PR = شاخص های ریسک سیاسی کل

FR = شاخص های ریسک مالی کل

ER = شاخص های ریسک اقتصادی کل

بالاترین رتبه بندی کلی (۱۰۰) حاکی از پایین ترین ریسک و پایین ترین رتبه بندی (صفر) حاکی از بالاترین ریسک

است؛ در مجموع، ریسک مرکب به شکل زیر ارائه می شود:

جدول ۱۳. درجات ریسک در گزارش بین المللی راهنمای بین المللی ریسک کشوری

دامنه (درصد)	درجه ریسک
۴۹,۹-۰	ریسک بسیار بالا
۵۹,۹-۵۰	ریسک بالا
۶۹,۹-۶۰	ریسک متعادل
۷۹,۹-۷۰	ریسک پایین
۱۰۰-۸۰	ریسک بسیار پایین

۲-۱۶- اطلاعات ریسک محیط کسب و کار^{۱۳۴}

گزارش های این شاخص از سال ۱۹۶۶ در سوئیس منتشر می شود. روش شناسی این گزارش مبتنی بر رتبه بندی ریسک کشورهای مختلف با استفاده از نظر خبرگان و متخصصان است. دو نوع ریسک سیاسی و ریسک عملیاتی در این شاخص محاسبه می شود. شاخص هایی که برای محاسبه هر یک از ریسک ها به کار می رود عبارتند از:

خدمات ریسک کسب و کار^{۱۳۵}: که همان ریسک سیاسی محاسبه شده توسط راهنمای بین المللی ریسک کشوری است. خدمات ریسک کسب و کار هر سه سال یکبار منتشر میگردد. اطلاعات آن از سال ۱۹۹۷ به در دسترس می باشد. در این شاخص، ۵۰ کشور بر حسب اطلاعات مالی و اقتصادی خود در یک روند تاریخی و پیش بینی، رتبه بندی می گردند. در حال حاضر، اطلاعات خدمات ریسک کسب و کار تا سال ۲۰۰۳ موجود است.

پیش بینی های ریسک کشوری برای قرض دهندگان بین المللی^{۱۳۶}: این گزارش هر سه سال یکبار برای ۵۰ کشور منتشر می شود. چشم انداز و پیش بینی های مالی و اقتصادی کشورها در بازه ۲۰۰۳-۱۹۹۷ مبنای رتبه بندی کشورها در این دوره می باشد.

۱۳۴ - Business Environment Risk Inteligence (BERI)

۱۳۵ -Political Risk Services (PRS)

۱۳۶ - Country Risk Forecasts for International Lenders (FORELEND)

۱۷-۲ - شاخص اخلاق مالی^{۱۳۷}: این شاخص در سپتامبر هر سال برای ۱۱۰ کشور جهان منتشر می‌گردد. این شاخص بر مبنای ۱۱ مولفه و در بازه ۱۰۰-۵ محاسبه می‌گردد. یازده شاخص موردنظر در مجموع ۲۰ وزن می‌گیرند. هر مولفه دارای ۵ امتیاز است که برای بدترین حالت داده می‌شود. امتیاز کل کشور (۱۰۰*(۵*۲۰)) خواهد بود. یازده مولفه مزبور و وزن هر یک به شرح جدول زیر (شماره ۱۴) می‌باشد:

جدول ۱۴. مولفه های شاخص اخلاق مالی

وزن	مولفه
۲	سطح حل و فصل اختلافات در چارچوب الزامات بین المللی
	شرایط و ساختار وام خارجی:
۲	دامنه، اخذ امتیاز در کوتاه مدت
۱	شرایط بازار جاری
	فساد در مبادلات مالی:
۲	کلاهبرداری مستقیم
۱,۵	انحراف غیرمستقیم وجوه
	وام ها و ضمانت‌های صاحب امتیاز:
۱,۵	سطح دسترسی
۱,۵	نفوذ اهمیت راهبردی
	شایستگی خالص تکنوکراتیک:
۲,۵	ارزیابی کلی
۱,۵	دخالت سیاسی
	چارچوب قانونی:
۲	قابلیت تبدیل وجوه و منافع مدیر
۱,۵	محدودیت‌های مالیاتی

۲-۱۸- سالنامه رقابت پذیری مؤسسه توسعه مدیریت^{۱۳۸}

مؤسسه توسعه مدیریت و مجمع جهانی اقتصاد با مشارکت هم سالنامه رقابت‌پذیری جهانی^{۱۳۹} را منتشر می‌کنند و بر اساس شاخص‌هایی معین، رقابت‌پذیری کشورها را اندازه‌گیری و رتبه‌بندی می‌کنند. در سالنامه رقابت‌پذیری جهانی، رقابت‌پذیری به معنی میزان ثروتی است که یک کشور در بازار جهانی بیشتر از رقبایش خلق می‌کند. مؤسسه توسعه مدیریت اصول زیر را در قالب چهار محور، اصول رقابت‌پذیری در جهان می‌داند؛

الف. عملکرد اقتصادی

۱. کامیابی یک کشور، عملکرد اقتصادی گذشته آن را منعکس می‌سازد.
۲. رقابتی که بوسیله نیروهای بازار مدیریت می‌گردد، عملکرد اقتصادی کشور را بهبود می‌بخشد.
۳. هر چه رقابت در کشور بیشتر باشد، آنگاه احتمال اینکه بنگاه‌های داخلی در خارج از مرزها رقابت‌پذیر باشند، بیشتر می‌شود.
۴. موفقیت کشور در تجارت بین‌الملل نشان دهنده رقابت‌پذیری بنگاه‌های داخلی است (چنانچه موانع تجاری وجود نداشته باشد).
۵. درجه باز بودن برای فعالیتهای اقتصادی بین‌المللی، عملکرد اقتصادی کشور را افزایش می‌دهد.
۶. سرمایه‌گذاری بین‌المللی، منابع اقتصادی را به شکل کاراتری در سطح بین‌الملل تخصیص می‌دهد.
۷. رقابت‌پذیری صادرات محور اغلب با رو به رشد بودن اقتصاد داخلی همراه است.

ب. کارایی دولت

۱. دخالت دولت در فعالیتهای اقتصادی، جدا از ایجاد شرایط رقابتی برای شرکت‌ها و مؤسسات، باید به حداقل برسد.
۲. لیکن، دولت باید شرایط کلان و اجتماعی قابل پیش‌بینی را فراهم آورد و بنابراین، ریسک‌های خارجی را برای بنگاه‌های اقتصادی به حداقل برساند.

---

۱۳۸ - International Institute for Management Development (IMD)

۱۳۹ - World Competitiveness Yearbook (WCY)

۳. دولت باید در مورد تطبیق سیاست‌های خود با محیط متغیر بین‌المللی انعطاف‌پذیر باشد.
۴. دولت باید یک چارچوب اجتماعی پدید آورد که انصاف، برابری و عدالت را افزایش دهد و در عین حال امنیت افراد را نیز تضمین نماید.

ج. کارایی کسب‌وکار

۱. کارایی همراه با قدرت انطباق با تغییرات محیط رقابتی، ویژگی‌های مدیریتی هستند که برای رقابت‌پذیری بنگاه ضروری و حیاتی به حساب می‌آیند.
۲. تأمین مالی، فعالیت دارای ارزش افزوده را تسهیل می‌نماید.
۳. بخش مالی توسعه یافته که با محیط بین‌المللی نیز ادغام شده باشد از رقابت بین‌المللی خود حمایت می‌کند.
۴. برخورداری از سطح استاندارد بالای زندگی نیاز به ادغام شدن با اقتصاد بین‌المللی دارد.
۵. کارآفرینی در مرحله نخستین فعالیت اقتصادی مهم و ضروری است.
۶. نیروی کار ماهر، رقابت‌پذیری کشور را افزایش می‌دهد.
۷. بهره‌وری بیانگر ارزش افزوده است.
۸. بازارکار تحت تاثیر درجه رقابت‌پذیری کشور، منعطف می‌باشد.

د. زیرساخت

۱. زیرساختی که به خوبی توسعه یافته باشد، نظام‌های کارایی کسب‌وکار را در بر می‌گیرد و از فعالیت‌های اقتصادی حمایت می‌نماید.
  ۲. همچنین، یک زیر ساخت خوب توسعه یافته، فناوری اطلاعات و حمایت کارایی محیط را نیز در بر می‌گیرد.
  ۳. مزیت رقابتی می‌تواند بر مبنای کاربرد کارا و نوآورانه فناوری‌های موجود، بنا گردد.
  ۴. سرمایه‌گذاری در تحقیقات بنیادین و فعالیت نوآورانه، دانش نوینی را خلق می‌کند که برای کشور در مراحل بالای تکامل توسعه اقتصادی لازم و حیاتی می‌باشد.
  ۵. سرمایه‌گذاری بلند مدت در تحقیق و توسعه می‌تواند رقابت‌پذیری بنگاه‌ها را افزایش دهد.
  ۶. کیفیت زندگی، بخشی از جذابیت کشور می‌باشد.
  ۷. منابع آموزشی کافی و قابل دسترس، به توسعه اقتصاد دانش بنیان کمک می‌کند.
- بر اساس اصول مذکور می‌توان به شاخص‌هایی دست یافت که رقابت‌پذیری ملی را اندازه‌گیری کند. در واقع شاخص‌هایی که توسط مؤسسه توسعه مدیریت ارائه شده است مبتنی بر اصول فوق است.

جزئیات این شاخصها به دلیل مفصل و خارج بودن از حوصله این بخش، در ضمیمه گزارش قابل مشاهده است.

۲-۱۹- پیمایش‌های شرکتی عملکرد بنگاه و محیط کسب و کار

سلسله گزارش‌های موسوم به پیمایش‌های شرکتی^{۱۴۰} از جمله گزارش‌هایی است که بانک جهانی برای سنجش وضعیت محیط کسب و کار در کشورهای درحال توسعه منتشر می‌کند. پیمایش‌ها طیف وسیعی از موضوعات فضای کسب و کار را شامل می‌شوند: از تأمین مالی، فساد، زیرساخت، جرم تا رقابت و عملکرد.

پیمایش‌هایی که در کشورهای آسیای مرکزی و اروپای شرقی انجام می‌گیرند به پیمایش‌های عملکرد بنگاه و محیط کسب و کار^{۱۴۱} معروف هستند و به صورت مشترک توسط بانک جهانی و بانک اروپایی بازسازی و توسعه^{۱۴۲} انجام و منتشر می‌شوند.

این پیمایش‌ها، دارای یک پرسشنامه کانونی^{۱۴۳} است که برای شرکتهای مختلف تولیدی و توسط واحدهای مختلف بانک جهانی از سال ۲۰۰۲ به این طرف طراحی شده‌اند. از سال ۲۰۰۵ به بعد، بیشتر داده‌های جمع‌آوری شده در واحد تحلیل بنگاه^{۱۴۴} (بانک جهانی) متمرکز شده است. پرسشهای کلیدی در این پرسشنامه‌ها، روابط صاحبان کسب و کار-دولت، موضوعات مربوط به رشوه، و طرفین خصوصی قراردادهای را نشان میدهند. به دلیل حساسیت بالای پرسشها، این پیمایشها در تعامل با سازمانهای خصوصی و نمایندگان دولتی که اشتغال زایی و رشد اقتصادی را تقویت میکنند صورت می‌گیرد. مخاطبان پرسشنامه، معمولاً مدیران رده بالا و مالکان کسب و کار هستند. حسابداران و مدیران منابع انسانی شرکتهای نیز گاهی اوقات مورد مصاحبه قرار می‌گیرند. نوعاً حدود ۱۲۰۰ تا ۱۸۰۰ مصاحبه در اقتصادهای بزرگتر، ۳۶۰ مصاحبه در اقتصادهای متوسط و کمتر از ۱۵۰ مصاحبه در اقتصادهای کوچکتر گرفته می‌شود. در این مصاحبه‌ها، بخشهای خدماتی و تولیدی معمولاً در اولویت مصاحبه قرار می‌گیرند. طبقه بندی شرکتهای برحسب کدهای طبقه بندی صنعتی استاندارد بین المللی^{۱۴۵} (کدهای ۳۷-۱۵، ۴۷، ۵۰-۵۲، ۵۵، ۶۴-۶۰ و ۷۲ در نسخه ۱،۳ کدهای طبقه بندی استاندارد صنعتی بین المللی)

---

۱۴۰ Enterprise Survey

۱۴۱ Business Environment and Enterprise Performance Surveys (BEEPS)

۱۴۲ European Bank for Reconstruction and Development

۱۴۳ - Core Questionnaire

۱۴۴ - Enterprise Analysis Unit

۱۴۵ - International Standard Industrial Classification - ISIC

صورت میگیرد. شرکتهای با بیش از ۵ نفر کارکن انتخاب میشوند. بنگاههای خدماتی مانند عمده فروشی، خرده فروشی، ساختمان، هتل ها، رستورانها، حمل و نقل، ارتباطات و IT در نمونه مصاحبه جای میگیرند. شرکتهایی که ۱۰۰ درصد مالکیت دولتی دارند از مصاحبه حذف می شوند.

ساختار پیمایش ها مبتنی بر پرسشنامه کانونی است. برای اینکه پرسشها برای همه شرکتهای مرتبط باشد در برخی از پرسشها تجدید نظر می شود؛ مثلاً، سوال مربوط به کارگران تولیدی و غیرتولیدی از بخش خرده فروشی پرسیده نمی شود. سوالات هم در سطح بنگاه طراحی شده اند و هم در سطح مسایل و شرایط خاص هر کشور. مثلاً، در کشوری که گردشگری موتور محرک رشد اقتصادی آن است از محدودیتهای گمرکی سؤال می شود.

موضوعات استاندارد پیمایش های شرکتی به شرح زیر است؛

- مشخصات شرکت
- مشارکت جنسیتی
- دسترسی به تأمین مالی
- فروش سالانه
- هزینههای نهاد/نیروی کار
- ترکیب نیروی کار
- رشوه
- اخذ مجوز
- زیرساخت
- تجارت
- جرم
- رقابت
- بهره‌برداری از ظرفیت
- زمین و مجوزها
- مالیات ستانی
- فعالیت غیررسمی
- روابط دولت- صاحبان کسب و کار

- نوآوری و فناوری
- عملکرد

بیش از ۹۰ درصد پرسشها، مشخصات محیط کسب و کار کشور را معرفی می نمود. بقیه پرسشها، دیدگاه پاسخ دهندگان را درباره موانع رشد و عملکرد بنگاه را ارزیابی می کند. از آنجاکه در این گزارش جمع آوری دادهها و اطلاعات به صورت مصاحبه چهره به چهره انجام می شود، بسیار پرهزینه هستند.

روش شناسی نمونه گیری پیمایشها، نمونه گیری تصادفی با جایگزینی است. در یک نمونه تصادفی ساده، همه اعضای جامعه احتمال یکسانی برای انتخاب شدن دارند. در نمونه گیری تصادفی خوشه‌ای، واحدها در درون گروههای همگن گروه-بندی شده و نمونه‌های تصادفی در هر گروه انتخاب می شوند. اندازه بنگاه، بخش کسب و کار و منطقه جغرافیایی در درون هر کشور خوشه‌های تصادفی پیمایشها هستند.

لازم به یادآوریست گزارشهای عملکرد بنگاه و محیط کسب و کار برای ایران محاسبه نمی شوند.

۲۰-۲- شاخص محیط کسب و کار واحد اطلاعات اکونومیست (EIU)

واحد اطلاعات اکونومیست، یکی از بزرگترین و باتجربه ترین تیم های تحلیلگر در جهان را دارد که بیش از ۱۰۰ کارشناس و اقتصاددان به طور تمام وقت و در شهرهای مختلف جهان با این موسسه همکاری دارند. این کارشناسان به طور کامل اقتصاد، سیاست، انواع ریسک و صنایع را می شناسند. کارشناسان این موسسه اغلب مناطقی را پوشش می دهند که در آن کار و زندگی می کنند. به منظور به روز بودن، کارشناسان موسسه معمولاً تنها بر دو یا سه کشور متمرکز شده و اوضاع آنها را رصد می نمایند.

واحد اطلاعات اکونومیست از سال ۱۹۴۶ تاکنون با ارائه پیش بینی ها و خدمات مشورتی به کارآفرینان، تأمین کنندگان منابع مالی و دولت ها کمک های شایانی نموده و منافع زیادی را نصیب آنها نموده است.

گزارش شاخص محیط کسب و کار از سال ۲۰۰۲ توسط واحد اطلاعات اکونومیست محاسبه و منتشر می شود و بر ریسک سرمایه گذاری متمرکز است. این گزارش، محیط کسب و کار در حدود ۸۰ کشور را با ۱۸ مولفه زیر و با اختصاص نمره ای از ۱ تا ۱۰ می سنجد:

۱. محیط سیاسی
۲. محیط اقتصاد کلان
۳. فرصتهای بازار
۴. سیاستهای تجارت آزاد و رقابت

۵. سیاستهای سرمایه گذاری خارجی
  ۶. مالیات ها
  ۷. بازارهای مالی
  ۸. بازار کار
  ۹. زیرساختها
  ۱۰. درجهٔ حمایت از حقوق مالکیت بخش خصوصی
  ۱۱. قواعد دولت برای راه اندازی کسب و کارهای خصوصی جدید
  ۱۲. آزادی رقابت برای کسب و کارهای موجود
  ۱۳. حمایت از رقابت و ارتقای سطح آن
  ۱۴. حمایت از مالکیت معنوی
  ۱۵. کنترلهای قیمتی
  ۱۶. انحراف و اریب ناشی از لابی گروههای خاص منفعت جو
  ۱۷. انحراف و اریب ناشی از مالکیت و کنترل دولتی
  ۱۸. رعایت حقوق سهامداران اقلیت
- در جدیدترین گزارش محیط کسب و کار که توسط واحد اطلاعات اکونومیست منتشر شده، ایران با نمره ۳,۹۵ از ۱۰ در رتبه ۸۱ از ۸۲ کشور جا داده شده است و سنگاپور با نمره ۸,۶۵ از ۱۰ در صدر قرار دارد.

۲-۲۱- شاخص بین المللی حقوق مالکیت

شاخص بین المللی حقوق مالکیت^{۱۴۶} توسط اتحادیه حقوق مالکیت^{۱۴۷} به رهبری ارناندو دسوتو^{۱۴۸} کشورهای دنیا را از لحاظ کیفیت نظام تأمین حقوق مالکیت با هم مقایسه می کند. در این شاخص نمره‌ای از

---

۱۴۶ - International Property Rights Index (IPRI)

۱۴۷ - Property Rights Alliance

۱۴۸ - Hernando De Soto (اقتصاددان پرویی و پیشکسوت مطالعات محیط کسب و کار)

صفر تا ۱۰ به هر کشور داده می‌شود؛ به این ترتیب که نمره ۱۰ نشان‌دهنده بهترین حالت و بالاترین حد تأمین حقوق مالکیت و صفر نشان‌دهنده کمترین حد تأمین حقوق مالکیت می‌باشد.

برای اندازه‌گیری شاخص کلی حقوق مالکیت ابتدا ۱۰ نوع اطلاعات و داده‌های موجود در گزارش‌های جهانی دیگر نظیر حاکمیت قانون و سهولت انجام کسب و کار را در سه دسته نماگر محیط حقوقی و سیاسی،^{۱۴۹} نماگر حقوق مالکیت فیزیکی^{۱۵۰} و نماگر حقوق مالکیت فکری^{۱۵۱} محاسبه و در انتها برای به‌دست آوردن شاخص حقوق مالکیت با هم جمع می‌کنند.

گزارش سال ۲۰۱۵ شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت ایران را با نمره ۴ از ۱۰ در رتبه ۱۰۸ در بین ۱۲۹ کشور قرار داده است. در این گزارش فنلاند با نمره ۸٫۳ از ۱۰ رتبه نخست را به‌دست آورده و پس از آن کشورهای نروژ، نیوزیلند، لوکزامبورگ، سنگاپور، سوئیس، سوئد، ژاپن، کانادا و هلند قرار گرفته‌اند. بدترین کشور نیز میانمار با رتبه ۲٫۵ از ۱۰ معرفی شده است. نظر به اهمیت موضوع تضمین‌های حقوق مالکیت، در این بخش تعریف مولفه‌های ۱۰ گانه این شاخص ارائه می‌شود:

---

۱۴۹. در این بخش میزان آزادی قضایی، میزان تساوی قانون برای همه افراد جامعه، مقدار ثبات سیاسی، و مقدار فساد اداری کشورها با هم مقایسه می‌شود.

۱۵۰. در این بخش متغیرهایی مانند قدرت نظام قضایی در برابر حفاظت از مالکیت خصوصی، سهولت در ثبت دارایی‌ها و میزان دسترسی به وام و اعتبار مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

۱۵۱. در این بخش متغیرهایی همچون، میزان قدرت بخش قضایی برای حفاظت از حقوق مالکیت فکری، حفاظت از اختراع و قدرت قوانین مربوط به حق چاپ و نشر اندازه‌گیری می‌شود.

جدول ۱۵. نماگرهای محیط سیاسی و حقوقی در شاخص بین المللی حقوق مالکیت

نام متغیر	تشریح داده
استقلال قوه قضائیه	رتبه‌بندی نشان‌دهنده پاسخ کارشناسان به این سؤال نظرسنجی می‌باشد: آیا قوه قضائیه در کشور شما مستقل از نفوذ سیاسی اعضای دولت، شهروندان و بنگاه‌های اقتصادی است؟
حاکمیت قانون	ترکیبی از چندین مؤلفه از جمله استقلال قضایی، احترام به قانون در روابط بین شهروندان و دولت، حقوق مالکیت، اعتماد به پلیس، قوانین و الزامات سنجش حاکمیت قانون.
ثبات سیاسی	ترکیبی از چندین مؤلفه که مقدار احتمال بی‌ثباتی در قدرت دولت را با استفاده از مؤلفه‌هایی مختلف اندازه‌گیری می‌کند.
کنترل فساد	ترکیبی از چندین مؤلفه که مقدار قدرت عمومی اعمال شده برای به‌دست آوردن منافع خصوصی را در جامعه اندازه‌گیری می‌کند، از جمله شکل‌های مختلف فسادهای کوچک و بزرگ، و همچنین تحت سلطه قرار گرفتن دولت برای رسیدن به منافع شخصی.

جدول ۱۶. نماگرهای حقوق مالکیت فیزیکی در شاخص بین المللی حقوق مالکیت

نام متغیر	تشریح داده
حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی	در نظرسنجی از شرکت کنندگان خواسته شد تا به این سؤال پاسخ دهند: در کشور شما، میزان حفاظت از حقوق مالکیت بر دارایی‌های مالی تا چه اندازه قدرتمند است؟ (۱= به صورت ضعیف تعریف شده و توسط قانون محافظت نمی‌شود، ۷= به روشنی تعریف شده و توسط قانون محافظت می‌شود)
ثبات دارایی‌ها	تعداد مراحل و مقدار زمان (روز) که از نظر قانونی برای ثبت ملک لازم است، را اندازه‌گیری می‌کند. این نماگر حالت استاندارد را فرض می‌کند، که کارآفرین تمایل به خرید زمین یا ساختمان در بزرگترین شهر تجاری را دارد.
دسترسی به وام	در نظر سنجی از شرکت کنندگان پرسیده می‌شود که: دستیابی به وام بانکی در کشور شما تنها با یک طرح کسب‌وکار مطلوب و بدون وثیقه بانکی تا چه حد آسان است؟

جدول ۱۷. نماگرهای حقوق مالکیت فکری در شاخص بین المللی حقوق مالکیت

نام متغیر	تشریح داده
حمایت از حقوق مالکیت فکری	در این بخش از شرکت کنندگان در نظر سنجی خواسته شده اظهار نظر کنند: در کشور شما حفاظت از حقوق مالکیت فکری از جمله قوانین ضد جعل و تقلب تا چه اندازه قدرتمند است؟ (۱= ضعیف بوده و اجرا نمی‌شود، ۷= قوی بوده و به شدت اجرا می‌شود)
حمایت از حق اختراع	قدرت ثبت اختراع بر اساس پنج معیار: میزان شمول، عضویت در معاهدات بین‌المللی، محدودیت در ثبت اختراع، وادار کردن، و دوره محافظت

نام متغیر	تشریح داده
بهره برداری غیرمجاز از آثار دیگران	مطالعه سالانه در زمینه مبارزه با سرقت ادبی در سطوح بین‌المللی در کشورها می‌باشد

۲-۲۲. جمع بندی و نتیجه گیری

با وجود نقاط مشترک فراوان در تجربیات خارجی مطالعات محیط کسب‌وکار، تفاوت‌های ناشی از شرایط خاص کشورها (و یا حتی شهرها و ایالات) نیز مشهود است. ممکن است عدم توجه به بعضی ظرایف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بومی موجب ناکارآمدی قابل ملاحظه در مطالعات شود. این مسئله نیاز به توجه به ویژگی‌های بومی در مطالعات را روشن می‌کند. بنابراین اتکا به شاخص‌های بین‌المللی که مقیاسی یکسان بدون توجه به واقعیات درونی و خاص اقتصاد کشورها ارائه می‌دهند می‌تواند گمراه‌کننده باشد.

توصیه‌های راهبردی

بر اساس نتایج حاصل از این فصل به ویژه تجربیات سایر کشورها، می‌توان توصیه‌هایی برای سنجش محیط کسب و کار در ایران به شرح زیر ارائه کرد:

سازمان‌دهی پژوهش با مشارکت بخش خصوصی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران ارتباط نزدیکی با فعالان و تشکلهای اقتصادی دارد و نماینده و سخنگوی رسمی بخش خصوصی محسوب می‌شود. ارتباطات اتاق با فعالان و تشکلهای اقتصادی به گونه ایست که دولت از این کمیت و کیفیت روابط برخوردار نیست. دسترسی به فعالان اقتصادی، سبب سهولت اجرای روش‌های پیمایشی و نشست‌های تخصصی می‌شود. همگرایی دغدغه‌های مسئولان اتاق بازرگانی و بخش خصوصی نیز برای کشف و تحلیل نیازهای حقیقی آنان سودمند است. اتاق بازرگانی باید از روش‌های مشارکتی برای سنجش محیط کسب‌وکار استفاده کند و با جلب مشارکت زیرمجموعه‌های خود، از روابط نزدیک با بخش خصوصی بیشترین بهره را ببرد.

تعیین مولفه‌های شاخص با روش خبره‌محور و پیمایش

تعیین مولفه‌های مناسب و موثر برای تشکیل شاخص، یکی از مهم‌ترین گام‌های شاخص‌سازی است. ایران با مشکلات ساختاری و نهادی خاص خود مواجه است که الزاماً با تمام کشورهای مورد مطالعه توسط نهادهای بین‌المللی نظیر بانک جهانی یکسان نیست. چالش‌های ویژه‌ای همچون تحریم و رقابت‌های سیاسی امنیتی منطقه‌ای نیز مسائل اقتصاد ایران را از کشورهای دیگر متمایز می‌کند. بنابراین باید بسته‌ای از مولفه‌ها و نماگرهای مختص محیط کسب‌وکار ایران تدوین شود. پیشنهاد می‌شود که ابتدا فهرستی جامع و کامل از موضوعات مهم در محیط کسب‌وکار تهیه شود. سپس پالایش اولیه‌ای توسط یک تیم تخصصی انجام گردد تا فهرست خام مولفه‌ها و نماگرها فراهم شود. شایسته است که تحلیل نهایی و

جمع‌بندی مولفه‌ها با روش‌های خبره‌محور همچون پنل خبرگان و دلفی انجام شود. در نهایت می‌توان برای جلب مشارکت حداکثری و ایجاد اجماع بین ذی‌نفعان، از زیرمجموعه‌های اتاق نیز نظرسنجی کرد.

پیشنهاد دیگر این است که تیم خبرگان پژوهش، یک مجموعه واگرا باشد. ترکیبی از فعالان اقتصادی، چهره‌های دانشگاهی، نمایندگان بخش خصوصی و دولتی، بخش‌های مختلف اقتصادی همچون صنعت، کشاورزی و خدمات، می‌تواند افکار و آرای گوناگون را نمایندگی کند. البته توصیه به اجرای مجموعه‌ای کامل از این اقدامات، به معنی مانع‌تراشی برای اجرای پژوهش نبوده و متولیان سنجش محیط کسب‌وکار باید به اقتضای امکانات و منابع خود، فرایند ساده و سریعی را طراحی کنند.

گردآوری داده‌ها از طریق پیمایش کسب‌وکارها

به دلیل مشکلات نهادی و عدم دسترسی به آمارهای جامع، دقیق و به‌روز اقتصادی، پایش و سنجش محیط کسب‌وکار از طریق آمارهای رسمی دچار نقصان خواهد شد. در تجربه کشور مالزی نیز بیان شد که تیم پژوهش به دلیل مشکلات مشابه، منبع اصلی خود را یافته‌های پیمایش بنگاه‌ها قرار دادند و از آمارهای رسمی به عنوان منابع تکمیلی استفاده کردند. پیمایش به دو شیوه پرسشنامه و مصاحبه توصیه می‌شود؛ که گردآوری داده‌ها از طریق پرسشنامه و با هزینه کمتر انجام شده و از مصاحبه برای جمع‌بندی یافته‌های فصلی یا سالانه استفاده می‌شود.

شفاف‌سازی و تقویت بنیان علمی پژوهش

شاخص بومی، یک مبنای علمی و جامع‌نگر برای سنجش محیط کسب‌وکار است؛ و با نظر شخصی یک روزنامه‌نگار یا شخصیت سیاسی تفاوت دارد. با تکیه بر مبنای علمی پژوهش، می‌توان مشکلات و معضلات محیط کسب‌وکار را تبیین کرد. در صورت شفافیت کافی در فرایند پژوهش و ترویج صحیح دستاوردهای آن، اعلام خواسته‌های بخش خصوصی به دولت به شکلی دقیق‌تر و موثرتر امکان‌پذیر شده و پیگیری مطالبات فعالان اقتصادی تسهیل و تسریع می‌شود. برای مثال، در الگویی که کشور مالزی پیاده کرده است، انتخاب بنگاه‌های پیمایش شده با روش تصادفی خوشه‌ای انجام شده تا بی‌طرفی مجریان حفظ شود. مصداق دیگر شفافیت را می‌توان در تجربه امریکا مشاهده کرد که روش‌شناسی، داده‌ها، روش‌تحلیل آن‌ها و نتایج تحلیل، به صورت دوره‌ای منتشر شده و بدون جانبداری خاصی در اختیار عموم مردم قرار می‌گیرند.

برگزاری نشست‌های تخصصی و اجرای پژوهش‌های تکمیلی

اقدام تکمیلی که به تأثیرگذاری و بالندگی شاخص کمک می‌کند، برگزاری نشست‌های تخصصی و بازخوردگیری جمعی از شاخص است. هنگامی که داده‌های نامگرها و مولفه‌ها فراهم شده و تصویر کلان محیط کسب‌وکار ایران ترسیم شود، می‌توان با اتقان و اطمینان بیشتری به نقاط ضعف و قوت این محیط پی برد. گزارش‌های تحلیلی مبتنی بر آمار و

داده‌های شاخص، پیامدهای سیاست‌های دولت بر فعالیت‌های اقتصادی بخش خصوصی را تبیین می‌کنند. نشست‌های تخصصی به ارائه راهکارهای سیاسی و اقتصادی خلاقانه کمک کرده و زمینه را برای اصلاح برنامه‌های ملی فراهم می‌کنند. در چنین شرایطی برگزاری همایش‌ها یا نشست‌های عمومی، جایگاه معقولی پیدا می‌کند؛ زیرا بر خلاف بسیاری از همایش‌های نمادین، محتوا و مخاطب همایش‌های «سیاست‌گذاری محیط کسب‌وکار» مشخص و خوش‌تعریف است.

گردهم‌آیی‌ها و پژوهش‌های تکمیلی، هر قدر هم محدود و کوچک باشند، به حفظ حیات و پویایی فرایند پژوهش کمک می‌کنند. تعامل ذی‌نفعان به مشترک‌شدن ادبیات و دغدغه‌ها می‌انجامد که خود زمینه‌ساز ثبات و تداوم فرایند سنجش و بهبود محیط کسب‌وکار است.

توسعه تدریجی شاخص محیط کسب‌وکار

خواست قانون در ارزیابی محیط کسب‌وکار، تدوین شاخص و سنجش سالانه و فصلی آن به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی است. توصیه می‌شود که با توجه به سهولت و اهمیت تفکیک استانی، گام نخستین توسعه شاخص، تدوین پایلوت سالانه و با تفکیک استانی باشد. با توفیق در این امر، می‌توان تفکیک به بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی و سپس با تکرار تدریجی و اصلاح نقایص با توجه به نقادی‌های صورت گرفته، این گزارش‌ها را به صورت فصلی نیز ارائه داد. در این چارچوب می‌توان استانی‌سازی، بخشی‌سازی و فصلی‌سازی شاخص را سه گام برای تحقق کامل آن دانست.

استخراج شاخص مقایسه بین استانی

شاخص کسب‌وکار در سطح ملی، می‌تواند برای مقایسه زمانی و سنجش عمومی محیط کسب‌وکار ملی مورد استفاده باشد. اما با توجه به عدم توسعه متوازن استان‌ها، مقایسه بین استانی اهمیت خاصی دارد. برای این منظور باید مولفه‌هایی که بیشترین تفاوت را بین استان‌ها دارند، معیاری برای مقایسه قرار بگیرند. برای مثال نرخ ارز و تالطم آن برای تمام استان‌ها یکسان است، اما کیفیت زیرساخت‌ها و نیز کیفیت ارائه خدمات امنیت عمومی (پلیس و دادگاه) یا شفافیت و ثبات تصمیم‌ها و رویه‌های اجرایی مسئولان محلی در استان‌های مرکزی و مرزی تفاوت چشمگیری دارد.

طراحی و اجرای سامانه هشدار فصلی

انتشار فصلی شاخص به نسبت انتشار سالانه از این مزیت برخوردار است که چالش‌های نوپدید محیط کسب‌وکار را با تأخیر کمتری به سیاست‌گذاران گوشزد می‌کند. ۱۶ دوره پیمایش فصلی محیط کسب و کار در مرکز پژوهش‌های مجلس نشان می‌دهد تمام نماگرها و مولفه‌های محیط کسب و کار از واریانس فصلی بالایی برخوردار نیستند و بعضی متغیرها نسبت به بعضی دیگر ناپایدارتر هستند. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود که چارچوب «پایش فصلی متغیرهای ناپایدار» تدارک دیده شود تا هشدارهای فصلی درباره چالش‌ها و فرصت‌های محیط کسب‌وکار با سرعت و سهولت بیشتری به فرایند تصمیم‌گیری ملی و استانی وارد شوند.

گسترش شاخص به کسب‌وکارهای شهری و روستایی

در کشورهای صنعتی، عمده مولفه‌ها متوجه بخش صنعت و خدمات هستند و با محیط شهری گره خورده‌اند. با توجه به سهم بالای بخش خصوصی در فعالیتهای کشاورزی و روستایی در ایران، می‌توان مانند چین و مالزی چشم‌اندازی برای سنجش محیط کسب‌وکار روستایی محاسبه و اعلام کرد.

طراحی شاخص‌های مقایسه‌پذیر در طول زمان

برای آن که بتوان شاخص هر سال یا فصل را با سال یا فصل گذشته مقایسه کرد، باید مرجعی برای امتیازدهی به مولفه‌ها و نماگرها وجود داشته باشد. انتخاب مقادیر مرجع برای نماگرها، به شکلی روشن و قابل مقایسه، کمک می‌کند که داده‌های شاخص برای هر فصل یا هر سال، با مقادیر مرجع و به تبع آن با مقادیر زمان‌های دیگر قابل مقایسه باشند.

استفاده از شاخص برای ارزیابی کسب‌وکارهای دانش‌بنیان

با توجه به نقش کلیدی کسب‌وکارهای دانش‌بنیان در تحقق اقتصاد دانش‌بنیان، می‌توان شکل خاصی از شاخص محیط کسب‌وکار را توسعه داد که با ویژگی‌ها و ملزومات بومی بنگاه‌های دانش‌بنیان تطابق بیشتری داشته باشند. این شاخص ویژه می‌تواند از وزن‌دهی متفاوت مولفه‌ها حاصل شود تا نیازی به تمهیدات ویژه در گردآوری داده‌ها نباشد.

فصل ۳

مبانی نظری

سنجش محیط کسب و کار

۳-۱. مفاهیم نظری محیط شناسی

نقش کارآفرین شامل کشف و بهره‌برداری از فرصت‌های کسب‌وکار می‌شود که به فرآیند انجام این نقش، فرآیند کارآفرینی می‌گویند. در تعریف دقیق‌تر، فرآیند کارآفرینی شامل کشف، ارزیابی و بهره‌برداری از فرصت‌ها به‌منظور معرفی محصولات و خدمات جدید، روش‌های سازماندهی، بازارها، فرآیندها و مواد اولیه جدید، از طریق تلاش‌های سازمان‌یافته‌ای است که قبلاً صورت نگرفته است (Shane & Venkataraman, 2000).

مطالعه عللی که تشریح می‌کنند چرا در یک کشور یا منطقه در نقطه‌ای از زمان کارآفرینان زیادی ظهور می‌کنند نیاز به توجه به مجموعه‌ای از عوامل است:

الف) ویژگی‌های فردی افراد، جنبه‌های متمایز شخصیتی کارآفرینان،

ب) محیطی که کارآفرین در آن فعالیت می‌کند (Cuervo, 2005).

ویژگی‌های شخصیتی افراد به‌طور گسترده در مطالعات کارآفرینی مورد بحث قرار گرفته است. عوامل روانشناسانه (خلاقیت، ریسک‌پذیری، نیاز به موفقیت، تمایل به خودمختاری و استقلال، جستجوی قدرت و ...) و عوامل غیرروانشناسانه (آموزش، تجربه در ایجاد شرکت، موقعیت اجتماعی و ...) تصمیم‌گیری برای بهره‌برداری از فرصت‌ها را تسهیل می‌کنند.

به هر حال، موفقیت در تشخیص و بهره‌برداری از چنین فرصت‌هایی به شرایط محیطی که کارآفرین بالقوه در آن عمل می‌کند نیز بستگی دارد. هر چه محیط شرایط بهتری داشته باشد، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر است و هر چه بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی در جامعه‌ای بیشتر باشد، عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه بیشتر می‌شود. پس توجه به محیطی که کارآفرین در آن فعالیت می‌کند، اهمیت دارد.

محیط یک سیستم را عواملی تشکیل می‌دهند که در خارج از سیستم قرار می‌گیرند، اما بر آن تأثیرگذار هستند. شناسایی محیط و عوامل محیطی معمولاً به‌سادگی انجام نمی‌گیرد، زیرا مرز سیستم با محیط، مرز ظاهری نیست، بلکه قراردادی است (Churchman, 1974). طبق تعریف چرچمن، محیط، عوامل و اشیایی را شامل

می‌شود که در رابطه خود با سیستم مؤثر و غیرقابل تغییرند. او به مدیران توصیه می‌کند در رابطه با شناسایی عوامل محیطی دو سؤال مطرح کنند: اول اینکه، آیا عامل مورد نظر سیستم را متأثر می‌سازد یا خیر؟ اگر پاسخ این سؤال مثبت باشد، سؤال دوم را بدینسان مطرح می‌کند: آیا سیستم قادر به تغییر آن عامل است؟ به عبارت دیگر می‌تواند آن محدودیت یا مانع را از پیش پای فعالیت‌های خود بردارد؟ در صورتی که پاسخ سؤال دوم منفی باشد، آن عامل، یک عامل محیطی است (Churchman, 1974). با استفاده از جدول زیر می‌توان ماهیت عوامل مرتبط با سیستم را تعیین کرد. بر این اساس، مؤلفه‌های مهم محیط کسب و کار، مجموعه عواملی هستند که بر اداره و عملکرد بنگاه‌ها در جامعه مورد مطالعه اثر می‌گذارند، اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند.

جدول ۱۸. جدول عناصر مؤثر بر سیستم

عوامل	مؤثر بر سیستم	بی تأثیر بر سیستم
تحت کنترل سیستم	عامل سیستمی (درونی)	نه سیستمی و نه محیطی
خارج از کنترل سیستم	عامل محیطی	

کسب و کار، سیستمی باز است که از یک سو منابع از فضای محیطی دریافت می‌کند و از سوی دیگر کالاها و خدمات تولید شده را به محیط عرضه می‌کند. از آنجا که بنگاه عواملی از قبیل نیروی انسانی، سرمایه، دانش فنی، انرژی و مواد اولیه از جامعه دریافت می‌کند و از قوانین دولت، قانون مالیات‌ها، مقررات تنظیم بازار، ارزش‌های فرهنگی و هنجارهای اجتماعی پیروی می‌کند، لذا در واقع بنگاه سازمانی پویا است زیرا در محیطی پر از تغییرات و پویا فعالیت می‌کند. خاطر نشان می‌سازد بنگاه نمی‌تواند فضای کسب و کار را تغییر دهد بلکه با ملاحظه آن بایستی اقدامات متناسبی را از طریق تعدیل در محیط درونی انجام دهد. نیروهای محیطی متعددی در فضای کسب و کار بنگاه وجود دارند که برخی از این نیروها در درون بنگاه قرار دارند و برخی دیگر در سطوح ملی، منطقه‌ای و حتی بین‌المللی قرار دارند.

به نظر رابین وود (Wood, 2000)، محیط کسب و کار عبارت است از مجموعه عوامل و نیروهای اقتصادی، سیاسی، تکنولوژیکی و اجتماعی که عمدتاً از خارج، کسب و کار را متأثر و کنترل می‌کنند. طبق این نگرش، هیچ کسب و کاری در خلأ فعالیت نمی‌کند. همه کسب و کارها با وقایعی که در پیرامون خود رخ می‌دهد دایم در تعامل و یا تقابل هستند.

گاهی به جای عبارت "محیط کسب و کار" از عبارت "فضای کسب و کار"^{۱۵۲} استفاده می‌شود. به طور معمول، این دو عبارت مترادف هم هستند؛ سیمون وایت (۲۰۰۴) هر دو عبارت را مترادف یکدیگر به کار گرفته و آن را چنین تعریف می‌کند؛ دامنه وسیعی از عناصر خارجی که بر رشد و عملکرد بنگاهها تأثیر می‌گذارد (White, 2004).

وقایع و عوامل خارجی کسب و کار بر کارکردهای داخلی و احتمالاً حتی بر اهداف و استراتژی‌های آن تأثیر قاطعی می‌گذارد. درباره اینکه این عوامل خارجی دقیقاً چه عواملی هستند اختلاف نظر وجود دارد.

وورتینگتون و بریتون محیط کسب و کار را سطح بندی می‌کنند؛ یک سطح مربوط به عوامل خارجی میشود که گرایش به تأثیرگذاری مستقیم‌تر بر عملیات جاری بنگاه دارند. آنها این محیط را محیط عملیاتی یا مستقیم^{۱۵۳} نامگذاری می‌کنند که شامل تأمین کنندگان، رقبا، بازارهای کار، نهادهای مالی، مشتریان، سازمانها و اتحادیه های تجاری و احتمالاً شرکتهای مادر می‌شود (Worthington & Britton, 2009).

سطح دیگر عوامل خارجی، عواملی هستند که گرایش به تأثیرات عمومی دارند. وورتینگتون و بریتون (۲۰۰۶) این محیط را محیط عمومی یا زمینه‌ای^{۱۵۴} می‌نامند که مشتمل بر عوامل کلان محیطی مانند عوامل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی فرهنگی، تکنولوژیکی و حقوقی می‌گردد و بر طیف وسیعی از کسب و کارها

۱۵۲- Business climate

۱۵۳ - immediate or operational environment

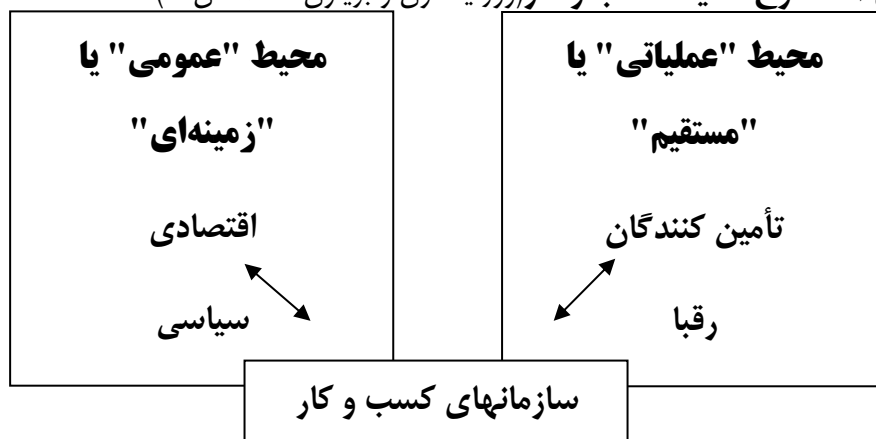
۱۵۴ - General or contextual environment

تأثیر می‌گذارد. چنین عواملی نه تنها در منابع محلی و ملی بلکه در توسعه های بین المللی و فراملی هم ریشه دارند.

بر این مبنا، وورتینگتون و بریتون (۲۰۰۶) تحلیل محیط عمومی کسب و کار را تحلیل مجموعه عوامل محیط سیاسی، محیط اقتصادی، محیط اجتماعی، محیط تکنولوژیکی، محیط حقوقی و محیط اخلاقی می‌دانند. تحلیل محیط عملیاتی نیز به تحلیل بازارهای منابع، رقبا و مشتریان معطوف میگردد.

در محیط سیاسی، ماهیت نظام سیاسی، فرآیندها و نهادهای آن، دخالت دولت در اقتصاد و آثار آن در رفتار و ساختار بازار و نیز عملکرد کسب و کارها مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. تمایز بین محیط سیاسی و محیط اقتصادی و همینطور محیط حقوقی تا حدی با سهولت انجام می‌گیرد؛

شکل ۳. سطوح محیط کسب و کار (وورتینگتون و بریتون ۲۰۰۶، ص. ۶)

در محیط اقتصادی، علاوه بر نقش دولت در اقتصاد، ابعاد اقتصادی فعالیت‌های کسب و کار، ابعاد ساختاری بنگاهها و بازارها و نیز انطباق تئوری های اقتصادی و کاربردهای آنها تجزیه و تحلیل میگردد.

در محیط اجتماعی، فرهنگی و دموگرافیک عرضه و هم تقاضا متأثر می‌شوند. به طور مثال، عوامل فرهنگی میتوانند بر نوع محصولات تولید یا فروخته شده و قیمت آنها تأثیر بگذارند یا اینکه مردم منبع کلیدی سازمانها و بخش بنیادین بازارها محسوب میشوند.

در محیط تکنولوژیکی، سرمایه گذاری در تکنولوژی و نوآوری کلید موفقیت بنگاه تلقی می شود که به وضوح تفاوت در رقابت پذیری نسبی کشورهای مختلف را تبیین می کند.

در محیط حقوقی، اعتقاد بر این است که قوانین بر وضعیت سازمان، رابطه آن با مشتریان و تأمین کنندگان و نیز فعالیتها و رویه های داخلی حکم فرما است. قوانین هم از دولت و هم از مراجع قضایی برمیخیزد لذا بایستی فرآیندها و نهادهای قانونگذاری در محیط کسب و کار شناسایی گردند.

محیط اخلاقی کسب و کارها، ناظر بر ملاحظات اخلاقی در رفتار کسب و کار بویژه در میان شرکتهای بزرگ و معروف است. یکی از ملاحظات اخلاقی، تقاضای بنگاهها برای عمل به روش مسؤولیت پذیری اجتماعی و ملاحظه آثار فعالیتها بر مردم، محیط زندگی آنها و محیط طبیعی است.

تقسیم بندی دیگر از محیط کسب و کار تو سب کمپبل و کریگ صورت گرفته است که آن را به محیط خارجی کلان کسب و کار^{۱۵۵} و محیط خارجی خرد^{۱۵۶} تقسیم می نمایند (Campbell & Craig, 2005). محیط کلان شامل محیط سیاسی، محیط اقتصادی، محیط اجتماعی، محیط تکنولوژیکی، محیط اکولوژیکی، محیط حقوقی، و محیط بین المللی می باشد. در محیط خرد، نظام بازار، قیمتها و هزینه ها، عرضه و تقاضا، ساختار بازار و رابطه آن با دولت مورد بررسی قرار می گیرد. مشاهده می کنیم که محیط کلان مورد نظر کمپبل و کریگ (۲۰۰۵) شبیه سطح محیط عمومی و ورتینگتون و بریتون (۲۰۰۶) می باشد. اختلاف اصلی این دو تقسیم بندی، به تعبیر کریگ و کمپبل، در محیط خرد، و به تعبیر وورتینگتون و بریتون در محیط عملیاتی می باشد.

تقسیم بندی دیگر از محیط کسب و کار تو سب شین (۲۰۰۳) صورت گرفته است که در کتاب نظریه عمومی کارآفرینی خود ارائه کرده است. در این پژوهش از تقسیم بندی بسط یافته کار شین استفاده می شود.

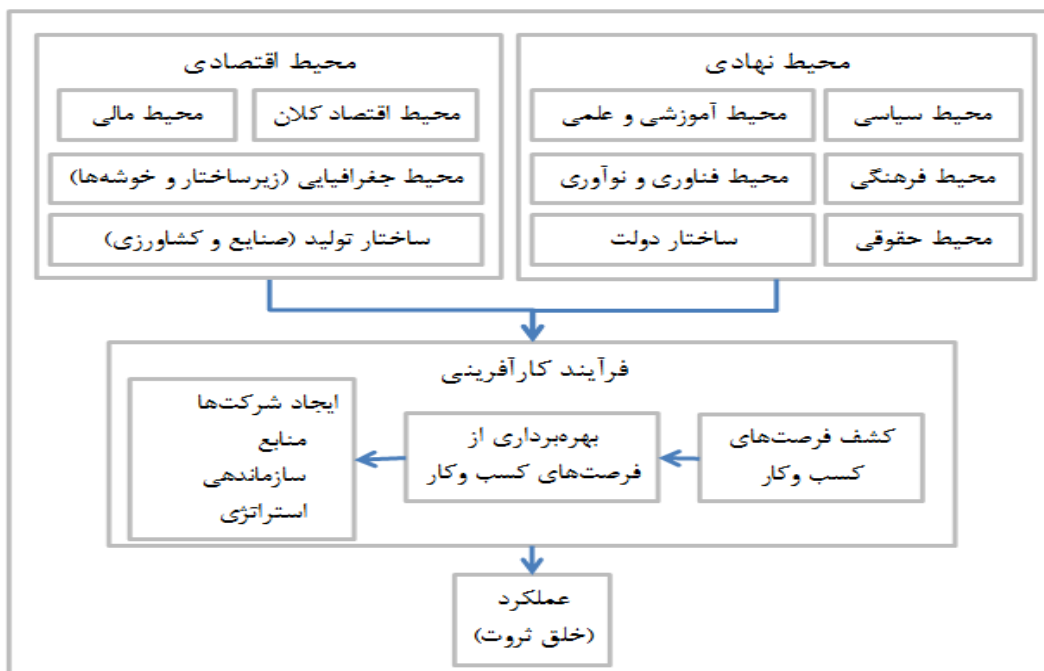
۱۵۵ -The external business macro-environment

۱۵۶ -The external business micro-environment

۳-۲. محیط کسب و کار بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین

بر اساس نظریه عمومی شین می‌توان دو مجموعه عوامل محیطی معین: محیط اقتصادی و محیط نهادی را تفکیک کرد. عوامل محیط اقتصادی شامل محیط اقتصاد کلان، محیط مالی، ساختار تولید و محیط جغرافیایی و عوامل محیط نهادی شامل محیط سیاسی، محیط آموزشی و علمی، محیط فرهنگی، محیط حقوقی، محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت می‌شود. این دو مجموعه عوامل بر کسب و کارهای موجود و بر فرآیند کارآفرینی که در واقع نقطه آغازین کسب و کار است، اثر می‌گذارند. هر چه محیط کسب و کار (محیط نهادی و اقتصادی) شرایط بهتری داشته باشد، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر است و هر چه بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی در جامعه‌ای بیشتر باشد، عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه بیشتر می‌شود (شکل ۱).

شکل ۴. مدل مفهومی بسط یافته محیط کسب و کار بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین

مأخذ: اقتباس تیم تحقیق از شین ۲۰۰۳.

۱. محیط نهادی

محیط نهادی مفهومی است که تعریف آن مستلزم تعریف مفهوم نهاد است. به طور کلی نهادها در شکل قواعد و روال‌های تقویت‌کننده توسعه بخش خصوصی ظاهر می‌شوند و بازدهی حاصل از تولید بخش خصوصی را افزایش می‌دهند. در اغلب مطالعات انجام شده در زمینه نهادها، به تعاریف نورث استناد شده است. بنابر تعریفی که نورث از نهادها کرده است نهادها محدودیت‌هایی هستند که از جانب افراد بر تعاملات بین آنها تحمیل می‌شود. این محدودیت‌ها عبارتند از:

- قواعد رسمی شامل قانون اساسی، قوانین موضوعه، قوانین عادی و آیین‌نامه‌ها،

- محدودیت‌های غیررسمی شامل هنجارها، عرف و قوانین رفتاری خودتحمیل.

نورث با تمایز قائل شدن بین سازمان‌ها و نهادها، سازمان‌ها را به بازیگران و نهادها را به قواعد بازی تشبیه می‌کند (North, 1991).

شومپتر نیز از اصطلاح «جَو اجتماعی»^{۱۵۷} استفاده کرده که مفهومی پیچیده است و کل محیط سیاسی - اجتماعی که کارآفرین در آن عمل می‌کند را دربرمی‌گیرد و آن شامل ارزش‌های اجتماعی یک کشور خاص که کارآفرین باید در آن عمل کند و شامل نظام آموزشی نیز می‌شود. یک عامل مهم در «جَو»، فهم کارآفرین از قواعد بازی است. تغییرات در قواعد بازی می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر کارآفرینی در اقتصاد بگذارد (Higgins B. , 1968, p. 94). بر این اساس می‌توان محیط نهادی را بر اساس تعریف شومپتر از جَو اجتماعی در نظر گرفت که یک عامل آن «نهادها» خواهند بود که با قواعد بازی نورث منطبق است.

به گفته نورث، نهادها رفتار را شکل می‌دهند: «نهادها ساختار انگیزشی یک اقتصاد را تعیین می‌کنند، با تغییر ساختارها جهت تغییر اقتصادی به سمت رشد، رکود یا سقوط تغییر می‌یابد» (North, 1991, p. 97). بر این اساس، نهادهای سازنده، نهادهایی هستند که ساختار انگیزشی اقتصاد را به صورتی شکل دهند که تغییر اقتصادی به سمت رشد اقتصادی باشد. به عبارت دیگر نهادهای سازنده، رفتار بازیگران اقتصاد مانند دولت، کارآفرینان و سایرین را از طریق ساختار انگیزشی آنها در جهت رشد و توسعه اقتصادی شکل می‌دهند. نظام‌های حسابداری و حسابرسی و چارچوب‌های قانونی و نظارتی از جمله

نهادهایی هستند که رفتار رانت‌جویانه افراد و رفتار غیرمحتاطانه مالی دولت را محدود می‌کنند و رفتار آنها را در جهت رشد و توسعه اقتصادی هدایت می‌کنند.

نورث معتقد است که رشد اقتصادی آمریکا در قرن نوزده ناشی از چارچوب نهادی مناسب بوده است. وی در مقایسه انگلستان و اسپانیا در قرن ۱۶، به این نتیجه رسیده است که تشکیل پارلمان انگلستان باعث کاهش فعالیت‌های رانت‌جویانه قدرتمندان، امنیت هرچه بیشتر حقوق مالکیت و ایجاد نظام قضایی بیطرف و کارآمد گردید در حالی که اسپانیا از یک دیوانسالاری متمرکز رنج می‌برد و در آن همه اجزای اقتصاد و بدنه سیاسی کشور با هدف گسترش منافع سلطنت در کنار یکدیگر چیده شده بود. نورث تأکید می‌کند که در بخش اعظمی از تاریخ و در بیشتر اقتصادها، نهادهایی که به محدود کردن تولید، کارتراشیدن و جنایت‌پاداش می‌دهند بیشتر از نهادهایی بوده‌اند که به فعالیت‌های اقتصادی مولد‌پاداش می‌دهند.

دنی رودریک بر اهمیت پنج نهاد تأکید می‌کند؛ حقوق مالکیت، نهادهای مقرراتی، نهادهای تثبیت اقتصادی کلان، نهادهای تأمین اجتماعی و نهادهای مدیریت منازعات^{۱۵۸} (Rodrik, 2000).

مونتنگرو و اسلام (Islam & Montenegro, 2002) در تلاش برای تبیین عوامل تعیین‌کننده کیفیت نهادی به این نتایج دست یافته‌اند؛ درجه باز بودن اقتصاد ارتباط مستقیم و مثبتی با کیفیت نهادی دارد. متغیرهای اجتماعی نظیر نابرابری درآمد یا تنوع قومی با کیفیت نهادی همراه نمی‌شوند در حالی که ویژگی‌های نهادی خاص نظیر آزادی سیاسی و توازن در نظام سیاسی با کیفیت نهادی پیوند مثبت دارد. این یافته‌ها با استفاده از مجموعه نمونه‌ها و داده‌های متفاوت بعد از کنترل متغیرها توسط مؤلفان نیز به‌طور قوی تأیید می‌گردد.

نهادهای یک کشور و عملکردشان سبب توسعه شرکت‌ها می‌شوند. برخی از نهادها با حمایت مؤثر از حقوق مالکیت و حداقل مداخله اجرایی، حجم بالاتری از سرمایه‌گذاری فیزیکی و سرمایه انسانی را همراه با استفاده مؤثر از این عوامل میسر می‌سازند. این نظریه مطرح است که تفاوت میان نهادها و سیاست‌های تنظیم‌گر^{۱۵۹} کشورهای مختلف به تفاوت در توسعه شرکت‌ها منجر می‌شود. بنابراین نهادها نقشی مهم در رفتار کارآفرینانه برعهده دارند (Moran & Ghoshal., 1999).

---

۱۵۸ Conflict Management

۱۵۹. Regulatory Policies

حمایت از سرمایه‌گذاران نه تنها شامل حمایت از حقوق مالکیت می‌شود، بلکه حمایت از استفاده از اطلاعات و ایجاد محدودیت‌هایی برای مدیران و کارآفرینانی که به دنبال منفعت به زیان سهام‌داران هستند را نیز شامل می‌شود. حمایت از سرمایه‌گذاران نه تنها سبب توسعه بازارها و افزایش ارزش آنها می‌شود، بلکه به خلق شرکت‌های جدید از طریق تسهیل تأمین مالی تحت شرایط بهتر (Demirguc-Kunt & Maksimovic, 1998)، کاهش ریسک، تخصیص کارآتر منابع، و وجود یک بازار سرمایه خطرپذیر شامل فرشتگان کسب‌وکار، شرکای مالی، صندوق‌های سرمایه خطرپذیر یا سرمایه‌داران صرف، منجر می‌شود.

بر اساس نظریه عمومی کارآفرینی شین، ایجاد شرکت‌ها به محیط حقوقی و سیاسی، نظام آموزشی و مدل علم و فناوری و به محیط فرهنگی و ارزش‌های اجتماعی وابسته است. این عوامل، قواعد فراگیر رفتاری را فراهم می‌آورند که نه تنها کشف فرصت‌های کارآفرینی، بلکه مهمتر از آن، تبدیلشان به واقعیت‌هایی در شکل شرکت‌ها را تسهیل می‌کنند. در مجموع، محیط نهادی را می‌توان شامل اجزای محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی، محیط آموزشی و علمی، محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت دانست.

الف) محیط سیاسی

محیط سیاسی می‌تواند توسعه شرکت‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. ایده‌های حمایت‌گرایانه^{۱۶۰} و بازارهای در معرض هوا و هوس سیاسی^{۱۶۱}، تعداد رانت‌جویان و تصاحب ثروت به هزینه کارآفرینان مولد ثروت را افزایش می‌دهد و در نتیجه جو تحقیر^{۱۶۲} فعالیت کارآفرینی به وجود می‌آید. اندازه و وزن فعالیت اقتصادی دولت و فعالیت نظار کارآفرینانه جدیدی که به دنبال تغییر محیط است، و قدرت دولت با در اختیار داشتن رانت‌ها افزایش می‌یابد. این امر با مداخله دولت از طریق سیاست صنعتی که رقابت را محدود و کارآفرینان را ترغیب به دنبال کردن یارانه‌ها، حمایت از شرکت‌های خارجی یا موقعیت‌های انحصاری می‌کند، رخ می‌دهد. برای مثال، تحلیل کارپرس و تافونل (Carreras & Tafunell, 1997, p. 299) از شرکت‌های بزرگ اسپانیایی در دوره ۱۹۹۰-۱۹۱۷، شکنندگی این شرکت‌ها را به دلیل مداخله بیش از حد دولت در اقتصاد^{۱۶۳}، هم از طریق

---

۱۶۰. Protectionist

۱۶۱. Political Whim

۱۶۲. Disdain

۱۶۳. The Hyperactivity of Governmental Intervention

شرکت‌های دولتی و هم از طریق مقررات بیش از حد^{۱۶۴} و براساس جستجو برای کسب رانت‌ها در این دوره نشان می‌دهد. موانع زیاد برای ورود به بازارها نه تنها نوآوری تازه واردین را کاهش می‌دهد، بلکه فشار رقابتی را بر فعالین موجود و در طی زمان کاهش می‌دهد که در نهایت شرکت‌ها را تضعیف می‌کند (Cuervo, 2005).

یک چارچوب مداخله‌گرایانه با آزادی عمل دولت و سیاستمداران به تخصیص ناکافی منابع و شکل‌گیری محیطی ضدفعالیت کارآفرینانه منجر می‌شود. مداخله بیش از حد، عدم اطمینان به فعالیت کارآفرینان را افزایش داده و در نتیجه توسعه شرکت‌های جدید را محدود می‌کند درحالی که از رونق کسب‌وکارهای مورد حمایت نظام ارتباطات سیاسی و حتی همراه با رشوه حمایت می‌کند. بامول (Baumol, 1993) بین کارآفرینان خوب و بد براساس فعالیت‌های مولد یا نامولد^{۱۶۵} آنها تمایز قائل شده که فعالیت‌های مولد به نوآوری و اشاعه فناوری‌ها مربوط می‌شود، اما فعالیت‌های نامولد به رانت‌جویی ارتباط می‌یابد. وی فعالیت‌های نامولد را مورد توجه قرار می‌دهد که رانت‌های به‌دست آمده سهمی در خلق محصولات برای جامعه ندارند. رفتار کارآفرینان در یک نقطه از زمان و مکان به قواعد بازی بستگی دارد به‌عبارت دیگر ساختار پاداش‌هایی که در اقتصاد وجود دارد، منابع را به فعالیت‌های مولد یا نامولد تخصیص می‌دهد.

ثبات سیاسی یک ویژگی مهم از محیط سیاسی است که به معنی قانونمند بودن تغییر دولت در نظر گرفته می‌شود. این تلقی از ثبات سیاسی اگرچه غلط نیست اما ناکافی است. مناسبتر آن است که در تعریف ثبات سیاسی، طول عمر دولتها، و نیز طول عمر اجزاء دولتها را نیز مدنظر قرار دهیم. ثبات مدیریت در سطوح میانی (اعم از وزارتخانه‌ها، ادارات کل، استانداریها، شهرداریها، دانشگاه‌های بزرگ و شرکتهای مهم دولتی) جزء لاینفک ثبات سیاسی است. علاوه بر آن، موضوع دیگری که باید در هنگام سنجش ثبات سیاسی مورد توجه جدی قرار بگیرد، نحوه تعامل دولتهای جدید (اعم از دولتهایی که به صورت قانونمند بر سر کار آمده‌اند یا دولتهایی که از طریق کودتا و مانند آن قدرت را به دست گرفته‌اند) با سیاستها و قوانین برجای مانده از دولت قبلی است. در محیطهای کسب و کار ناامن، این پدیده کاملاً شایع است که متعاقب تغییر دولت، تغییرات وسیعی در سیاستها و قوانین اتفاق می‌افتد.

سطح فساد اقتصادی ویژگی مهم دیگر از محیط سیاسی است که به معنی نقض قوانین موجود برای تأمین منافع و سود شخصی تعریف می‌شود. رواج فساد یکی از مهم‌ترین موانع توسعه اقتصادی و موجب ناکارآمدی سیاست‌های دولت است.

---

۱۶۴. High Regulation

۱۶۵. Productive or Unproductive

فساد با کاهش سرمایه‌گذاری موجب کاهش رشد اقتصادی شده و فعالیتهای اقتصادی و سرمایه‌گذاریها را از شکل مولد آن به سوی رانتهای و فعالیتهای زیرزمینی سوق می‌دهد.

ب) محیط حقوقی

«محیط حقوقی کسب‌وکار»^{۱۶۶} در واقع متناظر با نظام حقوقی لازم‌الاجرا در هر کشور، اعم از قانون، مقررات، عرف، رویه قضایی و مانند اینهاست و مهمترین اجزای آن، قوانین و مقررات مربوط به شرکتها، قراردادهای، آیین دادرسی مدنی و کیفری و مسئولیت مدنی است. کسب‌وکارها برای فعالیت و ادامه حیات، نیازمند پیش‌نیازها و ضرورت‌های مختلفی هستند. یکی از مهمترین این الزامات، بستر قانونی - حقوقی مناسب است. ابعاد این بستر حقوقی در تفاسیر و تعبیر مختلف از نظریه حاکمیت قانون تبیین و تأمین شده است.

الزاماتی که برای محیط حقوقی کسب‌وکار قابل دسته‌بندی است و توسط حاکمیت قانون تأمین و تضمین می‌شوند عبارتند از: قابلیت پیش‌بینی، تأمین و تضمین حقوق مالکیت، تأمین فرصت برابر و برخورد برابر و منصفانه حکومت و کاهش هزینه‌های مبادله (مرکز مالگیری، ۱۳۹۲).

بوترو، جانکوو، لاپورتا، لویز دو سیلانس و شلایفر (۲۰۰۴)، مقررات بازار کار را مطالعه نموده اند؛ مقررات بازار کار در این مطالعه، قوانین اشتغال، روابط جمعی و تأمین اجتماعی در ۸۵ کشور را دربر گرفته است. قوانین اشتغال، بر قراردادهای اشتغال فردی حاکم است. حقوق روابط صنعتی یا جمعی، چانه زنی، انطباق و اجرای توافقات جمعی، سازمان اتحادیه‌های تجاری، و فعالیت صنعتی توسط کارگران و کارفرمایان را تنظیم می‌کند (Botero, Djankov, Porta, Lopez-de-Silanes, & Shleifer, 2004).

ج) محیط فرهنگی

محیط فرهنگی برحسب ارزش‌ها و عقاید و مشروعیت فعالیت کارآفرینانه، انگیزه‌هایی برای بهره‌برداری از فرصت‌ها ایجاد می‌کند. بحث‌هایی مطرح است که برخی مذاهب نسبت به برخی دیگر کمتر کارآفرینانه هستند. بحث قدیمی مطرح، مقایسه کاتولیک و پروتستان (Weber, 1930) است که در آن کالوینیسیم^{۱۶۷} مدلی از یک اخلاق پروتستان دارای اعمال ریاضتی،

---

۱۶۶. Legal Environment of Business

۱۶۷. Calvinism

ممنوعیت تجمل‌گرایی^{۱۶۸} و پذیرش سود و انباشت سرمایه ناشی از کسب‌وکار است.

مشروعیت فعالیت کارآفرینانه در جامعه در نقطه‌ای از زمان اهمیت دارد. مشروعیت را می‌توان به‌عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها نگرست که پشتیبانی اجتماعی و اخلاقی را همراه یا بدون حمایت قانونی از فعالیت‌های معینی انعکاس می‌دهد. ارزش‌های جامعه یا تجربه قبلی کارآفرینان در جامعه، مشروعیت را تقویت و از کارافتادن محدودیت‌های قانونی و هنجارهای فرهنگی در تضاد با روح کارآفرینی را تسهیل می‌کند. ایجاد شرکت‌ها نه تنها صنعت را تغییر می‌دهد، بلکه به‌عنوان عامل شتاب‌دهنده^{۱۶۹} برای ایجاد شرکت‌های جدید در سایر صنایع کار می‌کند (Bygrave & Minniti, 2000).

ارزش‌هایی وجود دارند که تمجید موفقیت و پذیرش شکست، تغییر و خلاقیت را پشتیبانی می‌کنند. فرهنگ، نظامی از ارزش‌ها، عقاید و مفروضات است که بر فعالیت‌ها و روش انجام کارها اثر دارد. یک فرهنگ پیشرو^{۱۷۰} بر مبنای پنج ارزش است: خودمختاری یا آزادی اقدام مستقل، نوآوری یا آزادی آزمایش، پذیرش ریسک‌ها، پشتیبانی از ابتکار عمل و رقابت‌پذیری (Lumpkin & Dess, 1996). در مقابل، جوامع سنتی بر احترام به وضع موجود و عدم پذیرش تغییر متمرکز هستند. برای مثال، گزارش کمیسیون اروپا در مارس ۲۰۰۴ درباره ایجاد شرکت‌ها، ریسک‌گریزی و ترس از شکست بالاتری را در اروپا نسبت به ایالات متحده نشان می‌دهد که در نرخ پایین‌تر ایجاد شرکت در اروپا منعکس می‌شود: تنها ۴ درصد از اروپایی‌ها در ایجاد کسب‌وکار جدید در سه سال اخیر در مقایسه با ۱۲ درصد آمریکایی‌ها درگیر شده‌اند (Cuervo, 2005).

در نهایت، در جامعه‌ای که ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی در سطح بالایی قرار داشته و افراد به شدت متعهد به احترام به آنها هستند، اعتماد وجود دارد و تمایل به درگیر شدن در رفتار فرصت‌طلبانه محدود است. بازارهای داخلی به‌طور کارآمد عمل می‌کنند. مدیران مجری این بازارها درستکار بوده و به شدت کار می‌کنند (Casson, 2003, p. 284). در مقابل، در جامعه‌ای که هنجارها در سطح پایینی قرار داشته و پشتیبانی ضعیفی از این هنجارها به عمل می‌آید، اعتماد وجود نداشته و فرصت‌طلبی مسئله‌ای جدی می‌شود. تفاوت‌های میان کشورها در فعالیت کارآفرینانه به مجموعه‌ای از نهادها بستگی دارد که رفتار بخش خصوصی در هر کشور را هدایت یا محدود می‌کند (Busenitz, Gómez, & Spencer, 2000).

---

۱۶۸. Luxury

۱۶۹. Catalyst

۱۷۰. Progressive

د) محیط آموزشی و علمی

نظام آموزشی عاملی کلیدی در خلق سرمایه انسانی است که از توسعه شرکت‌ها و کارآفرینان پشتیبانی می‌کنند. ایجاد و توسعه کسب‌وکارها به دانشگاه‌ها هم به جهت آموزشی که ارائه می‌کنند و هم به دلیل تحقیق و نوآوری که ایجاد می‌کنند، بستگی دارد. مدل آموزشی که می‌تواند سرمشق قرار گیرد دانشگاه هامبولد برلین^{۱۷۱} در شروع قرن نوزدهم یا مؤسسه تکنولوژی ماساچوست^{۱۷۲}، کالتک^{۱۷۳} یا استنفورد امروزی به دلیل توانایی‌شان در حمایت از نسل شرکت‌های جدید هستند (Cuervo, 2005).

در شرایط فعلی، توسعه دانش و کارآفرینی، دارایی‌های ارزشمندتری از سرمایه سنتی یا منابع طبیعی نسبت به قبل محسوب می‌شوند. موفقیت یک بازار برای ایده‌ها (Casper & Murray, 2003) به نهادهای آموزشی فعال (Kenney, 1986)، نهادهای تأمین مالی ریسک (Lerner, 1995)، استعداد مدیریت (Higgins & Gulati, 2003) و همکاری درون شرکت^{۱۷۴} (Carlson, 2003) نیازمند است.

در بخش‌هایی از اروپا، فرهنگ دانشگاه و کارمندان دولت، ارتباط مؤثر و مفید بین دانشگاه و شرکت و همچنین ارتباط و تحرک بین تحقیقات بنیادی و کاربردی را محدود می‌کند. به علاوه، فقدان نوآوری و فناوری‌های جدید در میان شرکت‌ها نیز از ایجاد یک روح کارآفرینانه درون دانشگاه جلوگیری می‌کند. همچنین، محدودیت‌هایی برای ریسک‌پذیری و رفتار فعالان دانشگاه‌ها وجود دارد که به برنامه‌هایی آموزشی منجر می‌شود که توسعه فرهنگ کارآفرینانه که از ایجاد شرکت‌های جدید حمایت می‌کند را محدود می‌کند (Cuervo, 2005).

د) محیط فناوری و نوآوری

اقتصاد نوین با نوآوری‌های فناورانه در طول چند دهه گذشته همراه بوده است که به نظر می‌رسد این نوآوری‌ها از اواسط دهه ۱۹۹۰ به بار نشسته باشد. نوآوری‌های فناورانه در قیمت‌های پایین و کارایی بالای کامپیوترها، اینترنت، ارائه کالاها و خدمات جدید، نوآوری در بازارهای مالی، روش‌های نوین پرداخت و نظیر آن متبلور می‌شدند. کاهش هزینه‌ها،

---

۱۷۱. Humboldt University of Berlin

۱۷۲. Massachusetts Institute of Technology (MIT)

۱۷۳. Caltech

۱۷۴. A cluster of Inter-firm Collaboration

بهبود کیفیت، افزایش کارایی با استفاده از این تغییرات فناورانه در سایر کالاها و خدمات ممکن می‌گردد. در «اقتصاد نوین»، بنگاه‌ها مزیتی رقابتی خود را از ایده‌ها، به جای اشیاء، می‌گیرند، شرکت‌ها به سرعت و به‌طور گسترده رشد می‌کنند، سرمایه هوشمند به سهولت در دسترس قرار می‌گیرد و به سهولت نیز پس گرفته می‌شود، و رابطه جالبی بین رشد و نوآوری به وجود می‌آید. در اقتصاد نوین مزیت رقابتی، حاصل انتخاب‌ها، انعطاف‌پذیری و مسؤلیت‌پذیری است. بحث این است که «روابط» و «روش‌ها» در این نوع اقتصاد، متفاوت از اقتصاد قدیم است. دانش هم خریده و هم توسعه داده می‌شود (Browning & Reiss, 2000). نقشی که برای دولت در فضای نوین اقتصادی تعریف می‌شود عبارت است از ایجاد بهبود در علم و فناوری. تحقیق و توسعه نمی‌تواند صرفاً به بنگاه‌ها و صنایع واگذار شود زیرا منافع حاصل از آن برای اقتصاد ملی بیشتر از منافع آن برای بنگاه‌های فردی و صنایع است (Porter, ۱۹۹۰).

ه) ساختار دولت

ساختار دولت می‌تواند متمرکز یا غیرمتمرکز باشد. دولت‌های با ساختار متمرکز معمولاً کارایی پایین‌تر و هزینه بالاتری دارند. عدم تمرکز موجب افزایش بهره‌برداری از فرصت‌های کسب و کار می‌شود (شین، ۱۳۸۸، ص. ۹۳). از نظر هایک تصمیم‌گیری متمرکز مانعی برای سیستم بازار است زیرا بخش مرکزی تلاش می‌کند تا علیرغم دسترسی نداشتن به اطلاعات کافی تمامی تصمیمات را راساً اتخاذ کند (hayek, 1945). کارآفرینان فعال در سیستم بازار نامتمرکز، در مقایسه با سیستم متمرکز می‌توانند تصمیمات بهتری اتخاذ کنند. در نتیجه در یک سیستم بازار غیرمتمرکز، افراد می‌توانند تصمیمات مربوط به بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینانه را بر پایه اطلاعات جمع‌آوری شده در طی حیات خود اتخاذ کنند. بخش‌های مرکزی از اطلاعات کافی برای اتخاذ تصمیمات برخوردار نیستند. علاوه بر این ساختار متمرکز، بر طرز فکر افراد نسبت به بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینانه تاثیر می‌گذارد. ساختار متمرکز سبب می‌شود تا حیطة کنترل^{۱۷۵} افراد، کمتر درونی باشد^{۱۷۶} زیرا موفقیت اقتصادی در جوامع متمرکز، کمتر به فعالیت‌های افراد بستگی دارد (Harper, 1997). از آنجا که حیطة درونی کنترل، تصمیم برای بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینانه را تسهیل می‌کند، ساختار متمرکز احتمال آنکه افراد از فرصت‌های کارآفرینانه بهره‌برداری نکنند را کاهش می‌دهد (Earl, 1990). علاوه بر این، تمرکز باعث کاهش وابستگی پاداش افراد به عمل آنها می‌شود. در ساختار متمرکز، ارتباط میان فعالیت کارآفرینانه و پاداش‌های بازار (به صورت سود کارآفرینانه) کاهش

---

۱۷۵ - Locus of control

۱۷۶- حیطة کنترل، اعتقاد شخص در مورد این است که می‌تواند بر محیطی که خود را در آن یافته است، تاثیر بگذارد. افرادی که کنترل درونی دارند، دارای یک حس قوی در مورد توانایی‌هایشان برای کنترل محیط خود هستند و نسبت به افرادی که حیطة کنترل خارجی دارند، با احتمال بیشتری از فرصت‌های کارآفرینی بهره‌برداری می‌کنند (شین، ۱۳۸۸، ص. ۶۳).

یافته یا حتی از بین می‌رود. از آنجا که چشم‌انداز سود کارآفرینانه انگیزه برای بهره‌برداری از فرصت‌ها ایجاد می‌کند (Gilad, ۱۹۸۲)، ساختار متمرکز انگیزه را برای کارآفرینی کاهش می‌دهد.

از آنجا که در ساختار نامتمرکز نزدیکی بین کسانی که اداره می‌کنند و اداره می‌شوند بیشتر می‌شود، تمرکززدایی مالی به افراد اختیار داده و سبب ایجاد نهادهایی مانند اعتماد، تعامل و شبکه‌سازی می‌شود که به تبع در کاهش هزینه مبادله موثر است (Rodriguez-Pose & Ezcurra, 2011). بنابراین تمرکززدایی می‌تواند از دو طریق سبب افزایش بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی شود. اول به‌طور مستقیم سبب افزایش کارایی و بهره‌وری دولت می‌شود که این امر می‌تواند سبب بهبود ارائه خدمات عمومی به افراد و کسب کارهای موجود شود و دوم از طریق ارتقای نهادهای اعتماد، تعامل و شبکه‌سازی می‌تواند سبب درونی شدن حیطه کنترل افراد شده و احتمال بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی را افزایش دهد.

۲. محیط اقتصادی

تحقیقات بسیاری نشان می‌دهد که شرایط محیط اقتصادی بر بهره‌برداری از فرصت‌های اقتصادی تاثیر دارد. در زمانی که اقتصاد وضع مطلوبی دارد احتمال فعالیت‌های کارآفرینانه بیشتر است زیرا تقاضا برای کالاها و خدمات و توانایی برای کسب اعتبار در دوره رونق اقتصادی بیشتر از دوره رکود اقتصادی است (Shane, 2003)

محققان دریافته‌اند که ثبات در سیاست‌های پولی و مالی، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینانه را تشویق می‌کند زیرا ثبات اقتصادی اعتماد به نفس بیشتری به افراد در اتخاذ تصمیمات کارآفرینانه‌اشان می‌دهد (Campbell, 1992). وقتی تورم بالا باشد و افراد انتظار ثبات اقتصادی یا پولی را نداشته باشند، سرمایه‌گذاری در فرصت‌های کارآفرینانه را دشوار می‌یابند. از آنجائیکه کارآفرینان باید در یک دوره زمانی منابع لازم را کسب کنند و محصولات خود را (که حاصل تغییر در منابع است) در دوره زمانی دیگری به فروش برسانند، شرایط اقتصادی بی‌ثبات، تصمیم‌گیری در رابطه با وضعیت آینده را دشوار می‌سازد (Shane, 2003).

عوامل محیطی اقتصادی عبارتند از: محیط اقتصاد کلان، محیط مالی و ساختار تولید (صنعت و کشاورزی) و محیط جغرافیایی (زیرساخت و خوشه‌ها).

الف) محیط اقتصاد کلان

محیط اقتصاد کلان، توسعه شرکت‌ها را از طریق متغیرهای زیر تحت تاثیر قرار می‌دهد:

- اندازه و رشد اقتصاد،

- ثبات اقتصادی (تورم، تعادل بودجه)،

- نظام بودجه.

ایجاد شرکت‌ها به اندازه بازارها برای کالاها و خدمات و عوامل تولید بستگی دارد. برای مثال، در اسپانیا بحث‌هایی درباره مسائل مربوط به تقاضای داخلی یک بازار بی‌ثبات و کوچک وجود دارد که به‌عنوان یک متغیر توضیحی از ایجاد محدود شرکت‌ها مطرح است (Cuervo, 2005). این امر حکایت از چرخه معیوب شناخته شده‌ای دارد: عقب‌ماندگی یا توسعه‌نیافتگی مانعی برای توسعه اقتصادی و مانعی برای توسعه کارآفرینی است.

نظام بودجه می‌تواند به نظامی انگیزشی برای بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی تبدیل شود. به‌ویژه، کاهش مالیات بر سود شرکت‌ها و کاهش مالیات بر انتقال شرکت‌های با مالکیت فامیلی می‌تواند انگیزه‌ای برای ایجاد شرکت‌های جدید و افزایش منافع قابل دسترس برای کارآفرین پروژه‌های کسب‌وکار شود (Cuervo, 2005).

در کشورهای صادرکننده نفت، سیاست مالی ادواری خود می‌تواند به‌عنوان یک عامل مهم در بی‌ثبات کردن محیط اقتصاد کلان نقش داشته باشد. دولت به‌عنوان یک مجموعه عریض و طویل که در آن منابع مالی بر اساس منطق اقتصادی هزینه نمی‌شود، در بی‌ثبات کردن محیط اقتصاد کلان نقش دارد. یک فرد یا سازمان با مدیریت معقول در سال‌ها یا در ماه‌هایی که قیمت جهانی مواد اولیه افزایش می‌یابد، سعی می‌کند که سرمایه خود را پس‌انداز کند و سرمایه‌گذاری عمرانی خود را در زمان مناسب‌تری انجام دهد یا حداقل در این شرایط سرمایه‌گذاری خود را افزایش نمی‌دهد. اما دولت‌ها در کشورهای صادرکننده نفت (از جمله ایران براساس تجربه چند سال گذشته) با افزایش قیمت جهانی مواد اولیه، سرمایه‌گذاری عمرانی خود را افزایش می‌دهند و با کاهش قیمت جهانی مواد اولیه، سرمایه‌گذاری عمرانی خود را کاهش می‌دهند چون قیمت مواد اولیه با قیمت جهانی نفت و قیمت جهانی نفت نیز با درآمدهای نفتی این کشورها همبسته است. این امر سبب افزایش قیمت مواد اولیه تولیدی در کشور، گاهی حتی بیشتر از قیمت جهانی آن می‌شود. همچنین دولت برای اجرای طرح‌های عمرانی در طول سال تقاضای یکنواخت برای مواد اولیه ایجاد نمی‌کند، بلکه در برخی از ماه‌ها با توجه به وصول درآمدهایش تقاضای بیشتری ایجاد می‌کند که این موضوع سبب نوسانات در قیمت مواد اولیه طی ماه‌های مختلف می‌شود.

همچنین در کشورهای صادرکننده نفت با وجود درآمدهای حاصل از منابع طبیعی فراوان، سیاست‌های اقتصاد کلان در مدت‌زمان طولانی‌تری دوام می‌یابند. به‌عبارت دیگر نهادهای دولتی، تعادل در بازارهای مختلف را با استفاده از منابع فوق

حفظ می‌کنند و اجازه تغییرات در بازار را نمی‌دهند. این امر سطح فرصت‌های کارآفرینی را کاهش می‌دهد، زیرا تغییر در طرف عرضه یا تقاضا، فرصت‌های کارآفرینی را ایجاد می‌کنند. مشکل اصلی این است که اهمال در تنظیم بازار، تنوع رقابتی را کم کرده و یکی از علل اصلی کارآیی پایین کشورهای دارای منابع طبیعی فراوان است (Auty & Kiiski, 2001). بنابراین سیاست‌هایی که امکان تغییرات در بازار را نمی‌دهند مانند سیاست‌های تثبیتی و وارداتی مختلف سطح فرصت‌های کارآفرینی در اقتصاد را کاهش می‌دهند.

ب) محیط مالی

محیط مالی، توسعه شرکت‌های جدید را به دو شکل تحت تأثیر قرار می‌دهد. اول، از طریق هزینه سرمایه که تصمیمات سرمایه‌گذاری را به‌طور کلی تحت تأثیر قرار می‌دهد و دوم، از طریق ویژگی‌های تأمین مالی شرکت‌های جدید یا ایده‌های کسب‌وکار جدید (Cuervo, 2005).

اکتساب منابع مالی برای محصولات جدید با مسئله عدم تقارن اطلاعات و نااطمینانی روبرو است. عدم تقارن اطلاعات به تمایل کارآفرین در حفظ برخی اطلاعات سری درباره بهره‌برداری از فرصت برمی‌گردد. اما این امر امکان رفتار فرصت‌طلبانه علیه تأمین‌کنندگان سرمایه را ایجاد می‌کند.

اطلاعات بهتر درباره پروژه می‌تواند به کارآفرین در بهبود شرایط رابطه مالی کمک کند (Shane & Cable, 2002). سرمایه‌گذاران با مشکلاتی در کنترل پروژه روبرو هستند و اطلاعات نامتقارن می‌تواند به انتخاب زیانبار آنها منجر شود زیرا سرمایه‌گذاران قادر نیستند ارزیابی درستی از پتانسیل فرصت کسب‌وکار یا توانایی‌های کارآفرین به عمل آورند.

نااطمینانی از سختی ارزیابی جریان نقدی مورد انتظار پروژه ناشی می‌شود و ارزیابی توانایی کارآفرینی بدون تجربه قبلی سخت است و به مذاکره با کارآفرین نیاز دارد. در نهایت، تنها می‌توان ریسک ارزیابی‌های نادرست درباره توانایی کارآفرین را با درخواست وثیقه^{۱۷۷} جبران کرد که تنها در صورت وجود دارایی‌های قابل نقل و انتقال ممکن است. بنابراین، وجود شرکت‌های سرمایه‌خطرپذیر^{۱۷۸} ضروری است.

---

۱۷۷. Collateral

۱۷۸. Venture Capital Firms

شرکت‌های سرمایه خطرپذیر بهره‌برداری از فرصت‌ها را ممکن، ایجاد شرکت‌ها را تسهیل، خرید شرکت‌ها توسط مدیرانشان را پشتیبانی و به حل تضاد منافع دومین و سومین نسل در شرکت‌های با مالکیت فامیلی کمک می‌کنند. سرمایه خطرپذیر به هماهنگی میان شرکت‌ها که در یک خوشه فعالیت می‌کنند از طریق فراهم آوردن غیرمستقیم توانایی‌های مدیریتی و پشتیبانی از راهبردهای رشد کمک می‌کنند.

پشتیبانی از سرمایه خطرپذیر یا به‌طور رسمی (شرکت‌های سرمایه خطرپذیر) یا غیررسمی (سرمایه‌گذاران یا فروشندگان کسب‌وکار)، تأمین مالی فرصت‌های کارآفرینی را میسر می‌کند. دولت می‌تواند انگیزه‌های مالیاتی، وام‌های یارانه‌دار، یا وام‌های تضمینی را ارائه دهد که سبب کاهش مسائل مربوط به نااطمینانی از بهره‌برداری فرصت‌های کارآفرینانه شود (Cuervo, 2005) اما از آن مهمتر تأثیری است که دولت می‌تواند از طریق سیاست مالی خود بر بازار سرمایه و بازار غیررسمی داشته باشد.

محیط مالی ارتباط تنگاتنگی با سیاست مالی دولت (بودجه دولت) دارد. در کشورهای صادرکننده نفت، افزایش کسری بودجه غیرنفتی به معنی سیاست مالی انبساطی است که به معنی افزایش تقاضای دولت برای کالاها و خدمات می‌شود که به‌نوبه خود به افزایش تقاضا برای پول و در نتیجه افزایش نرخ بهره (با فرض آنکه به‌صورت دستوری کنترل نشود) منجر می‌شود. اما از آنجا که نرخ بهره به‌صورت دستوری کنترل می‌شود، محدودیت‌های مقداری در دستور کار سیستم بانکی قرار می‌گیرد و دریافت تسهیلات از بانک‌ها برای کسب‌وکارها سخت می‌شود. سیاست مالی نامناسب دولت، بازار سرمایه و بازار غیررسمی را نیز تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد به‌طوری که تأمین مالی سرمایه از بازار غیررسمی با هزینه بالایی صورت می‌گیرد زیرا بازارها با هم ارتباط داشته و تغییرات در یک بازار، سایر بازارها را نیز تغییر می‌دهد، به‌خصوص در بازارهای پول و سرمایه که تغییرات به سرعت صورت می‌گیرد. بنابراین سیاست مالی نامناسب دولت در کشورهای صادرکننده نفت سبب می‌شود که کسب‌وکارها و کارآفرینان با مشکل تأمین مالی سرمایه مواجه شوند و محیط مالی از شرایط مناسبی برای کسب‌وکار برخوردار نباشد (جوادی، ۱۳۹۲).

ج) ساختار تولید (صنعت و کشاورزی)

شرایط صنعتی رایج در ناحیه، منطقه یا کشورها می‌تواند تفاوت‌ها در میزان بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینانه و خلق شرکت‌ها را توضیح دهد که متغیرهای مربوطه عبارتند از:

الف) نیاز به دانش، طبیعت ضمنی آن، شدت تحقیق و توسعه و ریشه منابع نوآوری (درونی یا خارجی نسبت به منطقه

یا کشور)،

ب) شرایط تقاضا، یعنی اندازه، رشد و بخش‌بندی^{۱۷۹} بازار،

ج) چرخه زندگی صنعت، سن صنعت، وجود طراحی‌های برتر، یکپارچگی^{۱۸۰} صنعت و تراکم شرکت‌ها در صنعت،

د) شرایط صیانتی^{۱۸۱}، منحنی یادگیری، شکاف‌های موقتی در بهره‌برداری از یک نوآوری و اهمیت دارایی‌های مکمل نوآوری که کارآفرینان را قادر به جمع‌آوری بازدهی تلاششان در بهره‌برداری از یک فرصت و بازدهی ناشی از یک حق انحصاری ساخت^{۱۸۲} می‌کند،

ه) ساختار صنعت که می‌تواند خلق شرکت‌های جدید را به‌عنوان نتیجه سودآوری مورد انتظار، شدت سرمایه، شدت تبلیغات، تمرکز و حداقل اندازه کارآیی شرکت‌ها در صنعت تحت تأثیر قرار دهد.

تحقیقات نشان می‌دهد که خلق شرکت‌های جدید از طریق عوامل زیر تحت تأثیر قرار می‌گیرد:

- رابطه با منابع خارجی نوآوری،

- نیاز کمتر به دانش ضمنی^{۱۸۳}،

- اندازه و دینامیک بازارها،

- فقدان یک صنعت یکپارچه یا طراحی‌های برتر،

- وجود سازوکارهایی برای صیانت از بازدهی‌های ناشی از نوآوری،

- وجود تعداد زیادی از شرکت‌های کوچک در یک حوزه اقتصادی محدود (Shane, 2003, p. 118).

---

۱۷۹. Segmentation

۱۸۰. Consolidation

۱۸۱. Appropriability

۱۸۲. Patent

۱۸۳. Tacit

در برخی کشورهای صادرکننده نفت به واسطه وجود بیماری هلندی، صنایع از ویژگی منحصر به فردی برخوردار هستند. نیری و ویجنبرگن (Neary & Wijnbergen, 1986) بیماری هلندی را این چنین تعریف می‌کنند: افزایش درآمدهای حاصل از منابع طبیعی مانند نفت ظرفیت بیشتری را برای واردات کالاهای قابل تجارت ایجاد می‌کند، اما معمولاً موجب تقاضای بیشتر برای همه کالاها شامل کالاهای غیرقابل تجارت می‌شوند؛ کالاهایی که نمی‌توان وارد کرد و باید در داخل تولید کرد. اقتصاد به‌منظور گسترش تولید کالاهای غیرقابل تجارت مانند ساختمان و خدمات، باید منابع را از بخش کالاهای قابل تجارت غیر منابع طبیعی مانند تولیدات صنعتی بیرون آورد. بنابراین رونق نفتی به رکود تولیدات صنعتی منجر می‌شود و تقویت واقعی پول سازوکاری است که این کار را انجام می‌دهد و این بیماری هلندی است.

با توجه به وجود بیماری هلندی در برخی کشورهای صادرکننده نفت (از جمله ایران)^{۱۸۴}، با یک سیاست مالی انبساطی ناشی از سرازیر شدن منابع نفتی به بودجه، قیمت مسکن به شدت افزایش می‌یابد و صنایع ساختمانی و خدماتی رونق می‌گیرند و در عوض صنایع مربوط به کالاهای قابل تجارت به کساد می‌روند و با یک سیاست مالی انقباضی ناشی از کاهش منابع نفتی در بودجه (مانند کاهش قیمت نفت یا تحریم)، صنایع ساختمانی و خدماتی به کساد می‌روند (مانند اتفاقی که طی سال ۱۳۹۲ به این سو در بازار مسکن ایران رخ داده است) و در عوض صنایع مربوط به کالاهای قابل تجارت رونق می‌گیرند. این بی‌ثباتی بقای کسب‌وکارها را به‌خطر می‌اندازد. کارآفرینی که یک کسب‌وکار را تازه راه‌اندازی کرده است، نمی‌تواند در برابر این نوسانات مقاومت کرده و از پا درمی‌آید، اما شرکت‌های بزرگ ممکن است بتوانند در برابر این نوسانات مقاومت کنند؛ شرکت‌های بزرگی که کالاهای غیرقابل تجارت تولید می‌کنند مانند شرکت‌های تولید مواد لبنی فاسد شدنی، اما وجود شرکت‌های کوچک برای اقتصاد از جنبه اشتغال و تنوع‌سازی تولید و نوآوری حیاتی هستند (جوادی، ۱۳۹۲).

د) محیط جغرافیایی (زیرساخت و خوشه‌ها)

محیط جغرافیایی و خوشه‌ها، میزان ایجاد شرکت‌های جدید را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فرصت‌های کارآفرینانه در یک حوزه جغرافیایی از طریق افرادی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد که در شرکت‌های آن منطقه آموزش دیده یا کار می‌کنند. افرادی که از دانش تجاری و فنی شرکت‌های آن منطقه یاد گرفته‌اند و از نوآوری‌های مربوط به کارشناسان بهره‌برداری می‌کنند. اثر تجربه ناشی از کار قبلی، منبعی برای شرکت‌های جدید است (Bhide, 2000).

در مناطق و دوره‌های زمانی معینی، محیط جغرافیایی نقش اساسی ایفا می‌کند. بنابراین، مارشال (Marshall,

---

۱۸۴. به کتاب مدیریت اقتصاد کلان در کشورهای صادرکننده نفت، فصل نهم، مرکز پژوهش‌های مجلس مراجعه شود.

(۱۸۹۰، ۱۹۶۱، زمانی که به منطقه شفلید^{۱۸۵} و کیفیت فولادش اشاره می‌کند، می‌نویسد که «در چنین مناطقی تنها زمانی می‌توان به ترقی دست یافت که توانایی‌های کارآفرینانه وجود داشته باشد». اگرچه امروزه اکثر محصولات را می‌توان در هر جایی تولید کرد، ولی این امر همیشه صادق نیست. برخی فعالیت‌ها در فضاهای معینی متمرکز شده‌اند و بر مبنای «برند تاریخی»^{۱۸۶} یا تبیین مفهوم مارشال از منطقه صنعتی به‌عنوان نتیجه صرفه‌های بیرونی نسبت به صنعت و صرفه‌های درونی مقیاس خوشه‌های صنعتی یا مناطق صنعتی مارشالی^{۱۸۷} از طریق گروه‌بندی مجموعه‌ای از دارایی‌های محسوس (شرکت‌ها و زیرساخت) و دارایی‌های نامحسوس (دانش و فناوری) و عوامل نهادی (مدیریت اجرایی و مراکز تحقیقاتی و آموزشی) شکل می‌گیرند که به صورت به هم پیوسته در یک فضای جغرافیایی محدود عمل کرده و به وجود می‌آیند.

چهار ویژگی خوشه‌های منطقه‌ای به خلق یا بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی منجر می‌شوند. **اول**، منابع و توانایی‌های حیاتی برای موفقیت یک شرکت را می‌توان در این مناطق آسان‌تر از یک شرکت منزوی^{۱۸۸} یافت. **دوم**، خوشه منطقه‌ای فعالیت‌های مشترک در میان چندین شرکت در خوشه را ترغیب می‌کند زیرا چنین فعالیت‌هایی در خوشه صنعتی با هزینه‌های حمل‌ونقل و ارتباطات پایین‌تر، موجودی‌های انبار کمتر، تحقیقات مشترک صورت می‌گیرد که به ایجاد شرکت‌هایی با ارتباطات افقی و عمودی منجر می‌شود. **سوم**، خوشه‌ها به انباشت دانش خاص مشترک در یک منطقه (Dosi, 1988) و نیروی کار تخصصی که از تازه‌واردین حمایت می‌کند، منجر می‌شود. **چهارم**، مدیران و کارگران تمایل دارند که در یک منطقه جغرافیایی محدود زندگی و کار کنند، ارتباطات مالکیت، روابط اجتماعی، انجمن‌های مشترک و روابط میان شرکت‌ها و نهادها در یک حوزه جغرافیایی اقتصادهای با مقیاس بهتر^{۱۸۹} را ایجاد می‌کند. این امر به کاهش هزینه‌های مبادله، پویایی خلق فرصت‌های جدید و جانشینی برای ادغام عمومی منجر می‌شود. این ارتباطات، تخصص و رقابت برای منابع قابل دسترسی نوآوری و خلق شرکت‌های جدید را در جمعیت محلی افزایش می‌دهد (Claessens, Djankov, Fan, & Lang, ۱۹۹۹). همزمان، فراوانی مثال‌های کارآفرینی در حوزه جغرافیایی محدود (مدل‌های محلی)، انگیزه‌ای برای توسعه کارآفرینان جدید ایجاد می‌کند. این امر به کاهش ریسک در مکان‌یابی مجدد کارگران، جذب سرمایه انسانی و ایجاد شهرت محلی منجر می‌شود که توسعه رفتار فرصت‌طلبانه را محدود می‌کند.

---

۱۸۵. Sheffield

۱۸۶. Historical Brand

۱۸۷. Marshalian Industrial Districts

۱۸۸. Isolated

۱۸۹. Agglomeration Economies

۳-۳. نماگرهای محیط کسب و کار بر اساس مدل مفهومی ارائه شده

بر اساس مدل مفهومی ارائه شده در جدول ۴، شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران، از ده نماگر تشکیل شده است که به دو بخش محیط نهادی و محیط اقتصادی قابل تشخیص هستند. از آنجا که این نماگرهای ده گانه، اهمیت یکسانی در تعیین شاخص ملی محیط کسب و کار ندارند، در محاسبه شاخص ملی و نهایی محیط کسب و کار در ایران باید برای آنها وزن در نظر گرفت. تیم تحقیق وزن هریک از این ده نماگر در محاسبه شاخص کل به این شرح پیشنهاد می کند:

الف) محیط نهادی

- نماگر ۱. محیط سیاسی (تاثیر عوامل سیاسی - امنیتی بر اداره بنگاه ها) با وزن ۰,۱
- نماگر ۲. محیط علمی آموزشی (مهارت و تحصیلات نیروی انسانی) با وزن ۰,۰۵
- نماگر ۳. محیط فرهنگی (فرهنگ، رضایتمندی و فرهیختگی نیروی انسانی) با وزن ۰,۰۵
- نماگر ۴. فن آوری و نوآوری با وزن ۰,۱
- نماگر ۵. محیط قانونی و حقوقی (حاکمیت قانون، تضمینهای حقوق مالکیت و عملکرد دادگستری) با وزن ۰,۱۵
- نماگر ۶. ساختار و عملکرد دولت با وزن ۰,۱

ب) محیط اقتصادی

- نماگر ۷. محیط کلان (ثبات اقتصاد کلان، ساختارهای اشتغال) با وزن ۰,۱
- نماگر ۸. محیط مالی (تامین مالی) با وزن ۰,۱
- نماگر ۹. محیط جغرافیایی (زیرساختها، ظرفیتهای اقلیمی و استانی) با وزن ۰,۱۵
- نماگر ۱۰. ساختار تولید (انحصار، خوشه ها، وابستگی به مواد اولیه) با وزن ۰,۱

در فصل آینده بر اساس عملیات میدانی، ذیل هریک از نماگرهای ده گانه، تعدادی مولفه، اعم از آماری (سخت) و پیمایشی (ادراکی)، ارائه و در نهایت با تلفیق آنها برحسب وزنشان، شاخص کل و ملی محیط کسب و کار در ایران استخراج خواهد شد.

فصل ۴

شاخص ملی محیط کسب و کار؛

نماگرها و مولفه‌ها

مقدمه

با روشن شدن مدل مفهومی و به تبع آن، مولفه‌های محیط کسب و کار، وقت آن رسیده است که بر اساس این مدل، مولفه^{۱۹۰}ها، نماگرها و نهایتاً شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران را معرفی کنیم. برای رسیدن به این هدف، چند فعالیت کتابخانه‌ای و میدانی به شرح زیر انجام شده است:

۱- استخراج موانع برونزای اداره بنگاه‌ها با روش مصاحبه باز با نمونه‌های تصادفی از فعال اقتصادی موفق (جامعه آماری کارآفرینان برتر و صادرکنندگان نمونه ملی) و استخراج دانش ضمنی این افراد درباره محیط کسب و کار در ایران.

۲- تلفیق پاسخها و تهیه فهرست مولفه‌های محیط کسب و کار بر اساس مصاحبه‌های مرحله اول و اخذ تایید این فهرست توسط اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران و هیات مدیره اتاقهای اصناف ایران به عنوان خبرگان اداره بنگاه‌های بخش خصوصی (غیر دولتی و غیر عمومی غیردولتی) در ایران.

۳- برگزاری جلسه با خبرگان آمارهای اقتصادی ایران و استخراج مولفه‌ها و مولفه‌های محیط کسب و کار ایران بر اساس مدل مفهومی عرضه شده که به‌طور رسمی و مستمر و به تفکیک استانی اعلام می‌شوند.

۴- تلفیق مولفه‌های ناشی از ارزیابی و ادراک سنجی^{۱۹۱} و مولفه‌های ناشی از اندازه‌گیری^{۱۹۲} و ارائه شاخص سنجش محیط کسب و کار در ایران و ابزارهای سنجش هر کدام.

در این فصل، گزارش فعالیت‌های میدانی و کتابخانه‌ای و جزئیات و دستاوردهای مراحل فوق ارائه می‌شوند. لازم به ذکر است در این تحقیق مجموعاً ۷۶ مولفه شامل ۲۸ مولفه پیمایشی و ۴۰ مولفه آماری طی ۱۰ نماگر برای محاسبه شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران تشخیص داده شده است اما با لحاظ نظر ناظر علمی کارفرما و نیز مجری محاسبه این شاخص، برخی مولفه‌ها تعدیل شد و مجموعاً در ۶۸ مولفه شامل ۲۸ مولفه پیمایشی و ۴۰ مولفه آماری مدون شد. ۶۸ مولفه نهایی در پیوست هفتم این تحقیق ارائه شده است.

۱۹۰- همانطور که در فصول قبل اشاره شد، در این تحقیق شاخص (index) از چند نماگر (indicator) و هر نماگر از چند مولفه (component) تشکیل شده است.

۴-۱. استخراج موانع اداره بنگاه‌ها در ایران از نظر فعالان اقتصادی موفق

همانطور که در فصل یک ارائه شد، محیط کسب و کار، عبارت است از مجموعه عوامل مؤثر در اداره یا عملکرد بنگاه‌های تولیدی که خارج از کنترل مدیران آنها باشد^{۱۹۳}. برای تدوین این مجموعه عوامل، در گام اول باید دانش ضمنی فعالان اقتصادی موفق از بخش خصوصی درباره موانع برونزای اداره یا عملکرد بنگاه‌ها را استخراج کرد. به این منظور، طی پاییز و زمستان ۱۳۹۴، تعداد ۹۲ مصاحبه باز با نمونه‌هایی از «فعالان اقتصادی موفق»^{۱۹۴} از سراسر کشور انجام شد.

۴-۱-۱. جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

اکنون وقت آن است که موانع اداره یا عملکرد مطلوب بنگاه‌ها در ایران کشف شود تا بر اساس تعریف "محیط کسب و کار"، مولفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران استخراج و معرفی شوند. برای یافتن پاسخ این سوال که "موانع اداره یا عملکرد مطلوب بنگاه‌ها در ایران چیست؟" علی‌القاعده باید با کسانی طرح سوال و مصاحبه کرد که اولاً خود اداره کننده بنگاه و کسب و کار بوده و ثانیاً از بخش خصوصی واقعی باشند. یعنی با منابع خود، یا سهم خود از شرکت، ریسک کرده باشند نه از منابع عمومی. همچنین در طرح تحقیق آمده است، در این مرحله، سوال یاد شده را از جامعه موفق و برگزیده ای از فعالان اقتصادی پرسش شده است. یعنی کارآفرینان برتر و صادرکنندگان نمونه ملی^{۱۹۵}. دلیل انتخاب افراد موفق در کسب و کار برای استخراج مولفه‌های برونزای مؤثر در اداره بنگاه‌ها این است که اولاً فعالان اقتصادی عادی هنگام مصاحبه درباره موانع و مشکلات کسب و کار خود، معمولاً دیگران - از جمله دولت - را مقصر و عامل ضعف عملکرد بنگاه خود می‌دانند و یا با مقصر نشان دادن دیگران، ضعفها و اشتباهات خود را کتمان می‌کنند. دوم اینکه فعالان اقتصادی عادی، گاهی از اطلاعات اقتصادی کامل و جامعی برخوردار نیستند و از جمله با حقوق و تکالیف خود به‌طور کامل آشنایی ندارند و در مصاحبه برای این تحقیق، ممکن بوده بجای بیان عوامل برونزای اخلاقی در عملکرد بنگاه خود، رانتهای مورد

۱۹۳- بندج ماده ۱ از قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار

۱۹۴- اشخاص حقیقی و از بخش خصوصی (غیردولتی و غیر عمومی غیردولتی) معرفی شده به عنوان کارآفرین برتر ملی و صادرکننده نمونه ملی. (طبق تعریف ارائه شده در فصل یک)

۱۹۵- در طرح تحقیق، پیش بینی شده بود که کشاورزان نمونه ملی هم که هر سال توسط وزارت جهادکشاورزی معرفی می‌شوند نیز در جامعه آماری این مصاحبه‌ها باشند اما به دودلیل از این کار صرفنظر شد اول اینکه کارآفرینان برتر کشوری، شامل کشاورزان هم هست و دوم اینکه در انتخاب کشاورزان نمونه ملی تا حد زیادی معیارهای فنی لحاظ می‌شود که از اهداف این تحقیق دور است.

نظرشان را مطالبه کنند یا نقص رانتهای موردنظرشان را عامل ضعف عملکردشان بدانند و داده های مورد نیاز برای این تحقیق را به انحراف بکشانند. علاوه بر اینها، از آنجا که بخش نامعلومی از فعالان اقتصادی کشور در بخش غیر رسمی و به طور زیرزمینی به فعالیت اقتصادی مشغول هستند، احصاء جامعه "فعالان اقتصادی ایران" بسیار پیچیده و گاهی غیر ممکن یا با فاصله غیرقابل قبولی از واقعیت تخمین زده می شود. برای پرهیز از این انحرافات در دستیابی به عوامل برونزای اخلاک در اداره و عملکرد بنگاهها، در این تحقیق ترجیح داده شده موانع اداره بنگاهها از «فعالان اقتصادی موفق» که جامعه آماری قابل تعریفی دارند، استعلام و استخراج شود و در گام دوم، نظر این گروه توسط خبرگان کسب و کار (اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران و اعضای هیات رئیسه اتاق اصناف)، حک و اصلاح و تکمیل و تایید شود.

لازم به یادآوریست از آنجا که در سالهای اخیر، انتخاب و معرفی کارآفرینان موفق گاهی از مسیر و هدف خود دور و با نقش آفرینی افراد شکیباده، به فرصتی برای دریافت پول در ازای تحویل لوح "کارآفرین موفق"، تبدیل شده است، در این تحقیق، صرفاً از معتبرترین مراجع برای شناسایی فعالان اقتصادی موفق از سراسر کشور و در سطح ملی، استفاده شده است. مراجعی که اهدای جوایز برگزیدگانش توسط رئیس جمهور یا معاون اول رئیس جمهور انجام شده باشد. دو فهرست مرجع در این زمینه عبارتند از:

الف. "کارآفرینان برتر ملی" که از سال ۱۳۸۵ در مراسم سالانه امتنان از کارآفرینان برتر توسط وزارت تعاون، رفاه و تامین اجتماعی انتخاب و معرفی می شوند.

ب. "صادرکنندگان نمونه ملی" که از سال ۱۳۷۷ در مراسم سالانه روز ملی صادرات (۲۹ مهرماه) توسط وزارت صنعت معدن و تجارت انتخاب و معرفی می شوند.

برای به روز بودن اطلاعات حاصله از مصاحبه ها، جامعه آماری این تحقیق به آن دسته از فعالان اقتصادی بخش خصوصی (غیردولتی و غیر عمومی غیردولتی) که طی ده سال اخیر (از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴) به عنوان کارآفرینان برتر ملی یا صادرکنندگان نمونه ملی انتخاب شده اند، محدود شده است.

جستجوی کتابخانه ای و مراجعه و مکاتبات تیم تحقیق با مراجعی که فعالان اقتصادی موفق (طبق تعریف فوق) را معرفی می کنند، نشان می دهد از سال ۱۳۸۵ تاکنون جمعا ۱۰۰ کارآفرین نمونه ملی و ۱۲۰ صادرکننده نمونه ملی از بخش کاملا خصوصی توسط این مراجع دوگانه معرفی شده است^{۱۹۶}.

نمونه گیری به روش طبقه ای تصادفی و به صورتی انجام شده است تا از همه ۱۴ فعالیت مهم اقتصاد ایران حداقل ۳ فعال اقتصادی و از هر استان، حداقل یک فعال اقتصادی مورد مصاحبه قرار بگیرند. بعد از انجام هر مصاحبه، پاسخ های استخراج شده در جدولی تلفیق شده و طبق طرح تحقیق، کار مصاحبه ها تا اشباع نظری (تکرار پاسخ ها) پیش رفت. منظور از اشباع نظری در این مجموعه مصاحبه ها این است که با افزودن مصاحبه شونده جدید، یافته جدیدی به یافته های قبلی تحقیق اضافه نشود. دلیل تاکید بر حضور مصاحبه شونده هایی از همه استانها و همه فعالیت مهم اقتصاد ایران این دلیل بوده است که فهرست نهایی مولفه ها هرچه جامعتر بوده و از همه استانها و فعالیت مهم اقتصاد ایران در تدوین آن مشارکت داشته باشند.

۴-۱-۲. چکیده پاسخهای مشترک

کارآفرینان برتر و صادرکنندگان نمونه ملی مصاحبه شونده در پاسخ به سوال "چه عواملی در اداره یا عملکرد بنگاه یا کسب و کار شما دخالت دارند اما خارج از کنترل شما هستند"، موارد متعددی با ادبیات و رویکردهای مختلفی حسب موضوع، بیان کرده اند که این پاسخ ها توسط محقق، تحلیل محتوا و به صورت ادبیاتی واحد ارائه شده است. منظور از تحلیل محتوا در این مورد، حدس محقق از منظور و نیت مصاحبه شونده بوده است. از آنجا که بسیاری از فعالان اقتصادی حتی کارآفرینان و صادرکنندگان نمونه، در بیان مشکلات خود از واژگان و عبارات دقیق و یکسانی استفاده نمی کنند و بعضا با ارائه مثال یا شرح ماجراهایی، مشکلات و موانع برونزای اداره بنگاه ها را بیان می کنند، این یکسان سازی ادبیات، ضروری می نمود تا بتوان یافته های بخش میدانی این بخش تحقیق را باهم مقایسه و تلفیق کرد. پس از حذف موارد مشابه و نیز حذف موارد خاص یک استان یا کسب و کار از پاسخ های تجمیع شده، موانع عمومی و شایع اداره یا عملکرد موفق بنگاه ها در ایران که مورد اشاره مصاحبه شونده گان قرار گرفته بود، در ۳۲ عبارت به شرح زیر تلفیق و دسته بندی شد.

---

۱۹۶ - به دلیل تکرار اسامی صادرکنندگان یا کارآفرینان نمونه در سالهای مختلف و نیز حذف همه فعالان اقتصادی غیر بخش خصوصی از فهرست ها، تعداد ارائه شده از جمع اعداد اعلام شده صادرکنندگان و کارآفرینان نمونه در همه سالها، کمتر است.

لازم به یادآوریست «مولفه‌های ملی محیط کسب و کار» باید در همه کسب و کارها و همه نقاط کشور عمومیت داشته باشند. به عنوان مثال، پدیده ریزگرد که متعلق به استانهای جنوب غربی کشور است، یا پدیده بیماریهای از خارج آمده دامی که مربوط به کسب و کارهای خاصی (مرغاریها، دامداری‌ها و...) می باشند، «مولفه ملی محیط کسب و کار» محسوب نمی شوند و چنین مولفه‌هایی می توانند در استخراج و محاسبه مولفه‌های استانی، منطقه‌ای یا بخشی^{۱۹۷} استخراج و نام برده شوند. اما عاملی نظیر فساد اداری یا نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی، مربوط به استان یا کسب و کاری خاص نیستند و می تواند «مولفه ملی محیط کسب و کار» محسوب شوند.

به این ترتیب، ۳۲ عامل مشترک یا عمومی در همه کسب و کارها و استانها در پایشهای مصاحبه شونده ها از همه استانها و فعالیت های مهم اقتصاد ایران، عبارتند است^{۱۹۸}:

۱. برداشتهای سلیقه‌ای و غیرقابل پیش بینی ماموران از قوانین و مقررات (برق، گاز، محیط زیست، تامین اجتماعی و...)

۲. بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد (دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهدات و وعده هایشان

۳. بی‌ثباتی قوانین، مقررات و سیاستهای ناظر به کسب و کار

۴. بی‌ثباتی و غیرقابل پیش بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)

۵. بی‌ثباتی و غیرقابل پیش بینی بودن نرخ ارز

۶. بیمه اجباری نیروی انسانی با نرخ بالا و مشکلات اداری آن

۷. تمایل شهروندان به خرید کالاهای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی

۸. تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات خارجی در بازار ایران

۱۹۷- مثلا برای تدوین و سنجش مولفه‌های محیط کسب و کار در استان خوزستان یا مولفه‌های محیط کسب و کار در صنعت مرغداری یا بخش کشاورزی، چنین مولفه‌هایی باید لحاظ شوند. رجوع کنید به بخش ۴-۱ از فصل یک همین تحقیق.

۱۹۸- در متن این تحقیق مجموعاً ۷۶ مولفه شامل ۳۲ مولفه پیمایشی و ۴۴ مولفه آماری طی ۱۰ نماگر برای محاسبه شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران تشخیص داده شده است اما با لحاظ نظر ناظر علمی کارفرما و نیز مجری محاسبه این شاخص، برخی مولفه‌ها تعدیل شد و مجموعاً در ۶۸ مولفه شامل ۲۸ مولفه پیمایشی و ۴۰ مولفه آماری مدون شد. ۶۸ مولفه نهایی در پیوست هفتم این تحقیق ارائه شده است.

۹. تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیر استاندارد و تقلبی در بازار
۱۰. رقابت غیرمنصفانه شرکتها و موسسات دولتی یا شبه‌دولتی در بازار
۱۱. رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
۱۲. دشواری تامین مالی از بانک‌ها یا بازار سرمایه
۱۳. شفاف نبودن اطلاعات موردنیاز برای فعالیت اقتصادی
۱۴. ضعف زیر ساخت‌های حمل و نقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی، دریایی و بندری)
۱۵. ضعف کلانتری‌ها و دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد موثر متجاوزان به حقوق دیگران
۱۶. ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار
۱۷. عرضه نسبتاً آزاد کالاهای خارجی قاچاق در بازار ایران
۱۸. فقدان تنوع در روش‌های تامین مالی (داخلی و خارجی)
۱۹. فقدان یا ضعف قراردادهای و معاهدات بین‌المللی برای نفوذ در بازارهای خارجی
۲۰. فقدان یا نقص زنجیره ارزش و خوشه‌های تولید
۲۱. قیمت‌گذاری و دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در بازار
۲۲. کارگری عمومی و استقبال نیروی کار از تعطیلی روزهای کاری
۲۳. کمبود تقاضای موثر در بازار
۲۴. کمبود فناوری‌های مورد نیاز
۲۵. کمبود نیروی کار ماهر

۲۶. محدودیت‌های دسترسی به ارتباطات (تلفن همراه و اینترنت)

۲۷. محدودیت دسترسی به برق

۲۸. محدودیت دسترسی به سوخت (گاز، گازوئیل و...)

۲۹. محدودیت‌های قانون کار در تعدیل، جابجایی و مدیریت نیروی انسانی

۳۰. مفاسد مالی و اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی

۳۱. موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب و کار)

۳۲. وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبا در بازار

۴-۲. اخذ تایید خبرگان بخش خصوصی

برای اطمینان از کامل و جامع بودن ۲۸ مولفه استخراج شده از مصاحبه با فعالان اقتصادی موفق از سراسر کشور، در بهمن ماه ۱۳۹۴، گروه تحقیق، در عملیات میدانی دیگری، این ۲۸ مولفه را برای قضاوت و تایید به نمونه‌هایی تصادفی از منتخبان بخش خصوصی سراسر کشور ارائه کرد. این نمونه شامل ۲۱۴ نمایندگان منتخب اعضای اتاق ایران و اتاق اصناف^{۱۹۹} می‌باشد. فرایند و نتایج اخذ تایید مولفه‌ها به شرح زیر است:

برای بررسی و آزمون ۳۲ مولفه به دست آمده از مصاحبه‌ها، ابتدا نمونه‌ای به حجم ۱۵۵ نفر از اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران و ۵۹ نفر از اعضای هیات رئیسه اتاق اصناف ایران انتخاب شده و میزان اهمیت هر یک از مولفه‌ها در اداره و عملکرد بنگاه‌ها در ایران مورد سوال قرار گرفت. مصاحبه شونده‌ها می‌توانستند به هر یک از این مولفه‌ها نمره ای بین ۱ تا ۱۰ اختصاص دهند.

سپس درستی و اهمیت ۲۸ مولفه استخراج شده از مصاحبه با فعالان اقتصادی موفق، از طریق سه آزمون مورد بررسی قرار گرفت:

۱۹۹- شامل ۱۵۵ نفر از اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران و ۵۹ نفر از اعضای هیات مدیره اتاق‌های اصناف.

الف) انجام تحلیل عاملی تایید برای نشان دادن روایی این شاخص‌ها و اینکه این شاخص‌ها به درستی یک مفهوم مشترک به اسم محیط کسب و کار ایران را نشان می‌دهند.

ب) انجام آزمون فریدمن برای رتبه بندی شاخص‌ها برای شناخت اولویت شاخص‌های استخراج شده تایید شده توسط تحلیل عاملی تاییدی

ج) انجام آزمون آلفای کرونباخ برای سنجش میزان پایایی و قابلیت تکرار نتایج به دست آمده.

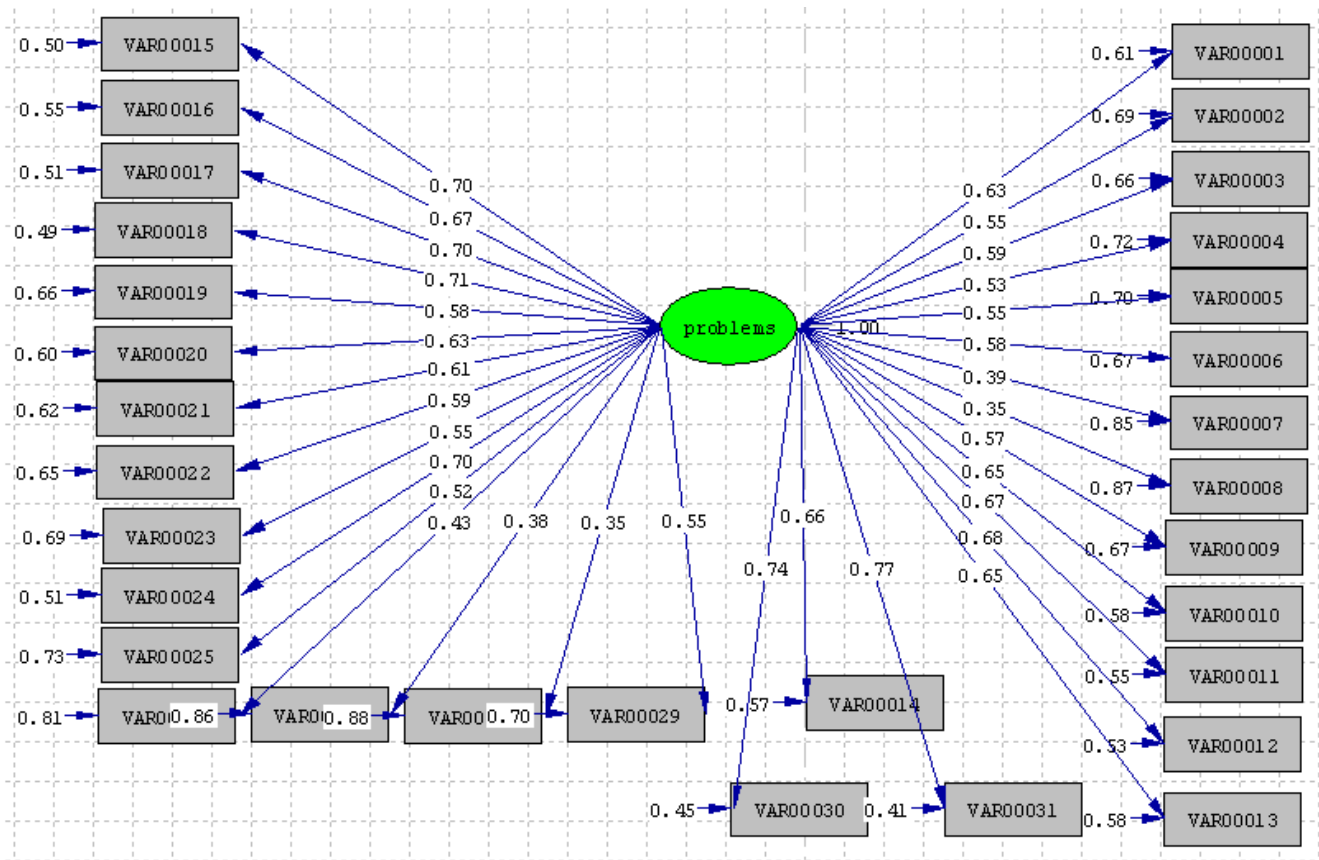
به لحاظ اهمیت عملیات روایی و پایایی سنجی استخراج ۳۲ مولفه، محاسبات این بخش طی دو مرحله انجام گرفت یکبار فقط بر اساس ارزیابی نمونه‌هایی از اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران و یکبار بر اساس ارزیابی ترکیب ۲۱۴ نفر از نمایندگان منتخب اعضای اتاق ایران و اتاق اصناف. نتایج روایی و پایایی سنجی این تحقیق به شرح زیر است:

۴-۲-۱. تحلیل عاملی تاییدی

اجرای تحلیل عاملی تایید همانطور که در دو تصویر ۱ و ۲ دیده می‌شود نشان از تایید تقریب شاخص‌های ۳۲ گانه به دست آمده از ادبیات تحقیق می‌باشد. به عبارتی از نظر اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران و هیات رئیسه اتاق اصناف ایران، مولفه‌های ۳۲ گانه می‌توانند نماینده و معرف محیط کسب و کار ایران باشند.

تحلیل عاملی تایید بهترین راه برای نشان دادن روایی یک تحقیق است. روایی عاملی در صورتی مورد تایید قرار خواهد گرفت که تحلیل عاملی متغیرها یا شاخص‌ها یا سوالات پرسش‌نامه مورد تایید قرار گیرد. در این حالت مشخص خواهد شد که یک عامل در سطح بالاتر انتزاع وجود دارد که می‌توان آن را با سوالات پرسش‌نامه (متغیرهای آشکار معرفی شده) مورد اندازه‌گیری قرار داد. در صورتی که تحلیل عاملی تاییدی برای این سوالات پرسش‌نامه تایید شود یعنی می‌توان نتیجه گرفت این سوالات ۳۲ گانه در یک جهت بوده و می‌توانند یک مفهوم مشترک (موانع اداره یا عملکرد مطلوب بنگاه‌ها یا همان محیط کسب و کار) را مورد اندازه‌گیری قرار دهند.

نمودار ۱ اعداد استاندارد را در مدل ساخته شده عاملی نشان می‌دهد و نمودار ۲ اعداد t را محاسبه کرده است. اعداد t و همچنین عدد معنی داری p -value قابلیت تعمیم این مدل در سطح اعتماد ۹۵ درصد نشان می‌دهد. چون هم عدد p -value کمتر از ۵ درصد بوده و هم تمامی اعداد t در تمامی مسیرها عددی بزرگتر از $۱/۹۶$ و یا کمتر از $۱/۹۶$ - می‌باشند. از نظر درستی مدل نیز شاخص‌های RMSEA و حاصل تقسیم عدد کای دو به درجه آزادی تقریباً مورد قبول بوده و میزان پذیرش بسیار نزدیک می‌باشند (برای توضیح بیشتر درباره این روش و اخذ تایید عاملی، رجوع شود به کتاب تحلیل آماری پیشرفته با SPSS, LISREL, AMOS انتشارات دانشگاه امام صادق، نوشته یاسر سبحانی‌فر و مریم اخوان خرازیان)

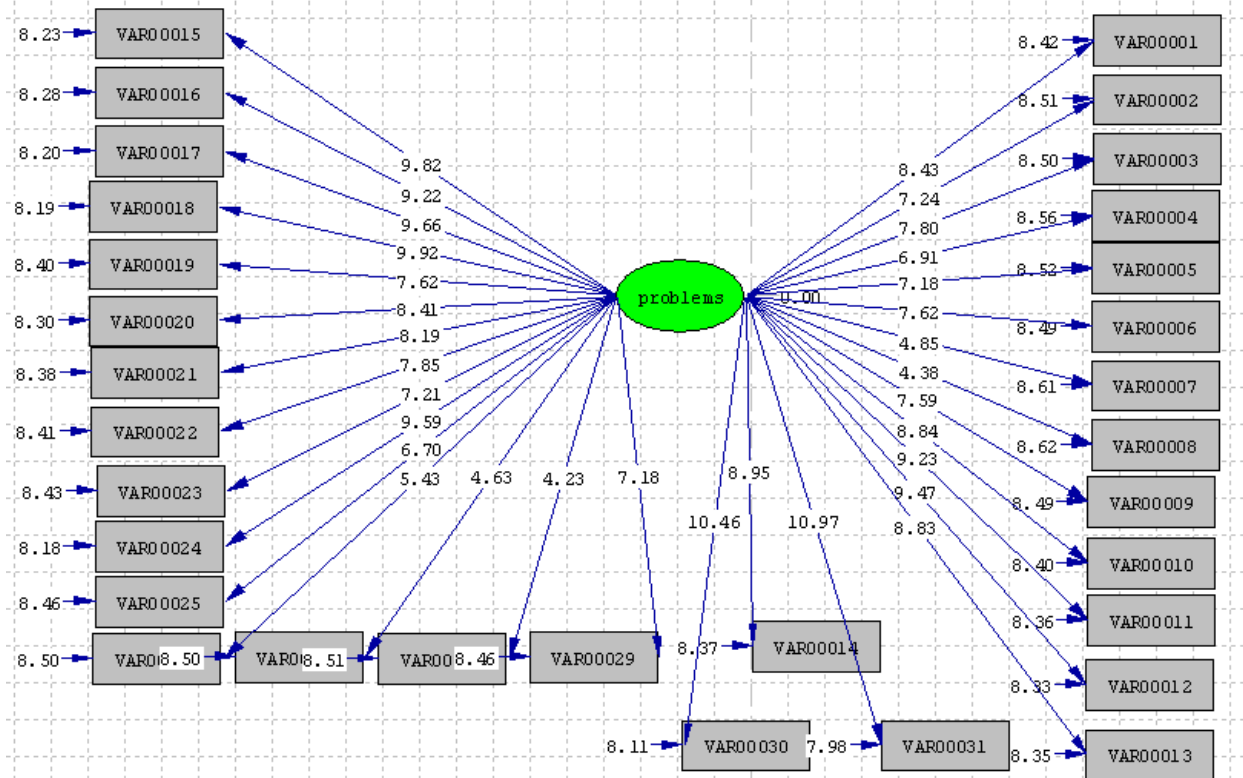
نمودار ۱: اعداد استاندارد در تحلیل عاملی تاییدی شاخص های سنجش محیط کسب و کار ایران (فقط اتاق ایران)

Degrees of Freedom = 434

Full Information ML Chi-Square = 1310.70 (P = 0.0)

Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) = 0.11

شاخص های برازش تحلیل عاملی تاییدی صورت گرفته برای مولفه های محیط کسب و کار ایران

نمودار ۲: اعداد t در تحلیل عاملی تاییدی شاخص های سنجش محیط کسب و کار ایران (فقط اتاق ایران)

۲-۲-۴. رتبه بندی مولفه های ملی محیط کسب و کار ایران

از آنجا که در این تحقیق اهمیت مولفه های ۳۲ گانه در ایجاد مانع برای اداره و عملکرد کسب و کار در ایران مورد سنجش قرار گرفته است، می توان میزان رتبه ای که مصاحبه شوندگان (اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران و هیات رئیسه اتاق اصناف) طی یک مقیاس رتبه ای به این مولفه ها داده اند از نظر درجه مشکل ساز بودن رتبه بندی نمود.

آزمون فریدمن می تواند برای رتبه بندی موانع مطرح شده به کار رود. این آزمون برای متغیرهایی به کار می رود که با یک مقیاس رتبه ای اندازه گیری شده باشند. در این آزمون میانگین رتبه های متغیرها با یکدیگر مورد مقایسه قرار گرفته و اگر این میانگین ها با هم متفاوت باشند نتیجه گرفته می شود که میانگین های به دست آمده دارای اعتبار خواهند بود. در این آزمون، ارزیابی مولفه ها، نشان دهنده رتبه است یعنی متغیرها هر چقدر بالاتر ارزیابی شوند، رتبه بالاتری خواهند داشت. از آنجا که در این تحقیق اگر متغیری عدد بالاتری می گرفت مانعیت و اخلال آن در اداره یا عملکرد بنگاه ها بیشتر بود بنابراین رتبه بالا نشان دهنده اهمیت بالای آن مانع خواهد بود.

جدول ۱۹ نشان می دهد که آزمون فریدمن برای این امر معتبر بوده و بنابراین رتبه‌های استخراج شده توسط این آزمون قابلیت استفاده دارد. در این جدول از آنجا که سطح خطای معناداری، کمتر از ۵ درصد است، ادعا می‌شود که با احتمال ۹۵ درصد می توان رتبه‌هایی که افراد پاسخگو به مولفه‌ها داده اند دارای میانگین رتبه متفاوتی بوده و تفاوت رتبه بندی قابل سرایت به داده‌های بیشتر می باشد.

در مجموع مهمترین موانع اداره و عملکرد بنگاه‌ها در ایران از نظر اعضای هیات نمایندگان اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی ایران به ترتیب عبارت است از^{۲۰۰}:

۱. مفاسد مالی و اقتصادی در دستگاههای حکومتی
۲. رقابت غیر منصفانه شرکتهای و موسسات شبه دولتی در بازار
۳. وجود انحصار، امتیاز و یا هر نوع رانت برای یک یا تعدادی از رقبا در بازار
۴. دشواری تامین مالی از بانکها یا بازار سرمایه
۵. رویه های غیر منصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
۶. برداشتهای سلیقه ای و غیر قابل پیش بینی ماموران حکومت از قوانین و مقررات
۷. موانع اداری کسب و کار (ادارات و دستگاههای اجرایی مرتبط با کسب و کار)
۸. بی ثباتی قوانین، مقررات و سیاستهای ناظر به کسب و کار
۹. قیمت گذاری و دخالتهای غیر منطقی نهادهای حاکمیتی در بازار
۱۰. کار گریزی عمومی و استقبال از تعطیلی روزهای کاری
۱۱. بی ثباتی و غیر قابل پیش بینی بودن نرخ ارز
۱۲. عرضه نسبتا آزاد کالاهای خارجی قاچاق در بازار ایران

۲۰۰- در متن این تحقیق مجموعاً ۳۲ مولفه پیمایشی برای محاسبه شاخص ملی محیط کسب و کار در ایران تشخیص داده شده است اما با لحاظ نظر ناظر علمی کارفرما و نیز مجری محاسبه این شاخص، برخی مولفه‌ها تعدیل شد و مجموعاً در ۲۸ مولفه پیمایشی مدون شد. مولفه‌های نهایی در پیوست هفتم این تحقیق ارائه شده است.

۱۳. شفاف نبودن اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت های اقتصادی
۱۴. فقدان تنوع در روشهای تامین مالی داخلی و خارجی
۱۵. ضعف کلاتتری ها و دادگاهها در پیگرد متجاوزان به حقوق دیگران و اعاده حقوق مالباخته ها
۱۶. تولید و عرضه نسبتا آزاد کالاهای غیر استاندارد و تقلبی در بازار
۱۷. بی ثباتی و غیر قابل پیش بینی بودن قیمتها (مواد اولیه و محصولات)
۱۸. بیمه اجباری نیروی انسانی با نرخ بالا و مشکلات اداری
۱۹. کمبود تقاضای موثر در بازار
۲۰. فقدان یا ضعف قراردادها و معاهدات بین المللی برای نفوذ در بازارهای خارجی
۲۱. کمبود فن آوری های مورد نیاز
۲۲. بی تعهدی طرفهای قرارداد (دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهداتشان
۲۳. ضعف زیر ساختهای حمل و نقل (جاده ای، ریلی، هوایی، دریایی و بندری)
۲۴. محدودیت های قانون کار در تعدیل، جابجایی و مدیریت نیروی انسانی
۲۵. کمبود نیروی کار ماهر
۲۶. تمایل و تفاخر مردم به خرید کالاهای خارجی و بی رغبتی به خرید محصولات ایرانی
۲۷. فقدان یا نقص زنجیره ارزش و خوشه های تولید
۲۸. ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار
۲۹. تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیر منصفانه محصولات خارجی در بازار ایران
۳۰. محدودیت های دسترسی به ارتباطات (تلفن همراه و اینترنت)
۳۱. محدودیت های دسترسی به سوخت (گاز و گازوئیل)
۳۲. محدودیت دسترسی به برق

Test Statistics^a

N	141
Chi-Square	896.573
df	31
Asymp. Sig.	.000

a. Friedman Test

جدول ۱۹: آزمون فریدمن برای مقایسه رتبه های به دست آمده از اهمیت مولفه ها

همچنین جدول ۲۰ میانگین رتبه ها را نشان می دهد. طبق این جدول شاخص ها به ترتیب زیر و از نظر پاسخگویان در ایجاد مشکل برای اداره یا عملکرد مطلوب بنگاه ها در ایران اهمیت بالاتری دارند:

Ranks

	Mean Rank
VAR00001	20.90
VAR00002	15.10
VAR00003	19.40
VAR00004	16.54
VAR00005	18.45
VAR00006	16.29
VAR00007	14.27
VAR00008	11.58
VAR00009	16.71
VAR00010	21.80
VAR00011	20.98
VAR00012	21.63
VAR00013	17.91
VAR00014	15.31
VAR00015	17.85
VAR00016	11.79
VAR00017	18.27
VAR00018	16.99
VAR00019	15.70
VAR00020	13.48
VAR00021	19.36
VAR00022	18.77
VAR00023	16.12

VAR00024	15.43
VAR00025	14.57
VAR00026	9.94
VAR00027	6.29
VAR00028	7.12
VAR00029	14.83
VAR00030	22.24
VAR00031	20.72
VAR00032	21.68

جدول ۲۰- میانگین رتبه‌ها از طریق آزمون فریدمن

۳-۲-۴. پایایی یافته های تحقیق

برای انجام محاسبات پایایی تحقیق، از آلفای کرونباخ استفاده شده است. از آنجا که ضریب به دست آمده برای سازگاری درونی بالای ۷ دهم می باشد، بنابراین پایایی مناسب این تحقیق مورد تایید قرا می گیرد. با توجه با این نتیجه و تایید تحلیل عاملی می توان ادعا کرد نتایج این تحقیق از درستی لازم برای استفاده برخوردار است.

قابل توجه اینکه ضریب آلفای کرونباخ میزان سازگاری درونی متغیرهای مورد پژوهش را نشان می دهد. اینکه این متغیرها چقدر توانسته اند با یکدیگر سازگار بوده و همبستگی بالایی نشان دهند. بدیهی است در این تعریف تحقیقی دارای پایایی خواهد بود که سوالات آن با یکدیگر سازگاری بالایی داشته باشند.

Reliability

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	141	92.2
	Excluded ^a	12	7.8
	Total	153	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.943	32

جدول ۲۱: محاسبات مربوط به آلفای کرونباخ

۴-۲-۴. جامعه، نمونه آماری و روش نمونه گیری

در این تحقیق جامعه آماری برای رسیدن به اطمینان از صحت نتایج مصاحبه ها با فعالان اقتصادی موفق، آن دسته از اعضای هیات نمایندگان اتاق بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی ایران که از بخش خصوصی واقعی (غیردولتی و غیرعمومی غیردولتی) بوده است. فرض اصلی این تحقیق در نمونه گیری همگن بودن نظرات اعضای اتاق بازرگانی ایران می باشد. به همین دلیل هر یک از روشهایی که ایجاد شانس برابر برای انتخاب شدن دهد و نمونه گیر دخالتی در احتمال انتخاب افراد نداشته باشد می تواند مورد استفاده باشد. در این تحقیق نمونه ۱۶۵ نفر از اعضای متعلق به بخش کاملاً خصوصی از هیات نمایندگان اتاق ایران بوده اند که صورت تصادفی ساده انتخاب شده اند. تعداد این نمونه انجام تحلیل های مربوطه را کفایت می کند چرا که مقدار عدد معناداری در آزمون فریدمن و میزان p-value در آزمون تحلیل

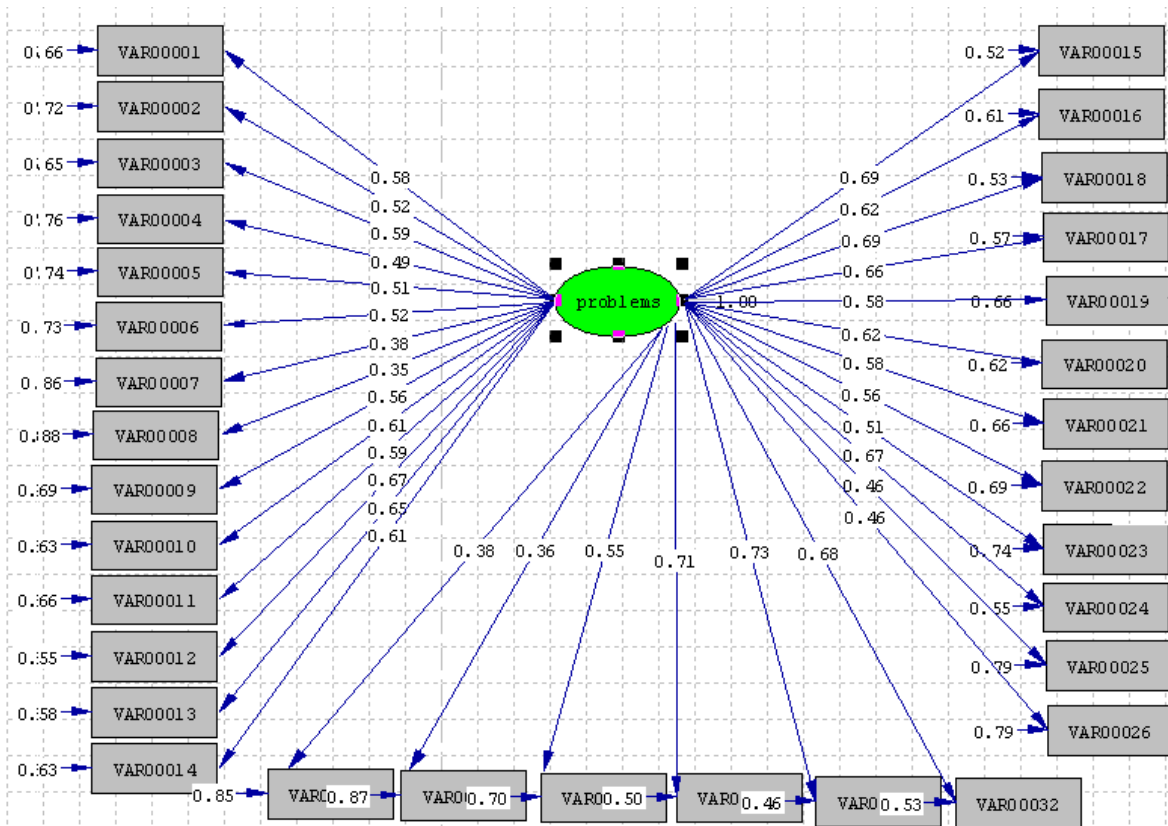
عاملی کمتر از حتی عدد یک درصد می باشد و بنابراین می توان تعداد نمونه ها را برای تعمیم حتی در حد ۹۹ درصد احتمال نیز کافی دانست.

۴-۲-۵. تحلیل تکمیلی با نظر اعضای هیات رئیسه اتاق اصناف

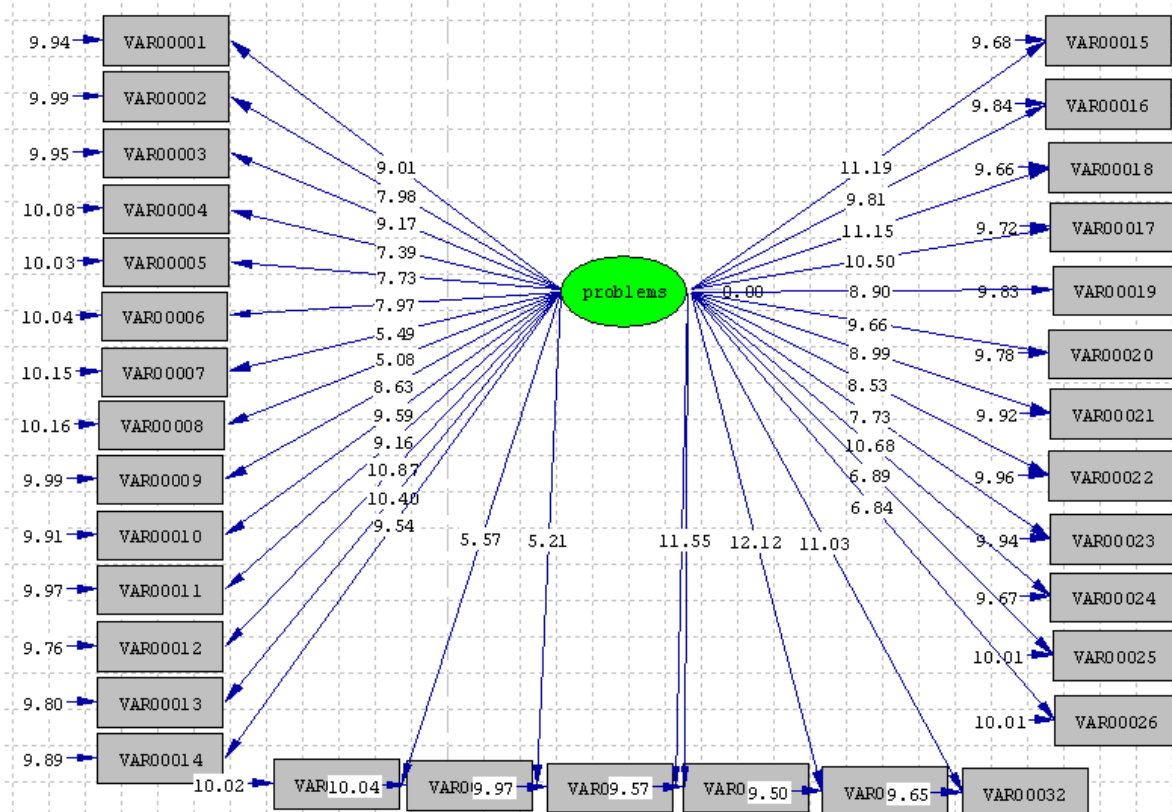
از آنجا که فعالان اقتصادی بخش خصوصی در ایران، علاوه بر اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، در اتاق اصناف نیز فعال هستند، برای تکمیل اخذ تایید خبرگان بخش خصوصی، مجدداً همه آزمونهای اعمال شده برای اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران، از اعضای هیات رئیسه اتاق اصناف از سراسر کشور نیز پرسش شد. در این مرحله نمونه ای حاوی ۵۹ نفر از اعضای هیات رئیسه اتاق اصناف به این تحلیل اضافه شد. در ادامه تحلیل های صورت گرفته با نمونه های قبلی که از اتاق ایران استخراج شده بود، به همراه نمونه های اخذ شده از اتاق اصناف ترکیب شد. نتایج نشان می دهد تحلیل های صورت گرفته با تغییرات جزئی در اعداد که این تفاوت ها به هیچ وجه نتوانست نتایج را عوض کند. این موضوع نشان می دهد که نظرات این دو دسته از نمونه ها از همگونی بالایی با یکدیگر برخوردار می باشند. در ادامه خروجی نرم افزارها در تحلیل های قبلی نشان داده شده که خروجی ها از عدم تغییر در نتایج قبلی حکایت دارد.

انجام تحلیل عاملی تاییدی

تحلیل عاملی جدید به جز تغییر مختصر در اعداد ضریب تغییرات خاصی را نشان نمی دهد. نتیجه تفسیر تحلیل عاملی جدید تغییری با تفسیر قبلی نخواهد داشت.

نمودار ۳: محاسبات اعداد جدید استاندارد در تحلیل عاملی تاییدی (تجمع اطاق ایران و اطاق اصناف)

نمودار ۴: محاسبات اعداد جدید اعداد t در تحلیل عاملی تاییدی (تجمع اطاق ایران و اطاق اصناف)

Degrees of Freedom = 464
 Full Information ML Chi-Square = 1390.07 (P = 0.0)
 Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) = 0.10

محاسبات مولفه‌های برازش تحلیل عاملی تاییدی صورت گرفته برای مولفه‌های محیط کسب و کار در ایران

پایایی یافته‌های تحقیق

محاسبه جدید آلفای کرونباخ به جز تغییر مختصر در اعداد ضریب تغییرات خاصی را نشان نمی‌دهد. نتیجه تفسیر پایایی تغییری با تفسیر قبلی نخواهد داشت. در تحلیل جدید هم پایایی با قوت بالایی قابل تایید می‌باشد.

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	193	91.0
	Excluded ^a	19	9.0
	Total	212	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.936	32

جدول ۲۲: میانگین رتبه‌ها از طریق آزمون فریدمن (تجمع داده‌های اتاق ایران و اتاق اصناف)

رتبه‌بندی شاخص‌های ملی محیط کسب و کار ایران

محاسبات جدید در رتبه‌بندی شاخص‌ها به جز تغییر مختصر در اعداد ضریب تغییرات خاصی را نشان نمی‌دهد. نتیجه تفسیر آزمون فریدمن جدید، تغییری با تفسیر قبلی نخواهد داشت.

Friedman Test

Ranks	
	Mean Rank
VAR00001	20.53
VAR00002	15.74
VAR00003	18.93
VAR00004	17.57
VAR00005	18.24
VAR00006	15.39
VAR00007	15.73
VAR00008	12.24
VAR00009	17.78
VAR00010	20.65
VAR00011	21.24
VAR00012	21.55
VAR00013	17.68
VAR00014	15.20
VAR00015	17.62
VAR00016	11.87
VAR00017	18.24
VAR00018	17.06
VAR00019	16.37
VAR00020	13.81
VAR00021	18.97
VAR00022	17.46
VAR00023	15.68
VAR00024	15.87
VAR00025	13.80
VAR00026	10.17
VAR00027	6.14
VAR00028	7.01
VAR00029	14.03
VAR00030	22.74
VAR00031	20.69
VAR00032	22.02

Test Statistics ^a	
N	193
Chi-Square	1178.314
df	31
Asymp. Sig.	.000

a. Friedman Test

جدول ۲۳: محاسبه میانگین رتبه ها از طریق آزمون فریدمن (تجمع داده های اتاق ایران و اتاق اصناف)

بنابر این می توان با اطمینان بالا ادعا کرد اعضای هیات نمایندگان اتاق ایران و اعضای هیات مدیره اتاق های اصناف سراسر کشور، مولفه های استخراج شده از مباحثه با فعالان اقتصادی موفق درباره عوامل موثر در اداره یا عملکرد بنگاه ها (مستخرجه در زمستان ۹۴) را تایید کرده اند.

۴-۳. داده های آماری معرف محیط کسب و کار به تفکیک استانها

همزمان با عملیات میدانی برای استخراج عوامل برونزای اخلاکگر در اداره و عملکرد بنگاه های کشور از نظر فعالان اقتصادی موفق بخش خصوصی، تیم تحقیق با تشکیل گروه تمرکز ۲۰۱ با حضور متخصصان آمارهای اقتصاد ایران ۲۰۲، تلاش کرد داده های آماری سخت موجود که بر اساس مدل مفهومی این تحقیق می توانند معرف محیط کسب و کار به تفکیک استانهای ایران باشد را استخراج نماید.

لازم به یادآوری است، گروه تمرکز تلفیق سازمان یافته ای از مشاهده و مصاحبه است که پژوهشگر را از یک سو قادر می سازد رفتارها، احساسات و واکنش های تعاملی گروهی را مشاهده کند و از سوی دیگر، با طرح پرسش هایی، به درکی عمیق از این رفتارها، احساسات و واکنش های تعاملی دست یابد. در واقع، گروه تمرکز، به مجموعه ای از افراد گفته می شود که توسط پژوهشگر انتخاب می شوند تا موضوع تحقیق را بر اساس تجربیات و اعتقادات شخصی خود مورد بحث قرار دهند. در این روش، بحث و تعاملی که در میان گروه در باره موضوع در می گیرد مورد توجه پژوهشگر است (خوشگویان فرد، ۱۳۸۹)

در طول دی ۱۳۹۴ تا فروردین ۱۳۹۵ جلسات گروه تمرکز برای پاسخ به سوال این تحقیق برگزار شد. سوال اصلی جلسات گروه تمرکز این بود که در حال حاضر چه آمارهایی سنجش، محاسبه و رسم منتشر می شوند که ذیل ۱۰ محیط تعیین شده در مدل مفهومی این تحقیق، بتوانند محیط کسب و کار در استانهای ایران را نشان دهند. پس از برگزاری جلسه گروه تمرکز و حک و اصلاح پیشنهادهای اولیه در مصاحبه های بعدی، تیم تحقیق مجموعاً به ۱۰ نماگر و ۴۴ مولفه آماری به شرح بخش ۱-۳-۴ رسید.

با توجه به شباهت تقریبی ظرفیتهای اقتصادی در برخی استانهای کشور، برای این بخش تلاش شده است با استفاده از همه آمارهای موجود، حداکثر تفاوت میان استانهای کشور نمایانده شود به طوری که بتوان با کمترین تغییرات مثبت یا منفی در ظرفیتهای اقتصادی و محیطی در هر استان، رتبه استان تغییر کند و در نتیجه، گزارشهای اتاق ایران از تغییرات و وضعیت محیط کسب و کار در استانها، مسئولان محلی را برای بهبود محیط کسب و کار در استان خود، به تلاش و رقابت بیشتر، تشویق و دلالت کند.

---

۲۰۱ - Focus Group

۲۰۲ - اعضای گروه تمرکز عبارت بودند از:

توحید آتشبار (عضو هیات علمی و معاون دفتر مطالعات بودجه در مرکز پژوهشهای مجلس)، شاهین جوادی (عضو هیات علمی دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهشهای مجلس)، سعید قاسمی زاده (عضو هیات علمی مرکز آمار ایران) و محسن ولیزاده (عضو هیات علمی و مدیر آمار و پایش اقتصادی موسسه عالی آموزش و پژوهش در برنامه ریزی و توسعه)

۴-۳-۱. نماگرها و مولفه‌های محیط کسب و کار مبتنی بر آمارهای موجود

۴۴ مولفه^{۲۰۳} و ۱۰ نماگر بر اساس مدل مفهومی محیط کسب و کار در ایران که توسط نهادهای رسمی به‌طور مستمر در استانهای مختلف محاسبه و اعلام می‌شوند، به شرح زیر هستند:

الف) محیط نهادی

نماگر ۱. محیط سیاسی (تاثیر عوامل سیاسی - امنیتی بر اداره بنگاه‌ها):

۱. تعداد نمایندگان استان در مجلس
۲. تعداد شوراهای تشکیل شده در هر استان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)
۳. تعداد مطبوعات دارای مجوز و فعال (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)
۴. سرعت مستوجب تعزیر (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)
۵. ضرب و جرح عمدی (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)

نماگر ۲. محیط علمی - آموزشی (مهارت و تحصیلات نیروی انسانی):

۱. دانش آموخته‌های مراکز فنی حرفه‌ای (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)
۲. تعداد دانش آموخته‌های دانشگاهی (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)
۳. نرخ باسوادی ۶ ساله و بالاتر
۴. تعداد دانشجویان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

نماگر ۳. محیط فرهنگی (فرهنگ، رضایتمندی و فرهیختگی نیروی انسانی):

۱. تعداد صندلی‌های سینما (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)
۲. تعداد اعضای کتابخانه‌های عمومی (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)
۳. تعداد عناوین کتابهای منتشر شده در استان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

نماگر ۴. فن‌آوری و نوآوری:

۱. شاخص استانی فن‌آوری اطلاعات / گزارش ایران جامعه اطلاعاتی منتشره توسط سازمان فناوری ارتباطات ایران ۱۳۹۳
۲. تعداد شرکت‌های دانش بنیان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

نماگر ۵. محیط قانونی و حقوقی (حاکمیت قانون، تضمین‌های حقوق مالکیت و عملکرد دادگستری):

۱. نرخ رسیدگی به پرونده‌های قضایی (درصد از ورودی)
۲. امتیاز قضایی و اداری (تخصیصی گزارش‌های عملکرد استانی قوه قضائیه)
۳. میانگین زمان رسیدگی به هر پرونده ورودی (روز)
۴. تعداد پرونده‌های مطالبه طلب (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)

۵. تعداد تصادفهای منجر به جرح یا فوت (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت استان)

نماگر ۶. ساختار و عملکرد دولت:

۱. درآمدهای عمومی دولت (عملکرد)
۲. پرداختهای تملک دارایی های سرمایه ای (عملکرد بودجه عمرانی)

ب) محیط اقتصادی

نماگر ۷. محیط کلان (ثبات اقتصاد کلان، ساختارهای اشتغال):

۱. شاخص تورم مصرف کننده
۲. نرخ مشارکت نیروی انسانی (درصد)

نماگر ۸. محیط مالی (تامین مالی):

۱. سرانه مانده تسهیلات اعطایی
۲. سرانه ارزش سهام معامله شده

نماگر ۹. محیط جغرافیایی (زیرساختها، ظرفیتهای اقلیمی و استانی):

۱. متوسط بارندگی سالانه استان (میلیمتر)
۲. تعداد اقامتگاه ها (به نسبت مساحت استان)
۳. سرانه تعداد تخت بیمارستانی فعال
۴. طول راه های بین شهری (کیلومتر به ازای هر کیلومتر مربع مساحت)
۵. وانت و کامیونت شماره گذاری شده (به نسبت مساحت استان)
۶. تعداد انبار و سردخانه (به نسبت مساحت استان)
۷. مساحت مراتع خوب (به نسبت مساحت استان)
۸. ضریب نفوذ بیمه (درصد)
۹. فاصله مرکز استان تا بندر تجاری و فعال بین المللی (کیلومتر)
۱۰. طول راه آهن به مساحت استان (کیلومتر به ازای هر کیلومتر مربع)
۱۱. درصد روستاهای گازرسانی شده (درصد از کل روستاهای استان)

نماگر ۱۰. ساختار تولید (انحصار، خوشه ها، وابستگی به مواد اولیه):

۱. بهره برداران کشاورزی (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)
۲. مساحت کشت آبی (درصد از کل مساحت زیر کشت)
۳. تعداد معادن (به نسبت مساحت استان)
۴. تعداد کارگاه های صنعتی بالای ۱۰ کارکن (به نسبت مساحت استان)
۵. سرانه مساحت پروانه های ساختمانی صادره در نقاط شهری
۶. سرمایه تعاونی های تامین نیاز تولیدکنندگان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۷. تعداد گردشگر خارجی ورودی به استان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

۸. ارزش صادرات غیرنفتی استان (به ازای هر صد هزار نفر جمعیت)

یادآوری می شود برای انتخاب مولفه های کمی (Hard Data) نکات زیر در نظر گرفته شده است:

۱. آمار مربوط به مولفه منتخب در ایران به تفکیک استانی وجود داشته باشد.
۲. مولفه هایی که به صورت مقطعی (استانی) و سری زمانی (در سطح ملی و استانی) معنادار باشند ترجیح دارند. مانند مولفه نسبت تعداد مراکز ثابت سازمان آموزش فنی و حرفه ای استان به ازای هر صد هزار نفر جمعیت
۳. تلاش شده مولفه هایی انتخاب شوند که بجای محصول محیط، شرایط محیط را اندازه گیری می کنند. برای مثال در نماگر فناوری و نوآوری، «سرانه تعداد ثبت اختراع» محصول محیط است اما «تعداد مهندس به ازای هر صد هزار نفر جمعیت»، نشان دهنده شرایط محیط فن آوری در استان است.
۴. در برخی موارد به دلیل در دسترس نبودن یا محاسبه نشدن مولفه مورد نیاز در این تحقیق، از مولفه جانشین^{۲۰۴} مناسب به جای مولفه مورد نظر استفاده شده است.
۵. سعی شده در هر مولفه، وضعیت نسبی استان در نظر گرفته شود. ظرفیتهای انسانی به ازای جمعیت و ظرفیتهای فیزیکی به ازای مساحت استان.
۶. سعی شده مولفه هایی استفاده شود تا حتی المقدور تغییرات فصلی داشته باشند و آمار فصلی آنها موجود باشد.
۷. در تجمیع شاخص ها باید تلاش شود آمارها ابتدا فصلی زدایی و پس از آن نرمال شوند و در گام آخر، در سطح مورد نظر تجمیع شوند.

اکنون و با در اختیار داشتن مولفه های پیمایشی و آماری، وقت آن است که با وزن دهی به تاثیر این مولفه ها در اداره بنگاه ها، شاخص ملی محیط کسب و کار ساخته و معرفی شود.

۴-۴. شاخص ترکیبی و ملی محیط کسب و کار در ایران

با استخراج و روشن شدن آن دسته از مولفه های آماری (Hard Data) و مولفه های پیمایشی (Survey Data) تبیین کننده محیط کسب و کار در ایران که در همه استانها و حوزه های کاری قابل سنجش و ارزیابی هستند، اکنون با ترکیب این دو دسته مولفه، شاخص ملی محیط کسب و کار معرفی می شود.

۴-۴-۱. نرمال سازی و ترکیب داده های آماری (Hard Data)

به منظور نرمال کردن داده های آماری، ابتدا داده های آماری خام را که از مراکز آماری مختلف به تفکیک استانها جمع آوری شده است، با تقسیم بر جمعیت استان به صورت نسبی و قابل مقایسه تبدیل می کنیم. سپس بر اساس روش

"فاصله از مرز"^{۲۰۵} - که در اغلب مطالعات بین‌المللی مانند شاخص سهولت انجام کسب و کار بانک جهانی یا شاخص توسعه انسانی سازمان ملل متحد بکار می‌رود - داده‌های آماری نسبی به داده‌های نرمال شده تبدیل می‌کنیم.

در روش "فاصله از مرز"، نمره فاصله از مرز، شکاف بین عملکرد یک استان از معیار بهترین عملکرد در میان استانها و در طی زمان به دست می‌آید. محاسبه نمره فاصله از مرز برای هر استان دو گام اصلی دارد.

اولین گام نرمال کردن داده‌های جمع‌آوری شده از هر یک از مولفه‌های دارای بار مثبت مانند نرخ باسوادی در هر استان که با استفاده از یک تبدیل خطی با فرمول زیر با توجه به مقیاس مورد نظر (۱ بهترین عملکرد و ۱۰ بدترین عملکرد) انجام می‌شود:

$$P_{norm} = \left((-9) \times \frac{w - P}{w - f} \right) + 10$$

که در فرمول بالا w بزرگترین و f کوچکترین نمره مولفه در میان همه استانها در کل طول دوره محاسبه شاخص است و P نمره نرمال نشده استان و P_{norm} داده نرمال شده یا نمره فاصله از مرز برای هر یک از اجزاء مولفه‌های شاخص است.

برای هر یک از مولفه‌های دارای بار منفی مانند تعداد نسبی سرقت‌ها در هر استان با استفاده از تبدیل خطی با فرمول زیر با توجه به مقیاس مورد نظر (۱ بهترین عملکرد و ۱۰ بدترین عملکرد) انجام می‌شود:

$$P_{norm} = \left(9 \times \frac{w - P}{w - f} \right) + 1$$

به‌طور معمول هم بهترین و هم بدترین عملکرد به مدت ۵ سال بر مبنای داده‌های به دست آمده ثابت در نظر گرفته می‌شوند.

دومین گام، محاسبه میانگین ساده هر یک از نمره‌های فاصله از مرز برای هر یک از بخش داده‌های آماری نماگرها است. برای مثال بخش داده‌های آماری محیط سیاسی (شامل امنیتی) حاصل میانگین نمره‌های فاصله از مرز مولفه‌های تعداد نسبی نمایندگان، شوراها، رسانه‌ها، سرقت و جرح در هر استان است. بدین ترتیب برای هر یک از نماگرهای دهگانه از محیط کسب و کار یک داده آماری (Hard Data) نرمال شده به دست می‌آید.

۴-۲. ترکیب مولفه‌های پیمایشی (Survey Data)

همانطور که در بخشهای قبل ذکر شد، در روش پیشنهادی این تحقیق برای محاسبه شاخص ملی محیط کسب و کار، به هریک از مولفه‌های پیمایشی (Survey Data) براساس ادراک و ارزیابی مشارکت‌کنندگان (اعضای اتاق‌های بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی در سراسر کشور)، نمره‌ای بین یک تا ۱۰ (۱ بهترین و ۱۰ بدترین ارزیابی) داده می‌شود.

پس از استخراج داده‌های پیمایشی، ابتدا برای هر مولفه، میانگین ارزیابی اعضای اتاق‌های هر استان در هر بخش q_{ij} محاسبه می‌شود. در فرمول زیر q_{ijk} مشارکت‌کننده‌ها (n) هر استان (i) در هر بخش (j) است و اندیس k نشان‌دهنده رای دهنده مورد نظر (عضو اتاق ایران) است.

$$q_{ij} = \frac{\sum_{k=1}^n q_{ijk}}{n_{ij}}$$

بعد از محاسبه میانگین ارزیابی اعضای اتاق‌های هر استان در هر بخش، میانگین ساده هر یک از مولفه‌های پیمایشی مربوط به هریک از بخش مولفه‌های پیمایشی نماگرها محاسبه می‌شود. برای مثال بخش مولفه‌های پیمایشی محیط سیاسی (شامل امنیتی) حاصل میانگین ارزیابی اعضای اتاق‌های هر استان در هر بخش q_{ij} برای مولفه‌های پیمایشی ضعف کلانتری‌ها و دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد موثر متجاوزان به حقوق دیگران، و مولفه مفاسد مالی و اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی است. بدین ترتیب برای هر یک از نماگرهای دهگانه از محیط کسب‌وکار یک مولفه پیمایشی (Survey Data) به دست می‌آید.

۴-۳-۴. وزن دهی به داده‌های استخراج شده و مولفه‌ها

برای اینکه گزارش اتاق ایران در اجرای ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار، ارزیابی هرچه دقیق تری از محیط کسب و کار به دست بدهد، لازم است داده‌های خام استخراج شده با وزنهای مختلفی در محاسبه‌ها بکار گرفته شوند. در این گزارش سه نوع اعمال وزن وجود دارد:

۴-۳-الف- وزن ارزیابی هر عضو اتاق (ارزیابی کننده مولفه‌ها) بر اساس سهم جمعیت استان محل فعالیت

اصلی و از جمعیت کل کشور (ببینید: جدول ۲۴. وزن‌های استانی)

پس از نرمال‌سازی و ترکیب داده‌های آماری و ترکیب مولفه‌های پیمایشی باید این دو جزء را بر اساس وزنی که به هریک داده می‌شود ترکیب کرد.

بنابراین در محاسبه مولفه‌های نماگرهای محیط کسب و کار از وزن‌های مذکور برای هر یک از اجزاء آن استفاده می‌شود. برای مثال در محاسبه مولفه‌های نماگری که دارای یک سؤال نظرسنجی و یک داده آماری است. میانگین وزنی داده‌های نرمال شده این دو جزء به عنوان مولفه‌های شاخص در نظر گرفته می‌شود.

سپس هر نماگر محیط کسب و کار از میانگین‌گیری وزنی از مولفه‌های محاسبه شده در هر استان به دست می‌آید. وزن دهی به استانها می‌تواند بر اساس جمعیت یا مساحت یا تولید ناخالص داخلی هر استان یا سایر متغیرهای دیگر باشد.

البته میانگین گیری بر اساس وزن جمعیت مناسب تر بنظر می رسد زیرا متضمن دیدگاهی از توزیع عادلانه منابع و توسعه متوازن است اما میانگین گیری بر اساس تولید ناخالص داخلی بدون نفت، توسعه کنونی استانها را به عنوان پیش فرض قبول می کند و دیدگاهی مبتنی بر حفظ وضع موجود در توسعه استانها است. شایان ذکر است که بانک جهانی در محاسبه شاخص سهولت انجام کسب و کار از متغیر جمعیت برای وزن دهی استفاده می کند.

جدول ۲۴. وزن های استانی (وزن های استانی W_i) (درصد)

استان	براساس سهم هر استان از جمعیت		استان	براساس سهم هر استان از تولید ناخالص داخلی بدون نفت	
	جمعیت	تولید ناخالص داخلی		جمعیت	تولید ناخالص داخلی
آذربایجان شرقی	۲,۴۸	۳,۸۲	فارس	۳,۰۶	۴,۹۸
آذربایجان غربی	۲,۰۵	۲,۰۵	قزوین	۰,۸۰	۱,۷
اردبیل	۰,۸۳	۱,۱۶	قم	۰,۷۷	۱,۱۸
اصفهان	۳,۲۵	۷,۱۴	کردستان	۰,۹۹	۱,۲۲
البرز	۱,۶۱	۳,۱۴	کرمان	۱,۹۶	۳,۲۴
ایلام	۰,۳۷	۰,۵۴	کرمانشاه	۱,۲۹	۲,۰۴
بوشهر	۰,۶۹	۳,۳۸	کهگیلویه و بویراحمد	۰,۴۴	۰,۵۲
تهران	۸,۱۱	۲۷,۹۴	گلستان	۱,۱۸	۱,۴
چهارمحال و بختیاری	۰,۶۰	۰,۸	گیلان	۱,۶۵	۲,۵۴
خراسان جنوبی	۰,۴۴	۰,۵۸	لرستان	۱,۱۷	۱,۴
خراسان رضوی	۳,۹۹	۶,۶	مازندران	۲,۰۵	۴,۰۴
خراسان شمالی	۰,۵۸	۰,۷	مرکزی	۰,۹۴	۲,۰۴
خوزستان	۳,۰۲	۵,۸۴	هرمزگان	۱,۰۵	۱,۹۴
زنجان	۰,۶۸	۱,۰۴	همدان	۱,۱۷	۱,۷۸
سمنان	۰,۴۲	۱,۱	یزد	۰,۷۱	۲,۱۶
سیستان و بلوچستان	۱,۶۹	۱,۵			

ماخذ: محاسبات تحقیق بر اساس سالنامه آماری ۱۳۹۰

۴-۳-ب - وزن ارزیابی هر عضو اتاق (ارزیابی کننده مولفه ها) بر اساس سهم اشتغال بخشی که در آن

حضور دارد (خدمات، کشاورزی یا صنعت) نسبت به کل اشتغال کشور (ببینید: جدول ۲۵. وزن های بخشی)

هر نماگر محیطی از میانگین گیری وزنی از شاخص های بخشی نیز قابل محاسبه است. وزن دهی به بخشها می تواند براساس اشتغال در هر بخش یا تولید ناخالص داخلی هر بخش یا سایر متغیرهای دیگر باشد. البته میانگین گیری بر اساس وزن اشتغال در هر بخش به دلیل همسویی با رویه های بین المللی مناسب تر بنظر می رسد.

بنابراین رای هر عضو اتاق از وضعیت مولفه های محیط کسب و کار بسته به اینکه فعالیت اصلی وی در چه استانی (i) باشد و در چه بخشی (j) فعالیت کند، وزنی خواهد داشت که این وزن باید در نرم افزاری که در سایت اتاق

ایران برای دریافتن ارزیابیهای فصلی اعضای اتاق قرارداده می شود، با شناسایی هویت عضو اتاق (استان و بخش متبوع) به طور خودکار اعمال شود.

جدول ۲۵. وزن های بخشی S_z (درصد)

وزن براساس سهم هر بخش از ... (سال ۱۳۹۰)		
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	اشتغال	بخش
۱۰,۶۸	۱۸,۵	کشاورزی
۳۱,۳۹	۳۳,۴	صنعت و معدن
۵۷,۹۳	۴۸,۱	خدمات
۱۰۰	۱۰۰	جمع

ماخذ: محاسبات تحقیق براساس سالنامه آماری ۱۳۹۰

۴-۳-ج - داده های آماری یا پیمایشی: از آنجا که داده های آماری در دوره های کوتاه مدت تغییرات اندکی دارند، وزن کمتری به آنها اختصاص داده می شود تا نوسانات در شاخص در دوره های فصلی بیشتر قابل مشاهده باشند. بر این اساس و بنابر توصیه و نظر تخصصی مشاوران آماری این تحقیق، وزن ۲۰ درصد برای داده های آماری و وزن ۸۰ درصد برای مولفه های پیمایشی در نظر گرفته می شود.

۴-۳-د- وزن نماگرهای ده گانه: همانطور که در پایان فصل ۳ یادآوری شد، از آنجا که نماگرهای ده گانه، در تعیین شاخص ملی محیط کسب و کار اهمیت یکسانی ندارند، در محاسبه شاخص ملی و نهایی محیط کسب و کار در ایران باید برای آنها وزن در نظر گرفت. در این تحقیق محقق وزن هریک از این ده نماگر در محاسبه شاخص کل را به این شرح پیشنهاد می کند:

الف) محیط نهادی با وزن ۰,۵۵

۱. نماگر ۱. محیط سیاسی (تاثیر عوامل سیاسی - امنیتی بر اداره بنگاه ها) با وزن ۰,۱۸
۲. نماگر ۲. محیط علمی آموزشی (مهارت و تحصیلات نیروی انسانی) با وزن ۰,۰۹
۳. نماگر ۳. محیط فرهنگی (فرهنگ، رضایتمندی و فرهیختگی نیروی انسانی) با وزن ۰,۰۹
۴. نماگر ۴. فن آوری و نوآوری با وزن ۰,۱۸
۵. نماگر ۵. محیط قانونی و حقوقی (حاکمیت قانون، تضمین های حقوق مالکیت و عملکرد دادگستری) با وزن ۰,۲۸
۶. نماگر ۶. ساختار و عملکرد دولت با وزن ۰,۱۸

ب) محیط اقتصادی با وزن ۰,۴۵

۷. نماگر ۷. محیط کلان (ثبات اقتصاد کلان، ساختارهای اشتغال) با وزن ۰,۲۳

نماگر ۸. محیط مالی (تامین مالی) با وزن ۰,۲۲

نماگر ۹. محیط جغرافیایی (زیرساختها، ظرفیتهای اقلیمی و استانی) با وزن ۰,۳۳

نماگر ۱۰. ساختار تولید (انحصار، خوشه ها، وابستگی به مواد اولیه) با وزن ۰,۲۲

۴-۴-۴. محاسبه شاخصها و زیرشاخصهای محیط کسب و کار

شاخص ارزیابی هر نماگر I_i در هر استان با استفاده از وزنهای بخشی S_j و فرمول زیر محاسبه می شود که در آن ترکیب وزنی جزء دادههای آماری (Hard Data) و جزء مولفه‌های پیمایشی (Survey Data) هر یک از نماگرها برای هر استان (i) در هر بخش (j) است:

$$I_i = \sum_{j=1}^3 S_j P_{ij}$$

شاخص ارزیابی هر نماگر در هر بخش نیز با استفاده از وزنهای استانی W_i و فرمول زیر محاسبه می شود:

$$I_j = \sum_{i=1}^m W_i P_{ij}$$

شاخص ارزیابی هر نماگر در کل نیز با استفاده از وزنهای استانی W_i و وزنهای بخشی S_j و فرمول زیر محاسبه می شود:

$$I = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^3 W_i S_j P_{ij}$$

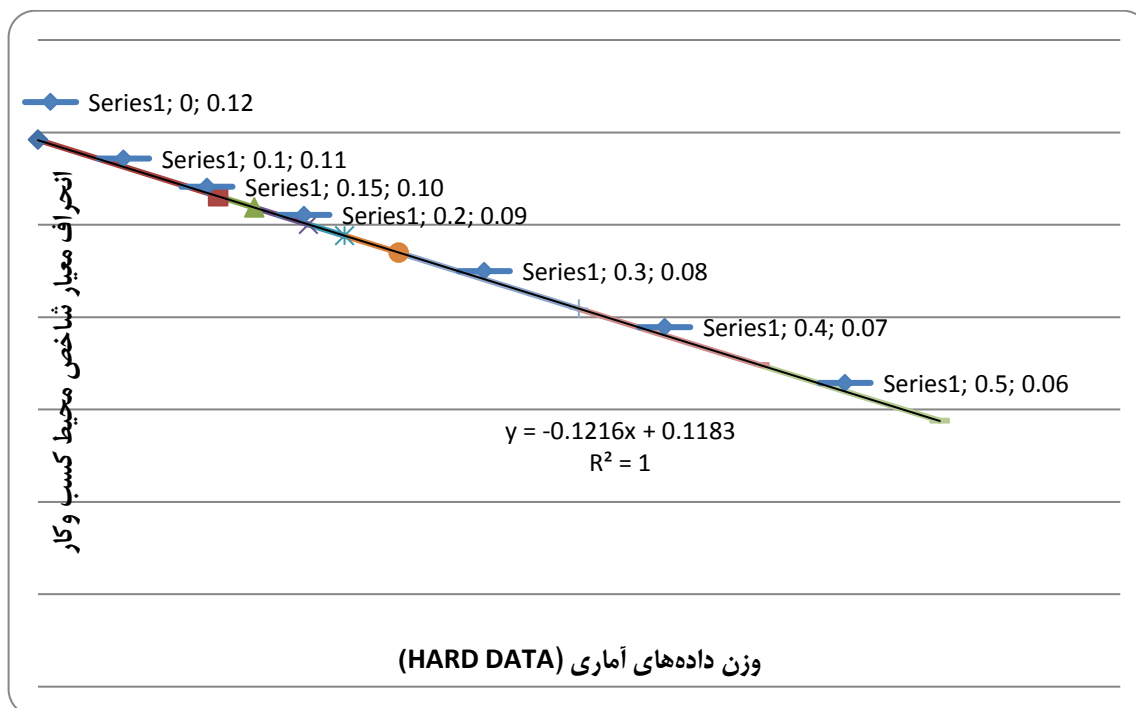
با توجه به فرمولهای بالا باید روابط زیر بین شاخصهای ارزیابی هر نماگر برقرار باشد بنابراین در محاسبات روابط زیر باید کنترل شوند:

۴-۴-۵. تحلیل حساسیت شاخص محیط کسب و کار نسبت به وزنهای ترکیب دادهها

همانطور که گفته شد پس از نرمال سازی و ترکیب دادههای آماری و ترکیب مولفه‌های پیمایشی باید این دو جزء را بر اساس وزنی که به هر یک داده می شود ترکیب کرد. از آنجا که جزء دادههای آماری در دوره‌های کوتاه مدت تغییرات اندکی دارند، هر چه وزن بیشتری به آنها اختصاص داده شود از نوسان شاخص و زیرشاخصهای محیط کسب و کار کاسته می شود.

نمودار ۵ رابطه انحراف معیار شاخص محیط کسب و کار (بر اساس داده‌های آماری موجود و داده‌های پیمایشی فرضی) و وزن داده‌های آماری را نشان می‌دهد. همانطور که در این نمودار مشاهده می‌شود رابطه‌ای خطی و نزولی بین انحراف معیار شاخص محیط کسب و کار و وزن داده‌های آماری وجود دارد. با انتخاب وزن ۲۰ درصد برای داده‌های آماری تقریباً ۲۱ درصد از انحراف معیار شاخص کاسته می‌شود (کاهش انحراف معیار از ۰,۱۲ به ۰,۰۹).

نمودار ۵ - رابطه انحراف معیار شاخص محیط کسب و کار بر اساس داده‌های فرضی و وزن داده‌های آماری

فصل ۵- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مقدمه: در آخرین فصل از این تحقیق، ضمن ارائه جمع‌بندی نتایج به دست آمده، اجزاء و ویژگیهای گزارش‌های فصلی اتاق ایران از وضعیت محیط کسب و کار ایران و همینطور فرایند و روش تهیه آن ارائه می‌شود.

۵-۱. ابزار و روش سنجش شاخص ملی محیط کسب و کار

با تعیین شاخص اصلی و همینطور مولفه‌ها و نماگرهای تشکیل دهنده آن، روشن شده است که برای محاسبه شاخص ملی محیط کسب و کار بر اساس این تحقیق، هر بار به دو تحقیق نیاز خواهد بود:

۱- تحقیق کتابخانه‌ای برای یافتن جدیدترین آمارهای رسمی درباره مولفه‌ها و نماگرهای ذیل این شاخص.

۲- تحقیق میدانی برای استخراج ارزیابی اعضای اتاق ایران از مولفه‌های کیفی (پیمایشی) این شاخص.

مولفه‌های کیفی این شاخص طوری انتخاب شده‌اند که واجد حداکثر جامعیت معقول باشند و در عین حال بتوان با چشم پوشی از جزئیات و دقتها، مولفه‌های آن را محدودتر کرد و حتی برای کسب و کارهای خاصی بکار برد.

به عنوان مثال از ۲۸ مولفه پیشنهادی، می‌توان تعدادی را به اقتضای هر کسب و کار یا حتی هر استان، حذف کرد و مولفه‌های اختصاصی هر کسب و کار یا استان را به آن افزود و شاخص محیط کسب و کار در آن کسب و کار یا استان را ارائه داد. به عنوان مثال، ریزگرد، در استان خوزستان یکی از عوامل برونزای موثر بر اداره بنگاه‌ها است و در محاسبه مولفه‌های استانی، احتمالاً باید مورد توجه قرار بگیرد. یا به عنوان مثالی دیگر، در کسب و کار زراعت دیم غلات، میزان بارندگی، بر عملکرد بنگاه تاثیر دارد و باید جزو مولفه‌های شاخص محیط کسب و کار تولیدغلات، لحاظ و محاسبه شود.

لازم به یادآوریست در این تحقیق، استخراج شاخص ملی محیط کسب و کار، مورد سوال و تحقیق بوده است و مولفه‌های ارائه شده قابلیت دارند به‌طور عمومی همه کسب و کارها در همه استانهای کشور را تحت تاثیر قرار دهند. به همین دلیل، ۲۸ مولفه پیمایشی و ۴۰ مولفه آماری ارائه شده از جامعیت بسیار بالایی برخوردارند. در شهریورماه ۹۵ و همزمان با طی مراحل نهایی تحویل این تحقیق و آغاز عملیات سنجش شاخص ملی محیط کسب و کار توسط اتاق ایران، به توصیه کارفرما مولفه‌های ادراک سنجی و آماری تغییراتی داده و نهایتاً شامل ۲۸ مولفه پیمایشی و ۴۰ مولفه آماری شد که مولفه‌های نهایی در پیوست ۵ این تحقیق ارائه شده است. با این حال توصیه تیم تحقیق این است که گزارش سالانه اتاق واجد حداکثر جزئیات و دقتها و شامل اندازه‌گیری همه ۲۸ مولفه پیمایشی (ادراک سنجی) و هر ۴۰ مولفه آماری باشد اما در گزارشهای فصلی اتاق برخی مولفه‌هایی که کمتر دچار نوسان فصلی می‌شوند، را محاسبه یا ارزیابی نکرد.

۵-۱-۱. جامعه آماری برای ارزیابی پیمایشی و ادراک سنجی

در اجرای ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار و برای استخراج ارزیابی^{۲۰۶} فعالان اقتصادی سراسر کشور از مولفه‌های ملی محیط کسب و کار، پیشنهاد می شود جامعه مورد پرسش، همه اعضای اتاق ایران^{۲۰۷} در نظر گرفته شود. به این صورت که پرسشنامه بر روی سایت اتاق قرار گیرد و هر عضو اتاق، از طرف تیم تحقیق پیامکی حاوی دعوت به تکمیل پرسشنامه و نیز گذرواژه اختصاصی باشد.

از آنجا که اعضای اتاق از ادراک و وزن اقتصادی یکسانی برخوردار نیستند، گذرواژه هر عضو باید حاوی وزن نظر مربوطه نیز باشد و پس از تکمیل و ارسال پرسشنامه، به‌طور نرم افزاری، وزن نظرات اعمال شده را محاسبه کند. این نرم افزار توسط بخش انفورماتیک اتاق قابل تهیه و عملیاتی شدن است^{۲۰۸}. بنابر این، جامعه آماری برای ارزیابی مولفه‌های پیمایشی، کل اعضای اتاق بازرگانی، صنعت، معدن و کشاورزی اتاق ایران و حجم نمونه نیز بر اساس ظرفیتهای نرم افزاری و اینترنتی، تمام شمار خواهد بود. بدیهی است شرکت در این ارزیابی‌های فصلی^{۲۰۹} برای اعضای اتاق اجباری نیست به همین دلیل ریاست اتاق می تواند برای تشویق اعضا به مشارکت در تهیه این گزارشها، برای مشارکت کنندگان امتیازاتی در نظر بگیرد. از آنجاکه ممکن است در برخی استانها، تعداد مشارکت کنندگان از حجم نمونه قابل تعمیم (مبتنی بر فرمول کوکران) کمتر باشد، در این شرایط، مجری طرح باید با تماس با اعضای اتاق، نظر آنها را استخراج کند و تعداد پاسخنامه‌ها را به عدد لازم برساند. حداقل حجم نمونه برای مشارکت از هر استان، با در اختیار داشتن تعداد اعضای اتاق در هر استان، توسط مجری ارائه می شود.

۵-۱-۲. جمع آوری داده‌های آماری

داده‌های آماری نیز مانند ادراک فعالان اقتصادی و اعضای اتاق، در طول زمان تغییر می کنند. به عنوان مثال، در طول فصول و سالها، در هر استان ساختمانها و زیربناهای جدیدی ایجاد می شود و یا ممکن است به دلیل بلایای طبیعی، طول جاده‌های یک استان کم شود و در نتیجه، مولفه آماری و رتبه آن استان، کاهش پیدا کند.

برای کنترل، ثبت و اعمال تغییرات در داده‌های آماری در طول یک فصل یا سال، مجری این طرح باید با بکارگیری گروه تحقیق ویژه و کمک گرفتن کارکنان و اعضای هیات رئیسه اتاق‌های شهرستانها، تغییرات در هر یک از مولفه‌های آماری ۴۰ گانه را پایش، ثبت و در جدول و محاسبات مربوطه، اعمال کند.

---

۲۰۶ - Assessment

۲۰۷ - لازم به ذکر است این مطالعه و اجرای این طرح تحقیق می تواند علاوه بر اتاق ایران، با مشارکت اعضای اتاق اصناف یا حتی اتاق تعاون نیز انجام شود

۲۰۸ - اظهار نظر هومن حاجی پور، مدیر کل امور تشکل‌های اتاق ایران گفتگوی با محقق.

۲۰۹ - فصلی بودن ارزیابی‌ها در متن ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار آمده و الزام قانونی است.

۲-۵. فرایند محاسبه شاخص ملی محیط کسب و کار

پس از تکمیل فرآیند ارزیابی و ادراک سنجی و بخش جمع‌آوری داده‌های آماری نوبت به محاسبه داده‌های آماری شاخص‌های ملی محیط کسب و کار می‌رسد. همانطور که در فصل چهارم توضیح داده شد، در این مرحله ابتدا داده‌های آماری نرمال شده و یک جزء داده آماری مربوط به هر یک از نماگرهای ده‌گانه محیط کسب و کار (در هر استان و هر بخش) با میانگین‌گیری ساده از داده‌های آماری نرمال شده مربوطه به دست می‌آید. سپس یک جزء مولفه پیمایشی مربوط به هر یک از نماگرهای ده‌گانه محیط کسب و کار (در هر استان و هر بخش) با میانگین‌گیری ساده از مولفه‌های پیمایشی مربوط به هر یک از زیرشاخص‌ها محاسبه می‌شود و در انتها با استفاده از سیستم وزن‌دهی و فرمول‌های ذکر شده در فصل ۴، مولفه‌ها و شاخص ملی محیط کسب و کار محاسبه می‌شود.

۳-۵. اجزا و ویژگیهای گزارشهای فصلی اتاق ایران

گزارش‌های فصلی و سالانه اتاق ایران از شاخص ملی محیط کسب و کار باید واجد این بخشها باشد:

فصل ۱- مقدمات: شامل تعاریف، ضرورتها، روش و...

فصل ۲- مبانی نظری و روش تحقیق

فصل ۳- تحلیل تحولات و تغییرات داده‌های آماری در دوره مورد بررسی. شامل آخرین تحولات هر یک از ۴۴ مولفه آماری در سراسر کشور به تفکیک استانها استخراج شده با روشهای کتابخانه‌ای (جستجو در رسانه‌ها) یا تماس و اطلاع‌گیری از اعضای هیات رئیسه اتاقهای استانها

فصل ۴- تشریح مراحل و نتایج فعالیت میدانی برای استخراج ارزیابی اعضای اتاق(ها) از مولفه‌های ادراک سنجی در فصل مورد مطالعه

فصل ۵- محاسبه و تلفیق داده‌های سخت و نرم به دست آمده و معرفی شاخص نهایی به تفکیک استانها و بخشها.

فصل ۶- تحلیلها و پیشنهادها: تحلیل تغییرات ارزیابی و رتبه‌های استانها و بخشهای اقتصادی و ارائه پیشنهادها برای اجرایی- تقنینی به قوای مقننه و مجریه و قضائیه برای بهبود محیط کسب و کار در استانها و بخشهای ضعیف تر

۴-۵. پاسخ به چند سوال کلیدی درباره گزارشهای اتاق ایران از محیط کسب و کار

سوال ۱- با وجود گزارش جهانی انجام کسب و کار که هر سال توسط بانک جهانی تهیه و منتشر می‌شود، تهیه این گزارش و شاخص ملی محیط کسب و کار چه لزومی دارد؟

پاسخ: گزارش بانک جهانی ب بسیاری از ابعاد و مولفه‌های موثر در کسب و کارها در ایران را در نظر نمی‌گیرد و به لحاظ اینکه ناچار است مولفه‌هایی قابل سنجش در همه کشورها ارائه دهد، از برخی عوامل مهم اخلاقی در کسب و کارها که امکان محاسبه آنها برای همه کشورها وجود ندارد، چشم پوشی می‌کند. نظیر فرهنگ کاری و مصرف، فساد و رشوه خواری در دستگاه‌های حکومتی و... از سوی دیگر گزارش بانک جهانی در سطح بین‌المللی تهیه می‌شود و اوضاع کشورها را با هم مقایسه می‌کند ولی گزارش ملی محیط کسب و کار، در سطح ملی تهیه می‌شود و استانهای ایران را با هم مقایسه می‌کند.

سوال ۲- آیا در کشورهای دیگری هم شاخص ملی محیط کسب و کار تهیه می‌شود؟

پاسخ: بله. در بسیاری از کشورها از جمله آمریکا، هند، چین و... شاخصهای ملی محیط کسب و کار تعریف شده و محاسبه و اعلام می‌شود. نمونه‌هایی از تجربیات دیگر کشورها در این باره در فصل اول این تحقیق ارائه شده است.

سوال ۳- انتشار این گزارش‌ها چه منافعی برای اتاق ایران دارد؟

پاسخ: اتاق ایران با تهیه و انتشار این گزارش‌ها می‌تواند مطالبات اساسی فعالان اقتصادی از سراسر کشور را به شکل سازمان‌یافته و مستمر به جامعه تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران اقتصاد ایران اطلاع دهد. اتاق ایران همچنین می‌تواند با اتکا به این گزارش‌ها، و با پشتوانه قانون، انتقادات و نظرات اعضای خود از تغییرات به زعم خود ناهنجار در سیاست‌ها، قوانین و مقررات را به اطلاع مسئولان برساند و آنها را برای اصلاح سیاستها و قوانین و مقررات نامناسب، تشویق و دلالت کند. اتاق ایران همچنین با ارزیابی اعضای خود، می‌تواند رتبه بندی بهترین استانها و حتی دستگاه‌ها از نظر محیط کسب و کار را اعلام کند و مسئولان و دستگاه‌های همراه و یاور فعالان اقتصادی را تشویق و ایجادکنندگان مانع در برابر تولید و کسب و کار را بازخواست و مجبور به پاسخگویی نماید.

سوال ۴. چه کسی پرسشنامه پیمایش‌ها را تکمیل می‌کند؟

پاسخ: بر اساس ادبیات موضوع محیط کسب و کار، ارزیابی عوامل موثر بر اداره و عملکرد بنگاه‌ها، شأن مدیران بنگاه‌ها است بر این اساس پیشنهاد می‌شود پرسشنامه بخش پیمایشی گزارش‌های اتاق ایران را مدیران بنگاه‌ها تکمیل کنند. از آنجا که ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار، ارزیابی مولفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران را به عهده اتاق‌ها گذاشته است و اتاق ایران به اجرای این حکم قانونی و تهیه و تدوین این سلسله گزارش‌ها همت گماشته، پیشنهاد محقق این است که جامعه آماری برای تکمیل پرسشنامه‌ها، اعضای اتاق ایران باشند.

سوال ۵. روش نمونه‌گیری از جامعه آماری اعضای اتاق ایران برای پاسخ به پرسشنامه‌ها چگونه باشد؟

پاسخ: با وجود فناوری‌های نوین ارتباطی و امکان ارائه پرسشنامه در سایت اتاق ایران و امکان طراحی نرم افزار پردازش و جمع‌کننده پاسخ‌ها، پیشنهاد محقق نمونه‌گیری تمام شمار از جامعه آماری اعضای اتاق ایران است. به این ترتیب، می‌توان جامع‌ترین ارزیابی در هر دوره را با حداقل هزینه به دست آورد.

سوال ۶- گزارش های اتاق از محیط کسب و کار ایران در چه دوره هایی منتشر می شود؟

پاسخ: ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار، اتاق ایران را موظف به ارائه گزارش های فصلی از وضعیت مولفه های ملی محیط کسب و کار کرده است. نتیجه این تحقیق به اتاق ایران امکان می دهد در مقاطع فصلی و سالانه مولفه های تعیین شده را ارزیابی و نتیجه را اعلام کند.

سوال ۷- داده های آماری و تحولات مربوطه را چه کسی (یا کسانی) و چگونه جمع آوری می کند؟

هر ۴۰ مولفه آماری پیشنهاد شده در این تحقیق توسط مراجع رسمی در دولت یا قوه قضایه تهیه و اغلب به طور فصلی منتشر می شوند. مجری تهیه و تدوین گزارش های اتاق ایران از محیط کسب و کار باید به طور مستمر تولید و انتشار این ۴۰ مولفه را از مراجع رسمی مربوطه پیگیری کند. از آنجا که تهیه و انتشار آمارهای رسمی در ایران گاهی منظم نیست و در مواردی محرمانه تلقی و از انتشار آنها جلوگیری می شود، پیشنهاد تیم تحقیق این است که مجری تهیه گزارش های اتاق، با کمک اعضای هیئت نمایندگان و هیئت رئیسه اتاق ایران در همه استان ها، تغییرات در هر ۴۰ مولفه آماری در سراسر کشور را به طور دائم پایش و حسب مورد در گزارش دوره مربوطه لحاظ کند. به عنوان مثال ممکن است در یکی از استان ها ارتکاب چندین قتل یا کلاهبرداری کلان در مقطعی، احساس امنیت عمومی و اقتصادی را تحت تاثیر قرار دهد و آمار آن در گزارش های قوه قضاییه^{۲۱۰} چندان منعکس نشود. پیشنهاد محقق این است در این موارد، تهیه کننده گزارش اتاق با استناد به اطلاعات دریافتی از هیات رئیسه و هیات نمایندگان اتاق در استان مربوطه، به تاثیر قتل ها یا کلاهبرداری کلان بر امنیت عمومی و اقتصادی در آن استان در گزارش فصلی مربوطه اشاره کند و در متن گزارش از مسئولان مرتبط بخواهد برای جبران و بهبود احساس امنیت عمومی و اقتصادی در آن استان تدابیر ویژه اتخاذ و اجرا کنند.

سوال ۸- تهیه و انتشار این گزارش ها توسط اتاق، به چه منابعی نیاز دارد؟

پاسخ: تهیه و اجرای گزارش های ارزیابی از مولفه های ملی محیط کسب و کار به نسبت کارکرد و منافع آن برای اتاق ایران، هزینه کمی دارد. این هزینه ها به تفکیک نیروی انسانی و نرم افزاری عبارتند است:

ب) نرم افزار:

ویژه برای دریافت داده از پرسشنامه و داده های ورودی توسط اپراتور، ترکیب داده ها، اعمال وزن ها و محاسبه شاخص نهایی و ارائه جداول مربوطه. با پشتیبانی نرم افزاری لازم.

نرم افزار های ارتباطی برای ارتباط با اعضای اتاق و پیگیری تکمیل پرسشنامه ها

۲۱۰- گزارش نماگرهای عملکرد قوه قضاییه که هر ماه توسط پژوهشگاه قوه قضاییه تهیه و منتشر می شود و از سال ۱۳۹۴ از وضعیت محرمانه خارج و قابل استناد شده است.

ج) سایر: اتاق و تجهیزات اداری، هزینه های ارتباطات، هزینه های چاپ و توزیع، هزینه های برگزاری جلسه رسانه ای برای معرفی و انتشار اطلاعات آن در فصول مختلف و....

منابع و مأخذها

احمدیان، مریم، مروری بر تجربیات برخی کشورها در ارزیابی محیط کسب و کار، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مهر ماه ۱۳۹۰.

استیگلیتز، جوزف (۱۳۸۳). اصلاحات به کجا می‌رود؟، در مجموعه مقالات حکمرانی خوب، ترجمه جعفر خیرخواهان، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

اشرف، احمد (۱۳۵۹): موانع تاریخی رشد سرمایه‌داری در ایران: دوره قاجاریه. انتشارات زمینه، تهران

تارو، لستر (۱۳۸۴)، آینده سرمایه‌داری، تغییر و تحول ساختاری در نظام سرمایه‌داری جهانی؛ نشر دیدار، چاپ دوم.

خوشگویان فرد، علیرضا (۱۳۸۹): گروه تمرکز، متن سخنرانی در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات مورخ

۸۹/۱۰/۰۵ قابل دسترسی در: <http://www.ricac.ac.ir/print.php?plugin:content937>.

دبیرخانه شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی (۱۳۹۰)، دستورالعمل تشکیل و اداره جلسات شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی، اتاق بازرگانی صنایع و معادن ایران.

دسوتو، هرماندو (۱۳۸۶) راز سرمایه چرا سرمایه‌داری در غرب موفق می‌شود و در جاهای دیگر شکست می‌خورد؟، ترجمه فریدون تفضلی، تهران، انتشارات نی.

رضائیان، علی (۱۳۸۹): اصول مدیریت، انتشارات سمت، تهران

سازمان فناوری اطلاعات ایران، گزارش جامعه اطلاعاتی ایران، تهران، ۱۳۹۳

سبحانی فر، یاسر (۱۳۹۵) موانع تولید در کسب و کارهای خرد، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران

سیاح، سیدامیر (۱۳۹۰) سامانه بهبود محیط کسب و کار، گروه مطالعات محیط کسب و کار مرکز پژوهش‌های مجلس

شورای اسلامی، تهران

مرادی، محمدعلی (۱۳۹۴) محیط کسب و کار: نظریه‌ها، شاخص‌ها و تکنیک‌ها. تهران: دانشگاه تهران.

مرکز آمار و فناوری اطلاعات قوه قضائیه، گزارش عملکرد واحدهای قضایی مهر ۱۳۹۴، تهران ۱۳۹۴

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۰)، «با نمایندگان مردم در مجلس نهم، ۳۲. محیط کسب و کار»

مفاهیم و ارزیابی آن در ایران»، اسفند ۱۳۹۰، شماره مسلسل: ۱۲۱۵۰

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش‌های دهگانه «راهکارهای بهبود رتبه ایران در گزارش انجام

کسب و کار بانک جهانی»، دفتر مطالعات اقتصادی، گروه مطالعات محیط کسب و کار، بهمن ۱۳۹۲- آذر ۱۳۹۳.

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، گزارش های فصلی «پایش محیط کسب و کار ایران»، دفتر مطالعات اقتصادی، گروه مطالعات محیط کسب و کار، پاییز ۱۳۸۹- تابستان ۱۳۹۴.

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، گزارش «طراحی و تدوین شاخص های فضای کسب و کار و ارائه روش شناسی مناسب برای محاسبه آنها در ایران»، دفتر مطالعات اقتصادی، گروه مطالعات محیط کسب و کار، فروردین ۱۳۹۰.

مرکز مالگیری، احمد (۱۳۹۰) تاثیر کمیت و کیفیت مقررات بر محیط کسب و کار، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی. تهران

مرکز مالگیری، احمد (۱۳۹۲)، حاکمیت قانون و محیط کسب و کار. تهران: مرکز پژوهش های مجلس.

معین، محمد، (۱۳۷۱)، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر، تهران.

میدری، احمد و خیرخواهان، جعفر (۱۳۸۴)؛ حکمرانی خوب، بنیان توسعه (مجموعه مقالات)؛ تهران: انتشارات مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.

میدری، احمد و قودجانی، اصلان (۱۳۸۷)؛ سنجش و بهبود محیط کسب و کار، تهران: جهاد دانشگاهی، واحد تهران.

نصیری اقدم، علی (۱۳۸۷)، چارچوب طرح بهبود محیط کسب و کار؛ بولتن تخصصی اقتصاد ایران؛ شماره ۲

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، آمار نامه کار، تعاون و رفاه اجتماعی ۱۳۹۳

Arruñada, Benito(2008), How Doing Business Jeopardizes Institutional Reform, Spanish Ministry of Education and Science.

Arruñada,B(2007) Pitfalls to avoid when measuring institutions: Is "Doing Business" damaging business? Journal of Comparative Economics 35 (4)

Australian Chamber of Commerce and Industry ACCI (2015): National Red Tape Survey .

Auty, R., & Kiiski, S. (2001). Natural resources, capital accumulation, structural change and welfare. In R. Auty, Resource Abundance and Economic Development (pp. 19-35). New York: Oxford University Press

Baumol, W. (1993). Entrepreneurship, Management and the Structure of Payoffs. Cambridge, MA: MIT Press

- Bhide, A. (2000). *The origins and evolution of new businesses*. New York: Oxford University Press.
- Botero, J. C., Djankov, S., Porta, R. L., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A. (2004). The Regulation of Labor. *Quarterly Journal of Economics*, 1339-1382.
- Busenitz, L., Gómez, C., & Spencer, J. (2000). Country institutional profiles: Unlocking entrepreneurial phenomena. *Academy of Management Journal*, 43(1), 99-103.
- Blume, Lorenz(2006) Local Economic Policies as Determinants of the Local Business Climates: Empirical Results from a Cross-section Analysis among East German Municipalities, *Regional Studies*, Vol. 40.4
- Bygrave, W., & Minniti, M. (2000). The social dynamics of entrepreneurship. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 24(3), 25-37.
- Campbell, D., & Craig, T. (2005). *Organisations and the Business Environment*. Elsevier Butterworth-Heinemann.
- Carlson, B. (2003). *Technological systems in Bio industries: An international study*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Carreras, A., & Tafunell. (1997). *Big Manufacturing firms between state and market*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Casper, S., & Murray, F. (2003). Scientific labor markets and the building of biotechnology firms:Acomparative. *Academy of Management Conference*. Seattle.
- Casson, M. (2003). *The entrepreneur an economic theory*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Churchman, C. W. (1974). Philosophical Speculations on Systems Design. *The International Journal of Management Science*, 2(4), p451-465.
- Claessens, S., Djankov, S., Fan, J., & Lang, H. (1999). *Expropriation of minority shareholders in East Asia*. World Bank.

- Cuervo, A. (2005). Individual and Environmental Determinants of Entrepreneurship. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 1, p293–311.
- Dardia, Michael. Sherman Luk (1999) Rethinking the California business climate, public policy institute of California.
- De cheng, FAN. PAN Xia(2007), Appraisal Cluster Analysis on Regional Investment Climate of Mainland China, School of Management & Economy, Harbin Engineering University.
- Demirguc-Kunt, A., & Maksimovic, V. (1998). Law, finance, and firm growth. *Journal of Finance*, 53, p2107-2103.
- Dodd, S., & Seaman, P. (1999). Religion and enterprise: An introductory exploration. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 23(1), p71–86.
- Dosi, G. (1988). The nature of the innovative process. In G. Dosi, C. Freeman, G. Silverberg, & L. Soete, *Technical change and economic theory*. New York: Pinter. pp. 221–238.
- EUROCHAMBRES Economic Survey (2016)
- Gregory, Neil(2012): Doing Business and Doing Development, *WORLD ECONOMICS*, Vol. 13, No. 3, July–September 2012
- Hafeez, Seema,"the efficacy of regulation in developing countries"2003
- Hendrix, Michael (2014): The U.S. Chamber of Commerce Foundation's, Regulatory Climate Index
- Higgins, B. (1968). *Economic Development, Problems, Principles and Policies*. New York: Norton company.
- Higgins, M., & Gulati, R. (2003). Getting off to a good start: The effects of upper echelon affiliations on underwriter prestige. *Organization Science*, 14, 244–263.
- Iarossi, Giuseppe(2009) The investment climate in 16 Indian states, working paper, World Bank.

- Islam, R., & Montenegro, C. E. (2002). What Determines the Quality of Institutions? World Bank.
- Kenney, M. (1986). *Biotechnology: The university-industrial complex*. New Haven: Yale University Press.
- Lane, T. D., Lipschitz, L., & Mourmouras, A. (2002). Capital flows to transition economies: Master or servant? International Monetary Fund Working Paper No. 02/11.
- Lerner, J. (1995). Venture capitalists and the oversight of private firms. *Journal of Finance*, 50, 301–318.
- Lumpkin, G., & Dess, G. (1996). Clarifying the entrepreneurial orientation construct and linking it to performance. *Academy of Management Review*, 21, 135–172.
- Marshall. (1961, 1890). *Principles of economics*. London: Macmillan.
- Moran, P., & Ghoshal. (1999). Markets, firms and the process of economic development. *Academy Management Review*, 24, 390–412.
- Neary, J. P., & Wijnbergen, S. V. (1986). *Natural Resources and the Macroeconomy*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- North, D. (1991). Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5.
- Public-Private Dialogue (PPD) Handbook(2000), The first International Workshop on Public-Private, Paris, 1st and 2nd of February, 2000.
- Rodrik, D. (2000). *Institutions For High-quality Growth:what They Are And How To Acquire Them*. Cambridge: NBER Working Paper Series.
- Schumpeter, J. A. (1934). *The theory of economic development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shane, S. (2003). *A general theory of entrepreneurship. the individual-opportunity nexus*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Shane, S., & Cable, D. (2002). *Networks ties, reputation and the financials of*

Shane, S., & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *Academy of Management Review*, 25, 217–226.

The Asian Foundation(2012), *malaysia Business Environment Index 2012: Challenges and Opportunities for Accelerating Local Business*

U.S. Chamber of Commerce Foundation(2014), *Enterprising Cities: Regulatory Climate Index*

Weber, M. (1930). *The protestant ethic and the spirit of capitalism*. New York: Scribier.

Western Cape Provincial Government and the Cape Agulhas (2014) *Survey of Municipal Red Tape Issues in the Overberg District and Local Municipal Areas*

White, S. (2004). *Donor approaches to improving the business environment for small enterprises*. Washington: Committee of Donor Agencies for Small Enterprise Development.

Wood, R. (2000). *Managing Complexity*, Economist Books

Worthington, I., & Britton, C. (2009). *The Business Environment*. Edinburgh: Pearson.

World Bank Group(several years), *Ease of Doing Business Reports. 2005-2016*

World Bank(2006) *China, Governance, Investment Climate, and Harmonious Society: Competitiveness Enhancements for 120 Cities in China, Poverty Reduction and Economic Management, Financial and Private Sector Development Unit, East Asia and Pacific Region*.

۱- عملکرد اقتصادی

۱-۱- اقتصاد داخلی

- ۱-۱-۱- تولید ناخالص داخلی - میلیارد دلار
- ۱-۱-۲- تولید ناخالص داخلی (برابری قدرت خرید) - برآوردی
- ۱-۱-۳- مخارج مصرفی نهایی خصوصی - میلیارد دلار
- ۱-۱-۴- مخارج مصرفی نهایی خصوصی - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱-۱-۵- مخارج مصرفی نهایی دولتی - میلیارد دلار
- ۱-۱-۶- مخارج مصرفی نهایی دولتی - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱-۱-۷- سرمایه‌گذاری ناخالص داخلی - میلیارد دلار
- ۱-۱-۸- سرمایه‌گذاری ناخالص داخلی - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱-۱-۹- پس‌انداز ناخالص داخلی - میلیارد دلار
- ۱-۱-۱۰- پس‌انداز ناخالص داخلی - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱-۱-۱۱- بخش‌های اقتصادی - سهم هر بخش به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱-۱-۱۲- رشد تولید ناخالص داخلی واقعی - درصد تغییر براساس واحد پول ملی به قیمت‌های ثابت
- ۱-۱-۱۳- رشد تولید ناخالص داخلی واقعی سرانه - درصد تغییر براساس واحد پول ملی به قیمت‌های ثابت
- ۱-۱-۱۴- رشد واقعی مخارج مصرفی نهایی خصوصی
- ۱-۱-۱۵- رشد واقعی مخارج مصرفی نهایی دولتی
- ۱-۱-۱۶- رشد واقعی سرمایه‌گذاری ناخالص داخلی
- ۱-۱-۱۷- رشد واقعی پس‌انداز ناخالص داخلی
- ۱-۱-۱۸- تاب آوری (Resilience) اقتصاد
- ۱-۱-۱۹- تولید ناخالص داخلی سرانه به دلار آمریکا
- ۱-۱-۲۰- تولید ناخالص داخلی (برابری قدرت خرید) سرانه - برآوردی
- ۱-۱-۲۱- مخارج مصرفی نهایی خصوصی سرانه - دلار آمریکا
- ۱-۱-۲۲- مخارج مصرفی نهایی دولتی سرانه - دلار آمریکا
- ۱-۱-۲۳- سرمایه‌گذاری ناخالص داخلی سرانه - دلار آمریکا
- ۱-۱-۲۴- پس‌انداز ناخالص داخلی سرانه - دلار آمریکا
- ۱-۱-۲۵- پیش‌بینی رشد تولید ناخالص داخلی واقعی - درصد تغییر براساس واحد پول ملی به قیمت ثابت
- ۱-۱-۲۶- پیش‌بینی تورم - درصد تغییر
- ۱-۱-۲۷- پیش‌بینی بیکاری - درصدی از کل نیروی کار
- ۱-۱-۲۸- پیش‌بینی تراز حساب جاری - درصدی از تولید ناخالص داخلی / تولید ناخالص ملی

۱-۲- تجارت بین‌الملل

- ۱-۲-۱- تراز حساب جاری میلیارد دلار (علامت منفی $\equiv$ کسری)
- ۱-۲-۲- تراز حساب جاری - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱-۲-۳- تراز تجاری - میلیارد دلار (علامت منفی $\equiv$ کسری)
- ۱-۲-۴- تراز تجاری - درصدی از تولید ناخالص داخلی

- ۵-۲-۱- تراز خدمات تجاری - میلیارد دلار (علامت منفی ≡ کسری)
- ۶-۲-۱- تراز خدمات تجاری - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۷-۲-۱- صادرات کالا - میلیارد دلار
- ۸-۲-۱- صادرات کالا - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۹-۲-۱- رشد واقعی صادرات کالاها - درصد تغییر براساس ارزش‌های دلار آمریکا
- ۱۰-۲-۱- صادرات خدمات تجاری - میلیارد دلار
- ۱۱-۲-۱- صادرات خدمات تجاری - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱۲-۲-۱- رشد واقعی صادرات خدمات تجاری - درصد تغییر برحسب ارزش‌های دلار آمریکا
- ۱۳-۲-۱- سهم صادرات هر بخش اقتصادی - درصدی از کل صادرات
- ۱۴-۲-۱- واردات کالاها و خدمات تجاری - میلیارد دلار
- ۱۵-۲-۱- واردات کالاها و خدمات تجاری - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱۶-۲-۱- رشد واقعی صادرات کالاها و خدمات تجاری - درصد تغییر برحسب ارزش‌های دلار آمریکا
- ۱۷-۲-۱- سهم واردات هر بخش اقتصادی - درصدی از کل واردات

$$\frac{X + M}{2GDP}$$

- ۱۸-۲-۱- نسبت تجارت به تولید ناخالص داخلی
- ۱۹-۲-۱- شاخص رابطه مبادله - ارزش واحد صادرات نسبت به ارزش واحد واردات
- ۲۰-۲-۱- عایدات توریسم - دریافتیهای توریسم بین‌المللی به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی

۳-۱- سرمایه گذاری بین‌المللی

- ۱-۳-۱- جریان سرمایه گذاری مستقیم در خارج - میلیارد دلار
- ۲-۳-۱- جریان سرمایه گذاری مستقیم در خارج - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۳-۳-۱- ذخایر (Stocks) سرمایه گذاری مستقیم در خارج - میلیارد دلار
- ۴-۳-۱- رشد واقعی سرمایه گذاری مستقیم در خارج - درصد تغییر براساس ارزش دلار آمریکا
- ۵-۳-۱- جریان سرمایه گذاری مستقیم در داخل - میلیارد دلار
- ۶-۳-۱- جریان سرمایه گذاری مستقیم در داخل - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۷-۳-۱- ذخایر سرمایه گذاری مستقیم در داخل - میلیارد دلار
- ۸-۳-۱- رشد واقعی ذخایر سرمایه گذاری مستقیم در داخل - درصد تغییر براساس ارزش دلار آمریکا
- ۹-۳-۱- تراز جریان سرمایه گذاری مستقیم - میلیارد دلار (جریان در خارج منهای جریان در داخل)
- ۱۰-۳-۱- تراز جریان سرمایه گذاری مستقیم - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱۱-۳-۱- وضعیت خالص (Net Position) در ذخایر سرمایه گذاری مستقیم - میلیارد دلار (ذخایر در خارج منهای ذخایر در داخل)
- ۱۲-۳-۱- وضعیت خالص در ذخایر سرمایه گذاری مستقیم - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱۳-۳-۱- بازیابی تهدیدهای تولید - بازیابی تولید تهدیدی برای آینده اقتصاد نباشد.
- ۱۴-۳-۱- بازیابی تهدیدهای تسهیلات تحقیق و توسعه - بازیابی تسهیلات تحقیق و توسعه تهدیدی برای آینده اقتصاد نباشد.

۱۵-۳-۱- باز یابی تهدیدهای خدمات - باز یابی خدمات تهدیدی برای آینده اقتصادتان نباشد.

۱۶-۳-۱- داراییهای سرمایه گذاری پور ترفوی - میلیارد دلار

۱۷-۳-۱- بدهیهای سرمایه گذاری پور ترفوی - میلیارد دلار

۴-۱- اشتغال

۱-۴-۱- اشتغال - کل اشتغال بر حسب میلیون نفر

۲-۴-۱- اشتغال - درصدی از جمعیت

۳-۴-۱- رشد اشتغال - درصد تغییر (برآوردی)

۴-۴-۱- اشتغال هر بخش - درصدی از کل اشتغال

۵-۴-۱- اشتغال در بخش عمومی - درصدی از کل اشتغال

۶-۴-۱- نرخ بیکاری - درصدی از نیروی کار

۷-۴-۱- بیکاری بلند مدت - درصدی از نیروی کار

۸-۴-۱- بیکاری جوانان - درصدی از نیروی کار

۵-۱- قیمتها

۱-۵-۱- تورم قیمت مصرف کننده - متوسط نرخ سالانه

۲-۵-۱- شاخص هزینه زندگی - شاخص سبد کالاها و خدمات در شهرهای بزرگ (شامل مسکن)

۳-۵-۱- اجاره آپارتمان - نرخ ماهانه آپارتمان سه خوابه در شهرهای بزرگ

۴-۵-۱- اجاره دفتر کار - کل هزینه مشاغل (دلار آمریکا).

۲- کارایی دولت

۱-۲- مالیه عمومی

۱-۲-۱- کسری / مازاد بودجه دولت - میلیارد دلار

۲-۲-۱- کسری / مازاد بودجه دولت - درصدی از تولید ناخالص داخلی

۳-۲-۱- کل بدهی عمومی دولت - میلیارد دلار

۴-۲-۱- کل بدهی عمومی دولت - درصدی از تولید ناخالص داخلی

۵-۲-۱- رشد واقعی بدهی عمومی دولت - درصد تغییر بر حسب واحد پول ملی به قیمت های ثابت

۶-۲-۱- بدهی داخلی دولت مرکزی - درصدی از تولید ناخالص داخلی

۷-۲-۱- بدهی خارجی دولت مرکزی - درصدی از تولید ناخالص داخلی

۸-۲-۱- پرداختی بهره - درصدی از درآمد جاری

۹-۲-۱- مدیریت منابع مالی عمومی - میزان بهبود در دو سال آتی

۱۰-۲-۱- ذخایر کل - شامل طلا و ذخایر قانونی

۱۱-۲-۱- مخارج عمومی دولت - درصدی از تولید ناخالص داخلی

۲-۲- سیاست مالی

۱-۲-۲- عایدات کل جمعآوری شده از مالیات - درصدی از تولید ناخالص داخلی

۲-۲-۲- مالیات بر درآمد شخصی جمعآوری شده - بر سود، درآمد و عایدات سرمایه به صورت در صدی از تولید

ناخالص داخلی

۲-۲-۳- مالیاتهای شرکتی جمع‌آوری شده- بر سود، درآمد و عایدات سرمایه به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی

۲-۲-۴- عایدات غیرمستقیم مالیات جمع‌آوری شده - مالیات روی کالاها و خدمات به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی

۲-۲-۵- مالیات بر دارایی و سرمایه جمع‌آوری شده - درصدی از تولید ناخالص داخلی

۲-۲-۶- سهم تأمین اجتماعی از مالیات جمع شده - سهم اجباری کارفرمایان و کارگران به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی

۲-۲-۷- نرخ مالیات مؤثر بر درآمد شخص - درصدی از درآمد معادل با تولید ناخالص داخلی سرانه

۲-۲-۸- نرخ مالیات بر سود شرکت - حداکثر نرخ مالیات، که قبل از مالیات بر سود وضع میشود.

۲-۲-۹- نرخ مالیات بر مصرف استاندارد VAT / GST

۲-۲-۱۰- نرخ سهم تأمین اجتماعی کارگر - سهم اجباری به صورت درصدی از درآمد معادل تولید ناخالص داخلی سرانه

۲-۲-۱۱- نرخ سهم تأمین اجتماعی کارفرما - سهم اجباری به صورت درصدی از درآمد معادل تولید ناخالص داخلی سرانه

۲-۲-۱۲- مالیاتهای واقعی شخصی - مالیات واقعی شخصی، انگیزه کار و جستجوی پیشرفت به مردم می‌دهد.

۲-۲-۱۳- مالیاتهای واقعی شرکتی - مالیات واقعی شرکتی، انگیزه فعالیتهای کارآفرینانه را تشویق می‌کند.

۲-۲-۱۴- فرار مالیاتی - مانع فعالیت کسب‌وکار نمیشود.

۲-۳- چارچوب نهادی

۲-۳-۱- نرخ بهره واقعی در کوتاه مدت - نرخ بانکی / تنزیل واقعی

۲-۳-۲- هزینه سرمایه - که توسعه کسب‌وکار را تشویق میکند

۲-۳-۳- تنوع نرخ بهره (Spread) - نرخ بدهی منهای نرخ سپرده

۲-۳-۴- دسته بندی اعتبار کشوری - در مقیاس ۱۰۰-۰

۲-۳-۵- سیاست بانک مرکزی - تأثیر مثبتی روی توسعه اقتصادی دارد

۲-۳-۶- سیاست ارزی - از رقابتپذیری بنگاهها حمایت می‌کند.

۲-۳-۷- ثبات نرخ ارز - تغییر برابری از پول ملی به SDR

۲-۳-۸- جهتگیری سیاست دولت - سازگار باشد

۲-۳-۹- چارچوب حقوقی و قانونی - حامی رقابتپذیری بنگاهها باشد

۲-۳-۱۰- قابلیت تطبیق سیاست دولت - با تغییرات شدید در اقتصاد

۲-۳-۱۱- تصمیم‌گیری‌های دولت - به طور مؤثر اجرا شوند

۲-۳-۱۲- احزاب سیاسی - چالشهای اقتصادی روز را بفهمند

۲-۳-۱۳- شفافیت - شفافیت سیاست دولت رضایت بخش باشد

۲-۳-۱۴- خدمات عمومی - مستقل از دخالتهای سیاسی باشد

۲-۳-۱۵- بوروکراسی - مانع فعالیت کسب‌وکار نشود

۲-۳-۱۶- فساد و اختلاس - در اقتصاد وجود نداشته باشد

۲-۴- قانونگذاری کسب‌وکار

- ۱-۴-۲- مراجع گمرکی - حمل کارای کالاها را تسهیل میکنند
- ۲-۴-۲- حمایت گرایي - به انجام کسب و کار افراد آسیب نرساند
- ۳-۴-۲- قراردادهای بخش عمومی - به اندازه کافی به روی خریداران خارجی باز باشد
- ۴-۴-۲- مبادلات بین‌المللی - با طرفین خارجی آزادانه مذاکره شود
- ۵-۴-۲- سرمایه گذاران خارجی - برای کسب کنترل در شرکت‌های داخلی آزاد باشند.
- ۶-۴-۲- دسترسی به بازارهای سرمایه - به راحتی امکانپذیر باشد (داخلی و خارجی)
- ۷-۴-۲- انگیزه‌های سرمایه‌گذاری - برای سرمایه‌گذاران خارجی جذاب باشد
- ۸-۴-۲- یارانه‌های دولت - به شرکت‌های خصوصی و عمومی به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۹-۴-۲- یارانه‌ها - رقابت منصفانه و توسعه اقتصادی را مختل نکند
- ۱۰-۴-۲- قانون‌گذاری رقابت (Competition Legislation) در پیشگیری از رقابت غیرمنصفانه مؤثر باشد
- ۱۱-۴-۲- قانون‌گذاری کالاها و خدمات - مانع فعالیت کسب و کار نشود.
- ۱۲-۴-۲- کنترل‌های قیمت - بر قیمت‌گذاری محصولات در بیشتر صنایع تأثیر نگذارد
- ۱۳-۴-۲- اقتصاد موازی - به توسعه اقتصادی آسیب نرساند
- ۱۴-۴-۲- شدت مقررات - توانایی شرکتها را برای رقابت محدود نکند
- ۱۵-۴-۲- سهولت انجام کسب و کار - در اقتصاد رایج باشد
- ۱۶-۴-۲- ایجاد بنگاهها - توسط قانون حمایت شود
- ۱۷-۴-۲- روزهای آغاز به کار مشاغل مناسب باشد
- ۱۸-۴-۲- مقررات کار - مانع از فعالیت کسب و کار نشود
- ۱۹-۴-۲- قانون‌گذاری بیکاری - انگیزه ای برای جستجوی کار ایجاد کند
- ۲۰-۴-۲- حقوق مهاجرت - مانع از استخدام نیروی کار خارجی توسط شرکت نشود

۲-۵- چارچوب اجتماعی

- ۱-۵-۲- عدالت - منصفانه اجرا شود
- ۲-۵-۲- مالکیت خصوصی و امنیت فردی - به طور کافی حمایت شود
- ۳-۵-۲- ریسک بیثباتی سیاسی - در حداقل باشد
- ۴-۵-۲- انسجام اجتماعی - اولویت دولت باشد
- ۵-۵-۲- توزیع درآمد - ۲۰ درصد پایین درآمدی
- ۶-۵-۲- توزیع درآمد - ۲۰ درصد بالای درآمدی
- ۷-۵-۲- تبعیض - (نژادی، جنسی و غیره) شکاف در جامعه ایجاد نکند
- ۸-۵-۲- تعداد زنان در پارلمان - درصدی از کل صندلیهای پارلمان
- ۹-۵-۲- موقعیت زنان - درصدی از قانون‌گذاران، مدیران و مأموران عالی‌رتبه
- ۱۰-۵-۲- نسبت درآمد جنسیتی - نسبت بر آورد شده درآمد زن به مرد در جهان
- ۱۱-۵-۲- مزاحمت (Harrasment) - (رفتار غیراخلاقی و غیره) به محیط کاری آسیب نرساند

۳- کارایی کسب و کار

۳-۱- بهره‌وری و کارایی

- ۳-۱-۱- بهره‌وری کل (برابری قدرت خرید) - تولید ناخالص داخلی (برابری قدرت خرید) به ازای هر فرد استخدام شده (برآوردی) بر حسب دلار آمریکا
- ۳-۱-۲- بهره‌وری کل - تولید ناخالص داخلی به ازای هر فرد استخدام شده بر حسب دلار آمریکا
- ۳-۱-۳- رشد واقعی بهره‌وری کل - درصد تغییر تولید ناخالص داخلی واقعی به ازای هر فرد (برآوردی)
- ۳-۱-۴- بهره‌وری نیروی کار (برابری قدرت خرید) - (برابری قدرت خرید) تولید ناخالص داخلی به ازای هر فرد در هر ساعت (برآوردی) بر حسب دلار آمریکا
- ۳-۱-۵- بهره‌وری کشاورزی (برابری قدرت خرید) - (برابری قدرت خرید) تولید ناخالص داخلی مربوطه به ازای فرد در بخش کشاورزی (برآوردی) بر حسب دلار آمریکا
- ۳-۱-۶- بهره‌وری صنعتی (برابری قدرت خرید) - (برابری قدرت خرید) تولید ناخالص داخلی مربوطه به ازای فرد در صنعت کشاورزی (برآوردی) بر حسب دلار آمریکا
- ۳-۱-۷- بهره‌وری بخش خدمات (برابری قدرت خرید) - (برابری قدرت خرید) تولید ناخالص داخلی مربوطه به ازای فرد در بخش خدمات (برآوردی) بر حسب دلار آمریکا

۳-۱-۸- شرکتهای بزرگ - این شرکتها با استانداردهای بین‌المللی کارآ هستند

۳-۱-۹- بنگاههای کوچک و متوسط - این بنگاهها با استانداردهای بین‌المللی کارآ هستند

۳-۲- بازار کار

- ۳-۲-۱- سطوح جبران - کل جبران ساعتی کارگران تولیدی بر حسب دلار آمریکا
- ۳-۲-۲- هزینه‌های نیروی کار در بخش تولید - درصد تغییر
- ۳-۲-۳- پرداختی در مشاغل خدماتی - درآمد ناخالص سالانه شامل پاداش اضافه کاریها
- ۳-۲-۴- پرداختی به مدیریت - کل حقوق پایه به علاوه پاداش اضافه کاری و مشوقهای بلندمدت بر حسب دلار آمریکا
- ۳-۲-۵- ساعات کاری - متوسط تعداد ساعات کاری در هر سال
- ۳-۲-۶- روابط نیروی کار - عموماً مولد باشد
- ۳-۲-۷- انگیزش کارگر - در اقتصاد بالا باشد
- ۳-۲-۸- مشاجرات شغلی (industrial disputes) - روزهای کاری از دست رفته به ازای هر ۱۰۰۰ کارمند در سال

۳-۲-۹- آموزش کارمند - اولویت اصلی شرکتهای باشد.

۳-۲-۱۰- نیروی کار - استخدام شده و کسانی که ثبت نام کرده و استخدام نشده اند (employed and registered unemployed)

۳-۲-۱۱- نیروی کار - درصد جمعیت

۳-۲-۱۲- رشد نیروی کار - درصد تغییر

۳-۲-۱۳- استخدام پاره وقت - درصدی از کل استخدام

۳-۲-۱۴- نیروی کار زن - درصدی از کل نیروی کار

۳-۲-۱۵- نیروی کار خارجی - درصدی از کل نیروی کار

۳-۲-۱۶- نیروی کار ماهر - به راحتی در دسترس باشد

۳-۲-۱۷- مهارتهای تأمین مالی - به راحتی در دسترس باشد (Finance Skills)

- ۱۸-۲-۳- فرار مغزها- مانع رقابت‌پذیری شرکتها نگردد
- ۱۹-۲-۳- افراد خارجی با مهارت بالا - توسط محیط کسب‌وکار اقتصاد جذب شوند
- ۲۰-۲-۳- تجربه بین‌المللی- تجربه بین‌المللی مدیران ارشد به طور کلی بالا باشد
- ۲۱-۲-۳- مدیران ارشد شایسته - به راحتی در دسترس باشند

۳-۳- تأمین مالی

- ۱-۳-۳- داراییهای بخش بانکی - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۲-۳-۳- اعتبار- به آسانی از بانکها به مشاغل سرازیر شود
- ۳-۳-۳- تعداد کارتهای اعتباری موردی - سرانه
- ۴-۳-۳- مبادلات کارت اعتباری - تعداد مبادلات سرانه
- ۵-۳-۳- ریسک سرمایه‌گذاری- در مقیاس ۱۰۰-۰
- ۶-۳-۳- سرمایه‌گذاری مخاطره‌آمیز (Venture)- برای توسعه کسب‌وکار به راحتی در دسترس باشد
- ۷-۳-۳- خدمات مالی و بانکی - از فعالیتهای کسب‌وکار به طور کارایی حمایت کند
- ۸-۳-۳- بانکداری خرده (Retail Banking) - جمعیت / تعداد ادارات بانکی
- ۹-۳-۳- مقررات بانکی- مانع توسعه کسب‌وکار نگردد
- ۱۰-۳-۳- بازارهای سهام - وجوه مالی شرکتها را به اندازه کافی تأمین کنند
- ۱۱-۳-۳- تشکیل سرمایه در بازارهای سهام - میلیارد دلار
- ۱۲-۳-۳- تشکیل سرمایه در بازارهای سهام - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۱۳-۳-۳- ارزش مبادلات در بازارهای سهام - سرانه به دلار
- ۱۴-۳-۳- تعداد شرکتهای داخلی لیست شده
- ۱۵-۳-۳- شاخص بازار سهام - درصد تغییر شاخص بر حسب پول ملی
- ۱۶-۳-۳- حقوق سهامداران - به طور کافی حمایت و محافظت گردد
- ۱۷-۳-۳- شفافیت نهادهای مالی- به اندازه کافی وجود داشته باشد
- ۱۸-۳-۳- جریان نقدی - به طور کلی آن قدر باشد که امکان خود تأمین به شرکتها بدهد.
- ۱۹-۳-۳- بدهی شرکت - توانایی شرکت برای رقابت را محدود نسازد
- ۲۰-۳-۳- Factoring - در صدی از صادرات کالا

۳-۴- اعمال مدیریتی

- ۱-۳-۴- قابلیت انطباق شرکتها - با تغییرات بازار بالا باشد
- ۲-۳-۴- اعمال اخلاقی - در شرکتها انجام شود
- ۳-۳-۴- باورپذیری مدیران - در کسب‌وکار شایع باشد
- ۴-۳-۴- هیأت مدیره شرکت - بر مدیریت شرکت به طور مؤثر نظارت کند
- ۵-۳-۴- امور حسابداری و حسابرسی- به اندازه کافی در شرکت اجرا گردد
- ۶-۳-۴- ارزش سهامدار - به طور کارآمد مدیریت شود
- ۷-۳-۴- رضایت مشتری - در شرکتها تأکید شود
- ۸-۳-۴- کار آفرینی- کار آفرینی مدیران در کسب‌وکار وسیع باشد
- ۹-۳-۴- بازاریابی - توسط بنگاهها به طور کارایی هدایت و مدیریت شود

- ۱۰-۴-۳- مسؤولیت‌پذیری اجتماعی - توسط رهبران کسب‌وکار نسبت به جامعه بالا باشد
- ۱۱-۴-۳- ملاحظات محیطی، ایمنی و بهداشت - به طور کافی توسط مدیریت نشان داده شود.

۵-۳- گرایشها و ارزشها

- ۱-۵-۳- گرایش به سمت جهانی شدن - به طور کلی در اقتصاد مثبت باشد
- ۲-۵-۳- تصور از خارج- موجب تشویق به توسعه کسب‌وکار شود
- ۳-۵-۳- فرهنگ ملی - به روی ایده‌های خارجی باز باشد
- ۴-۵-۳- انعطاف‌پذیری و انطباق‌پذیری - توسط مردم در اقتصاد به هنگام مواجهه با چالش‌های جدید بالا باشد
- ۵-۵-۳- نیاز به اصلاحات اقتصادی و اجتماعی - به طور کلی توسط مردم جامعه فهمیده شود
- ۶-۵-۳- ارزشهای جامعه - از رقابت‌پذیری حمایت کند
- ۷-۵-۳- ارزشهای شرکت - ارزش‌های کارگران و کارمندان را به حساب آورد

۴- زیر ساخت

۱-۴- زیر ساخت اساسی

- ۱-۴-۱- مساحت زمین - کیلومتر مربع
- ۲-۴-۱- زمین قابل کشت - متر مربع سرانه
- ۳-۴-۱- شهرسازی - منجر به فراری دادن منابع اقتصادی نشود
- ۴-۴-۱- جمعیت - اندازه بازار (برآوردی به میلیون)
- ۵-۴-۱- جمعیت زیر ۱۵ سال - درصدی از کل جمعیت
- ۶-۴-۱- جمعیت بالای ۶۵ سال - درصدی از کل جمعیت
- ۷-۴-۱- نسبت وابستگی - جمعیت زیر ۱۵ سال و بالای ۶۴ سال تقسیم بر جمعیت فعال (۱۵-۶۴ ساله)
- ۸-۴-۱- جاده‌ها - تراکم شبکه
- ۹-۴-۱- راه‌آهن - تراکم شبکه
- ۱۰-۴-۱- حمل و نقل هوایی
- ۱۱-۴-۱- کیفیت حمل و نقل هوایی
- ۱۲-۴-۱- زیر ساخت توزیع - زیر ساخت توزیع کالاها و خدمات در حالت کلی کارآ باشد
- ۱۳-۴-۱- انتقال آب - تا آنجا که نیازهای کسب‌وکار را تأمین کند
- ۱۴-۴-۱- توسعه و تداوم - توسعه و تداوم زیر ساخت به اندازه کافی برنامه‌ریزی و تأمین مالی شده باشد
- ۱۵-۴-۱- زیر ساخت انرژی - در اقتصاد کافی و کارآ باشد
- ۱۶-۴-۱- کل تولید بومی انرژی - میلیون MTOE
- ۱۷-۴-۱- کل تولید بومی انرژی سرانه - میلیون MTOE سرانه
- ۱۸-۴-۱- کل تولید بومی انرژی - درصدی از کل نیاز معادل تعداد تنهای نفت
- ۱۹-۴-۱- کل مصرف نهایی انرژی - میلیون MTOE
- ۲۰-۴-۱- کل مصرف نهایی انرژی سرانه - میلیون MTOE سرانه
- ۲۱-۴-۱- شدت انرژی - انرژی تجاری مصرف شده به ازای هر دلار تولید ناخالص داخلی بر حسب کیلوکالری
- ۲۲-۴-۱- هزینه‌های برق مشترکین صنعتی - دلار در kWh (کیلومتر وات ساعت)

۲-۴- زیر ساخت فناوری

- ۴-۲-۱- سرمایه گذاری در ارتباطات از راه دور- درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۴-۲-۲- خطوط تلفن ثابت - تعداد خطوط اصلی به ازای هر ۱۰۰۰ ساکن
- ۴-۲-۳- هزینه‌های بین‌المللی تلفن ثابت - در هر سه دقیقه در ساعات اوج بر حسب دلار
- ۴-۲-۴- مشترکین تلفن همراه- در هر هزار نفر
- ۴-۲-۵- هزینه‌های تلفن همراه- در هر سه دقیقه در ساعات اوج (هزینه‌های محلی)
- ۴-۲-۶- فناوری ارتباطات- (صدا و داده) نیازهای کسب‌وکار را تأمین کند
- ۴-۲-۷- کامپیوترهای مورد استفاده- سهم جهانی
- ۴-۲-۸- کامپیوتر سرانه - تعداد کامپیوترها در هر ۱۰۰۰ نفر
- ۴-۲-۹- کاربران اینترنت- تعداد در هر هزار نفر
- ۴-۲-۱۰- هزینه‌های اینترنت- هزینه ۲۰ ساعت اتصال ماهانه بر حسب دلار
- ۴-۲-۱۱- مشترکین پهنای باند گسترده - تعداد در هر ۱۰۰۰ نفر
- ۴-۲-۱۲- هزینه‌های پهنای باند گسترده
- ۴-۲-۱۳- مهارت‌های فناوری اطلاعات - به راحتی در دسترس باشد
- ۴-۲-۱۴- همکاری فناوریانه - بین شرکتها گسترش یابد
- ۴-۲-۱۵- توسعه و کاربرد فناوری- توسط محیط قانونی حمایت گردد
- ۴-۲-۱۶- تأمین وجوه توسعه فناوریانه - در حد کافی باشد
- ۴-۲-۱۷- مقررات فناوریانه - از توسعه و نوآوری در کسب‌وکار حمایت کند
- ۴-۲-۱۸- صادرات با فناوری بالا - میلیون دلار
- ۴-۲-۱۹- صادرات با فناوری بالا - درصدی از صادرات کارخانهای
- ۴-۲-۲۰- امنیت سایبری (Cyber Security) به اندازه کافی توسط شرکتها نشان داده شود

۳-۴- زیر ساخت علمی

- ۴-۳-۱- کل مخارج تحقیق و توسعه- میلیون دلار
- ۴-۳-۲- کل مخارج تحقیق و توسعه - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۴-۳-۳- کل مخارج تحقیق و توسعه سرانه - دلار سرانه
- ۴-۳-۴- مخارج کسب‌وکار روی تحقیق و توسعه - میلیون دلار
- ۴-۳-۵- مخارج کسب‌وکار روی تحقیق و توسعه - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۴-۳-۶- کل پرسنل ملی تحقیق و توسعه - معادل کار تمام وقت (FTE)
- ۴-۳-۷- کل پرسنل ملی تحقیق و توسعه سرانه- معادل کار تمام وقت در هر ۱۰۰۰ نفر
- ۴-۳-۸- کل پرسنل تحقیق و توسعه در بنگاه کسب‌وکار - معادل کار تمام وقت (FTE)
- ۴-۳-۹- کل پرسنل تحقیق و توسعه در کسب‌وکار به صورت سرانه- معادل کار تمام وقت در هزار نفر
- ۴-۳-۱۰- تحقیق بنیادین - توسعه بلند مدت اقتصادی را تقویت می کند
- ۴-۳-۱۱- درجات علمی - درصدی از کل درجات اول دانشگاهی در علوم و مهندسی
- ۴-۳-۱۲- مقالات علمی - توسط مؤلف منتشر شود
- ۴-۳-۱۳- علم در مدارس - به اندازه کافی تأکید شود
- ۴-۳-۱۴- علاقه جوانان به علم - زیاد باشد

- ۱۵-۳-۴- جوایز نوبل - در فیزیک، شیمی، فیزیولوژی یا پزشکی و اقتصاد از ۱۹۵۰ به بعد
- ۱۶-۳-۴- جایزه نوبل سرانه- در رشته‌های مذکور به ازای هر میلیون نفر
- ۱۷-۳-۴- ثبت اختراعات - متوسط تعداد اختراعات ثبت شده
- ۱۸-۳-۴- تعداد حق اختراع های ثبت و حفاظت شده توسط ساکنان کشور
- ۱۹-۳-۴- حقوق مالکیت معنوی به اندازه کافی اجرا شود
- ۲۰-۳-۴- تعداد ثبت‌های اختراع اجباری - در هر صد هزار
- ۲۱-۳-۴- بهره‌وری ثبت اختراعات- اختراعات ثبت شده / پرسنل تحقیق و توسعه در کسب‌وکار
- ۲۲-۳-۴- محیط حقوقی - از تحقیق علمی حمایت کند

۴-۴- محیط و بهداشت

- ۱-۴-۴- کل مخارج بهداشتی - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۲-۴-۴- مخارج عمومی روی بهداشت - درصدی از کل مخارج
- ۳-۴-۴- زیر ساخت بهداشت - نیازهای جامعه را بر آورده کند
- ۴-۴-۴- امید به زندگی در بدو تولد - برآورد متوسط
- ۵-۴-۴- امید به زندگی سالم - در بدو تولد، برآورد متوسط
- ۶-۴-۴- کمک‌های پزشکی - تعداد افراد به ازای هر پزشک و هر پرستار
- ۷-۴-۴- جمعیت شهری - درصدی از کل جمعیت
- ۸-۴-۴- شاخص توسعه انسانی - ترکیب شاخص‌های آموزشی، اجتماعی، اقتصادی
- ۹-۴-۴- مسایل بهداشتی-(AIDS، الکل، سوءاستفاده از دارو و غیره) تأثیر معناداری روی شرکتها نداشته باشد
- ۱۰-۴-۴- نرخ بازیافت کاغذ و مقوا - درصدی از مصرف آشکار شده
- ۱۱-۴-۴- تجهیزات پیشگیری از اتلاف آب - درصدی از جمعیت مورد خدمت
- ۱۲-۴-۴- ضایعات دیاکسید کربن - بر حسب تن‌های متری در هر یک میلیون دلار تولید ناخالص داخلی
- ۱۳-۴-۴- اثر اکولوژیکی - واحدهای زمین به ازای هر شخص، هکتارهای مولد از نظر بیولوژیکی
- ۱۴-۴-۴- توسعه پایدار - اولویت شرکتها باشد
- ۱۵-۴-۴- مسایل جمعیتی - تأثیر جدی روی اقتصاد نداشته باشد
- ۱۶-۴-۴- حقوق محیطی - مانع رقابت‌پذیری مشاغل نگردد
- ۱۷-۴-۴- کیفیت زندگی - بالا باشد

۴-۵- آموزش

- ۱-۴-۵- کل مخارج عمومی روی آموزش - درصدی از تولید ناخالص داخلی
- ۲-۴-۵- نسبت شاگرد/معلم(آموزش ابتدایی) - نسبت دانش آموزان به کادر آموزشی
- ۳-۴-۵- نسبت شاگرد/ معلم (آموزش راهنمایی) - نسبت دانش آموزان به کادر آموزشی
- ۴-۴-۵- ثبت نام در مدارس راهنمایی - درصدی از گروه سنی مربوطه که آموزش تمام وقت دریافت میکنند
- ۵-۴-۵- دستیابی به آموزش بالاتر- درصدی از جمعیتی که حداقل آموزش دانشگاهی را تا سنین ۳۴-۲۵ سالگی دیده باشند.

- ۶-۴-۵- ارزیابی آموزشی - بررسی PISA از جمعیت ۱۵ ساله
- ۷-۴-۵- سیستم آموزشی - نیازهای اقتصاد رقابتی را تأمین کند

- ۸-۵-۴- آموزش دانشگاهی- نیازهای اقتصاد رقابتی را تأمین کند
- ۹-۵-۴- بیسوادی - نرخ بیسوادی افراد بالای ۱۵ سال به صورت درصدی از جمعیت
- ۱۰-۵-۴- سواد اقتصادی- عموماً میان مردم بالا باشد
- ۱۱-۵-۴- آموزش تأمین مالی و سواد مالی -نیازهای بنگاهها را برآورده سازد.
- ۱۲-۵-۴- مهارتهای زبانی- نیازهای بنگاهها را برآورده کند
- ۱۳-۵-۴- مهندسان شایسته- در بازار کار در دسترس باشند
- ۱۴-۵-۴- انتقال دانش- بین شرکتهای و دانشگاهها بسیار گسترش یابد